

Қостанай облысы әкімдігі мәдениет басқармасының
«Л. Н. Толстой атындағы Қостанай облыстық әмбебап ғылыми кітапханасы» КММ
Ақпараттық-библиографиялық қамтамасыз ету бөлімі
КГУ «Костанайская областная универсальная научная библиотека имени Л. Н. Толстого»
Управления культуры акимата Костанайской области
Отдел информационно-библиографического обеспечения

**Қостанай облысының
киелі жерлері мен нысандары**

**Сакральные места и объекты
Костанайской области**

Библио-Карта

Қостанай облысы әкімдігі мәдениет басқармасының «Л. Н. Толстой атындағы
Қостанай облыстық әмбебап ғылыми кітапханасы» КММ

Ақпараттық-библиографиялық қамтамасыз ету бөлімі

КГУ «Костанайская областная универсальная научная библиотека
имени Л. Н. Толстого» Управления культуры акимата Костанайской области

Отдел информационно-библиографического обеспечения

Қостанай облысының киелі жерлері мен нысандары

Сакральные места и объекты Костанайской области

Библио-карта

Қостанай
2018

УДК 01 : 94(574)

ББК 91.9:63

Қ 68

Құраст., компьютерлік терілім: Алкебаева Б. М., Амирхамзина Г. Х., Ахметова Г. С., Жумабаева Д. А., Салибаева А. К.

Шығарылымға жауапты: Алкебаева Б. М.

Сост., компьютерный набор: Балдичева Н. В., Бондуровская В. И., Нам Ж. С., Раскевич Н. И.

Отв. за вып.: Алкебаева Б. М.

Редактор: Дюсибаева Д. Т.

Қ 68 Қостанай облысының киелі жерлері мен нысандары [Мәтін] : библио-карта / Л. Н. Толстой ат. Қостанай облыстық әмбебап ғылыми кітапханасы, Ақпараттық-библиографиялық қамтамасыз ету бөлімі ; шығарылымға жауапты Б. М. Алкебаева ; ред.: Д. Т. Дюсибаева]. - Қостанай : [б. б.], 2018. - 212 б. - қазақ және орыс тілдерінде = на каз. и рус. яз.

Ақпараттық-библиографиялық қамтамасыз ету бөлімі «Қостанай облысының киелі жерлері мен нысандары» библио-картасын ұсынып отыр.

Тобыл-Торғай өлкесінде тарихи нысандар мен қасиетті жерлер баршылық. Кітапхана оқырмандары мен қашықтағы пайдаланушыларға тарихи нысандар туралы қысқаша мәлімет беру және облыстық кітапхана қорында бар әдебиеттерді ұсыну мақсатымен библиографиялық құрал дайындалды.

Отдел информационно-библиографического обеспечения предлагает вашему вниманию библио-карту «Сакральные места и объекты Костанайской области».

В области немало исторических памятников и памятных мест. С целью пропаганды исторических мест для читателей библиотеки и удаленных пользователей подготовлен библиографический указатель, где составители издания постарались максимально отразить сведения о каждом объекте и предоставить список литературы, имеющийся в фондах областной библиотеки.

УДК 01 : 94(574)

ББК 91.9 : 63

© Л. Н. Толстой

атындағы Қостанай облыстық

әмбебап ғылыми кітапханасы,

Ақпараттық-библиографиялық қамтамасыз ету бөлімі

Құрастырушыдан

Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаев «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласында халықтың санасына жалпыұлттық қасиетті орындар ұғымын сіңіру бағытында «Қазақстанның қасиетті рухани құндылықтары» немесе «Қазақстанның киелі жерлерінің географиясы» жобасын іске асыруға ерекше көңіл бөлді.

Тобыл-Торғай өңірі топырағында тектілердің ізі сайрап жатыр. Облыс аумағында көне мәдениеттің белгілері сақталған тарихи нысандар баршылық.

Әсіресе, облыстың оңтүстік аудандары киелі жерлер мен қасиетті нысандарға толы.

Қостанай облысының «Сакралды Қазақстан» картасына енген киелі орындары да баршылық. Олардың әрқайсысына назар бөліп, кітапхана оқырмандары мен қашықтағы пайдаланушыларға тарихи нысандар туралы қысқаша мәлімет беру және облыстық кітапхана қорында бар әдебиеттерді ұсыну мақсатымен библиографиялық құрал дайындалып отыр.

Бұл басылымда құрастырушылар әрбір киелі жерлер мен нысандарға қатысты жарық көрген мәліметтерді мейлінше толық беруге, материалдарының толықтығына назар аудармастан әдебиеттер тізімін түгел беруге тырысты.

Құрастырушылар құралдың ғылыми-тарихи сипатына және ондағы мәліметтердің анықтығына талас тудырмайды.

Қамысты қамалы, Амангелді Имановтың жерленген жері және Шилі шаршысы туралы мәліметтерді қазақ тіліне аударған Л. Н. Толстой ат. ОӘФК аудармашысы С. Қ. Мырзатаев.

Басылымды дайындау барысында Л. Н. Толстой ат. ОӘФК қоры, интернет-ресурстан алынған материалдар пайдаланылды.

Библиографиялық құрал жалпы оқырман қауымға арналған.

Библио-карта қазақ және орыс тілдерінде әзірленген.

Басылым материалдарын кітапхана сайтынан www.kstounb.kz алуға болады.

Материалды іріктеу 2018 жылдың наурыз айында аяқталды.

ҚОСТАНАЙ ОБЛЫСЫ

«Әрбір халықтың, әрбір өркениеттің баршаға ортақ қасиетті жерлері болады, оны сол халықтың әрбір азаматы біледі. Бұл - рухани дәстүрдің басты негіздерінің бірі».

Н. Назарбаев

**Қостанай облысының «Сакралды Қазақстан» картасына
енген жалпыұлттық маңызы бар нысандары:**

1. Амангелді Имановтың жерленген жері (Амангелді кенті).
2. Әбдіғаппар Жанбосынұлы кесенесі (Арқалық қаласының әкімдігіне қарасты аумақ, Жаңақала ауылы).
3. Барақ Жанұзақұлы (Қарабалуанұлы) кесенесі (Сарыкөл ауданы, Крылов ауылынан 12 шақырым жерде).
4. Екідің ескерткіші (Амангелді ауданы).
5. Жәуке Назарғұлұлы кесенесі (Арқалық қаласының әкімдігіне қарасты аумақ, Екідің ауылы).
6. Кейкі батыр кесенесі (Амангелді ауданы, Тасты ауылы).
7. Қазақстан Арқайымы, Қамысты қамалы (Денисов ауданы, Комаров ауылдық округі).
8. Міржақып Дулатов кесенесі (Жангелдин ауданы, Қызбел ауылдық округі, Бидайық ауылы).
9. Торғай геоглифтері (Амангелді ауданы, Арқалық қаласының әкімдігіне қарасты аумақ).
10. Ыбырай Алтынсариннің кесенесі (Қостанай ауданы, Мичурин ауылының жанында).

Қостанай облысының «Сакралды Қазақстан» картасына енген жергілікті қасиетті орындары:

1. «Ақмешіт» мешіті (Қостанай қаласы, Әл-Фараби даңғылы, 44).
2. Албарбөгет бөгені (Айса бөгеті) (Жангелдин ауданы, Қабырға өзенінің алқабы).
3. Ахмет Байтұрсыновтың туған жері (Жангелдин ауданы, Сарытүбек ауылы).
4. Баймырза әулие Мергенұлының кесенесі (Жангелдин ауданы, Шұбалаң ауылы).
5. Жабағы батырдың жерленген жері (Таран ауданы, Журавлев ауылының зираты).
6. Жазы би Жанұлының кесенесі (Ілияс Омаров округі, Қызыләскер (Жаңасу) ауылы).
7. Күнтимес, Шоқан Уәлихановтың туған ауылы (Сарыкөл ауданы).
8. Қазыбай әулие Ақпанұлының кесенесі (Жангелдин ауданы, Аралбай ауылы).
9. Қоянақ әулиенің кесенесі (Науырзым ауданы, Шилі мен Шолақсай ауылынан 18 шақырым жерде).
10. Құтан әулиенің кесенесі (Амангелді ауданы, Амантоғай ауылынан 10 шақырым жерде).
11. Мандай батыр Байдәулетұлының жерленген жері (Меңдіқара ауданы, Боровской кенті).
12. Мұхамеджан Сералиннің жерленген жері (Қарабалық ауданы, Өрнек ауылынан 10 шақырым жерде).
13. Омар құдығы, Ы. Алтынсариннің туған жері (Алтынсарин ауданы, Щербаков ауылдық округі, Сатай ауылынан оңтүстік-шығысқа қарай 5 шақырым жерде).
14. Сатыбалды ишан Ғабдоллаұлының кесенесі (Амангелді кенті).
15. Свято-Никольск шіркеуі (Ұзынкөл ауданы, Пресногорьков ауылы).
16. «Татыр шайқасы» ескерткіші (Жангелдин ауданы, Тәуіш ауылынан 3 шақырым жерде).
17. Түркебай әулиенің жерленген жері (Науырзым ауданы, Қараменді ауылы мен Өлеңді ауылының жолында орналасқан).
18. Тілеп Аспантайұлының жерленген жері (Жангелдин ауданы, Қарасу ауылынан 35 шақырым).
19. Шоқай би Балқанұлының жерленген жері (Алтынсарин ауданы, Шоқай ауылы).

От составителя

В программной статье «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» Глава государства сформулировал ряд направлений, по которым должна проходить духовная модернизация. Достичь этого он предложил через воплощение в жизнь ряда проектов. Один из них получил название «Духовные святыни Казахстана» или «Сакральная география Казахстана».

Под «сакральным объектом» понимается особо почитаемые памятники природного ландшафта и культурного наследия, светской и культовой архитектуры, мавзолеев, а также места, связанные с историческими и политическими событиями, имеющие ценность.

В Костанайской области немало исторических памятников и мест, которые считаются святыми.

Составители пособия постарались с максимальной полнотой отразить сведения о каждом объекте и предоставить список литературы, не претендуя при этом на абсолютную полноту отражения материала.

Составители не претендуют на научно-исторический характер пособия и фактическую достоверность, представленных в ней сведений.

При подготовке издания использован фонд ОУНБ им. Л. Н. Толстого, интернет-ресурсы.

Издание предназначено для широкого круга читателей.

Библио-карта издана на казахском и русском языках.

Отбор материала закончен в марте 2018 г.

Материал указателя отражен на сайте: www.kstounb.kz

«У каждого народа, у каждой цивилизации есть святыне места, которые несут общенациональный характер, которые известны каждому представителю этого народа. Это одно из оснований духовной традиции».

Н. Назарбаев.

**Перечень сакральных объектов
Костанайской области общенационального значения:**

1. Екидын I, Екидын II (два памятника раннего периода, территория подчиненная акимату г. Аркалык, село Екидын).
2. Мавзолей Барака Жанузакулы (Карабалуанулы) (Сарыкольский район, в 12 км от села Крыловка).
3. Мавзолей Абдыгаппара Жанбосынулы (территория, подчиненная акимату г. Аркалык, село Жанакала).
4. Мавзолей Жауке Назаргулулы (территория, подчиненная акимату г. Аркалык, село Екидин).
5. Мавзолей Кейки батыра (Амангельдинский район, село Тасты).
6. Мавзолей Мыржакыпа Дулатова (Жангельдинский район, Кызбельский сельский округ, аул Бидайык).
7. Мавзолей Ибрая Алтынсарина (Костанайский район, возле села Мичуринское).
8. Место захоронения Амангельды Иманова (Амангельдинский район, центральная площадь села Амангельды).
9. Торгайские геоглифы (Амангельдинский район, территория подчиненная акимату г. Аркалык).
10. Укрепленное поселение Камысты (Денисовский район, Комаровский сельский округ, рядом с селом Первомайское).

Список сакральных объектов Костанайской области регионального значения:

1. «Колодец Омара» (место рождения Ибрая Алтынсарина), Алтынсаринский район, в 5 км юго-восточнее села Сатай Щербаковского сельского округа.
2. Мавзолей бия Шокая Балканулы, Алтынсаринский район, село Шокай.
3. Мавзолей Жазы би, Алтынсаринский район, округ Ильяса Омарова, село Кызыласкер (Жанасу).
4. Мавзолей Габдоллаулы Сатыбалды ишана, Амангельдинский район, село Амангельды.
5. Мавзолей Кутан аулие, Амангельдинский район, возле села Амантогай.
6. Албарбогет (плотина Айсы), Жангельдинский район, пойма реки Кабырга.
7. Памятный знак, посвященный Татырскому сражению, Жангельдинский район, вдоль трассы Аркалык-Торгай, в 3 км от села Тауыш.
8. Место захоронения Тилепа Аспантайулы, Жангельдинский район, близ села Карасу.
9. Сарытубек - место рождения Ахмета Байтурсынова, Жангельдинский район, близ села Акколь.
10. Мавзолей Казыбай аулие, Жангельдинский район, на территории села Аралбай.
11. Мавзолей Баймырзы аулие Мергенулы, Жангельдинский район, село Шубалан.
12. Место захоронения Мухамеджана Сералина, Карабалыкский район, Урнекский с/о, в 10 километрах от села Урнек.
13. Место захоронения Мандая батыра, Мендыкаринский район, село Боровское.
14. Место захоронения аулие Тюркебай ата, Наурзумский район, на трассе от районного центра Караменды к селу Уленды.
15. Место захоронения Коянак аулие, Наурзумский район, в 18 километрах от сел Шили и Шолаксай, между поселениями Карасу и Копа.
16. Кунтимес - место рождения Чокана Валиханова, Сарыкольский район, село Кунтимес.
17. Место захоронения Жабагы батыра, Тарановский район, на кладбище села Журавлевка.
18. Свято-Никольская церковь, 1799 год, Узункольский район, село Пресногорьковка.
19. Мусульманская мечеть, 1893 год, город Костанай, проспект Аль-Фараби, 44.

См. sakralnye_mesta_kst

АЛТЫНСАРИН АУДАНЫ

ЖАЗЫ бидің кесенесі

Илияс Омаров округі, Қызыләскер (Жаңасу) ауылы

2000 жылы Жазы бидің ұрпақтары қабірінің үстінен қызыл кірпіштен кесене көтерді және ескерткіш тас орнатты.

Жазы Жанұлы (1790-1840) - би, Қарабалуан Алдиярұлының шөбересі. Қазіргі Алтынсарин ауданында туған.

Жазы билік құрған шешен де көсем билердің бірі. Ол басқарушылық қабілетімен, әділеттілігімен, білімділігімен бірден-ақ көпшіліктің көзіне түсіп, ел аузына ілігіп, би атағын ерте алған.

Жазы би Кенесары хан, Уәли хан баласы Шыңғыстармен сыйластықта болған. Жазы бидің атқарған үлкен жұмысы - Қазақстан жерінің тұтастығы, оның шекараларын белгілеп, анықтауы.

Жазы би Сібірдің генерал-губернаторы М. Спиринскийдің өтініші бойынша Сібір мен Орынбор аралығындағы шекараны белгіледі.

XX ғасырдың 20-жылдары А. Байтұрсынов бастаған кеңестік топ қазіргі Қазақстанның шекарасын анықтап, көршілес Ресей губернияларына заңсыз қарап кеткен қазақ жерлерін қайтып аларда, сөйтіп болашақ тәуелсіз Қазақстан Республикасы жерін, аумақтың тұтастығын сақтап қалуда сол баяғы "Жазы би

сызығының" шешуші маңызы болған.

Мерзімді басылымдардағы жарияланымдар:

1. Жазы би Жанұлы (1790-1840) [Мәтін] // Орманов, Қ. Ел мен жер және тұлғалар тарихы : [өлкетану оқулығы] / Қ. Орманов. - Алматы, 2014. - Б. 265-266.
2. Меңдібай, С. Қарабалуан мен Жазы би [Мәтін] / С. Меңдібай ; жобаның жетекшісі С. Меңдібай ; кеңесшілері: Қ. Жақып, Қ. Қиысқан, Қ. Сейдахмет // Қостанай таңы. - ("Зерде" тарихи-танымдық қосымшасы). - 2013. - 11 қазан. - Б. 8.

Интернет-ресурстар:

1. kst-museum.kz/sokralnye-mesta/item/31-mogila-m-seralina.
2. <http://www.inform.kz/kaz/article/2299491>
3. <http://www.kazinform.kz>
4. www.kazinform.kz/ru/zhazy-bi-zhanuly_a2299488
5. www.kazinform.kz/kz/zhazy-bi-zhanuly_a2299491

Мавзолей ЖАЗЫ би

село Кызыласкер (Жанасу)

Жазы Жанулы (1790-1840) - би, правнук Карабалуана Алдиярулы. Уроженец Алтынсаринского района (современное название). Жазы би Жанулы вошел в историю как почетный гражданин Российской империи, старшина казачий войсковой Язм Янова. Он был главным соратником полковника Чингиза Уалиханова, отца Шокана. К голосу Жазы би прислушивался сам хан Кенесары Касымов.

По личной просьбе генерал-губернатора Сибири Михаила Сперанского Жазы би решил приграничный спор между Оренбургом и Сибирью, установив границу на р. Убаган, провел границу между Оренбуржьем и Сибирью на основе древних приграничных курганов времен Есимхана, сооруженных предками казахов. До настоящей времени

хранятся следы почтового тракта, проведенного Жазы би от ставки Шокана Уалиханова до Омска по кратчайшему пути.

В 1920 - 1940 годы XIX века ни одна, сколько-нибудь значительная Российская экспедиция в Казахстанские степи не совершалась без сопро-вождения Жазы би. Обычно он сопровождал экспедиции во главе отряда в пятьсот сабель, две сотни из которых были представлены казаками, а триста - казахами.

Жазы би боролся за целостность границ своей родной земли. Жазы Жанулы остался в памяти народа в качестве выдающегося знатока устной народной философии, истории, народных знаний географии Казахстана.

В 2000 году предположительно на могиле Жазы би его потомками был сооружен мавзолей из красного кирпича и установлен памятный камень.

Литература:

1. Жазы би Жанулы [Текст] : почетный гражданин Российской империи // Костанайская область : энциклопедия : 70-летию области посвящается / КСТУ. - Алматы, 2006. - С. 340.

Статьи:

2. В рамках реализации спецпроекта [Текст] : [в рамках реализации проекта этнокультурная экспедиция посетила Алтынсаринский р-н] / [ред. газ.] // Таза бұлақ = Чистый родник. - 2017. - 27 октября. - С. 3.

3. Кусаинова, Индира. В Торгай за историей биев [Текст] / Индира Кусаинова // Юридическая газета. - 2008. - 8 августа. - С. 1, 2.

4. Сулейменов, Халел. О происхождении названия Акмолинск [Текст] / Халел Сулейменов // Әулиекөл. - 2011. - 15 сентября. - С. 4.

Интернет-ресурсы:

1. <https://clck.ru/D8qTk>

2. <https://clck.ru/D8qTx>

ОМАР құдығы, *ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИННИҢ туған жері*

Щербаков ауылдық округі, Сатай ауылынан оңтүстік-шығысқа қарай 5 шақырым жерде

Щербаков ауылынан 11 шақырым жерде Ыбырай Алтынсариннің кіндік қаны тамған Омар құдығы деген жер бар. Бұл Ыбырайдың атасы Балқожа бидің жайлауы екен.

Аудан басшылығы тұщы құдықтың орнын тауып, оның макетін жасады.

Құдықтың басына мәрмәр плитаға қазір егістікке айналып кеткен сол аумақтың халқымызға Ыбырайдай

перзент берген әулетке құтты қоныс болғанын жазып қойды.

Жол бойында Ы. Алтынсариннің туған жері деп көрсетілген белгілер қойылған.

Жергілікті тұрғындар бұл мекенді қасиетті орын ретінде түсініп, тарихымен танысып, көріп, суретке түсіп тұрады.

Мерзімді басылымдардағы жарияланымдар:

1. Кәдірұлы, А. "Таза бұлақ" тағылымы [Мәтін] : [БАҚ өкілдері Қостанай төңірегіндегі тарихи орындарға сапарлап қайтты] / А. Кәдірұлы ; суреттерді түсірген автор // Қостанай таңы. - 2014. - 23 қыркүйек. - Б. 5.

2. Молдағалиев, С. "Біз Алтынсаринды мақтан етуіміз керек" - дейді алтынсариндық жастар [Мәтін] : [аудан жастары Омар құдығы жанында тазарту жұмыстарын жасағаны туралы] / С. Молдағалиев // Таза бұлақ = Чистый родник. - 2015 - 10 шілде. - Б. 8.

Интернет-ресурстар:

1. adebiportal.kz
2. kst-museum.kz/sokralnye-mesta/item/31-mogila-m-seralina.html
3. www.qazmap.kz/article/kolodec-omara-mesto-rozdenia-ibraa-altynsarina
4. <https://www.youtube.com/watch?v=Vsd2Fe6Fn20>
5. kst-museum.kz
6. <https://egemen.kz/article/audan-sayakhat-ortalyghyna-aynalady>

Колодец ОМАРА (место рождения *ИБРАЯ АЛТЫНСАРИНА*)

На территории Алтынсаринского района в пяти километрах юго-восточнее села Сатай Щербаковского сельского округа находится духовная святыня - колодец Омара.

В этих краях располагалась стоянка Балгожи би - деда Ибрая Алтынсарина. Здесь в 1841 году и родился великий ученый, просветитель И. Алтынсарин. Сегодня на том месте установлен колодезный сруб и памятная плита.

Реставрация памятника начата в 2017 году. До конца 2018 года планируется дальнейшее облагораживание прилегающей территории.

Место рождения выдающегося педагога по сей день вызывает большой интерес у гостей и жителей района.

Статьи:

1. Жусупова, Л. К. Прикоснись к духовной святыне... [Текст] : [отклик на статью Президента РК Нурсултана Назарбаева] / Л. К. Жусупова, М. К. Картабаев, Б. А. Нукеева // Таза бұлақ = Чистый родник. - 2017. - 22 сентября. - С. 5.

2. "Колодец Омара" [Текст] / [ред. газ.] // Лисаковская новь. - 2017. - 7 декабря. - С. 3.

3. Токушева, С. Сакральная география Казахстана [Текст] / С. Токушева // Таза бұлақ = Чистый родник. - 2017. - 25 августа. - С. 2.

Интернет-ресурсы:

1. www.kst-museum.kz/sokralnye-mesta/item/19-kolodets-omara.html
2. www.museum.denisovka.kz/index.php?option=com_content...id...
3. denisovka.kostanay.gov.kz/name31-07-2017/dukhovnye-svyatyni-kazakhstana-/?...

ШОҚАЙ би жерленген жері

Шоқай ауылы

Шоқай Балқанұлы кесенесі Докучаев ауылдық округіне қарасты Шоқай ауылының солтүстік-шығысындағы 5 шақырым жерде орналасқан. Бұрынғы кесенесі 1995 жылы Шоқай бидің туғанына 220 жыл толуына орай қайта қалпына келтірілді.

Шоқай би (шамамен 1755-1827) - үш жүздің биі. Кіші жүз (Байұлы) Таз руынан шыққан Алдияр батырдың шөбересі.

Қазіргі Қостанай облысы Алтынсарин ауданының (бұрынғы Қарағайлы) Шоқай ауылында дүниеге келген.

XIX ғасырда Қазақ даласында атағы Кіші жүз бен Орта жүзге қатар тарап, небір қиын дауларда билік айтқан. Би Арқа елінің көптеген атақты би-шешендерімен қатар жер дауына, ел дауына, мал дауына, жесір дауына қатысып, өзінің әділ төрелігі, шешендігімен белгілі болды. Оның айтқан кесімді, билік сөздерінің бірлі-жарымы ғана ел аузында сақталған. Жәңгір ханның сарай кеңесшісі болған.

Шоқай Балқанұлы Отанын қорғаған батыр, рулар араздығын шешетін би, шешендік өнерімен, әділ шешімдерімен сый-құрметке ие болған шешен-әулие ретінде ел аузында айтылып, жазылып келеді.

Шоқай Балқанұлына бірнеше мыңдаған шақырым жерлерден келіп, жаңа туған нәрестеге ат қойғызып, ризашылықпен батасын алған. Әйгілі Кенесары Қасымұлының атын Шоқай би қойған.

Шоқай бидің күні бұрын айтқан сөздері, болжам-жорамалдары орындалған. Оның көптеген туындылары «Ел аузынан», «Сөз тапқанға қолқа жоқ», «Ақ бата» жинақтарында жарияланған.

Шоқай би Балқанұлы қартайған шағында қайтыс болған, ұрпақтары Қостанай, Ресейдің Қорған облыстарында тұрады.

Қостанай облысы Алтынсары ауданындағы Қарағайлы ауылы қазір Шоқай бидің есімімен аталады.

Шоқай би туралы мағлұматтарды «2005 жылға берілген Қостанай облысының атаулы күндері және оқиғалар күнтізбегінен» қараңыз.

Әдебиеттер:

1. Үш жүзге үлгі айтқан [Мәтін] : [Шоқай шешен туралы] // Шаяхметов, А. Пирамида / А. Шаяхметов. - Қостанай, 1997. - Б. 30-37.

Мерзімді басылымдардағы жарияланымдар:

2. Жақсылықұлы, А. Осы жұрт Избастыны біле ме екен? [Мәтін] / А. Жақсылықұлы // Арна. - 2014. - 22 тамыз. - Б. 9.
3. Қабденұлы, Ә. Шоқай Балқанұлы [Мәтін] / Ә. Қабденұлы // Қостанай таңы. - 1995. - 29 наурыз. - Б. 3.
4. Шаяхмет, А. Наурызбай би [Мәтін] / А. Шаяхмет // Жалын. - 2005. - № 1. - Б. 33 - 40.
5. Шоқай би [Мәтін] / әзірлеген С. Есжанов // Ақиқат. - 2008. - № 10. - Б. 91-92.

Интернет-ресурстар:

1. kst-museum.kz/sokralnye-mesta
2. <http://www.inform.kz>
3. kk.wikipedia.org/wiki
4. inform.kz/ru/shokay-bi-balkanuly
5. www.inform.kz/ru/hany-bii-oratory_s635

Мавзолей ШОКАЯ би

село имени Шокая

Мавзолей Шокая Балканулы расположен в 5 км северо-восточнее села Шокай Докучаевского сельского округа. Шокай аулие был известной личностью казахской степи. Всенародную любовь и уважение снискал благодаря своей мудрости, честности, справедливости, бесстрашному характеру и непревзойденному красноречию.

Шокай Балканулы родился в 1755 году в местечке Карагайлы Алтынсаринского района. Его прадедом был Алдияр, от которого берет свое начало род Таз из племени аргынов.

Среди народа о нем сложено много легенд и поэм, его мудрые высказывания давно стали поговорками и пословицами. Святым его называли еще при жизни, потому что его пожелания сбывались на третий день. Он был би (народный судья), причем аулие (святой). Это был человек, обладавший громадным духовным, интеллектуальным и физическим потенциалом.

На могиле Шокая Балканулы на народные средства воздвигнут в 1995 году мавзолей с большим серебряным куполом, колоннами и помещением для лечения больных. 16 июня 1995 года провели «ас беру» - день его памяти. На «ас беру» участвовало около четырех тысяч человек из Казахстана, России, Киргизии. Решением сессии Костанайского областного маслихата и акима Костанайской области от 7 февраля 1996 года село Карагайлы Докучаевского сельского округа переименовано в село Шокай.

Место его захоронения по сей день считается священным.

Книги и статьи о жизни и деятельности Шокая би представлены в «Календаре дат и событий Костанайской области на 2005 год».

Литература:

1. Балканулы Шокай [Текст] // Костанайская область : энциклопедия : 70-летию области посвящается / КСТУ. - Алматы, 2006. - С. 243.
2. Шокай би (Шокай Балканулы) [Текст] // Известные личности Костанайской области / Костанайская обл. универс. науч. б-ка им. Л. Н. Толстого, Информ.-библиогр. отд. ; [сост.: Г. С. Булатова, В. И. Бондуровская, Д. А. Жумабаева ; отв. ред.: Б. М. Алкебаева, З. А. Варинке ; ред.: Д. Т. Дюсибаева]. - Костанай, 2016. - С. 52.
3. Шокай Балканулы [Текст] // Календарь дат и событий Костанайской области на 2005 год. Вып. 32 / Костанайская обл. универс. науч. б-ка им. Л. Н. Толстого, Информ.-библиогр. отд. ; [сост., компьютер. набор: Г. В. Шельманова, Д. ; ред.: В. К. Бексултанова ; отв. за вып.: В. А. Ким]. - Костанай, 2004. - С. 52.

Статьи:

4. Вечер, Сергей. Шокай аулие [Текст] : [страницы истории] / Сергей Вечер // Учительская плюс. - 2017. - 20 октября. - С. 20.
5. Вечер, С. А. Шокай аулие [Текст] / С. А. Вечер // Таза бұлақ = Чистый родник. - 2018. - 19 января. - С. 3

6. Дюсекеев, К. Юбилей Шокая Балканулы [Текст] : [220-летие со дня рождения Шокая Балканулы] / К. Дюсекеев // Совхозный рабочий. - 1995. - 30 июня. - С. 2.
7. Колышкина, Т. Сохраним наследие отцов - твори и созидай во имя отчизны [Текст] : [мавзолей Шокай Балканулы] / Т. Колышкина // Таза бұлақ = Чистый родник. - 2007. - 5 июля. - С. 4.
8. Кусаинова, Индира. В Торгай за историей биев [Текст] / Индира Кусаинова // Юридическая газета. - 2008. - 8 августа. - С. 1, 2.
9. Кушекбаева, Светлана. Сила предков [Текст] : Карта сакральных мест региона будет готова к концу 2018 года / Светлана Кушекбаева ; фото предоставлено областным историко-краеведческим музеем // Наш Костанай. - 2017. - 10 августа. - С. 16.
10. Наше наследие [Текст] : [о памятнике Шокаю Балканулы] / [ред. газ.] // Таза бұлақ = Чистый родник. - 2013. - 9 августа. - С. 5.
11. Памятник исторического значения [Текст] : [мавзолей каз. батыра, аулие Шокая Балканулы] / ГУ "Отдел внутренней политики, культуры и развития языков Алтынсаринского района" // Таза бұлақ = Чистый родник. - 2017. - 25 августа. - С. 3.
12. Сергазинова, Александра. Памятник исторического значения [Текст] : в Алтынсаринском районе похоронен аулие Шокай Балканулы / Александра Сергазинова ; фото автора // Наш Костанай. - 2017. - 14 сентября. - С. 6.
13. Фефелова, Людмила. Памятник без памяти [Текст] : [о неизвестном памятнике] / Людмила Фефелова ; фото Фарида Дандыбаева // Костанайские новости. - 2012. - 5 мая. - С. 5.
14. Юдина, Л. Праздник на древней земле [Текст] : [220-летие со дня рождения Шокая Балканулы] / Л. Юдина ; фото В. Бондаренко // Убаганская заря. - 1995. - 23 июня. - С. 2.

Интернет-ресурсы:

1. https://www.inform.kz/ru/shokay-bi-balkanuly_a2290702
2. <https://yandex.by/shokay-bi-balkanuly ...>

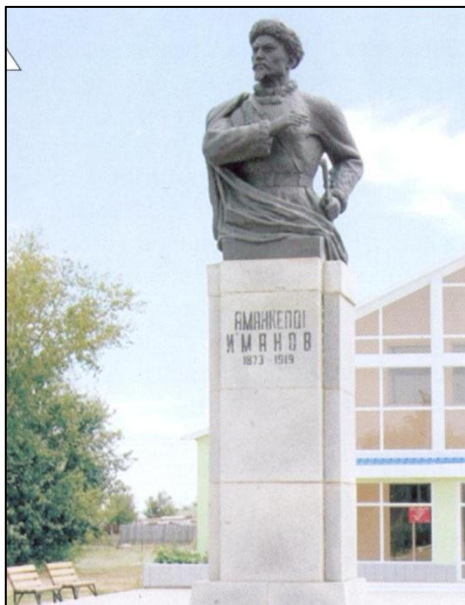
АМАНГЕЛДІ АУДАНЫ

АМАНГЕЛДІ ИМАНОВТЫҢ жерленген жері

Амангелді кенті

(жалпыұлттық маңызы бар нысан)

Қазақ халқының Ресей билігіне қарсы, бостандық жолындағы 1916 жылғы ұлт-азаттық Торғай көтерілісінің ұйымдастырушысы, ұлт-азаттық көтеріліс басшыларының бірі, қолбасшы, халық батыры Амангелді Иманов 1873 ж. Торғай уезі, Қайдауыл болысында туған.

Имановтың азаматтық тұлғасы Ресей императорының 1916 ж. 25 маусымдағы жарлығына байланысты бүкіл қазақ даласында бұрқ еткен жаппай көтеріліс барысында айқын да бар күшімен көрінді. Жер-жерде жосықсыз жарлыққа наразылық ретінде басталған бұл қозғалыс бірте-бірте саналы түрдегі ұлт-азаттық көтерілісіне ұласты. Көтеріліс Ресейдегі Ақпан төңкерісіне дейін жалғасты.

Иманов Амангелді 1918 жылы 21 наурыз - 2 сәуірде Орынборда болған Торғай Кеңестерінің тұңғыш съезіне қатысты. Торғай даласының әскери комиссары болып тағайындалды. 1919 жылы Кеңес саясатының құрбаны болды.

Амангелді Иманов алғашқыда Алакөлде жерленген, кейін 1940 жылы Амангелді кентіне әкеліп қайта жерленді. Қабірдің басына мүсіндік ескерткіш орнатылған (авторы - Әбілбек Ұзақов, ескерткіштің қойылған уақыты - 1960 жыл). Кеуіт қоладан жасалған. Амангелді Иманов басын тік ұстап, тайсалмай қарап тұрған кейіпте бейнеленген, сол қолы қылышын қыса ұстаған, оң қолы кеуде тұсында бүгілген. Кеуіт тік бұрышты, мәрмен тақтайшалармен қапталған тұғырға орнатылған. Тұғырдың жоғарғы жағында «Амангелді Иманов. 1873 - 1919» деген жазу бар. Тұғырдың төменгі жағы жалпақтау. Кеуіттің биіктігі - 2,5 м. Жалпы биіктігі - 4,7 м. Ескерткіштің айналасы абаттандырылған, сәнді кеспе тастар төселген.

А. Иманов туралы мағлұматтарды «2008 және 2013 жылдарға берілген Қостанай облысының атаулы күндері және оқиғалар күнтізбегілерінен» қараңыз.

Әдебиеттер:

1. Абдуллин, Ә. Тарихи Торғай [Мәтін] : [әңгімелер] / Ә. Абдуллин. - Арқалық, 2014. - 216 б.
2. Алтаев, Б. Амангелді Иманов музейі [Мәтін] / Б. Алтаев // Қазақ ССР : 4 томдық қысқаша энцикл. / бас ред. М. Қ. Қозыбаев. - Алматы, 1984. - Т. 3. - Б. 75.
3. Амангелді батыр [Мәтін] : [дастан] // Шипин, О. Дастандар / О. Шипин ; құраст.: С. Әсіпов, Ә. Бекбаев. - Алматы, 1989. - Б. 89-167.
4. Амангелді ескерткіші [Мәтін] // Қазақ ССР : 4 томдық қысқаша энцикл. / бас ред. Р. Н. Нұрғалиев. - Алматы, 1984. - Т. 4. - Б. 118.
5. Амангелді Иманов (1873-1919 жж.) [Мәтін] // Қазақтар : көпшілікке арналған тоғыз томдық анықтамалық = 9-томный попул. справ. / жауапты ред. Е. Әбен. - Алматы, 1999. - Т. 2. - Б. 145-146.
6. Амангелді Үдербайұлы Иманов [Мәтін] // Торғай елі : энциклопедия / құраст. Т. Рсаев ; ред. А. Ахметов. - Алматы, 2013. - Б. 39-45.
7. Ахметбеков, Н. Амангелді дастаны [Мәтін] / Н. Ахметбеков ; ред. Қ. Аманжолов. - Алматы : Қазақтың мемлекеттік көркем әдебиет баспасы, 1951. - 140 б.
8. "Батыр большевик Амангелді" хақындғы ақиқат [Мәтін] : үш томдық // Шоқай, Мұстафа. Таңдамалы шығармалар / Мұстафа Шоқай. - Алматы, 1999. - Т. 2. - Б. 205-209.
9. Батырдың биік тұлғасы [Мәтін] : [материалдар, фотодокументтер мен мақалалар жинағы] / [құраст.: Ш. Иманов, Х. Маданов]. - Алматы : Қазақстан, 1986. - 144 б. - қазақ және орыс тілдерінде = на каз. и рус. яз.
10. Дала өлкесінің мұражайы [Мәтін] : [ғылыми-мәдени мекеме (1971 ж. А. Иманов пен Ә. Жангелдиннің Торғай обл. тарихи-өлкетану мұражайы ретінде ашылған)] // Қазақстан : ұлттық энцикл. / бас ред. Ә. Нысанбаев. - Алматы, 2001. - Т. 3. Г - Ж. - Б. 133-134.
11. Дауылды дүрбелең [Мәтін] : [Қостанай облысындағы ұлт-азаттық қозғалыс] // Орманов, Қ. Ел мен жер және тұлғалар тарихы : [өлкетану оқулығы] / Қ. Орманов. - Алматы, 2014. - Б. 147-154.
12. Дүйсенов, А. Арқалық ескерткіштер комплексі [Мәтін] : [Арқалық қ. мемориалды архитектура-мүсіндік ескерткіштер тобын құрайды] / А. Дүйсенов // Қазақ ССР : 4 томдық қысқаша энцикл. / бас ред. Р. Н. Нұрғалиев. - Алматы, 1984. - Т. 4. - Б. 125-126.
13. Иманов Амангелді Үдербайұлы [Мәтін] // 2013 жылға берілген Қостанай облысының атаулы күндері және оқиғалар күнтізбегі : 40-шығ. / [құраст.: Б. М. Алкебаева, Ә. Қ. Сәлібаева, Ә. Б. Дәуренбекова ; ред. В. Қ. Бексұлтанова]. - Қостанай, 2012. - Б. 44-47.

14. Иманов Аманкелді [Мәтін] // 2018 жылға берілген Арқалық қаласының атаулы күндер күнтізбегі : библиогр. көрсеткіш / Облыстық № 2 әмбебап ғылыми кітапханасы, Әдістеме-библиографиялық бөлімі ; [құраст. Г. К. Сейтқожина]. - Арқалық, 2018. - [Б. 43-46].
15. Кедей кегі [Мәтін] : [А. Имановқа арналған дастан] // Шипин, О. Дастандар / құраст.: С. Әсіпов, Ә. Бекбаев. - Алматы, 1989. - Б. 207-214.
16. Қазақ халқының тарихи тұлғалары [Мәтін] : қысқаша анықтамалық. 1-кіт. Әулие абыздар, аңыз тұлғалар, ғұлама ойшылдар, діни ағартушылар, хандар, билер, батырлар, жыраулар, еңбек ерлері / [құраст. Ә. Көпіш]. - Алматы : Өнер, 2016. - 312 б.
17. Қайнар көзіне қайта оралсақ [Мәтін] // Тарих парақтары : Қостанай облысы 80 = Костанайская область 80 / [ред. алқа: мәтін авт. А. Ермолович [және т. б.] ; қазақ тіліне ауд.: Ғ. Ахметчин [және т. б.]. - Қостанай, 2016. - Б. 10-20.
18. Қозыбаев, М. Қ. Аманкелді Үдербайұлы Иманов [Мәтін] / М. Қ. Қозыбаев, К. Нұрпейісов // Қазақ ССР : қысқаша энцикл. / бас ред. М. Қ. Қозыбаев. - Алматы, 1984. - Т. 1. - Б. 65-66.
19. Мұхамеджанов, З. Торғай комиссарлары [Мәтін] : тарихи документтер мен сарбаздардың әңгімелері бойынша жазылған очерк / З. Мұхамеджанов. - Алматы : Қазақстан, 1974. - 128 б.
20. Олардың есімімен аталған қала көшелері [Мәтін] / Қостанай облыстық тарихи-өлкетану музейі ; [құраст.: Ю. А. Головатенко, Г. А. Имбергенова]. - Қостанай, 1990. - 8 б.
21. Рсаев, Т. Құмкешу соғысы [Мәтін] : [Ресей өкіметінің жазалаушы жасағы мен Торғай көтерілісшілерінің қарулы қақтығысы] / Т. Рсаев // Қазақстан : ұлттық энцикл. / бас ред. Б. Ғ. Аяған. - Алматы, 2004. - Т. 6. Қ - Н. - Б. 117.
22. Хакімбек, Төкеұлы (1882-1919) [Мәтін] : [Қостанай облысының тарихи тұлғалары] // Орманов, Қ. Ел мен жер және тұлғалар тарихы : [өлкетану оқулығы] / Қ. Орманов. - Алматы, 2014. - Б. 290.
23. Шайкен, Ж. Қызыл үй [Мәтін] : [ескерткіш] / Ж. Шайкен // Қазақстан : ұлттық энцикл. / бас ред. Б. Ғ. Аяған. - Алматы, 2004. - Т. 6. Қ - Н. - Б. 180.

Мерзімді басылымдардағы жарияланымдар:

24. Айқадамова, Айтолқын. Амангелдінің домбырасы мұражай қорында [Мәтін] / Айтолқын Айқадамова ; суретті түсірген Айбек Жүзбай // Қостанай таңы. - 2016. - 16 тамыз. - Б. 4.

25. Айтбаева, Гүлмира. Батырдың асыл мұрасы [Мәтін] : Аманкелді Имановтың туғанына 135 жыл / Гүлмира Айтбаева // Қостанай таңы. - 2008. - 11 маусым. - Б. 8.
26. Алмат, Оркен. Бір суреттің тарихы... [Мәтін] : ұлт-азаттық көтерілісіне 100 жыл / Оркен Алмат // Арқалық хабары. - 2016. - 15 қаңтар. - Б. 3.
27. Алмат, Оркен. Тарихымызды бұрмаламайық [Мәтін] : [ұлт-азаттық көтерілісі туралы] / Оркен Алмат // Арқалық хабары. - 2016. - 5 тамыз. - Б. 3.
28. Алтай, Ерлан. Амангелдінің домбырасы [Мәтін] : [ұлт-азаттық көтерілісінің басшысы Имановтың] / Ерлан Алтай // Егемен Қазақстан. - 2017. - 24 тамыз. - Б. 12.
29. Амангелді Иманов [Мәтін] / [журн. ред.] // Жұлдыздар отбасы. Аңыз адам. - 2016. - № 10. - Б. 23.
30. Аманкелдінің ерлігі туралы есімде қалғаны... [Мәтін] : кезінде аудан басшыларының бірі болған ел ағасы Досымбек Ещановтың Амангелді батыр туралы жазылған мақаласы жайлы / [газ. ред.] // Аманкелді арайы. - 2016. - 26 тамыз. - Б. 5.
31. Әбдірайымұлы, Әбдіқадыр. Қаһарлы 1916 жыл [Мәтін] : ұлт-азаттық көтерілісіне - 100 жыл / Әбдіқадыр Әбдірайымұлы // Қостанай таңы. - 2016. - 15 наурыз. - Б. 8.
32. Әбжанов, Азамат. Амангелді қазасын естірту [Мәтін] : немесе Әбжан Құндызбайұлы / Азамат Әбжанов // Қостанай таңы. - 2016. - 28 қазан. - Б. 11.
33. Әлім, Қайсар. Аманкелді романының ақиқаты [Мәтін] / Қайсар Әлім // Түркістан. - 2015. - 9 шілде. - Б. 19.
34. Әнесұлы, Жұмат. Амангелдінің ажалы [Мәтін] / Жұмат Әнесұлы // Ақиқат. - 2016. - № 12. - Б. 31-34.
35. Байділдин, Шөптібай. 1916 жылы ұлт-азаттық көтерілісінде Амангелді батыр көтерген ту жайлы ақиқат пен аңыз [Мәтін] / Шөптібай Байділдин // Қазақ. - 2013. - 16-30 тамыз. - Б. 6.
36. Байділдин, Шөптібай. Аманкелді батыр бата алған киелі мешіт [Мәтін] / Шөптібай Байділдин // Арқалық хабары. - 2016. - 9 қыркүйек. - Б. 4.
37. Байжанов, Ахметхан. Революция сарбаздары [Мәтін] : [Амангелді Иманов және Майкотов Әділбек] / Ахметхан Байжанов // Коммунизм таңы. - 1970. - 17 ақпан. - Б. 2-3.
38. Бейсенов, Еркеғали. Өр Торғай - ерлік мекені [Мәтін] : Амангелді ауданында 1916 жылғы Ұлт-азаттық көтерілістің 100 жылдығы атап өтілді / Еркеғали Бейсенов ; суреттерді түсірген Сералы Мырзабай // Ана тілі. - 2016. - 6-12 қазан. - Б. 9.

39. Ғазизұлы, Мешіт. Он алтыншы жыл [Мәтін] : [Ұлт-азаттық көтерілісіне 100 жыл] / Мешіт Ғазизұлы // Қарасу өңірі. - 2016. - 21 қыркүйек. - Б. 5.
40. Есали, Айнаш. Амангелді батырдың баласы [Мәтін] : [Амангелді Имановтың ұрпақтары] / Айнаш Есали ; суретті түсірген Болат Омарәлиев // Егемен Қазақстан. - 2017. - 11 қыркүйек. - Б. 12.
41. Жиентаев, С. Бабалар есімі ұрпақ жадында [Мәтін] : А. Иманов бастаған ұлт-азаттық көтерілісінің әлеуметтік-экономикалық алғышарттары және Қарабалық болысындағы батырдың үзеңгілес серіктері туралы / С. Жиентаев // Қостанай таңы. - 2017. - 31 наурыз. - Б. 6.
42. Иманов, Бақыт Байгезұлы. Амангелді батыр [Мәтін] : (романнан үзінді) / Бақыт Байгезұлы Иманов // Аманкелді арайы. - 2015. - 13 қараша. - Б. 7.
43. "Қанды қара": немесе халық қарғысына ұшыраған кім? [Мәтін] / С. Шәкібаев // Коммунизм таңы. - 1970. - 18 мамыр. - Б. 4.
44. Қарымсақов, Арнұр. Әбілхан Қастеевтің қыл қаламы / Арнұр Қарымсақов // Мәдени мұра = Культурное наследие. - 2013. - № 6, қараша-желтоқсан. - Б. 62-65.
45. Қуандықұлы, Қ. Батырдың анасы, жары Үрпекте жерленген [Мәтін] / Қ. Қуандықұлы // Аманкелді арайы. - 2013. - 5 сәуір. - Б. 2.
46. Қуандықұлы, Қажен. Сардардың туы қызыл емес, шұбар болған... [Мәтін] : 1916 жылғы ұлт-азаттық көтеріліске - 100 жыл / Қажен Қуандықұлы // Аманкелді арайы. - 2016. - 7 шілде. - Б. 8.
47. Мақсат, Тәж-Мұрат. Үзілген үзеңгі [Мәтін] : Амангелді Иманов өлімінің шындығы / Тәж-Мұрат Мақсат // Астана. - 2012. - № 1. - Б. 88-113.
48. Мауданов, Абылай. Ұлы Жыланшықтан Ұлытауға дейін [Мәтін] : ["Өр Торғай - ерлік мекені" атты экспедиция туралы] / Абылай Мауданов // Қостанай таңы. - 2016. - 5 қазан. - Б. 8-9 ; 7 қазан. - Б. 8-9.
49. Мергенбаев, Бақытжан. Қазақтың ұлт-азаттық көтерілісі [Мәтін] : Тарихтағы ақтаңдақ пен ақиқат / Бақытжан Мергенбаев // Қазақстан Заман. - 2015. - 17 қыркүйек. - Б. 11.
50. Мұсабаева, Зарина. Тұғыры биік тұлға [Мәтін] : [Аманкелді Үдербайұлы Имановтың туғанына - 140 жыл] / Зарина Мұсабаева // Қостанай-АГРО. - 2013. - 14 марта. - Б. 11.
51. Мұсабаев, Хамитбек. Терісбұтаққа тұңғыш сапар [Мәтін] : немесе ол -батырдың бастау бұлағы, асыл тұрағы, ерлік шырағы / Хамитбек Мұсабаев // Аманкелді арайы. - 2013. - 5 сәуір. - Б. 1, 2.
52. Нұржанов, Хамза. Торғайдың толқу кезінен естелік [Мәтін] : [ұлт-азаттық көтерілістің 100 жылдығына орай] / Хамза Нұржанов // Арқалық хабары. - 2016. - 15 шілде. - Б. 4.

53. Өскенбаева, Г. 1916 жылғы ұлт-азаттық көтеріліс және қазақ зиялылары [Мәтін] / Г. Өскенбаева // Қазақстан тарихы: әдістемелік журнал. - 2016. - № 9. - Б. 30-35.

54. Рақымжанқызы, Ұ. Батыр өмірінен сыр шертеді [Мәтін] : мұражай / Ұ. Рақымжанқызы // Қостанай таңы. - 1998. - 16 қазан. - Б. 6.

55. Сәрсембина, Баян. Алаш отряды. Амангелдінің жұмбақ өлімі [Мәтін] : [халық батыры туралы тарихи деректер] / Баян Сәрсембина // Жас Алаш. - 2016. - 26 шілде. - Б. 8, 9.

56. Сейдахмет, Қабылахат. Азаттық үшін айқас [Мәтін] : 1916 жылғы Торғай көтерілісі туралы баян / Қабылахат Сейдахмет // Қостанай таңы. - ("Зерде" тарихи-танымдық қосымшасы). - 2013. - 8 қараша. - Б. 8.

57. Сомжүрек, Жұма-Назар. Сарбаз әкем шерткен сыр / Жұма-Назар Сомжүрек // Аманкелді арайы. - 2016. - 2 тамыз. - Б. 7 ; Ана тілі. - 2016. - 15-21 қыркүйек. - Б. 9 ; Қостанай таңы. - 2016. - 1 қараша. - Б. 10.

58. Сығай, Сырым. Батыр атамyzдың ұрпақтары [Мәтін] : 1916 жылғы Торғай азаттық көтерілісінің 100 жылдығы қарсаңында / Сырым Сығай // Аманкелді арайы. - 2016. - 12 тамыз. - Б. 3.

59. Ходенұлы, Мұхтар. Табыстырған Майдамтал [Мәтін] : Болған оқиғаның ізімен : [билер сотының мәжілісі] / Мұхтар Ходенұлы // Қостанай таңы. - ("Зерде" тарихи-танымдық қосымшасы). - 2013. - 13 қараша. - Б. 8-9.

Интернет-ресурстар:

1. <https://clck.ru/D8qUK>
2. <https://clck.ru/D8qVC>
3. <http://oqu-zaman.kz/?p=12807>
4. <https://clck.ru/D8qUT>

Место захоронения АМАНГЕЛЬДЫ ИМАНОВА

центральная площадь села Амангельды

(объект общенационального значения)

Амангельды Удербайұлы Иманов - народный батыр, организатор национально-освободительного восстания казахского народа 1916 года против царизма и активный участник установления Советской власти в Казахстане.

Родился 3 апреля 1873 года на территории современного Амангельдинского района.

В октябре 1917 - январе 1918 года Амангельды активно участвовал в установлении Советской власти в Торгае и Торгайской области (ныне Костанайская область), был военным комиссаром Торгайского уезда. Вступил в ряды большевиков под влиянием Алиби Джангильдина. В марте 1918 года участвовал в работе областного съезда Советов (Оренбург, 1918). В июле 1918 года во главе группы советских работников проводил выборы аульных и волостных Советов. В годы Гражданской войны совместно с А. Джангильдиным формировал первые в Казахстане национальные красноармейские части, помогал партизанам в тылу войск Колчака. После ликвидации Советской власти в Торгае, 20 апреля 1919 года А. Иманов был взят в плен.

Жизнь и борьба Амангельды отражена в произведениях поэтов и писателей, художников, композиторов, кинорежиссеров. Джамбул Джабаев, Омар Шипин и другие акыны посвятили Амангельды стихотворения и поэмы, писатель Г. Мусрепов создал художественный образ народного батыра в пьесе «Амангельды».

Народные художники А. Кастеев и К. Тельжанов, скульптор Х. Наурызбаев создали образ батыра в изобразительном искусстве. В 1938 году режиссером М. Левиным был снят фильм «Амангельды».

В 1947 году в Алматы батыру установлен бронзовый памятник - конная статуя. Его именем назван район в Костанайской области, установлены памятники и названы улицы во многих городах Казахстана.

Амангельды Иманов был похоронен на Алаколе, в 1940 году перезахоронен в селе Амангельды. Над могилой установлен скульптурный памятник (автор - Абилябек Узатов, дата установки памятника - 1960 год).

Бюст выполнен из бронзы. Амангельды Иманов изображен с решительным взглядом, гордо поднятой головой, в левой руке сжимает саблю, а правая рука полусогнута на уровне груди. Бюст установлен на прямоугольном постаменте, облицованном мраморными плитами. В верхней части постамента выбита надпись: «Амангельды Иманов. 1873 - 1919». Нижняя часть постамента имеет форму трапеции. Высота бюста - 2,5 м. Общая высота - 4,7 м. Территория вокруг памятника облагорожена, вымощена брусчаткой.

Книги и статьи о жизни и деятельности А. Иманова представлены в «Календарях дат и событий Костанайской области на 2008 и 2013 годы».

Литература:

1. Амангельды Иманов (1873 - 1919 гг.) [Текст] : [казахский нар. батыр, рук. нац.-освободит. восстания] // Исторические личности / [сост. Тоғусбаев Б., Сужикова А.]. - Қостанай, 2010. - С. 289.

2. Амангельды Иманов [Текст] // Қостанай облысы Торғай аймағы көрікті жерлерінің ақпаратты бағдар тізбесі / Арқалық қалалық "Жас-Ұлан" балалар мен жасөспірімдер ұйымы қоғамдық бірлестігі ; қазақша мәтін Ш. Байдильдин, орысша мәтін А. Айтмағамбетов. - Арқалық, 2011. - С. 38-39.

3. Амангельды Удербайұлы Иманов [Текст] : [народный батыр, рук. нац.-освободит. восстания] // Казахская ССР : 4-томная. крат. энцикл. / гл. ред. М. К. Козыбаев. - Алма-Ата, 1985. - Т. 1. - С. 66.

4. Амангельды Удербайұлы Иманов [Текст] : [нар. батыр, организатор восстания 1916 года] // Казахстан : нац. энцикл. : в 5 т. / [гл. ред. Б. Аяган]. - Алматы, 2004. - Т. 1. А-В. - С. 207.

5. Брайнин, С. Амангельды Иманов вождь восстания 1916 года в Казахстане [Текст] / С. Брайнин, Н. Тимофеев ; Казахский Научно-Исследовательский Институт марксизма-ленинизма. - Алма-Ата : Казахское государственное изд-во политической литературы, 1939. - 102 с.

6. Иванов, В. Амангельды [Текст] : [сценарий] / В. Иванов, Б. Майлин, Г. Мусрепов // Сценарии казахского кино / [сост. Г. М. Липатникова]. - Алма-Ата, 1984. - С. 11-48.

7. Нурканов, А. Амангельды Иманов [Текст] / А. Нурканов. - Алма-Ата : Казгосиздат, 1959. - 102 с.

8. Тургайский сокол [Текст] : [Амангельды Иманов] // Архивист : қантар-маусым 2016, № 1 = №1, янв.-июнь 2016 : салалық ақпараттық бюл. = отраслевой информ. бюл. / Қостанай облысының мұрағаттық қызметі = Архивная служба Костанайской области ; [гл. ред. Г. Е. Мендекинова]. - Қостанай, 2016. - С. 92-96. - казак және орыс тілдерінде = на каз. и рус. яз.

Публикации в периодических изданиях:

9. Аронова, Дилара. Земля героев [Текст] : [100 лет нац.-освободит. движению под предводительством А. Иманова] / Дилара Аронова ; фото Сергея Миронова // Костанайские новости. - 2016. - 20 сентября. - С. 1, 4.

10. Ковалев, А. Колыбель степной истории [Текст] : [социально-эконом. объекты г. Аркалыка и достопримечательности края] / А. Ковалев ; фото автора // Костанай-АГРО. - 2011. - 25 августа. - С. 15.

11. Корякин, Александр. Святыни Костанайской области [Текст] / Александр Корякин ; совместно с район. краевед. музеем им. Б. Майлина // Маяк. - 2017. - 7 декабря. - С. 5.

12. Место захоронения Амангельды Иманова [Текст] / [ред. газ.] // Лисаковская новь. - 2017. - 2 ноября. - С. 7.

13. "Присвоить имя батыра..." [Текст] : почему Кустанай не назвали г. Амангельды? / полосу подготовила Наталья Здоровец // Наша газета. - 2008. - 4 сентября. - С. 30.

14. Султанова, Тамирис. Сакральная география: "Дорога к святыням..." [Текст] : [отклик на статью Президента РК Нурсултана Назарбаева] / Тамирис Султанова // Таза бұлақ = Чистый родник. - 2017. - 10 августа. - С. 3.

15. Тихановский, Анатолий. Амангельды Иманов и Тургайские степи [Текст] : в этом году отмечается столетие известнейшего в истории Казахстана, и особенно Костанайской области, события, связанного с Амангельды Имановым / Тихановский Анатолий ; фото Сергея Миронова // Костанайские новости. - 2016. - 23 августа. - С. 6.

16. Шауханов, А. А. Образ Амангельды в искусстве [Текст] / А. А. Шауханов, Ф. К. Оразбекова // История Казахстана: преподавание в школах и ВУЗах. - 2014. - № 3. - С. 18-22.

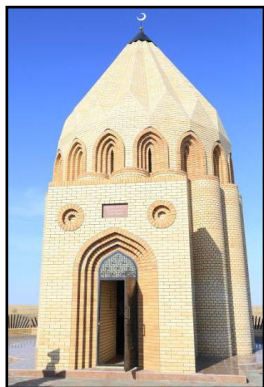
Интернет-ресурсы:

1. <http://mysl.kazgazeta.kz/?p=7443>
2. <http://tarih-begalinka.kz/ru/history/revolution/figures/imanov>

КЕЙКІ батыр кесенесі

Тасты ауылы

(жалпыұлттық маңызы бар нысан)

1996 ж. Кейкі батырдың 125 жасқа толуына байланысты батыр ұрпақтары Тасты ауылы мен Арқалық-Торғай тас жолының бойындағы төбенің басына күмбезді кесене орнатты.

2017 ж. Кейкі батырдың жаңа кесенесі Тасты ауылының қырындағы, Жалдама-Арқалық тас жолының маңында салынды.

Кейкі батыр (Нұрмағамбет Көкембайұлы) - 1916 жылғы ұлт-азаттық қозғалысы тарихындағы белсенді және аты аңызға айналған тұлғалардың бірі, ірі көтерілісшілер отрядын басқарды.

Амангелді Иманов пен Әбдіғаппар хан қайтыс болғаннан кейін Кейкі батыр Кеңес өкіметіне қарсы шығып, қуғынға ұшырайды. 1923 жылдың көктемінде қызыл әскерлердің

қолынан қаза тапты. Қазақ мергенінің кесілген басын дәлел ретінде Орынборға жібереді, содан кейін батырдың басы Санкт-Петербург қаласының Кунсткамера антропологиялық қорына сақтау үшін жіберілді.

2016 жылы Қазақстан Республикасының Президенті Н. Назарбаевтың араласуымен Кейкі батырдың бас сүйегі Отанына қайта оралды. Венгрияның жаратылыстану ғылымдары музейінің мамандары жалпы антропологиялық талдау жасады және халық батырының бейнесін қалпына келтіру бойынша жұмыстар жүргізді.

Кейкі батырдың сүйегі 2017 жылы Тасты ауылының аумағында салынған жаңа кесенеге салтанатты түрде жерленді.

16 қырлы жаңа кесененің биіктігі 15 метр, күмбездің төбесінде жарты ай бекітілген сүмбісі бар. Есіктері Құран аяттары жазылған металдан жасалған. Есіктің жоғарғы жағындағы торда батырдың аты мен таңбасы бар. Еден гранит плиталардан қаланған.

Кесененің ішінде Кейкі батырға ескерткіш, батырдың портреті және мәтіні үш тілде жазылған екі мемориалдық тақта орнатылған. Кесененің жан-жағы қоршалған, іс-шаралар өткізуге және автотұраққа арналған алаңдар да қарастырылған.

Архитектор Бек Ыбыраев жобалаған кесенені арқалықтық «Алюминстрой» компаниясы үш айда салып бітірді.

Әдебиеттер:

1. Атақты ата-бабалар бесігі [Мәтін] // Тарих парақтары = Истории строки : Қостанай облысы 80 = Костанайская область 80 / [ред. алқа: мәтін авт. А. Ермолович [және т. б.] ; қазақ тіліне ауд.: Ғ. Ахметчин [және т. б.] ; суретті түсіргендер: А. Ермолович [және т. б.]. - Қостанай, 2016. - Б. 12.
2. Байділдин, Ш. Кейкі батыр [Мәтін] / Ш. Байділдин. - Астана : Сарыарқа, 2014. - 368 б.
3. Байділдин, Ш. Санаулы ғұмырымдағы саналы ойларым [Мәтін] / Ш. Байділдин. - Екібастұз, 2011. - 416 б.
4. Байжан, А. Бектауыл Баубек батыр [Мәтін] : хикаят / А. Байжан. - Торғай, 1995. - 128 б.
5. Байжан, А. Кенесары хан мен Баубек батыр ; Аманкелді Иманов пен Кейкі батыр [Мәтін] : (деректі хикаяттар) / А. Байжан. - Алматы : Тоғанай Т, 2010. - 192 б.
6. Кейкі батыр [Мәтін] : [қазақ батыры] // Орманов, Қ. Ел мен жер және тұлғалар тарихы : [өлкетану оқулығы] / Қ. Орманов. - Алматы, 2014. - Б. 279-280.

7. Кейкі Көкенбайұлы [Мәтін] // Халқымыздың қилы тарихы : Ұлт-азаттық көтерілісінің 100 жылдығына орай : библиогр. көрсеткіш / Облыстық № 2 әмбебап ғылыми кітапханасы, Әдістеме-библиография бөлімі ; [құраст. Г. К. Сейтқожина]. - Арқалық, 2016. - Б. 23-29.
8. Қазақ мемлекеті мен ұлт тұтастығының қалыптасуындағы Ұлытаудың тарихи орны [Мәтін] : респ. ғылыми-тәжірибелік конф. мат. жинағы / [бас ред. Ж. Ж. Наурызбай]. - Астана : Фолиант, 2006. - 156 б.
9. Мауданов, А. Өр Торғай - ерлік мекені [Мәтін] / А. Мауданов. - Қостанай : Қарлығаш, 2016. - 60 б.
10. Рсаев, Т. Кейкі (Нұрмағамбет) Көкембайұлы [Мәтін] / Т. Рсаев // Айбын : энциклопедия / [бас ред. Б. Ө. Жақып]. - Алматы, 2011. - Б. 384.
11. Рсаев, Т. Кейкі (Нұрмағамбет) Көкембайұлы [Мәтін] / Т. Рсаев // Қазақстан : ұлттық энцикл. Т. 4. Ж - К / бас ред. Ә. Нысанбаев. - Алматы, 2002. - Б. 476.
12. Рсаев, Т. Кейкі (Нұрмағамбет) Көкембайұлы [Мәтін] / Т. Рсаев // Торғай елі : энциклопедия / құраст. Т. Рсаев ; ред. А. Ахметов. - Алматы, 2013. - Б. 218-219.
13. Сүлеймен, М. Кейкі Көкембайұлы [Мәтін] / М. Сүлеймен. - Павлодар : Сытина Н. И., 2017. - 404 б.
14. Тұрғынбекұлы, С. Кейкі батыр [Мәтін] / С. Тұрғынбекұлы. - Астана : Фолиант, 2017. - 320 б.
15. Тұрғынбекұлы, С. Таңдамалы [Мәтін]. Т. 2 : Өлеңдер мен дастандар / С. Тұрғынбекұлы. - Астана : Фолиант, 2014. - 408 б.

Мақалалар:

16. Амантайұлы, Д. Ұлт батыры ұлықталды [Мәтін] : [Кейкі батыр туралы кітап шықты] / Д. Амантайұлы // Қостанай таңы. - 2017. - 21 маусым. - Б. 9.
17. Әбенев, С. Үнсіздігің қинайды-ау... ; Отбасым ; Кейкі батырға ; Сезім [Мәтін] : [өлеңдер] / С. Әбенев // Қостанай таңы. - ("Жастар. kz" қосымшасы). - 2009. - 25 қыркүйек. - Б. 9.
18. Әбілтай, Ә. Кейкі батыр [Мәтін] : [өлең] / Ә. Әбілтай // Қостанай таңы. - 2017. - 29 қыркүйек. - Б. 8.
19. Әбілтай, Ә. Кейкі батыр ; Қасымға еліктеу ; Көзінді сал картаға ; Айналайын, бол әділ ; Ер төсектен безінбей ; Бауырынан балатқан сан ұрпақты ; Дүмшелер сүннет дейді, міндет дейді ; Мені өмір дауға салды, жауға салды ; Қалқам-ай, қайтесің сен мені қажап ; Әй, көрші, жоғалтпа сен сеніміңді ; Алдымен өз жаңына көр үңіле ; Айналайын, айтқам саған бұрын да ; Таулар рас, Тәңірім ; Қозбайтын жерде қозбаған дұрыс / Ә. Әбілтай // Қазақ. - 2017. - 24 қараша. - Б. 12.

20. Әлмағамбет, Б. Бибіжамал жеңгейдің әңгімесі [Мәтін] : [Кейкі батырдың басын жерлеу қарсаңында] / Б. Әлмағамбет // Аманкелді арайы. - 2017. - 11 тамыз. - Б. 4.
21. Әлмағамбет, Б. Кейкінің соңғы түні [Мәтін] : [батыр туралы] : ["Торғайдағы азаттық көтерілісі" кітабынан үзінді] / Б. Әлмағамбет // Қостанай таңы. - 2017. - 8 тамыз. - Б. 6.
22. Әміржанов, М. "Жалаулы" жағасындағы қанды шайқас [Мәтін] : [халық батыры Кейкі Көкембайұлы жайында] / М. Әміржанов // Торғай. - 2017. - 28 сәуір. - Б. 3.
23. Бабасова, Б. Кейкі батыр жайлы кітап жарыққа шықты [Мәтін] / Б. Бабасова // Арқалық хабары. - 2013. - 22 наурыз. - Б. 3.
24. Байділдәұлы, Ш. Кейкі батыр неге елеусіз?... [Мәтін] / Ш. Байділдәұлы // Қостанай таңы. - 2007. - 14 қараша. - Б. 3.
25. Байділдин, Ш. Азаттық үшін алысқан ерлер еңбегі еленсе екен [Мәтін] : 1916 жылғы Торғай даласындағы ұлт-азаттық көтерілістің 100 жылдығына орай ұсыныс / Ш. Байділдин // Арқалық хабары. - 2015. - 12 маусым. - Б. 4.
26. Байділдин, Ш. Аманкелді батыр бата алған киелі мешіт [Мәтін] / Ш. Байділдин // Арқалық хабары. - 2016. - 9 қыркүйек. - Б. 4.
27. Байділдин, Ш. Кейкі батыр жайлы ақиқат пен аңыз [Мәтін] / Ш. Байділдин // Қостанай таңы. - 2017. - 19 қыркүйек. - Б. 8.
28. Байділдин, Ш. Кейкі батыр жалаулыда жатыр [Мәтін] : (Батыр қазасы туралы тарихи шындық неге бұрмаланады?) / Ш. Байділдин // Қостанай таңы. - 2007. - 4 мамыр. - Б. 11; Мәдениет. - 2010. - № 1. - Б. 50-52.
29. Байділдин, Ш. Кейкі батыр жалаулыда қаза тапқан [Мәтін] / Ш. Байділдин // Арқалық хабары. - 2010. - 5 қараша. - Б. 4.
30. Байділдин, Ш. Кейкі батыр қазасы: ақиқат пен аңыз [Мәтін] / Ш. Байділдин // Қазақ. - 2017. - 1-8 қыркүйек. - Б. 7.
31. Байділдин, Ш. Кейкі батырдың қазасы жайлы ақиқат пен аңыз [Мәтін] / Ш. Байділдин // Арқалық хабары. - 2017. - 8 қыркүйек. - Б. 4-5.
32. Байділдин, Ш. Тарихымызды түгендейік [Мәтін] : [Торғай өңірінің тұлғалары] / Ш. Байділдин // Қостанай таңы. - 2016. - 9 қараша. - Б. 9.
33. Байжан, А. Тәуелсіздік және құлан Кейкі батыр [Мәтін] / А. Байжан // Торғай. - 2012. - 25 мамыр. - Б. 2.

34. Байжанов, А. Кейкі батыр [Мәтін] : деректі повестен үзінді / А. Байжанов // Қостанай таңы. - 1991. - 13 қараша. - Б. 6 ; 14 қараша. - Б. 6 ; 15 қараша. - Б. 4 ; 16 қараша. - Б. 4 ; 19 қараша. - Б. 4.
35. Батырдың бас сүйегі Будапештке жеткізілді [Мәтін] : [Кейкі батырдың] / "Егемен-ақпарат" // Егемен Қазақстан. - 2016. - 18 қазан. - Б. 5.
36. Бейсенов, Е. Кейкі батыр - қайсар рух [Мәтін] / Е. Бейсенов // Ана тілі. - 2016. - 13-19 қазан. - Б. 1, 3.
37. Бекмағанбетов, Ө. Қолмерген [Мәтін] : [Кейкі батыр] / Ө. Бекмағанбетов // Егемен Қазақстан. - 2016. - 1 сәуір. - Б. 13.
38. Бектемісов, А. Батыр туралы толғаныс [Мәтін] / А. Бектемісов // Қазақ. - 2017. - 23-30 сәуір. - Б. 7.
39. Бектемісов, А. Ұлт-азаттық көтерілісінің қаһарманы - Кейкі батырға көрсетілген бұл қандай құрмет?! [Мәтін] : немесе көзі тірісінде халық батырының бас сүйегін жоқтап боздаған қарияның боздауы / А. Бектемісов // Арқалық хабары. - 2017. - 5 мамыр. - Б. 5.
40. Ғұмыр, Ғ. Батырға тағзым [Мәтін] : [батыр туралы кітап жарыққа шықты] / Ғ. Ғұмыр // Қостанай таңы. - 2017. - 24 мамыр. - Б. 11.
41. Даңқты батыр туыстары Тастыға келді немесе Кейкі батыр ұрпақтары ата рухына тағзым етті [Мәтін] / өз тілшіміз // Аманкелді арайы. - 2012. - 24 тамыз. - Б. 3.
42. Досанов, С. Елін сүйген ер болады... [Мәтін] : [Кейкі батырдың ескерткіші ашылды] / С. Досанов // Ана тілі. - 2017. - 28 қыркүйек-4 қазан. - Б. 7.
43. Досжанов, Х. Жадымыздағы жаңғырық [Мәтін] : [Кейкі батырдың басы елге әкелінді] / Х. Досжанов // Қостанай таңы. - 2017. - 18 қаңтар. - Б. 9.
44. Досжанова, Қ. Ескерткіштер - ел тарихы [Мәтін] / Қ. Досжанова // Қостанай таңы. - 2017. - 7 наурыз. - Б. 3.
45. Досжанова, Қ. Қайта оралған рух [Мәтін] : [филология ғыл. докторы, проф. А. Әбдісадықовпен сұхбат] / Қ. Досжанова // Қостанай таңы. - 2017. - 23 маусым. - Б. 9.
46. Дүйсентайқызы, К. Кейкі батыр ұрпақтарынан тағылым [Мәтін] / К. Дүйсентайқызы // Торғай. - 2017. - 26 мамыр. - Б. 3.
47. Ел баһадүр батырының ерлігін ұрпаққа үлгі етті [Мәтін] : Кейкі батырдың басы 95 жылдан соң жер қойнына салтанатты түрде тапсырылды / өз тілшіміз // Аманкелді арайы. - 2017. - 22 қыркүйек. - Б. 1, 8.
48. Ералина, А. Кейкі батыр ізімен.. [Мәтін] : (Экспедиция материалдары негізінде) / А. Ералина // Қостанай таңы. - 2017. - 6 қыркүйек. - Б. 7.

49. Есмағанбетов, Қ. Қолмергеннің ізімен [Мәтін] : [батыр Кейкі Нұрмаған-бетұлының бас сүйегі елге қайтарылды] / Қ. Есмағанбетов // Арқалық хабары. - 2016. - 11 қараша. - Б. 1.
50. Жапаров, М. "Сұлтан қайда? Сұлтан жоқ қой" дейтұғын [Мәтін] : [өлең] / М. Жапаров // Арқалық хабары. - 2011. - 8 сәуір. - Б. 4.
51. Жәрімбет, Н. Елдің Кейкіге ықыласы ерек [Мәтін] / Н. Жәрімбет // Егемен Қазақстан. - 2017. - 21 шілде. - Б. 8.
52. Жәрімбет, Н. Тоқсан бес жылдан кейін қалпына келген әділеттілік [Мәтін] : Кейкі батырдың бас сүйегі туған жер топырағына табыс етілді / Н. Жәрімбет // Егемен Қазақстан. - 2017. - 18 қыркүйек. - Б. 4.
53. Жәрімбетова, Н. Халық жадынан өшпейтін Кейкі [Мәтін] : немесе батыр тағдырының жұмбағы қалындай түсті / Н. Жәрімбетова // Егемен Қазақстан. - 2017. - 8 маусым. - Б. 10.
54. Жүнісұлы, М. Кейкі баба [Мәтін] : [өлең] / М. Жүнісұлы // Қостанай таңы. - 2017. - 6 қазан. - Б. 12.
55. Жүнісұлы, М. Кейкі баба [Мәтін] : [өлең] / М. Жүнісұлы // Торғай. - 2017. - 15 қыркүйек. - Б. 1.
56. Жүнісұлы, М. Кейкі батыр фильмі түсірілді [Мәтін] / М. Жүнісұлы // Қостанай таңы. - 2017. - 25 қазан. - Б. 8.
57. Жүнісұлы, М. Кейкі батыр: ерлік пен өрліктің бейнесі [Мәтін] : [бас сүйегін жерлеу шарасы] / М. Жүнісұлы // Қостанай таңы. - 2017. - 17 ақпан. - Б. 10.
58. Жүнісұлы, М. Кейкіні кім іздейді? [Мәтін] : [батыр ұрпағы Рақым Спандиярұлы Мұхамбетпен сұхбат] / М. Жүнісұлы ; суретті түсірген автор // Қостанай таңы. - 2013. - 25 қазан. - Б. 8.
59. Жүнісұлы, М. Мектепке батыр есімі берілмек [Мәтін] / М. Жүнісұлы // Қостанай таңы. - 2017. - 4 шілде. - Б. 5.
60. Зайкенова, Р. Батырдық пен ақындық - мәңгі мирас [Мәтін] / Р. Зайкенова // Дала. - 2001. - № 1. - Б. 41-43.
61. Ибрагимов, Ж. 1916 жылғы жаңғырған хандық биліктің түр-сипаты [Мәтін] / Ж. Ибрагимов // Ізденіс гуманитарлық ғылымдар сериясы. - 2002. - № 2. - Б. 73-75.
62. Имансейтова, Ш. Жүрек сөзі немесе ерлік ел есінде [Мәтін] : [Кейкі батыр бас сүйегінің жерленуі қарсаңында] / Ш. Имансейтова // Аманкелді арайы. - 2017. - 17 наурыз. - Б. 7.
63. Исенов, Ө. Қол мерген Кейкі батыр [Мәтін] / Ө. Исенов, А. Шерзат // Қостанай таңы. - 2016. - 12 сәуір. - Б. 10.

64. Карбозов, К. Кесенеге орын белгіленді [Мәтін] : [батырға арналған кесене] / К. Карбозов // Қостанай таңы. - 2017. - 21 ақпан. - Б. 3.
65. Касенова, Р. Кейкінің кебежесі [Мәтін] / Р. Касенова ; суретті түсірген Сейтқали Камалов // Егемен Қазақстан. - 2017. - 11 тамыз. - Б. 12.
66. Кейкі атамыз - ерліктің феномені [Мәтін] / [газ. ред.] // Аманкелді арайы. - 2017. - 15 қыркүйек. - Б. 2.
67. Кейкі батыр [Мәтін] / [газ. ред.] // Жас Алаш. - 1996. - 19 қазан. - Б. 1, 3.
68. Кейкі батыр [Мәтін] / [журн. ред.] // Жұлдыздар отбасы. Аңыз адам. - 2016. - № 10. - Б. 20.
69. Кейкі батыр [Мәтін] : тағдыры, тарихы, тағылымы / дайындаған: Заңғар Кәрімхан // Қазақ. - 2017. - 25 тамыз. - Б. 7 ; Науырзым тынысы. - 2017. - 7 қыркүйек. - Б. 4-5.
70. Кейкі батырдың сүйегін жерлеу рәсімі өтті [Мәтін] / [газ. ред.] // Науырзым тынысы. - 2017. - 21 қыркүйек. - Б. 1, 2.
71. Кейкі кесенесі аяқталуға жақын [Мәтін] / [газ. ред.] // Арқалық хабары. - 2017. - 28 шілде. - Б. 3.
72. Кейкінің бас сүйегі туған жерінде жерленеді [Мәтін] / бетті жүргізуші Мейраш Жүнісбеков // Порядок и право. - 2016. - 3 ноябрь. - С. 10.
73. Кейкінің ескерткіші қалай жасалды? [Мәтін] : Кейкі Көкембайұлына тұңғыш ескерткіш орнатқан кәсіпкер Өтеш Бекішевпен сұхбат / сұхбаттасқан С. Бейсекеев // Қостанай таңы. - 2004. - 18 тамыз. - Б. 4-5.
74. Кейкінің күрескер келбеті көрінді [Мәтін] : [Венгр-Тұран қорының төрағасы Андраш Жолт Биромен әңгіме] / әңгімелескен Думан Анаш // Егемен Қазақстан. - 2017. - 28 ақпан. - Б. 1, 11.
75. Кенжеахметұлы, С. Қан кешкен қаһармандар [Мәтін] : [қазақ батырлары туралы] / С. Кенжеахметұлы // Қостанай таңы. - 2010. - 13 қазан. - Б. 4.
76. Кенжеғозина, З. Баба рухы ; Ұлт көсемі [Мәтін] : [өлеңдер] / З. Кенжеғозина // Қостанай таңы. - ("Қостанай ақшамы" танымдық-тағылымдық, көңілашар қосымшасы). - 2017. - 27 қазан. - Б. 12.
77. Қайылова, Ә. Кейкі батырдың бас сүйегі туған жер қойнына тапсырылды [Мәтін] / Ә. Қайылова // Қамысты жаңалықтары = Камыстинские новости. - 2017. - 22 қыркүйек. - Б. 3.
78. Қалмақов, Е. [Амангелді елі, Арқалық өңіріне іс-сапарға барып келдім] / Е. Қалмақов // Қазақ әдебиеті. - 2017. - 22-28 қыркүйек. - Б. 13.
79. Қанғожин, А. Елім деп өткен ер Кейкі [Мәтін] : [батырдың кесенесінің ашылуы] / А. Қанғожин // Арна. - 2017. - 21 қыркүйек. - Б. 4.

80. Қойшыманов, Қ. "Кейкі батыр ізімен" [Мәтін] : [ғылыми-зерттеу экспедициясы] / Қ. Қойшыманов // Қостанай таңы. - 2017. - 14 шілде. - Б. 2.
81. Қонысбай, К. Кейкіге арнап кесене көтеріледі [Мәтін] / К. Қонысбай ; суреттерді түсірген Бағдат Ахметбеков // Қостанай таңы. - 2016. - 18 қараша. - Б. 2.
82. Қосжанов, С. Кейкі батыр ұрпақтарынан! [Мәтін] : [батыр ұрпақтары жайында] / С. Қосжанов // Арқалық хабары. - 2017. - 29 қыркүйек. - Б. 4.
83. Қуандықұлы, Қ. Батырдың дене сүйегі әзірге табылмады / Қ. Қуандықұлы // Аманкелді арайы. - 2017. - 9 маусым. - Б. 3, 5.
84. Қуандықұлы, Қ. Кейкі Ата мен Ақан аға [Мәтін] : [қазақ батыры Кейкі Көкембайұлы мен жазушы Ақан (Ахметбек) Шайдахметұлы Нұрманов] / Қ. Қуандықұлы // Аманкелді арайы. - 2017. - 15 қыркүйек. - Б. 7.
85. Қуандықұлы, Қ. Кейкі батыр [Мәтін] / Қ. Қуандықұлы // Аманкелді арайы. - 2017. - 24 ақпан. - Б. 5.
86. Қуандықұлы, Қ. "Кейкінің үңгірі" [Мәтін] / Қ. Қуандықұлы ; суретті түсірген автор // Аманкелді арайы. - 2013. - 13 қыркүйек. - Б. 1, 2.
87. Қуандықұлы, Қ. Ұлытаудағы "Кейкі үңгірі" [Мәтін] / Қ. Қуандықұлы // Аманкелді арайы. - 2017. - 31 наурыз. - Б. 4, 5.
88. Қуандықұлы, Қ. Хош келдің, Батыр ата! [Мәтін] : [батыр Кейкі батырдың бас сүйегі Ресейден туған жеріне жеткізілгені жайлы] / Қ. Қуандықұлы // Аманкелді арайы. - 2016. - 21 қазан. - Б. 1, 7.
890. Латыпов, Р. Кейкі батырдың ерлігі мен өрлігі [Мәтін] / Р. Латыпов // Торғай. - 2017. - 14 сәуір. - Б. 5.
90. Мендеке, Ә. Кейкі батыр, келдің бе? [Мәтін] : [батырдың бас сүйегі елге оралды] / Ә. Мендеке // Жас Алаш. - 2016. - 11 қазан. - Б. 1, 3.
91. Мұсабаев, Х. Батыр сүйегі хақында [Мәтін] : [Кейкі батыр туралы] / Х. Мұсабаев ; суретті түсірген Амангелді Бөлекбаев // Қостанай таңы. - ("Қостанай ақшамы" танымдық-тағылымдық, көңілашар қосымшасы). - 2017. - 9 маусым. - Б. 15.
92. Мұсабаев, Х. Жолым түсіп, Жыланшыққа барғанда [Мәтін] : [өлеңдер] / Х. Мұсабаев // Аманкелді арайы. - 2017. - 23 маусым. - Б. 5.
93. Мұсабаев, Х. Кейкі батырға құрмет [Мәтін] : [батырға арналған күй-поэма] / Х. Мұсабаев // Қостанай таңы. - 2017. - 26 шілде. - Б. 8.
94. Мұсабаев, Х. Кейкі туралы бұрмаланған деректер [Мәтін] / Х. Мұсабаев // Қостанай таңы. - 2017. - 3 наурыз. - Б. 10.

95. Мұсабаев, Х. Кейкінің кебежесі [Мәтін] / Х. Мұсабаев ; суреттерді түсірген автор ; жобаның жетекшісі Сәлім Меңдібай // Қостанай таңы. - ("Зерде" тарихи-танымдық қосымшасы). - 2014. - 11 сәуір. - Б. 7.
96. Мұсабаев, Х. Кейкінің үңгірі [Мәтін] / Х. Мұсабаев ; суретті түсірген автор // Қостанай таңы. - 2013. - 17 қыркүйек. - Б. 8.
97. Мұстафа, А. Қайта жаңғырған рух [Мәтін] : [экспедиция] / А. Мұстафа // Біздің Торғай. - 2017. - 18 шілде. - Б. 2.
98. Мұхаметқали, М. Кейкі батырды ұлықтау - ұлтқа ұран, ұрпаққа ұлағат! [Мәтін] : [батыр кесенесінің ашылу рәсімі] / М. Мұхаметқали // Аманкелді арайы. - 2017. - 15 қыркүйек. - Б. 8.
99. Нұржанов, Х. Азаттық көтерілісі туралы естелік [Мәтін] : 1916 жылғы Торғай азаттық көтерілісінің 100 жылдығы қарсаңында / Х. Нұржанов // Аманкелді арайы. - 2016. - 22 шілде. - Б. 6.
100. Нұржанов, Х. Көзкөрген [Мәтін] : [Ұлт-азаттық көтерілісіне 100 жыл] / Х. Нұржанов // Қостанай таңы. - 2016. - 22 шілде. - Б. 22.
101. Нұржанов, Х. Торғайдың толқу кезінен естелік [Мәтін] : [ұлт-азаттық көтерілістің 100 жылдығына орай] / Х. Нұржанов // Арқалық хабары. - 2016. - 15 шілде. - Б. 4.
102. Өңіріміздегі есте қаларлық тарихи оқиға [Мәтін] : [Кейкі батырдың ескерткіші ашылды] / бетті жүргізуші Мейраш Жүнісбеков // Порядок и право. - 2017. - 21 қыркүйек. - Б. 10.
103. Өтегенов, Н. Ерлік пен елдіктің және бірліктің тойы [Мәтін] : [батыр Кейкі Көкембайұлының бас сүйегін жерлеу рәсімі] / Н. Өтегенов // Аманкелді арайы. - 2017. - 15 қыркүйек. - Б. 1.
104. Рахалиев, М. Кейкі батыр хақында [Мәтін] / М. Рахалиев // Қостанай таңы. - 2000. - 19 желтоқсан. - Б. 5.
105. Сақұлова, А. Кейкі батырдың қазақ даласына оралуы [Мәтін] / А. Сақұлова ; суретті түсірген автор // Қостанай-АГРО. - 2017. - 21 сентябрь. - С. 12-13.
106. Сәбитбекқызы, С. Нар тұлға [Мәтін] : [өлең] : [Кейкі батыр туралы] / С. Сәбитбекқызы // Қостанай таңы. - ("Қостанай ақшамы" танымдық-тағылымдық, көңілашар қосымшасы). - 2017. - 30 маусым. - Б. 12.
107. Смайлова, Г. Сейтқали - Кейкі батыр ұрпағы [Мәтін] : [Сейітқали Дүйсентайұлы Қосжанов] / Г. Смайлова // Аманкелді арайы. - 2017. - 15 қыркүйек. - Б. 7.
108. Сомжүрек, Ж. Кейкі батыр қайда жерленген? [Мәтін] / Ж. Сомжүрек // Ана тілі. - 2017. - 22-28 маусым. - Б. 6 ; Айқын. - 2017. - 29 маусым. - Б. 8.

109. Сомжүрек, Ж. Оралды Отанына Кейкі мерген [Мәтін] : [өлең] / Ж. Сомжүрек // Аманкелді арайы. - 2017. - 15 қыркүйек. - Б. 1.
110. Сомжүрек, Ж. Сарбаз әкем шерткен сыр [Мәтін] / Ж. Сомжүрек // Аманкелді арайы. - 2016. - 2 тамыз. - Б. 7 ; Ана тілі. - 2016. - 15-21 қыркүйек. - Б. 9 ; Қостанай таңы. - 2016. - 1 қараша. - Б. 10.
111. Тайшығарақызы, Л. "Торғай көтерілісі - Кейкі батыр" [Мәтін] : [көрме] / Л. Тайшығарақызы // Біздің Торғай. - 2017. - 17 қазан. - Б. 3.
112. Тарихи іс-шараға курсанттар да қатысты [Мәтін] : [Кейкі батырдың ескерткіші ашылды] / бетті жүргізуші Мейраш Жүнісбеков ; Академияның баспасөз қызметі // Порядок и право. - 2017. - 21 қыркүйек. - Б. 10.
113. Тәшенов, Т. Кейкі батырдың басы Қазақстанға қайтарылмақ [Мәтін] : [Ресейден] / Т. Тәшенов // Айқын. - 2016. - 16 тамыз. - Б. 1, 5.
114. Тоқтарбай, Е. "Кейкі батыр" [Мәтін] : [кітаптың тұсаукесері] / Е. Тоқтарбай // Ана тілі. - 2014. - 15-21 мамыр. - Б. 12.
115. Тұрғынбекұлы, С. Кейкі батыр [Мәтін] : [поэмадан үзінді] / С. Тұрғынбекұлы // Жас өркен - Қостанай. - 2005. - № 5. - Б. 15, 18.
116. Тұрғынбекұлы, С. Кейкі батыр [Мәтін] : (ықшамдалған журналдық нұсқа) : [өлеңдер] / С. Тұрғынбекұлы // Сары-Арқа. - 1998. - № 4. - Б. 14-28.
117. Тұрғынбекұлы, С. Кейкі батыр [Мәтін] : (Тарихи дастан) / С. Тұрғынбекұлы // Аманкелді арайы. - 2017. - 15 қыркүйек. - Б. 4-5 ; 22 қыркүйек. - Б. 4-5 ; 29 қыркүйек. - Б. 4.
118. Түсіпов, Б. Кейкі батыр [Мәтін] : поэзия поштасынан / Б. Түсіпов // Қостанай таңы. - 2016. - 28 қазан. - Б. 9.
119. Тілеуберген, А. Батыр кесенесі бой көтерді [Мәтін] / А. Тілеуберген // Ана тілі. - 2017. - 21-27 қыркүйек. - Б. 6.
120. Тілешов, Ә. "Атқа салдым ерімді, бермедім жауға елімді..." [Мәтін] : [Кейкі батыр туралы] / Ә. Тілешов // Егемен Қазақстан. - 2017. - 8 маусым. - Б. 10.
121. Урманшина, Ә. Кейкі батыр [Мәтін] : (поэма) / Ә. Урманшина // Аманкелді арайы. - 2017. - 9 маусым. - Б. 4.
122. Ускин, Қ. Кейкі мерген [Мәтін] : [өлең] / Қ. Ускин // Аманкелді арайы. - 2016. - 19 тамыз. - Б. 5.

123. Хасан, С. Кунсткамерадағы бас сүйек Кейкінікі ме? [Мәтін] / С. Хасан // Айқын. - 2016. - 9 ақпан. - Б. 6.
124. Хасенұлы, Қ. Кейкі батыр туралы кейбір деректер мен дәйектер [Мәтін] / Қ. Хасенұлы // Қазақ. - 2017. - 20 қазан. - Б. 8.
125. Шайман, С. Шым батып, шыңырауға кетіп қалған.. [Мәтін] : (Кейкі батыр мүрдесі рухталды) / С. Шайман // Қазақ. - 2017. - 22 қыркүйек. - Б. 1, 3.
126. Ысмағұл, Г. Батырдың бас сүйегі туған жерге жерленді [Мәтін] / Г. Ысмағұл, Б. Ниязбекұлы // Біздің Торғай. - 2017. - 19 қыркүйек. - Б. 1, 2.

Интернет-ресурстар:

1. <http://kst-museum.kz>
2. <https://clck.ru/D8qZ2>
3. <https://clck.ru/D8qZc>
4. <https://clck.ru/D8qZk>
5. <http://qasym.kz/kejki-batyr-kesenesi-boj-koteredi/>
6. <http://kostanaytany.kz/archives/54777>
7. <https://clck.ru/D8qZp>
8. <https://www.youtube.com/watch?v=Fwkak7xwnfY>
9. <https://www.youtube.com/watch?v=xlh182ASoYg>
10. https://baq.kz/kk/news/ruhani_zhangiru/keiki_kesenesi20170806_134500
11. <http://e-history.kz/kz/publications/view/3480>
12. <https://clck.ru/D8qZr>
13. <https://clck.ru/D8qZx>
14. <http://ult.kz/post/kostanayda-keyki-batyrdyn-bas-suyegi-zher-koynyna-tapsyryldy>
15. https://www.instagram.com/p/BfiZ4N1nBo9/?taken-by=sakralnye_mesta_kst

Мавзолей КЕЙКИ батыра

село Тасты

(объект общенационального значения)

Кейки батыр (Нурмагамбет Кокембаев) - один из активных и легендарных личностей в истории национально-освободительного движения 1916 года. Друг, соратник Амангельды Иманова и предводителя движения - Абдигаппар хана. После смерти своих соратников Кейки батыр выступает против советской власти и подвергается гонениям. Весной 1923 года он был убит в перестрелке; отрубленную голову казахского мергена отправили в качестве доказательства в Оренбург. Впоследствии её увезли в Санкт-Петербург, где она была передана в музей Антропологии и этнографии имени Петра Великого (Кунсткамера).

В октябре 2016 года останки (череп) Кейки батыра были доставлены в Казахстан. Специалисты Музея естественных наук Венгрии сделали общий антропологический анализ черепа и провели работы по восстановлению облика народного героя. Спустя почти год, их доставили на родину.

На территории села Тасты Амангельдинского района расположен мавзолей Кейки батыра, сооруженный в 2005 году. При строительстве мавзолея были использованы природные камни. Внутри мавзолея установлен бюст народного героя.

В 2017 году рядом был сооружен новый мавзолей, где 15 сентября торжественно захоронены останки Кейки батыра, возвращенные из Кунсткамеры.

Автор проекта - архитектор Бек Ибраев. Высота нового мавзолея составляет 15 метров, верх купола украшен шпилем с полумесяцем. Двери металлические, с аятами из Корана, решетка над дверью с именем батыра и тамгой. Пол выложен из гранитных плит. Внутри мавзолея установлен надгробный памятник Кейки батыру, две мемориальных доски с портретами батыра и текстами на трех языках.

Вокруг мавзолея имеется ограждение, площадка для проведения мероприятий и автостоянка. Предусмотрена ночная подсветка мавзолея и освещение интерьера.

Литература:

1. Кейки (Нурмагамбет) Кокембайулы [Текст] : [батыр, участник Торгайского восстания 1916 г.] // Казахстан. Национальная энциклопедия : в 5 т. / гл. ред. Р. Н. Нургалиев. - Алматы, 2005. - Т. 3. К - М. - С. 233.

2. Кейки батыр - последний номад [Текст] // Қостанай облысы Торғай аймағы көрікті жерлерінің ақпаратты бағдар тізбесі / Арқалық қалалық "Жас-Ұлан" балалар мен жасөспірімдер ұйымы қоғамдық бірлестігі ; қазақша мәтін Ш. Байдильдин, орысша мәтін А. Айтмағамбетов. - Арқалық, 2011. - С. 28-29.

Публикации в периодических изданиях:

3. Айтмағамбетов, Арыстан. По следам последнего номада [Текст] : [легендарная историческая личность - Кейки батыр] / Арыстан Айтмағамбетов // Торғай. - 2016. - 19 тамыз. - С. 1, 2.

4. Акимбаева, Умут. Батыры земли костанайской [Текст] / Умут Акимбаева // Костанай-АГРО. - 2017. - 14 декабря. - С. 12-13.

5. Алтыбаев, Асхат. По следам Кейки-батыра [Текст] : [поисково-краеведческая экспедиция] / Асхат Алтыбаев // Учительская плюс. - 2017. - 6 октября. - С. 13.

6. Артымович, Любовь. Возвращение на родную землю [Текст] : В Астану из Москвы спецбортом доставлена голова героя восстания 1916 года легендарного Кейки батыра / Любовь Артымович ; фото Советбека Магзумова // Литер. - 2016. - 11 октября. - С. 8.

7. Аубакиров, Эрик. Голова Мергена вернулась на Родину [Текст] : [о батыре Нурмағамбете Кокембайұлы] / Эрик Аубакиров // Экспресс К. - 2016. - 8 октября. - С. 4.

8. Аубакиров, Эрик. Череп БАТЫРА [Текст] : у нас в Тургайских степях бродит неупокоенная душа Кейки батыра / Эрик Аубакиров // Экспресс К. - 2010. - 26 ноября. - С. 9.

9. Ахметова, Аида. Акт исторической справедливости [Текст] : [возврат исторического артефакта - черепа легендарного казахского Кейки батыра] / Аида Ахметова // Казахстанская правда. - 2016. - 2 ноября. - С. 2.

10. Ахметова, Аида. Воссоздан образ Кейки батыра [Текст] : Завершен комплекс научных работ по воссозданию внешнего образа и скульптурной реконструкции национального героя / Аида Ахметова // Казахстанская правда. - 2016. - 28 декабря. - С. 1.

11. Баеке, Аян. Батыр рядом с Лениным [Текст] : в Аркалыке перед областным Музеем истории Степного края установили бюст Кейки батыра / Аян Баеке // Наша газета. - 2010. - 27 мая. - С. 3.

12. Дандыбаев, Фарид. Кейки батыр попал в сердце [Текст] : [науч. экспедиция на родине Нурмагамбета Кокембаева] / Фарид Дандыбаев // Костанайские новости. - 2017. - 18 июля. - С. 4.
13. Ермакова, Евгения. Возвращение домой [Текст] : В Костанайской области готовятся к церемонии захоронения останков Кейки батыра / Евгения Ермакова // Казахстанская правда. - 2017. - 19 апреля. - С. 7.
14. Ермакова Евгения. Дорогами предков [Текст] : В Аркалыке организовали тур для молодежных активистов по местам, связанных с жизнью Кейки батыра / Евгения Ермакова ; фото автора // Казахстанская правда. - 2017. - 25 августа. - С. 7.
15. Ермакова, Евгения. Памяти батыра [Текст] : В Костанайской области прошли мероприятия, посвященные захоронению останков Кейки батыра / Евгения Ермакова ; фото автора // Казахстанская правда. - 2017. - 18 сентября. - С. 6.
16. Ермакова, Евгения. Памяти Кейки батыра [Текст] : в Амангельдинском районе построят мемориальный комплекс Кейки батыра / Евгения Ермакова ; фото авт. // Костанайские новости. - 2016. - 17 ноября. - С. 2.
17. Ермакова, Евгения. Увековечить имя батыра [Текст] : Под Аркалыком сооружают мавзолей Кейки батыра / Евгения Ермакова // Казахстанская правда. - 2017. - 24 июля. - С. 7.
18. Есмаганбетов, Кайрат. Облик Кейки батыра восстановят к 25-летию Независимости РК [Текст] : [череп батыра, возвращенного из Кунсткамеры, доставлен в Будапешт, чтобы восстановить черты лица] / Кайрат Есмаганбетов // Арқалық хабары. - 2016. - 21 октября. - С. 2.
19. Исаев, Алан. Взгляд с того света [Текст] : [в Аркалыке установлен памятник Кейки батыру] / Алан Исаев // Экспресс К. - 2016. - 15 декабря. - С. 1.
20. Кабулова, Сания. В память о народном батыре [Текст] : [делегация нашего района побывала на торжественной церемонии захоронения останков Кейки Батыра в с. Тасты Амангельдинского района и в г. Аркалык] / Сания Кабулова // Айна. - 2017. - 21 сентября. - С. 2.
21. Каримов, С. Долгий путь на родину [Текст] : [в Амангельдинском районе торжественно открыли мавзолей Кейки батыра] / С. Каримов // Костанайские новости. - 2017. - 19 сентября. - С. 1, 3.
22. Кейки батыр [Текст] : [останки Нурмагамбета Кокембайулы возвращены на родину] / [ред. газ.] // Лисаковская новь. - 2016. - 17 ноября. - С. 7.
23. Кейки батыр и его потомки [Текст] / материалы сайта Tengrinews.kz // Лисаковская новь. - 2016. - 24 ноября. - С. 6.

24. Корякин, Александр. Святые Костанайской области [Текст] / Александр Корякин ; совместно с район. краевед. музеем им. Б. Майлина // Маяк. - 2017. - 7 декабря. - С. 5.
25. Кузь, Алена. Герои прошлого на сцене современности [Текст] : премьера спектакля "Кейки батыр" по пьесе Серики Тургынбекова в областном казахском театре драмы имени И. Омарова / Алена Кузь // Костанай-АГРО. - 2012. - 3 мая. - С. 2.
26. Кузьмичев, Александр. Святые места народной памяти [Текст] : Сакральную карту Казахстана составят 100 памятников / Александр Кузьмичев ; фото Александра Откина // Наш Костанай. - 2017. - 19 октября. - С. 3.
27. Кушекбаева, Светлана. Это наша с тобой география... [Текст] : Экспедицию по сакральным местам организовали в Костанайской области / Светлана Кушекбаева ; фото автора // Наш Костанай. - 2017. - 19 октября. - С. 20.
28. Найдет ли покой на родной земле? [Текст] : [череп Кейки батыра после возвращения из Венгрии, где ведутся работы по идентификации ДНК и воссозданию по останкам головы облика батыра, будет захоронен на родине] / Торғай-ақпарат // Торғай. - 2016. - 28 қазан. - С. 2.
29. Нурбекова, А. Что мы знаем о Кейки батыре [Текст] / А. Нурбекова, С. Елубаев // Федоровские новости. - 2017. - 14 сентября. - С. 6.
30. Педан, Инна. Наследие и память [Текст] : [в селе Тасты Амангельдин-ского района начали возводить мавзолей Кейки батыру, в Костанайском районе реконструируют мавзолей Ибрая Алтынсарина] / Инна Педан // Костанайские новости. - 2017. - 3 июня. - С. 2.
31. Первухина, М. Шесть лебедей Кейки [Текст] : [съемка документального фильма о батыре] / М. Первухина ; фото из архива Сейткали Косжанова // Костанайские новости. - 2018. - 22 марта. - С. 10.
32. Полевилов, Валерий. За фактами о великом батыре [Текст] : экспедиция из 12 человек вчера отправилась в исторические места Амангельдинского и Жангельдинского районов / Валерий Полевилов // Костанайские новости. - 2017. - 13 июля. - С. 3.
33. Резникова, О. В памяти потомков [Текст] : [захоронение останков Кейки батыра] / О. Резникова // Нұрлы жол. - 2017. - 28 сентябрь. - С. 5.
34. Сергазинова, Александра. Память, достойная героя [Текст] : Завершается строительство мавзолея Кейки батыра / Александра Сергазинова // Наш Костанай. - 2017. - 10 августа - С. 16.

35. Сергазинова, Александра. Последний путь батыра [Текст] : Захороне-ние останков Кейки батыра явилось актом исторической справедливости / Александра Сергазинова ; фото Нуржана Смаилова, Сергея Миронова // Наш Костанай. - 2017. - 21 сентября. - С. 1, 20.

36. Сергазинова, Александра. Устранить темные пятна истории [Текст] : Экспедиция ученых отправится по местам пребывания Кейки батыра / Александра Сергазинова ; фото автора // Наш Костанай. - 2017. - 13 июля. - С. 3.

37. Султанова, Тамирис. Сакральная география: "Дорога к святыням..." [Текст] : [отклик на статью Президента РК Нурсултана Назарбаева] / Тамирис Султанова // Таза бұлақ = Чистый родник. - 2017. - 10 августа. - С. 3.

38. Тихановский, Анатолий. Кейки батыр: путь домой [Текст] : [переданы останки батыра для упокоения в Амангельдинском районе] / Анатолий Тихановский ; фото Евгении Ермаковой // Костанайские новости. - 2016. - 22 ноября. - С. 6.

39. Тюлеев, М. "Гибель кулана" [Текст] : [соратник А. Иманова Кейки Кокенбайулы, герой книги А. Нурманова «Гибель кулана»] / М. Тюлеев // Костанайские новости. - 2001. - 6 октября. - С. 4.

40. Хасанова, Н. Народный герой вернулся на Родину [Текст] : [захороне-ние останков Кейки батыра] / Н. Хасанова // Наше время. - 2017. - 5 октября. - С. 2.

41. Шинкоренко Ольга. Герои прошлого [Текст] : [реализация программы "Рухани жаңғыру" в Костанайской обл.] / Ольга Шинкоренко // Литер. - 2018. - 6 февраля. - С. 3.

42. Шинкоренко, Ольга. Кейки батыра захоронят рядом с мавзолеем [Текст] / Ольга Шинкоренко // Литер. - 2016. - 18 ноября. - С. 12.

43. Шинкоренко, Ольга. По следам героя [Текст] : [подготовка к захороне-нию Кейки батыра] / Ольга Шинкоренко // Литер. - 2017. - 12 мая. - С. 8.

Интернет-ресурсы:

1. <http://www.zakon.kz/4815498-kem-na-samom-dele-byl-kejiki-batyr.html>
2. http://www.inform.kz/ru/opredeleno-mesto-zahoroneniya-keyki-batyra_a2966863
3. <https://clck.ru/D8qae>
4. http://ruh.kz/ru/geo/view/mavzolei_keikibatira
5. <https://clck.ru/D8qar>

ҚҰТАН әулиенің кесенесі

Амантоғай ауылынан 10 шақырым жерде

Құтан әулие кесенесі - сәулет өнерінің ескерткіші. Құтан әулие кесенесі Арқалық-Амангелді тас жолы бойында Қарынсалды өзенінің шығыс жақ қыратында орналасқан. Амантоғай ауылынан Арқалыққа қарай шамамен 10 шақырым жерде.

Құтан әруақты әулие адам болған. Құтан Аталықұлы 1690 ж. Ұлытау өңірінде туып, 1780 ж. Торғай даласында қаза тапқан.

Сүйегі Орта жүз ішіндегі Бағыналы-Найман, оның ішінде Ақтаз тармағынан.

Құтан әулие Абылай ханның кеңесшісі болған. Құтанның өмір сүрген уақыты Жоңғар мемлекетінің күйреуі, яғни 1731 ж. Қазақ елінің Ресей қол астына бодан болу кезеңінен бастап хан Абылайдың билік құрған дәуіріне

дөп келеді.

Бабамызға әулиелік, көріпкелдік, емшілік бала кезінен қонған. Барлық саналы ғұмырын халықтың денсаулығын қорғауға арнап, ел мен жердің тағдырына араласқан. Әулиелік даңқымен жергілікті халық арасында аңызға айналып, қатты құрметтелген адам.

Торғай даласына өз ауылымен көшіп келе жатқанда дүниеден озған. Өсиет бойынша әулие денесін ақ түйеге теңдеп жіберген. Түйе қай жерге тоқтаса сол жерге жерлендер деп өсиет айтқан. Араға бірнеше күн салып, ақ түйе Қарынсалды өзенінің шығыс жақ қарсаңындағы биік қырға келіп шөккен. Құтан әулие осы жерге жерленген.

Әулие кесенесі бірнеше мәрте жаңартылған. Бейітінің басындағы зиратын кейінгі ұрпақтары осы заманғы үлгіде тұрғызды. Төбесі ашық, төрт құлақты кәдімгі қазақы там үлгісінде салынған. Кейіннен көтерілгендіктен тас (цемент) кірпішпен өрілген. Басына үш бірдей ескерткіш-белгі қойылған. Әулиенің ұрпақтары зиратты 1977 жылы және 2008 жылы жаңалап жөндеген.

Күні бүгінге дейін әулиеге келушілер үзілген емес. Келушілерге арнап кесенеге жақын жердегі бұлақ басынан шағын қонақ үй тұрғызылған.

Құтан әулие туралы әдебиеттер:

1. Құтан әулие [Мәтін] // Қостанай облысы Торғай аймағы көрікті жерлерінің ақпаратты бағдар тізбесі / Арқалық қалалық "Жас-Ұлан" балалар мен жасөспірімдер ұйымы қоғамдық бірлестігі ; қазақша мәтін Ш. Байдильдин, орысша мәтін А. Айтмағамбетов. - Арқалық, 2011. - Б. 34-35.
2. Құтан әулие кесенесі [Мәтін] // Торғай елі : энциклопедия / құраст. Т. Рсаев ; ред. А. Ахметов. - Алматы, 2013. - Б. 274.

Мерзімді басылымдардағы жарияланымдар:

3. Ахметов, Қ. Әуелден әйгілі әулет [Мәтін] : [тарихи деректер] / Қ. Ахметов // Түркістан. - 2007. - 13 желтоқсан. - Б. 13.
4. Әбілұлы, М. Құтан жыраудың діни ағартушылық көзқарастары [Мәтін] / М. Әбілұлы // Қазақ тілі мен әдебиеті. - 2012. - № 1. - Б. 104-114.
5. Медет, А. Құтан әулие [Мәтін] : [оқушының ғылыми жұмысы] / А. Медет // Қостанай таңы. - 2004. - 16 сәуір. - Б. 4.
6. Мұсабаев, Х. Құтан әулиеге кесене орнатылды [Мәтін] / Х. Мұсабаев // Қостанай таңы. - 2007. - 1 тамыз. - Б. 6 ; Аманкелді арайы. - 2007. - 3 тамыз. - Б. 2.

Интернет-ресурстар:

1. <https://clck.ru/D8qaz>

Мавзолей КУТАНА аулие

возле села Амантогай

Близ села Амантогай, недалеко от реки Карынсалды, находится могила Кутана аулие.

Кутан Аталыкулы (1690 - 1780 гг.) происходил из рода найманов, в народе считали его святым за праведную жизнь и дар предвидения. Он отличался мудростью, умом и проницательностью. Не случайно народная молва утверждает, что он был членом совета Аблайхана. Родина Кутана аулие - предгорья Улытау. В Тургайских степях он кочевал со своим аулом. Здесь его и настигла кончина.

Существует легенда о том, что перед смертью он завещал, чтобы его водрузили на верблюда и там, где этот верблюд сделает остановку, предать земле его прах. Сородичи исполнили последнюю волю покойного. Караван долго шел по степи, пока верблюд не припал коленями к земле и не остановился на том месте, где нынче находится захоронение Кутана аулие.

Даже по истечении более двухсот тридцати лет после его смерти, люди продолжают верить в его сверхъестественные силы. К месту захоронения Кутана аулие тянутся паломники с надеждой избавиться от хвори.

Позже его потомки на месте захоронения построили мавзолей, который до сих пор является местом паломничества. Мавзолей несколько раз был реконструирован. Потомки святого на месте могильной плиты соорудили в 1977 году кирпичный мазар. В 2008 был построен новый мавзолей. Неподалеку от могилы стоит небольшой домик, где путники могут остановиться на ночлег и поклониться праху усопшего.

Литература:

1. Кутан аулие [Текст] // Қостанай облысы Торғай аймағы көрікті жерлерінің ақпаратты бағдар тізбесі / Арқалық қалалық "Жас-Ұлан" балалар мен жасөспірімдер ұйымы қоғамдық бірлестігі ; қазақша мәтін Ш. Байдильдин, орысша мәтін А. Айтмағамбетов. - Арқалық, 2011. - С. 34-35.

Публикации в периодических изданиях:

2. Ковалев, А. Колыбель степной истории [Текст] : [социально-эконом. объекты г. Аркалыка и достопримечательности края] / А. Ковалев ; фото автора // Костанай-АГРО. - 2011. - 25 августа. - С. 15.

САТЫБАЛДЫ ишан кесенесі

Амангелді кенті

Аудандағы тағы бір киелі орындарының бірі - Сатыбалды ишан кесенесі. Оны 1899 жылы әулиенің үлкен баласы Мырза ишан арнайы Ташкенттен шеберлер алдырып салдырды. Кешенде Ғабдолланың баласы Файзолла және Мырза ишанның құрдасы, жақын досы, 1916 жылғы Амангелді Иманов бастаған көтеріліске қатысушы Омар Тепекұлы де жерленген.

Кесене екі бөлмелі, қос күмбезді құрылыс. Шикі кірпіштен қаланып, іші- сырты күйдірілген кірпішпен қапталған. Құбыла жағына екі және бүйірдегі қос қаптал қабырғаларына төрт доғал таяз қуыс түсіріліп сәнделген. Шығыс жағында төбеге шығаратын баспалдағы бар. Күмбездерінің аумағы әр түрлі, олар тақта кірпіштен өріліп, басына ай кескіні орнатылған. Адамдардың зираттары сағана түрінде орналастырылған. Кесененің аумағы 10,5*5,5 м, биіктігі 6,88 м. Қоржын тамға 1980 ж. Қазақ КСР Мәдениет министрлігі экспедициялық зерттеу жұмыстарын жүргізді (жетекші Ж. А. Шәйкен). Бұл тарихи ескерткіш 1983 ж. мемлекеттік қарауына алынды. Кесенеге 1991 ж. жөндеу жұмыстары жүргізілді.

Мұның қасиетті орын екенін жергілікті жұрт жақсы біледі. Бұл жерге елдің әр түкпірінен адамдар келіп, түнеп, дұға арнап, ишаннан көмек, жәрдем тілеп отырады.

Сатыбалды ишан Ғабдоллаұлы (лақап аты Қыпшақ ишан) 1826 жылы, бұрынғы Торғай уезі Қайдауыл болысы Шомақ Қарасуы мекенінде дүниеге келген. Діни білімді Ташкент пен Бұхарада алған. 1898 жылы

Торғай уезі Қараторғай болысы Батпаққара а. дүниеден озған. Ағартушы, ислам дінінің уағыздаушылардың бірі, имам.

2005 жылы Амангелді аудандық мешітіне Сатыбалды ишан аты берілді.

Әдебиеттер:

1. Сатыбалды ишан [Мәтін] // Қостанай облысы Торғай аймағы көрікті жерлерінің ақпаратты бағдар тізбесі / Арқалық қалалық "Жас-Ұлан" балалар мен жасөспірімдер ұйымы қоғамдық бірлестігі ; қазақша мәтін Ш. Байдильдин, орысша мәтін А. Айтмағамбетов. - Арқалық, 2011. - Б. 42-43.

2. Сатыбалды ишан Ғабдоллаұлы [Мәтін] // Торғай елі : энциклопедия / құраст. Т. Рсаев ; ред. А. Ахметов. - Алматы, 2013. - Б. 355.

3. Сатыбалды ишан (Қыпшақ ишан) Ғабдоллаұлы: тағдыры мен тағылымы [Мәтін] / құраст. Р. С. Зияутденов. - Павлодар : Сытина Н. И. баспаханасы, 2017. - 178 б.

4. Шәйкен, Ж. Қоржын там [Мәтін] : [сәулет өнері ескерткіші] / Ж. Шәйкен // Қазақстан : ұлттық энцикл. : он томдық / бас ред. Б. Ғ. Аяған. - Алматы, 2004. - Т. 6. Қ - Н. - Б. 55.

Мерзімді басылымдардағы жарияланымдар:

5. Байдрахман, Алмас. Қасиетіңнен айналайын, туған жер! [Мәтін] : ["Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру" бағдарламалық мақаланы жүзеге асыру] / Алмас Байдрахман // Арна. - 2017. - 30 қараша. - Б. 12.

6. Байділдин, Шөптібай. Діни шамшырақтар [Мәтін] : тағдыры тәлкекке түскен киелі Сатыбалды ишан әулеттері жайлы деректер / Шөптібай Байділдин // Арқалық хабары. - 2011. - 11 наурыз. - Б. 4.

7. Байділдин, Шөптібай. Тағдыры тәлкекке түскен [Мәтін] : киелі Сатыбалды ишан әулеті туралы әңгіме / Шөптібай Байділдин // Қостанай таңы. - 2011. - 9 ақпан. - Б. 4.

8. Бекетұлы, М. Тарихты таразылаған туынды [Мәтін] : [жаңа кітаптың тұсаукесері] / М. Бекетұлы // Торғай. - 2017. - 20 қазан. - Б. 3.

9. Жақанұлы, Арман. Құлаған бәйтеректей қия-құздан [Мәтін] : бір әулеттің арыстарына ескерткіш белгі қойылды / Арман Жақанұлы // Қостанай таңы. - 2010. - 5 қараша. - Б. 4.

10. Жүнісұлы, Мұрат. Тарихы терең туынды [Мәтін] : [жаңа кітап] / Мұрат Жүнісұлы ; суретті түсірген автор // Қостанай таңы. - 2017. - 13 қазан. - Б. 22.

11. Жүсіпбек, Жандос. Қойнауы қасиет бүккен [Мәтін] : [баспасөз туры] / Жандос Жүсіпбек // Қостанай таңы. - 2017. - 20 қазан. - Б. 1, 4-5.
12. Қауғабай, Ораз. Сатыбалды ишанның тағдыры мен тағлымы [Мәтін] / Ораз Қауғабай // Қостанай таңы. - 2016. - 13 сәуір. - Б. 9 ; 15 сәуір. - Б. 7 ; 19 сәуір. - Б. 8.
13. Қауғанбай, Ораз. Сатыбалды ишанның тағдыры мен тағылымы [Мәтін] / Ораз Қауғанбай // Қостанай таңы. - ("Зерде" тарихи-танымдық қосымшасы). - 2013. - 13 қараша. - Б. 9.
14. Қауғабай Ораз. Сатыбалды ишанның таңғажайыптары [Мәтін] / Ораз Қауғабай // Қостанай таңы. - ("Зерде" тарихи-танымдық қосымшасы). - 2014. - 28 ақпан. - Б. 9.
15. Молдахметұлы, Қ. Сатыбалды ишан және оның балалары [Мәтін] / Қ. Молдахметұлы // Қостанай таңы. - 2004. - 3 ақпан. - Б. 3.
16. Мұсабаев Х. Тоғысқан тойлар тағылымы [Мәтін] : [Аманкелдіде өткен торқалы үш той жайында] / Х. Мұсабаев // Қостанай таңы. - 2005. - 11 қазан. - Б. 3.
17. Мұсабаев Х. Үндеу қолдау тапты [Мәтін] : [Сатыбалды ишан қорымын қоршау туралы] / Х. Мұсабаев // Қостанай таңы. - 2017. - 11 қазан. - Б. 3.
18. Сатыбалды ишан ауылы [Мәтін] : [ауыл тарихы туралы] / дайындаған Мақсұтбек Сүлеймен // Қостанай таңы. - 2017. - 4 қазан. - Б. 6.

Интернет-ресурстар:

1. <https://clck.ru/D8qbR>
2. <https://clck.ru/D8qbZ>
3. <http://kagro.kz/stati/vypuski-gazety/41-405/-asiett-k-shke-ie-kiel-oryndar.html>
4. <http://kostanaytv.kz/kz/news/ruhanizhangyru/zhana-kitaptyn-tusauly-kesildi-8>
5. <http://old.sunna.kz/kz/post/view?id=96>

Мавзолей САТЫБАЛДЫ ишана

село Амангельды

Среди наиболее выразительных памятников казахского мемориально-культового зодчества Торгайского региона можно выделить памятник местного значения - двухкупольный мавзолей Сатыбалды ишана Габдоллаулы (1826 - 1898 гг.).

Мавзолей построен в 1899 году, по заказу старшего сына Мырзы ишана, памятник расположен на старинном кладбище села Амангельды.

Сатыбалды Габдоллаулы был одним из просвещенных богословов своего времени, много странствовал. С детства он начал постигать религиозную науку. Получив благословение своего второго отца Шомака (мальчик с ранних лет остался сиротой), Сатыбалды отправляется в Ташкент, где поступает в Ташкентское медресе, а затем его направляют, как прилежного ученика, на учебу в Бухару. Учебе он посвятит четырнадцать лет, затем, выдержав экзамен перед членами головного Центрально-Азиатского мусульманского совета, он, единогласным решением, удостоивается почетного звания - ишан.

Скоро Сатыбалды ишан совершит свое первое паломничество в мусульманскую святыню - Мекку. К этому времени он уже становится известной личностью, и слава о нем доходит до родных земель в торгайских степях. Бытует мнение, что Сатыбалды ишан является одним из основателей Батпаккары (ныне село Амангельды), здесь им были построены мечеть и медресе (с приходом советской власти они были разрушены).

В свое время Сатыбалды ишан призывал односельчан к оседлому образу жизни. Благодаря его инициативе в районе появились сады и бахчи. По одной из легенд, на том месте, где сейчас стоит мавзолей, раньше находилась змеиная долина - она буквально кишела гадюками. Но, по словам старожилов, Сатыбалды ишан с помощью молитв смог очистить это место от ядовитых обитателей.

После смерти его стали считать святым человеком. Поклониться могиле святого Сатыбалды ишана Габдоллаулы, попросить его об исцелении более 100 лет шли и продолжают идти люди со всей округи. В настоящее время в мавзолее покоится не только Сатыбалды Габдоллаулы, но и его сын Файзулла Сатыбалды ишан и его близкий друг Омар Тепекулы.

В народе сохранилось много историй, свидетельствующих о сверхъестественных возможностях Сатыбалды ишана, но величие этого человека заключается не только в его божественном даре. На родной

земле он учил своих земляков не только Исламу, но и многим житейским премудростям, которые постиг за долгие годы странствий и жизни на чужбине.

Литература:

1. Сатыбалды ишан [Текст] // Қостанай облысы Торғай аймағы көрікті жерлерінің ақпаратты бағдар тізбесі / Арқалық қалалық "Жас-Ұлан" балалар мен жасөспірімдер ұйымы қоғамдық бірлестігі ; қазақша мәтін Ш. Байдильдин, орысша мәтін А. Айтмағамбетов. - Арқалық, 2011. - С. 42-43.

2. Шайкен, Ж. А. Памятники культурного наследия в событиях 1916 года [Текст] / Ж. А. Шайкен // Сатыбалды ишан (Қыпшақ ишан) Ғабдоллаұлы : тағдыры мен тағылымы / құраст. Зияутденов Р. С. - Павлодар, 2017. - С. 103-117.

Статьи:

3. Ежелев, Николай. Путешествие на юг Костанайской области [Текст] : записки журналиста : [пресс-тур по истор. местам] / Николай Ежелев // Шамшырақ = Маяк. - 2011. - 11 августа. - С. 7.

4. Кушекбаева, Светлана. Продолжение следует... [Текст] : В социальных сетях набирает популярность фильм костанайского фотографа Георгия Шаповалова / Светлана Кушекбаева, Ксения Маликова ; фото Светланы Кушекбаевой // Наш Костанай. - 2018. - 8 февраля. - С. 6.

5. Кушекбаева, Светлана. Сила предков [Текст] : Карта сакральных мест региона будет готова к концу 2018 года / Светлана Кушекбаева ; фото предоставлено областным историко-краеведческим музеем // Наш Костанай. - 2017. - 10 августа - С. 16.

6. Кушекбаева, Светлана. Это наша с тобой география.. [Текст] : Экспедицию по сакральным местам организовали в Костанайской области / Светлана Кушекбаева ; фото автора // Наш Костанай. - 2017. - 19 октября. - С. 20.

7. Первухина, М. Наши незнакомые знакомые места [Текст] : [экспедиция по сакральным местам Костанайской области] / М. Первухина ; фото автора // Костанайские новости. - 2017. - 19 октября. - С. 20-21.

Интернет-ресурсы:

1. <http://gotravel.openspace.kz/ru/object/view/1367>

2. <http://kagro.kz/stati/vypuski-gazety/35-399/chudodeistvennaja-sila.mest.html>
3. <http://www.qazmap.kz/article/mavzolej-gabdollauly-satybaldy-isana>
4. <http://tobolinfo.kz/?p=805>
5. <http://assembly.kz/ru/news/vtoroy-den-ekspedicii-oznamenovalsya>
6. <http://old.topnews.kz/index.php>

ТОРҒАЙ ГЕОГЛИФТЕРІ

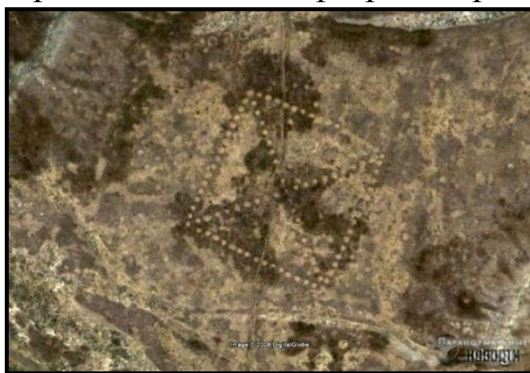
Амангелді ауданы

(жалпыұлттық маңызы бар нысан)

«Геоглиф» термині қазіргі таңда әдетте 4 м жоғары геометриялық немесе бейнелі айшықтар салынған жерлерді белгілеу үшін кеңінен қолданылады.

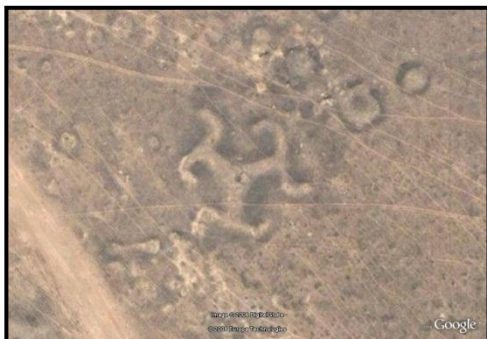
Геоглифтерді жасаудың екі тәсілі бар - айшық желісі өтетін жерге топырақ немесе тас себу арқылы айшықтың параметрі бойынша жер қыртысының жоғарғы қабатын алу немесе керісінше. Көптеген геоглифтер соншалықты үлкен, оны тек жоғарыдан көруге болады (ең атақтысы - Наска геоглифтері).

Торғай ойпатында геоглифтер 2007 жылы Дмитрий Деймен Google Earth бағдарламасына қол жетімді ғарыштық түсірілімдерді зерттеудің нәтижесінде табылды. Геоглифтерді А. В. Логвиннің жетекшілігімен Торғай археологиялық экспедициясының мамандары зерттеді. Қазіргі таңда Қостанай облысының аумағында орналасқан геоглифтердің бірнеше түрлері белгілі: төрттаған, свастика, крестер, сақина, желілер және т.б.

Геоглиф «Үштоғай төрттағаны» Амангелді ауданының Үштоғай кентінен шығысқа қарай 15 шақырымда орналасқан. Диагональдармен көрсетілген геометриялы фигура болып табылады. Төрттаған қабырғаларының ұзындығы 284 м, диагоналінің ұзындығы 406 м. Фигура диаметрі 10-12 м, биіктігі 1 м болатын 101 үйіндіден құрастырылған.

Ағаштыкөл ауылының маңында 700-800 м арырақ Торғай свастикасы (трискель) орналасқан.

«Торғай свастикасы» ұшайырық (трискелион) бір нүктеден шыққан үш тармақты «сәулелерден» тұрады. Мамандардың есептеуінше, ол барлығы 5375 шаршы метр көлемді алып жатыр. Бір нүктеден шығып, үш тармаққа бөлінетін ежелгі нысанның ортасындағы шеңбердің диаметрі 4 м. Ұшайырықтың басындағы ирек қалыпты пішіндердің ұзындығы 40-50 м, ені 5-6 м, иілген бөлігінің ұзындығы 15-20 м құрайды. «Торғай свастикасы» геоглифі ауылдың іргесінде, мал тұяғының астында жатыр. Оның осы кезге дейін аяқ астында жатса да, тапталып, жоғалып кетпегені таңғалдырады.

Шилі шаршысы Қайыңды а. батыс жағында орналасқан.

Оны бірінші болып Николай Рычков байқап және сипаттама берді. 1771 жылдың сәуірінде Николай Рычковты академик Паллас бақылаушы ретінде Еділ бойының бүлікші қалмақтарын қайтару мақсатында ұйымдастырылған генерал-майор фон Траубенбергтің әскери экспедициясына жібереді. Экспедицияның жолы Торғай даласының үстімен өтті. Нәтижесінде Рычков даланың жер бедерін, геологиясын, өзендер торабын, азық көздерінің орналасуын, жануарлар мен өсімдіктерін, ежелгі қирандылар мен қорымдарды сипаттаған құнды жазбаны алып келді.

Шилі шаршысы жал топырақпен және іш жағындағы ормен қоршалған шаршы алаң тәрізді. Шаршының жақтарының ұзындығы 225 м шамасында. Жал топырақтың ені 10-12 м, биіктігі 1-1,5 м, ордың ені 10-12 м, тереңдігі 1 м дейін. Оңтүстік бөлігінде жал топырақ пен орды ұзу арқылы құрылысқа кіретін жол жасалған.

Шаршыдан оңтүстікке қарай жүз метр жерде төбесі тегіс қорған бар, үйінді топырақтан жасалған, үйіндінің диаметрі 30 м, биіктігі 1,5 м, ені 10 м, тереңдігі 0,8 м болатын ормен дөңгелете қоршалған.

Шаршыдан солтүстікке қарай жүз метр жерде жал топырақпен дөңгелете қоршалған және шаршының жақтарына қатарластыра орналастырылған алаңшалар түріндегі бес дөңгелек бар. Дөңгелектің диаметрі 30-35 м, жал топырақтың ені 4-5 м, биіктігі 0,2-0,3 м.

Шаршының ішіндегі алаңшаның беті тегіс, қандай да бір құрылыстың іздері байқалмайды, солтүстік-батыс бөлігінен шамамен орта ғасырларға тиесілі керамиканың қалдықтары табылды, жекелеген бөліктері алаңшаның басқа бөліктерінен де кездеседі.

Торғай геоглифтері - егеменді Қазақстанның ең маңызды ғылыми табысы. Қазақстандық ғылымының басты мақсаты - әр геоглифті зерттеу үшін алдағы қадамдарды анықтау және толық, кешенді ғылыми зерттеуді өткізу үшін қолдағы бар мәліметті жүйелеу.

Мерзімді басылымдардағы жарияланымдар:

1. Әліпұлы, Т. Торғай "свастикасы" тозып барады [Мәтін] : [Торғай мөр-таңбалары] / Т. Әліпұлы // Айқын. - 2010. - 4 тамыз. - Б. 5.
2. Бейсенбай, Б. Пирамидаларды салған кім? [Мәтін] / Б. Бейсенбай // Ақиқат. - 2013. - № 10. - Б. 56-60 ; Қостанай таңы. - 2014. - 5 ақпан. - Б. 8 ; 7 ақпан. - Б. 10.
3. Бейсенұлы, Б. Жер шарындағы жұмбақ нысандар? [Мәтін] / Б. Бейсенұлы // Айқын. - 2017. - 4 наурыз. - Б. 20.
4. Гаухар Балғабаева: "Торғай свастикасы - әлем назарында болмақ..." [Мәтін] : [Қостанай мем. пед. ин-тының тарих және өнер факультетінің деканымен сұхбат] / сұхбаттасқан Нұрболат Мешітбаев ; суреттерді түсірген Айбек Жүзбай // Қостанай таңы. - 2014. - 26 тамыз. - Б. 6-7.
5. Ержанова, С. "Киелі жерлер географиясы" қажет [Мәтін] : [әулие жерлер] / С. Ержанова // Аманкелді арайы. - 2017. - 18 тамыз. - Б. 2.
6. Жәрімбетова, Н. Торғай даласындағы жұмбақ [Мәтін] : [геоглифтер] / Н. Жәрімбетова // Егемен Қазақстан. - 2017. - 14 қыркүйек. - Б. 12.
7. Жәрімбетова, Н. Торғай тылсымы [Мәтін] : Жапондық телекомпания қазақ жерінде осы құпияға ден қойды / Н. Жәрімбетова // Егемен Қазақстан. - 2016. - 27 мамыр. - Б. 12.
8. Тәшенов, Т. Жоғалған өркениет жұмбақтары [Мәтін] / Т. Тәшенов // Айқын. - 2015. - 2 сәуір. - Б. 7.
9. Торғай геоглифі [Мәтін] / Қазақпарат сайтынан алынды // Жас Алаш. - 2016. - 19 қаңтар. - Б. 4.
10. Торғай даласындағы тылсым өрнектер [Мәтін] / отандық және шетелдік ақпарат көздері арқылы дайындалды // Айқын. - 2015. - 5 қараша. - Б. 23.
11. Төрежан, Қ. Адамзат тарихы Қазақ жерінен басталған ба? [Мәтін] : [археологиялық қазба жұмыстары] / Қ. Төрежан // Айқын. - 2012. - 20 сәуір. - Б. 3.

Интернет-ресурстар:

1. <http://turgay.kz/index.html>
2. <https://clck.ru/D8qfj>
3. <http://quest.e-history.kz/kz/contents/view/1562>
4. https://qazaqgeography.kz/upload/Rus_QazaqGeography_Turgai.pdf
5. https://www.azattyq.org/a/kazakhstan_torgai_geoglifos_dmitri_day/27344763.html
6. <http://www.astana-akshamy.kz/tarihy-tereng-torghaj/>
7. <https://clck.ru/D8qfw>
8. https://vk.com/wall-31746395_577757
9. <https://massaget.kz/szh/madeniet/1551>

ТОРГАЙСКИЕ ГЕОГЛИФЫ

Амангельдинский район

(объект общенационального значения)

Экспедиция республиканского общественного объединения «Казахстанское национальное географическое общество» Qazaq Geography к торгайским геоглифам стала первой в серии проектов по созданию нового охраняемого объекта в Северном Казахстане. Основная цель работ по геоглифам - это создание основ для их повсеместной охраны, чтобы не допустить разрушения объектов и их разграбления. Следующая цель - международное изучение и охрана объектов с помощью профильных международных и национальных организаций, а также создание возможностей проведения совместных проектов для казахстанских и международных ученых.

Геоглиф - нанесённый на землю геометрический или фигурный узор, как правило, длиной свыше 4 метров. Существуют несколько способов создания геоглифов: путём снятия верхнего слоя почвы по периметру узора, путём насыпания грунта или щебня там, где должна пройти линия узора, путём высаживания деревьев, формирующих необходимый рисунок.

Руководитель научно-исследовательского проекта Turgay Discovery Дмитрий Дей в 2007 г., изучая снимки из космоса в программе «Google Планета Земля», обнаружил на территории Костанайской области неизвестные до того момента рукотворные сооружения - геоглифы.

Первым из зафиксированных объектов был Уштогайский квадрат, с которого и началось изучение геоглифов Торгая в 2007 г.

Геоглиф **«Уштогайский квадрат»** расположен в 15 километрах к востоку от поселка Уштогай Амангельдинского района.

Уштогайский квадрат - представляет собой геометрическую фигуру, состоящую из 101 насыпи в виде курганов. Длина стороны квадрата 284 метра. Занимаемая площадь 8 га.

Примерно на расстоянии 112 метров от северо-западного угла по диагонали расположены три кольца диаметром 19 метров каждый.

Рядом с аулом Агаштыколь в метрах в 700-800 расположена Тургайская свастика.

Тургайская свастика представляет собой насыпь в виде трехлучевой свастики диаметром 94 метра. Каждый из лучей заканчивается зигзагообразной фигурой, похожей на букву «г».

Справа от объекта расположены семь насыпей в виде невысоких курганов разного диаметра от 15 до 33 метров. Слева от свастики расположены насыпные линии гантелевидной формы. Если свастика, линии и насыпи образуют единый ансамбль, то длина геоглифа составляет 512 метров.

Шилийский квадрат расположен к западу от п. Кайынды.

Впервые был обнаружен и описан Николаем Рычковым. В апреле 1771 года Николай Рычков был направлен академиком Палласом в качестве наблюдателя в военной экспедиции генерал-майора фон Траубенберга, организованной с целью возврата мятежных волжских калмыков. Путь экспедиции пролегал по Тургайским степям. В итоге Рычковым были сделаны ценные описания рельефа, геологии, речной сети, расположения питьевых источников, флоры и фауны, древних развалин и могильников.

Шилийский квадрат представляет собой квадратную площадку, окруженную валом и рвом расположенным с внешней стороны. Длина стороны квадрата около 225 м. Ширина вала 10-12 м, высота 1-1,5 м, ширина рва 10-12 м, глубина до 1 м. В южной части имеется вход в сооружение, представленный разрывом вала и рва.

В ста метрах к югу от квадрата находится курган с плоской вершиной, насыпь сооружена из земли, диаметр насыпи 30 м, высота 1,5 м, окольцована рвом шириной до 10 м, глубиной до 0,8 м. В ста метрах к

северу от квадрата расположено пять кругов, представляющих собой площадки, окольцованные валом и выстроенные в линию параллельную стороне квадрата. Диаметр круга 30-35 м, ширина вала 4-5 м, высота 0,2-0,3 м.

Поверхность площадки внутри квадрата ровная, визуальнo следов, каких либо конструкций не фиксируется, в северо-западной части обнаружены скопления керамики, предположительно средневекового возраста, отдельные фрагменты встречаются и на остальной части площадки.

На сегодняшний момент известно несколько типов геоглифов, расположенных на территории Костанайской области - квадрат, свастика, кресты, кольцо, линии и др.

Торгайские геоглифы - важная научная находка независимого Казахстана. Они хранят еще немало тайн.

Статьи:

1. Веденко, Валерий. Рисунки для богов? [Текст] : [исследования Торгайских геоглифов] / Валерий Веденко // Казахстанская правда. - 2016. - 1 января. - С. 6.

2. Дандыбаев, Фарид. Гунны идут [Текст] : костанайские археологи приоткрыли тайну тургайских геоглифов. Факты говорят о том, что их построили гунны / Фарид Дандыбаев ; фото автора и Интернет // Костанайские новости. - 2014. - 13 марта. - С. 16.

3. Дандыбаев, Фарид. Торгайская загадка [Текст] : "КН" побеседовали с археологами, чтобы узнать последние новости о насыпях, которые видно из космоса / Фарид Дандыбаев // Костанайские новости. - 2016. - 13 октября. - С. 12.

4. Дей, Дмитрий. По следам капитана Николая Рычкова [Текст] : неожиданные открытия как результат археологических исследований Торгайского прогиба / Дмитрий Дей // Наша газета. - 2015. - 27 августа. - С. 14.

5. Знаковая находка [Текст] : [об археологических экспедициях по Торгайской ложбине] / вед. полосы Айжан Жапарова ; фото предоставлено Дмитрием Деем // Костанай. - 2010. - 2 сентября. - С. 11.

6. Колоколова, Ольга. Тайна Торгайских геоглифов [Текст] : [загадочные рисунки, обнаруженные в степях Торгайского прогиба] / Ольга Колоколова ; фото Константина Руденко и Владимира Фищука // Караван. - 2015. - 9 октября. - С. 22-23.

7. "Мечтал в детстве найти динозавров. И нашёл!" [Текст] : [участник проекта "100 новых лиц" - Дмитрий Дей] / страницу подготовила Марина Первухина ; фото авт. и из архива Дмитрия Дея // Костанайские новости. - 2017. - 12 октября. - С. 19.
8. Первухина, Марина. Наши незнакомые знакомые места [Текст] : [экспедиция по сакральным местам Костанайской обл.] / Марина Первухина ; фото авт. // Костанайские новости. - 2017. - 19 октября. - С. 20-21.
9. Послание в космос из Торгая [Текст] : [о геоглифах в Торгайской степи] / страницу подготовил Сергей Шевченко ; фото автора // Костанайские новости. - 2012. - 28 апреля. - С. 6.
10. Степанова, Ирина. Что ждет тургайские геоглифы? [Текст] / Ирина Степанова ; фото из сети Интернет // Костанай-АГРО. - 2015. - 15 октября. - С. 27.
11. Султанова, Тамирис. Сакральная география: "Дорога к святыням..." [Текст] / Тамирис Султанова // Таза бұлақ = Чистый родник. - 2017. - 10 августа. - С. 3.
12. Тайны загадочных сооружений [Текст] : [о поисках подлинного Аркаима] / по материалам сети Интернет // Бизнес Премьер. - 2009. - № 9. - С. 40-41.
13. Торгайские геоглифы [Текст] / [ред. газ.] // Лисаковская новь. - 2018. - 18 января. - С. 7.
14. Торгайский квадрат [Текст] : уникальная находка из 101 насыпи в Торгайской степи / вед. рубрики Инна Штыкельмайер // Костанайские новости. - 2008. - 24 апреля. - С. 12.
15. Чурикова, В. Торгайские геоглифы [Текст] : Сакральная география Казахстана / В. Чурикова // Наше время. - 2018. - 22 февраля. - С. 3.
16. Шило, Мария. Геоглифы покажут в Японии [Текст] : [представители японской телекомпании исследуют геоглифы Торгая] / Мария Шило // Костанайские новости. - 2016. - 31 мая. - С. 6.

Интернет-ресурсы:

1. <http://turgay.kz/index.html>
2. <http://kst-museum.kz>
3. <http://vk.com/wall>
4. <http://multiurok.ru>
5. <http://visitkazakhstan.kz>
6. <http://dixinews.kz>

7. <http://adimo.kz>
8. <http://www.turgay.kz/page-35.html>
9. <http://quest.e-history.kz/ru/contents/view/1562>
10. https://qazaqgeography.kz/upload/Rus_QazaqGeography_Turgai.pdf
11. <https://mix.tn.kz/mixnews/tainstvennyie-geoglifyi-kazahstana-302879/>
12. http://ru.esosedi.org/KZ/KUS/1000224508/ushtogayskiy_kvadrat/
13. http://ruh.kz/kz/geo/view/turgaiskie_geoglifi

АРҚАЛЫҚ ҚАЛАСЫНЫҢ ӘКІМДІГІНЕ ҚАРАСТЫ АУМАҚ

ӘБДІҒАППАР ЖАНБОСЫНҰЛЫ кесенесі

Арқалық қаласының әкімдігіне қарасты аумақ, Жаңақала ауылы

(жалпыұлттық маңызы бар нысан)

Арқалық қаласынан оңтүстікке қарай 100 шақырым көлемінде, күре жолдан алыста «Қараторғай» өзені ойпатында алыстан ақ шаңқан күмбез көрінеді. Осы жерде Жанбосын ұлы Әбдіғаппар хан әулеттерінің атабабадан бері келе жатқан рулық қорымы бар. Сол қорым жанына 2010 жылдың жаз айында 1916 жылғы Торғайдағы ұлт-азаттық көтерілістің көсемі, тарихқа бейресми

отырғызылған хан ретінде енген Әбдіғаппардың 130 жылдығына орай ұрпақтары өте көрікті ақ мәрмәр кесене орнатты. Әбдіғаппар ханның мүрдесі осы жерде қызыл тамның ішіне жерленген. Атыраудан арнайы алдырған құрылыс материалы ханға арналған кесенеге ерекше сән берген. Әрі кесене өте биік, көрікті, күмбезді, мұсылман жобасымен салынған. Алматы мен Астана қаласында тұратын ұрпақтары бабасы рухына арнап салдырған кесене Торғай өлкесіндегі тарихи ескерткіштердің бірі.

Қазақ халқының тәуелсіздігі мен бостандығы үшін күрескен, сол жолда шәйт болған арыс азаматы Әбдіғаппар хан Жанбосынұлын халқы құрмет тұтады.

Әдебиеттер:

1. Әбдіғаппар Жанбосынұлы (1870-1919) [Мәтін] // Халқымыздың қилы тарихы : Ұлт-азаттық көтерілісінің 100 жылдығына орай : библиогр. көрсеткіш / Облыстық № 2 әмбебап ғылыми кітапханасы, Әдістеме-библиографиялық бөлімі ; [құраст. Г. К. Сейтқожина]. - Арқалық, 2016. - Б. 19-22.

2. Қозыбаев, М. Әбдіғапар хан Жанбосынұлы [Мәтін] / М. Қозыбаев, Т. Рсаев // Торғай елі : энциклопедия / құраст. Т. Рсаев ; ред. А. Ахметов. - Алматы, 2013. - Б. 73-74.
3. Сүлеймен, Ж. Әбдіғапар Жанбосынұлы [Мәтін] / Ж. Сүлеймен // Қазақстан : ұлттық энцикл. : он томдық / бас ред. Ә. Нысанбаев. - Алматы, 1998. - Т. 1. А - Ә. - Б. 598.
4. Сүлеймен, Ж. Әбдіғапар Жанбосынұлы [Мәтін] / Ж. Сүлеймен // Айбын : энциклопедия / [бас ред. Б. Ө. Жақып]. - Алматы, 2011. - Б. 104.
5. Сүлеймен, М. Әбдіғапар Жанбосынұлы [Мәтін] / М. Сүлеймен. - Павлодар : Сытина Н. И., 2017. - 536 б.
6. Сүлейменов, М. Әбдіғапар хан [Мәтін] / М. Сүлейменов ; ред. бас. Қ. Әбдіғапаров. - Алматы : Ғылым, 1995. - 144 б.

Мерзімді басылымдардағы жарияланымдар:

7. Айтмағамбетов, А. "Торғайдағы азаттық көтеріліспен байланысты жер-су атаулары" [Мәтін] / А. Айтмағамбетов // Аманкелді арайы. - 2011. - 11 наурыз. - Б. 4.
8. Әбдіғапар Жанбосынұлы [Мәтін] / "Қазақстан ұлттық энциклопедия-сынан" // Жұлдыздар отбасы. Аңыз адам. - 2016. - № 10. - Б. 21.
9. Әбдіғапар хан және оның ұрпақтары [Мәтін] / [газ. ред.] // Аманкелді арайы. - 2016. - 16 қыркүйек. - Б. 8.
10. Әбдірайымұлы, Ә. Қаһарлы 1916 жыл [Мәтін] : ұлт-азаттық көтерілісіне - 100 жыл / Ә. Әбдірайымұлы // Қостанай таңы. - 2016. - 15 наурыз. - Б. 8.
11. Байділдин, Ш. Азаттық үшін алысқан ерлер еңбегі еленсе екен [Мәтін] : 1916 жылғы Торғай даласындағы Ұлт-Азаттық көтерілістің 100 жылдығына орай ұсыныс / Ш. Байділдин // Арқалық хабары. - 2015. - 12 маусым. - Б. 4.
12. Байділдин, Ш. Аманкелді батыр бата алған киелі мешіт [Мәтін] / Ш. Байділдин // Арқалық хабары. - 2016. - 9 қыркүйек. - Б. 4.
13. Байділдин, Ш. Тарихымызды түгендейік [Мәтін] : "Өр Торғай-Ерлік мекені" атты экспедиция оңтүстік аймақта болды / Ш. Байділдин // Торғай. - 2016. - 25 қараша. - Б. 4.
14. Бердібай, Р. Ерлік іздері [Мәтін] : [Әбдіғапар Жанбосынұлы туралы] / Р. Бердібай // Қазақ. - 2008. - 8 ақпан. - Б. 4-5.

15. Ерешева, Т. Торғайдағы қозғалыс жетекшілері [Мәтін] : [Әбдіғапар Жанбосынұлы] / Т. Ерешева // Қазақ тарихы: ғылыми-әдістемелік журнал. - 2016. - № 3. - Б. 8-9.
16. Жетпісбайұлы, Т. Жүрегім, мен зарлымын жаралыға [Мәтін] : [Торғай қазақтарының ұлт-азаттық көтерілісі жетекшілерінің бірі Әбдіғапар Жанбосынұлының туғанына 140 жыл] / Т. Жетпісбайұлы // Ана тілі. - 2011. - 21-28 шілде. - Б. 6.
17. Көлбаев, Т. Отаршылдықтың кісенін үзген көтеріліс [Мәтін] : 1916 жыл: күнгейі мен көлеңкесі / Т. Көлбаев // Ақиқат. - 2016. - № 11-12. - Б. 32-40.
18. Қалиев, А. "Елім деп еңіреген қайран Қапар..." [Мәтін] : [ұлт-азаттық көтеріліс көсемі Әбдіғапар Жанбосынұлы 140 жасқа толды] / А. Қалиев // Ана тілі. - 2010. - 21-27 қазан. - Б. 1, 6-7.
19. Мұсабаев, Х. Абыройы асқан, алға басқан [Мәтін] : Аманкелді ауданы ғасырлық тойға әзір / Х. Мұсабаев // Қостанай таңы. - 2016. - 14 қыркүйек. - Б. 6-7.
20. Мұсабаев, Х. Тарихи ғимаратқа реставрация жасалуда [Мәтін] : [1916 ж. Торғай көтерілісін ұйымдастырушылардың бірі Мұхамеджан Бүркітовтың үйі] / Х. Мұсабаев // Қостанай таңы. - 2013. - 23 шілде. - Б. 6.
21. Мырзағалиұлы, М. Қайта оралған есім [Мәтін] : [Торғай қыпшақтары-ның қолбасшысы Әбдіғапар Жанбосынұлының қаза болғанына 90 жыл] / М. Мырзағалиұлы // Егемен Қазақстан. - 2009. - 2 желтоқсан. - Б. 10.
22. Нұржанов, Х. Азаттық көтерілісі туралы естелік [Мәтін] : 1916 жылғы Торғай азаттық көтерілісінің 100 жылдығы қарсаңында / Х. Нұржанов // Аманкелді арайы. - 2016. - 22 шілде. - Б. 6.
23. Нұржанов, Х. Торғайдың толқу кезінен естелік [Мәтін] : [ұлт-азаттық көтерілістің 100 жылдығына орай] / Х. Нұржанов // Арқалық хабары. - 2016. - 15 шілде. - Б. 4.
24. Сманов, Б. Осыдан жүз жыл бұрын [Мәтін] : [1916 жылғы ұлт-азаттық көтерілісіне - 100 жыл] / Б. Сманов // Егемен Қазақстан. - 2016. - 24 мамыр. - Б. 9.

Интернет-ресурстар:

1. <http://kst-museum.kz>
2. <http://kazgazeta.kz/?p=27690>
3. <https://clck.ru/D8qgN>

4. <https://clck.ru/D8qgW>

5. <http://e-history.kz/kz/contents/view/1885>

Мавзолей АБДИГАППАРА ЖАНБОСЫНУЛЫ

*территория, подчиненная акимату города Аркалык, село Жанакала
(объект общенационального значения)*

Неподалеку от села Жанакала возвышается ослепительно белый купол в честь Абдигаппар хана - лидера национально-освободительного движения 1916 года. Абдигаппар Жанбосынулы вошел в историю как неофициально коронованный хан, пользующийся огромным влиянием в степи. Его имя в истории долго замалчивалось, так как он по своему происхождению не вписывался в советскую идеологию, хотя его роль в национально-освободительном восстании 1916 года очевидна. В ноябре 1919 года был расстрелян красноармейцами.

Мавзолей Абдигаппар хана реально вписывается под статус культового. Его оригинальная архитектура, белый камень, из которого он сооружен, позволяют делать такие сравнения. Строительный материал был

специально завезен из Атырауской области. Статус культового мавзолей заслуживает не только в силу своего внешнего облика, и еще потому что, он сооружен в честь одного из великих сынов казахского народа.

Мавзолей был воздвигнут прямыми потомками Абдигаппар хана в 2010 году. Они исполнили сыновий долг, увековечив память деда, оставившего свой след в истории, воплотив в камне свою мечту.

Литература:

1. Белоснежный купол под голубыми небесами [Текст] // Қостанай облысы Торғай аймағы көрікті жерлерінің ақпаратты бағдар тізбесі / Арқалық қалалық "Жас-Ұлан" балалар мен жасөспірімдер ұйымы қоғамдық бірлестігі ; қазақша мәтін Ш. Байдильдин, орысша мәтін А. Айтмағамбетов. - Арқалық, 2011. - С. 22-23.

2. Колыбель знаменитых предков [Текст] : [мавзолей Абдигаппар хана] // Тарих парақтары : Қостанай облысы 80 = Костанайская область 80 / [ред. алқа: мәтін авт. А. Ермолович [және т. б.] ; қазақ тіліне ауд.: Ғ. Ахметчин [және т. б.] ; суретті түсіргендер: А. Ермолович [және т. б.]. - Қостанай, 2016. - Б. 11-20.

Статьи:

3. Акимбаева, Умут. Батыры земли костанайской [Текст] / Умут Акимбаева // Костанай-АГРО. - 2017. - 14 декабря. - С. 12-13.

4. Буркутбаев, Сырлыбай. Эмир Торгайского края [Текст] : [Абдигаппар Жанбосынулы] / Сырлыбай Буркутбаев // Костанайские новости. - 1998. - 21 апреля. - С. 6.

5. Ежелев, Николай. Путешествие на юг Костанайской области [Текст] : записки журналиста : [пресс-тур по историческим местам] / Николай Ежелев // Шамшырақ = Маяк. - 2011. - 11 августа. - С. 7.

6. Мавзолей в честь Абдигаппар хана [Текст] / [ред. газ.] // Лисаковская новь. - 2017. - 9 ноября. - С. 7.

7. Святые места области [Текст] / при содействии работников краеведческого музея // Маяк. - 2017. - 14 декабря. - С. 8.

8. Тихановский, Анатолий. Амангельды Иманов и Тургайские степи [Текст] : в этом году отмечается столетие известнейшего в истории Казахстана, и особенно Костанайской области, события, связанного с

Интернет-ресурсы:

1. <http://kst-museum.kz>
2. <http://vk.com/wall>
3. <http://multiurok.ru>
4. http://ruh.kz/kz/geo/view/mavzolei_abdigappara_zhanbosinuli

ЕКІДІҢ ескерткіштері

(жалпыұлттық маңызы бар нысан)

Екідің ескерткіштері Екідің ауылынан солтүстікке қарай, Қараторғай өзенінің екі жағалауында орналасқан.

Біріншісі (Дің-1) Екідің ауылынан шығар жол жиегінде, өзеннің сол жағында, ал екіншісі (Дің-2) өзеннің оң жағындағы төбешіктің басында тұрғызылған. Археолог-ғалымдар дің құрылыс қазіргі Қазақстан аумағында Түрік қағандығы мен Қыпшақ мемлекеті құрылған кезеңде оғыз-қыпшақтар, қарлұқтар т.б. тайпалар арасында кең тараған деген пікір айтады.

Құрылыстардың сыртқы түрі киіз үйге ұқсас. Іргетасынан бастап шеңберлене қаланып, жоғары көтерілген сайын бүрмелеп өрілген. Біріншісінің биіктігі 3,1 м, екіншісінің биіктігі 3,7 м. Оның жоғарғы жағын күмбездеп немес шошақ етіп, тастан, кірпіштен, балшықтан қалаған. Есік ойықтары шығысқа қаратылған. Құрылысқа жергілікті табиғи тақтатастар пайдаланылған. Діндердің диаметрі 5 м.

Дің айналасындағы жермен тегістеліп кеткен қабірлер бір-бірімен тас жолдар арқылы жалғасады, олар белгілі бір тәртіппен, торкөзді шеңберлер жасаған.

Екідің сәулет өнерінің озық үлгісі қатарына жатады және Орталық Қазақстандағы ислам дініне дейінгі құрылыс үлгісі ретінде ғылыми құндылығы зор. Ескерткішті 1959 жылы Ә. Марғұлан жетекшілік еткен ғылыми экспедиция зерттеген. Екідің Қазақстанның республикалық маңызы бар тарих және мәдениет ескерткіштерінің мемлекеттік тізіміне енген (1982 ж.).

Осы ескерткіштерді «Қазреставрация» Қызылорда филиалы қайта жаңғыртып берген болатын. Арқалық қаласынан 120-125 шақырым жерде орналасқан.

Діңнің төбесінен айналаның бәрі анық көрінеді. Жауды алыстан байқауға болады. Төбесінде тесігі бар. Қауіп төнген сәтте қарауылдағы сарбаздар ішіне от жағып, түтінін белгі ретінде қолданған. Ауа райы қолайсыз кездерде үй есебінде пайдаланған.

Әдебиеттер:

1. Дүйсенов, А. Екі дың (Екі дің) [Мәтін] : [сәулет өнері ескерткіштері] / А. Дүйсенов // Қазақ ССР : 4 томдық қысқаша энцикл. / бас ред. Р. Н. Нұрғалиев. - Алматы, 1989. - Т. 4. - Б. 228.
2. Екідің [Мәтін] // Қостанай облысы Торғай аймағы көрікті жерлерінің ақпаратты бағдар тізбесі / Арқалық қалалық "Жас-Ұлан" балалар мен жасөспірімдер ұйымы қоғамдық бірлестігі ; қазақша мәтін Ш. Байдильдин, орысша мәтін А. Айтмағамбетов. - Арқалық, 2011. - Б. 6-7.
3. Шәйкен, Ж. Екі дың (Екі дің) [Мәтін] : [сәулет өнері ескерткіштері] / Ж. Шәйкен // Қазақстан : ұлттық энцикл. / бас ред. Ә. Нысанбаев. - Алматы, 2001. - Т. 3. Г - Ж. - Б. 356.

Мерзімді басылымдардағы жарияланымдар:

5. Айқадамова, Айтолқын. Ұлт мұрасын түгендеу бар [Мәтін] : [Мәдениет басқармасының басшысы Е. Б. Қалмақовпен сұхбат] / Айтолқын Айқадамова // Қостанай таңы. - 2017. - 8 қыркүйек. - Б. 4.

6. "Екі дің" қайта жаңғырды [Мәтін] : [ескерткіш туралы] / [газ. ред.] // Қостанай таңы. - ("Қостанай ақшамы" танымдық-тағылымдық, көңілашар қосымшасы). - 2017. - 27 қазан. - Б. 18.

7. Жүнісұлы, Ж. Батыр ата рухын көкке көтеріп [Мәтін] : Екідің ауылындағы Жәуке батыр кесенесі / Ж. Жүнісұлы // Қостанай таңы. - 2004. - 20 тамыз. - Б. 4.

8. Жүнісұлы, Ж. Қашаңғы жер астында жатады? [Мәтін] : Маятастағы қазба байлықты зерттеу жұмысын жеделдеткен жөн / Ж. Жүнісұлы // Қостанай таңы. - 2004. - 28 қыркүйек. - Б. 3.

9. Мұханбетқалиева, Таңшолпан. Ауылым - алтын ұям Екідіңім [Мәтін] : [өлең] / Таңшолпан Мұханбетқалиева // Торғай. - 2017. - 10 қараша. - Б. 4.

10. Оспанова, Гүлжан. Қос төбенің басына қоныс тепкен "Екідің" [Мәтін] : [тарихи-мәдени мұраларды зерттеу] / Гүлжан Оспанова // Арқалық хабары. - 2017. - 27 қазан. - Б. 3.

11. Оспанова, Гүлжан. Қос төбенің басына қоныс тепкен Екідің [Мәтін] : [тарихи-мәдени мұраларды насихаттау] / Гүлжан Оспанова // Торғай. - 2017. - 27 қазан. - Б. 4.

Интернет-ресурстар:

1. <https://clck.ru/D8qqgk>

2. <https://clck.ru/D8qqgp>

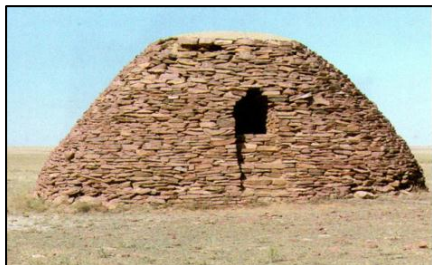
ЕКИДЫН I, ЕКИДЫН II (два памятника)

находится в 1 км к северу от села Екидын

(объект общенационального значения)

Культовое сооружение Екидын (Дын 1 и Дын 2), памятник истории и архитектуры, находится в 1 км к северу от села Екидын (Сарыторгай) Амангельдинского р-на.

Дын 1 расположен в 1,5 км к северо-востоку от села Екидын, на правом берегу реки Каратургай, хорошо заметен издали; в 4 км к северо-западу от него, на левом берегу реки Каратургай, в 730 м от реки и в 1,5 км к северо-западу от зимовки Бейсен (аула Жауке), сооружен Дын-2. Эти два древнейших сооружения сферической формы относятся к раннему периоду эпохи железного века.

Дын 1 - это каменное сооружение в форме юрты с входом с восточной стороны. Стены сооружения возведены методом ступенчатой кладки с образованием сферического купола. Диаметр основания (по наружному обмеру) - 9 м, толщина стен 3 м, сохранившаяся высота сооружения около 4 м. В этом районе находятся многочисленные каменные курганы, очевидно, синхронные с дыном.

Дын 2 находится у места слияния рек Каратургай и Сарытургай. Прекрасно сохранившееся сооружение возвышается над окружающей равниной. Памятник древней архитектуры удивительно органично вписался в степной пейзаж. Дын 2 представляет собой каменную пирамиду с круглым основанием, стены которого плавно переходят в усеченный конус. Высота дына 4,5 м, диаметр круглого основания по внутреннему обмеру 3,5 м, по внешнему - 7,5 м, толщина стен у основания - 2,5 м. Кладка скреплена раствором вязкой серой глины, смешанной с песком. Вход прямоугольной формы находится на восточной стороне, на куполе круглое отверстие диаметром 1,2 м.

По мнению академика А. Х. Маргулана эти достаточно редко встречающиеся на территории Казахстана юртообразные сооружения, известные под названием «үйтас» или «дың», построены в форме древнейшего казахского жилища «шошалы» и, возможно, имели сакральное, обрядовое значение. Курганные насыпи сооружены из камня-плитняка и земли. Диаметр насыпи кургана Дын-1 равен 15 метрам, высота - 0,7 метра. Вокруг кургана имеется ров шириной 5 м, глубина - 0,3 м. Ров охватывает курган не полностью. С юго-восточной стороны оставлен проход шириной примерно 0,15 метра.

Размеры в плане: диаметр 5 м, общая высота 3,7 м.; является архитектурной доминантой, представляет научный интерес как сооружение домусульманского периода в северном Казахстане. Исследован научной экспедицией академика А. Х. Маргулана (1959). Памятник в 1982 г. был включен в Государственный список памятников истории и культуры Казахстана.

Историк, ученый-краевед Куаныш Урманов в статье «Святыни Тургайской степи» пишет: «Интересными артефактами являются находящиеся на берегу реки Караторгай каменные строения «Екідің». В своих трудах академик Алькей Маргулан писал, что каменные сооружения «Екідің» - это сокровища наследия религии Зороастризма (Огнепоклонников). Они были построены в те далекие времена в честь определенных лиц и являлись хранителями огня. Если так, то «Екі дің» относятся к III - II тысячелетию до н. э., когда все арийцы

жили в средней полосе Евразийской степи, когда между арийцами не было никакого антагонизма, и они еще не заселились в долине реки Ганг, а иранцы еще не отделились от своих собратьев арийцев и еще не создали свою государственность в Мидии, затем в Иране. Некоторые ученые утверждают, что эти строения являются географическими ориентирами в степи».

В 80-е годы прошлого столетия на собранные местным населением средства проведено восстановление частично разрушенных к тому времени дынов.

Литература:

1. [Дынг1, Дынг 2] [Текст] : [культ. сооружение] // Маргулан, А. Х. Сочинения / А. Х. Маргулан. - Алматы, 2011. - Т. 8. - С. 291-292.
2. Дюсенов, А. Еки-Дын [Текст] // Казахская ССР : краткая энцикл. : в 4 т. / гл. ред. Р. Н. Нургалиев. - Т. 4. - Алма-Ата, 1991. - С. 224.
3. Еки Дын [Текст] : [культ. сооружение, памятник истории и архитектуры] // Казахстан : нац. энцикл. : в 5 т. / гл. ред. Р. Н. Нургалиев. - Алматы, 2005. - Т. 2 (Г - Й). - С. 233.
4. Екидин [Текст] // Костанай облысы Торғай аймағы көрікті орындарының ақпаратты бағдар тізбесі = Информационно-маршрутный каталог достопримечательностей Костанайской области Торгайского региона / Арқалық қалалық "Жас-Ұлан" балалар мен жасөспірімдер ұйымы қоғамдық бірлестігі ; қазақша мәтін Ш. Байдильдин, орысша мәтін А. Айтмағамбетов. - Арқалық, 2011. - Б. 6-7.

Публикации в периодических изданиях:

5. Ежелев, Николай. Путешествие на юг Костанайской области [Текст] : записки журналиста : [пресс-тур по истор. местам] / Николай Ежелев // Шамшырақ = Маяк. - 2011. - 11 августа. - С. 7.
6. Екидин I, Екидин II [Текст] : [памятники сферической формы] / [ред. газ.] // Лисаковская новь. - 2017. - 30 ноября. - С. 7.
7. Из экспедиционного дневника [Текст] : [в течение нескольких лет сотрудниками обл. историко-краеведч. музея в рамках программы "Этнокультурные исследования Кост. обл." проводятся экспедиции по

изучению прошлого нашего региона] / полоса подготовлена Александром Кузьмичевым // Костанай. - 2006. - 24 марта. - С. 15.

8. Урманов, Куаныш. Святые Тургайской степи [Текст] : Сакральная география / Урманов Куаныш // Мысль. - 2017. - № 7. - С. 49-54.

Интернет-ресурсы:

1. <https://clck.ru/D8qhD>
2. http://ruh.kz/ru/geo/view/kultovii_pamyatnik_ekidin

ЖӘУКЕ НАЗАРҒҰЛҰЛЫ кесенесі

Арқалық қаласының әкімдігіне қарасты аумақ, Екідің ауылы
(жалпыұлттық маңызы бар нысан)

Қазақ халқының өзге де тарих және мәдениет ескерткіштерінің арасында Екідің маңынан кездесетін XIX ғасырдың екінші жартысындағы ұлт-азаттық көтерілістің көшбасшы Кенесары ханның серігі болған Жәуке батыр мазары ерекше назарды аудартады.

Жәуке батырдың тайпасы Арғын, руы Төлек. Қазақ халқының тәуелсіздігі мен бостандығы үшін, елін, халқын қорғаған батыр барлық саналы ғұмырын ел бірлігі үшін ат үстінде өткізген, сыртқы жаулардан елді қорғаған.

Өткен ғасырдың 90-шы жылдарының екінші жартысында ұрпақтары батырдың 175 жылдығына орай мүсінін салдырған. Естелік ретінде салынған батырдың дулығасы жүргіншіге алыстан анық көрінеді.

Екідің ауылының маңайындағы Жәуке батырдың рухына салынған мешіт те бар. Оны XIX ғасырдың аяғында Жәуке батырдың ұлы Орманбек тұрғызған. Қызыл кірпіштен салынған мешітке жүз жылдан астам уақыт өтті. Бұл мәдени құндылықтың бір ерекшелігі, онда ауыл балаларын оқытқан және Ислам дінінің негіздерін ұғындырып, араб тіліне үйрететін медресе болған.

Әдебиеттер:

1. Жәуке батыр - тарихи тұлға [Мәтін] // Қозыбаев, М. Шығармалары. Т. 6. Тұлғалар тұғыры / М. Қозыбаев. - Алматы, 2013. - Б. 22-23.
2. Жәуке Назарғұлұлы [Мәтін] // Қазақстан : ұлттық энцикл. : он томдық / бас ред. Ә. Нысанбаев. - Алматы, 2001. - Т. 3. Г - Ж. - Б. 622.
3. Кенжалин, Ж. Ер Жәуке мінбеген алтын таққа [Мәтін] : деректі әңгімелер, эсселер, байыптамалар, сараптамалар / Ж. Кенжалин. - Алматы : Қазақпарат, 2012. - 536 б.
4. Төлек, Жауке батыр [Мәтін] // Қостанай облысы Торғай аймағы көрікті жерлерінің ақпаратты бағдар тізбесі / Арқалық қалалық "Жас-Ұлан" балалар мен жасөспірімдер ұйымы қоғамдық бірлестігі ; қазақша мәтін Ш. Байдильдин, орысша мәтін А. Айтмағамбетов. - Арқалық, 2011. - Б. 8-9.

Мерзімді басылымдардағы жарияланымдар:

5. Байділдин, Ш. Батырлардың өзара сөзден тосылуы [Мәтін] / Ш. Байділдин // Арқалық хабары. - 2010. - 8 қазан. - Б. 4.
6. Байділдин, Ш. Наурызбай батыр мен Төлек Жәуке [Мәтін] : [әңгіме] / Ш. Байділдин // Қостанай таңы. - 2017. - 6 қазан. - Б. 12.
7. Байділдин, Ш. Наурызбай батырдың Төлек Жәуке батырмен сөз қағыстыруы [Мәтін] / Ш. Байділдин // Арқалық хабары. - 2017. - 29 қыркүйек. - Б. 4.
8. Жәрімбетова, Н. Жәуке батырға ескерткіш орнатылды [Мәтін] : [Арқалық қаласында] / Н. Жәрімбетова // Егемен Қазақстан. - 2013. - 1 қараша. - Б. 8.
9. Жәуке батыр туралы кітап [Мәтін] / [газ. ред.] // Аманкелді арайы. - 2011. - 14 қазан. - Б. 4.
10. Жүнісұлы, Ж. Батыр ата рухын көкке көтеріп [Мәтін] : Екінің ауылындағы Жәуке батыр кесенесі / Ж. Жүнісұлы // Қостанай таңы. - 2004. - 20 тамыз. - Б. 4.
11. Жүнісұлы, М. Жәуке батырға ескерткіш орнатылды / М. Жүнісұлы // Қостанай таңы. - 2013. - 29 қазан. - Б. 3.
12. Кенжалин, Ж. Атадан ұл туса игі, ата жолын құса игі [Мәтін] : [Жәуке батыр туралы] / Ж. Кенжалин // Ақиқат. - 2008. - № 7. - Б. 36-41.
13. Қуандықұлы, Қ. Батырлық баян байламы [Мәтін] : [жаңа кітап] / Қ. Қуандықұлы // Аманкелді арайы. - 2011. - 21 қазан. - Б. 3.
14. Молдашұлы, Б. Төлектің төресіндей төл баласы [Мәтін] : [өлең] / Б. Молдашұлы // Арқалық хабары. - 2013. - 8 қараша. - Б. 4.
15. Мұсабаев, Х. Батыр баба рухына арналды [Мәтін] : халық батыры Жәуке Назарғұлұлының туғанына - 190 жыл / Х. Мұсабаев // Қостанай таңы. - 2009. - 30 қыркүйек. - Б. 5.
16. Мұсабаев, Х. Батырларға ескерткіштер жасалды [Мәтін] : [Жәуке батыр мен Қошқар батырға] / Х. Мұсабаев // Қостанай таңы. - 2008. - 4 қаңтар. - Б. 16.
17. Нұрмағанбет, А. Қос батырға ескерткіш әкелінді [Мәтін] / А. Нұрмағанбет // Аманкелді арайы. - 2007. - 9 қараша. - Б. 5.
18. Тоқтарбай, Е. Арқалықта Жәуке батырдың ескерткіші бой көтерді [Мәтін] / Е. Тоқтарбай // Қазақ. - 2013. - 8 қараша. - Б. 2.

19. Тоқтарбай, Е. Төлек Жауке батырдың ескерткіші орнатылды [Мәтін] : [Арқалық қ.] / Е. Тоқтарбай ; суретті түсірген Қайрат Есмағамбетов // Ана тілі. - 2013. - 31 қазан-6 қараша. - Б. 6.

Интернет-ресурстар:

1. <http://kst-museum.kz>
2. <https://clck.ru/D8qiT>
3. <https://clck.ru/D8qiZ>
4. <http://old.el.kz/blogs/entry/content-4283>
5. <https://egemen.kz/article/zhauke-batyrga-eskertkish-ornatyldy>
6. <http://kagro.kz/stati/vypuski-gazety/41-405/-asiett-k-shke-ie-kiel-oryndar.html>
7. <http://elorda.info/kk/news/view/tarihy-terende-ghatkan-torgay>
8. <https://clck.ru/D8qih>

МАВЗОЛЕЙ ЖАУКЕ НАЗАРГУЛУЛЫ

территория, подчиненная акимату г. Аркалык, село Екидин
(объект общенационального значения)

Кенесары.

Мавзолей построен в 1994 году потомками знаменитого предка.

Неподалеку от села Екидин расположен мавзолей Жауке батыра. Жауке батыр известен своими воинскими доблестями, он большую часть своей жизни провел в походах и сражениях, соратник лидера национально-освободительного восстания второй четверти XIX века хана

При входе в мавзолей на гранитной плите высечено полное имя народного батыра - Тулек Жауке Назаргулулы (1819-1904).

Мавзолей, стилизованный под воинский шлем, виден издалика и служит напоминанием путнику об отважном батыре.

Литература:

1. Алыкпашев, Серик. Кто он, Жауке батыр [Текст] / Серик Алыкпашев, Жумат Анесов // В краю хлеба и металла: Жизнь замечательных людей Костанайской и Тургайской областей : встречи, беседы, диалоги / сост. О. Козыбаев. - Алматы, 1995. - Кн. 6. - С. 11-13.

2. Алыкпашев, Серик. На родине славного батыра Жауке [Текст] : репортаж с юбилейных торжеств / Серик Алыкпашев, Жумат Анесов // В краю хлеба и металла: Жизнь замечательных людей Костанайской и Тургайской областей : встречи, беседы, диалоги / сост. О. Козыбаев. - Алматы, 1995. - Кн. 6. - С. 8-10.

3. Жауке батыр [Текст] // Қостанай облысы Торғай аймағы көрікті жерлерінің ақпаратты бағдар тізбесі / Арқалық қалалық "Жас-Ұлан" балалар мен жасөспірімдер ұйымы қоғамдық бірлестігі ; қазақша мәтін Ш. Байдильдин, орысша мәтін А. Айтмағамбетов. - Арқалық, 2011. - С. 8-9.

4. Жауке батыр [Текст] : Тулек Жауке Назаргулулы // Костанайская область : энциклопедия : 70-летию области посвящается / КСТУ. - Алматы, 2006. - С. 351.

5. Колыбель знаменитых предков [Текст] : [мавзолей Жауке батыра] // Тарих парактары : Қостанай облысы 80 = Костанайская область 80 / [ред. алқа: мәтін авт. А. Ермолович [және т. б.] ; қазақ тіліне ауд.: Ғ. Ахметчин [және т. б.] ; суретті түсіргендер: А. Ермолович [және т. б.]. - Қостанай, 2016. - С. 11-20.

Статьи:

6. Акимбаева, Умут. Батыры земли костанайской [Текст] / Умут Акимбаева // Костанай-АГРО. - 2017. - 14 декабря. - С. 12-13.

7. Аманжолова, А. Мавзолей Жауке батыра [Текст] / А. Аманжолова // Наше время. - 2017. - 21 сентября. - С. 2.

8. Ермакова, Евгения. Стражи южной границы [Текст] : [изучение родного края] / Евгения Ермакова // Казахстанская правда. - 2017. - 18 июля. - С. 4.

9. Из экспедиционного дневника [Текст] : [в течение нескольких лет сотрудниками обл. историко-краеведч. музея в рамках программы "Этнокультурные исследования Костанайской области" проводятся экспедиции по изучению прошлого нашего региона] / полоса подготовлена Александром Кузьмичевым // Костанай. - 2006. - 24 марта. - С. 15.

Интернет-ресурсы:

1. <http://kst-museum.kz>
2. <http://automan.kz>
3. <http://vk.com>
4. <http://museum.denisovka.kz>
5. <http://kst.museum.kz/sokralnye-mesta>
6. <http://denisovka.kz>
7. http://ruh.kz/kz/geo/view/mavzolei_zhauke_nazargululi
8. <http://kazneb.kz/brSearch?filter=simplesearch&searchText>

ДЕНИСОВ АУДАНЫ

Қазақстан Арқайымы, ҚАМЫСТЫ қамалы

Комаров ауылдық округі

(жалпыұлттық маңызы бар нысан)

Арқайым археологиялық ескерткіші елді мекеннің оңтүстігіне қарай 4 шақырым жерде жатқан төңіректегі биік төбешіктің атауы бойынша аталған. «Арқайым» атауы түркінің «жота», «арқа», «негіз» деген сөздерінен шыққан.

Ашылғанына көп болмаған ежелгі Арқайым қалашығы - бұл Оңтүстік Оралдағы жеті немесе одан да көп ежелгі қалалардан тұратын тұтас кешен. «Қалалар елі» шартты түрде Ресей Арқайымы, «Арқайым-І» және Қазақстан Арқайымы - Қамысты болып бөлінеді.

Осылайша, Қамысты («Арқайым-2») әзірше ғылымда «арийлер» деген атпен белгілі ежелгі үнді-еуропалық тайпалардың отырықшылық мәдениетінің Қазақстан аумағында табылған, біздің дәуірімізге дейінгі III-II мыңжылдық аралығына жатқызылатын бірден-бір белгілі ескерткіші болып табылады.

Арқайымды 1987 жылдың маусымында археологтар С. Г. Баталов пен В. С. Мосиннен, археологиялық бағытта білім алып жатқан бірнеше студент пен осындай үйірмелерге қатысатын мектеп оқушыларынан тұрған Орал-Қазақстан археологиялық экспедициясы ашты.

Қамысты қаласында биік қабырғалардан басқа қорғаныс үшін тұрғызылған екі дуал, су кететін арық, дөңгелете салынған аралас тұрғын жайлар болды. Жайлардың тұрғызылу үлгісі бұл жерде қандай да бір ежелгі астрономиялық кешен болғандай, ал билеушілерінің, ғалымдары мен қаланың қарапайым тұрғындарының жазуды игерген және астрономиялық білімі болғандай әсер береді (шын мәнінде көптеген ғалымдар мұны ежелгі расытхананың қирандысы деп санайды).

Қамысты - сирек кездесетін археологиялық ескерткіш, Қазақстан Республикасының тарихи-мәдени мұрасы үшін бірегей құбылыс. Ол аудан орталығы Денисов к. небары 90 шақырым жерде орналасқан.

Арқайым-2 бүкіл әлемдік тарих ғылымы мен мәдениеті үшін зор маңызға ие. Ғалымдар Денисов ауданының Комаров және Первомай ауылдарының жанындағы «Қалалар еліне» жататын нысандардың бірін - қазақстандық Арқайымды зерттеуді бастауды жобалап отыр. Ұшақтан түсірілген суреттер біздің Арқайымның ресейлік Арқайымнан үлкен екендігін көрсетіп отыр. Қалашықтардың арасы жүздеген шақырымдардан асады.

Зерттеушілер екі Арқайымның да үндіарийлік мәдениетке жататынын, ал олардың мысырлық пирамидалармен және Стоунхенджбен бір қатарда жатқанын айтып отыр.

Арқайым-2 аумағынан табылған заттардың көптігі сонша, оларға қарап ежелгі тас ғасырынан қола дәуірге және орта ғасырға дейінгі кезеңнің ежелгі тарихын зерделеуге болады.

Қамысты - Қазақстан Арқайымы да ресейлік секілді дөңгелек пішінде салынған. Мұндай қалаларды күн-қала деп атаған. 40-50-інші жылдары ұшақтан фототүсірілім жасаған кезде ресейлік Арқайым да, қазақстандық Арқайым да анықталды, Оңтүстік Оралдың қалаларын өзара байланыстырып жатқан керуен жолдары анық көрінді.

Жергілікті тұрғындар ол жерлерге ауруынан айығу үшін үздіксіз келіп жатады. Ежелгі қирандыларға түнеп шыққан адам көптеген ауруынан айығады деген сенім қалыптасқан.

Мерзімді басылымдардағы жарияланымдар:

1. Сейдахмет, Қабылахат. Өмір таразысы [Мәтін] : [облыстың тарихи ескерткіштері туралы] / Қабылахат Сейдахмет // Қостанай таңы. - 2013. - 31 шілде. - Б. 3.

2. Смайыл, А. Арқайым шаһары. Арилер және... аңыз [Мәтін] / А. Смайыл // Егемен Қазақстан. - 2004. - 25 ақпан. - Б. 11.

3. Тәшенов, Төреғали. Жоғалған өркениет жұмбақтары [Мәтін] / Төреғали Тәшенов // Айқын. - 2015. - 2 сәуір. - Б. 7.

Интернет-ресурстар:

1. <https://clck.ru/D8qj6>
2. <http://kagro.kz/stati/vypuski-gazety/30-394/kazahstanskii-arkaim.html>
3. <http://www.kostanay.net/modules/news/article.php?storyid=337>
4. <https://clck.ru/D8qjQ>
5. <https://clck.ru/D8qjY>
6. <https://clck.ru/D8qk9>
7. <http://ruh.kz/ru/geo/view/ukreplennoe-poselenie-kamisti>
8. <http://www.ng.kz/modules/newspaper/print.php?numberid=101&storyid=6431>
9. <http://arna-news.kz/ekspediciya-arna/doroga-v-stranu-gorodov/>

Укрепленное поселение КАМЫСТЫ

*Комаровский сельский округ, рядом с селом Первомайское
(объект общенационального значения)*

В Денисовском районе, на территории Комаровского сельского округа находится Первомайское поселение - единственный в Казахстане, известный на сегодня, памятник протогородской культуры древних индо-европейских племен на территории Казахстана, датируемый рубежом III - началом II тысячелетия до н.э. Следует отметить, что город древних людей расположен рядом с селом Первомайка, что практически на границе с Россией и на одной широте с популярным Аркаимом в Челябинской области, поэтому его часто называют Аркаим-2. Первоначально памятник выявлен летом 1990 года Тургайской археологической экспедицией под руководством В. Н. Логвина, который первым описал этот уникальный памятник и дал ему название «поселение Комаровка-12».

Первым, кто высказал предположение, что это большое древнее поселение, был В. В. Мыльцев - учитель истории Комаровской средней школы, краевед, бессменный гид. В Денисовском историко-краеведческом музее действует постоянная выставка по археологии, на которой экспонируются случайные находки с поверхности древнего Казахстанского Аркаима - фрагменты керамики, орудия труда из камня и кости, а также редчайшие находки из бронзы, переданные в музей В. В. Мыльцевым. Также, находки обнаруженные на месте поселения, хранятся в школьном музее. Всем артефактам дана профессиональная оценка, подтверждающая их столь раннее происхождение.

Наш Аркаим, как и российский, тоже был построен в форме круга. Такие города называли городами-солнцами. В 1995 году поселение было обнаружено Н. В. Левит при анализе аэрофотосъемки 1956 года. Обнаружили и российский Аркаим и наш, увидели четкие следы караванных путей, связывающих города. И хотя наш Аркаим был больше российского по размерам, внимания на него не обратили.

Вообще, на территории села Комаровка прослеживается вся история становления человека. Начиная с древнекаменного века до эпохи бронзы и средневековья. Территория поселка когда-то входила в состав древних государств, таких как Тюркский каганат и Кыпчакское ханство. И культура была очень развита. При

раскопках средневековых городов Казахстана в домах были обнаружены прототипы современных систем очистных сооружений и водопроводных керамических труб.

Мы до сих пор не знаем, почему Аркаим-2 оказался брошенным. Люди отсюда ушли, опасаясь или набега, или чумы. Покидая город, они все подожгли.

Казахстанский Аркаим - это уникальный город-крепость, город-храм, город-мастерская, город-обсерватория, исследование которого еще впереди.

Литература:

1. Нарымбаева, А. К. Аркаим - очаг мировой цивилизации, созданный прототюрками [Текст] : [науч. изд.] / А. К. Нарымбаева. - Астана, 2007. - 475, [1] с.

2. Нарымбаева, А. К. Туран - колыбель древних цивилизаций [Текст] / А. К. Нарымбаева. - Алматы : Полиграфкомбинат, 2009. - 688 с.

Публикации в периодических изданиях:

3. Буданова, Ю. Казахстанский Аркаим [Текст] : [памятник протогородской культуры древних индоевропейских племен III-начала II тыс. до н. э.] / Ю. Буданова // Лисаковская новь. - 2017. - 14 декабря. - С. 11.

4. Дорога в "Страну городов" [Текст] : [город-близнец российского Аркаима] / страницу подготовила Наталья Филин // Арна. - 2011. - 9 сентября. - С. 8-9.

5. Казахстанский Аркаим [Текст] : [памятник протогородской культуры в Денисовском районе] / сотрудники Денисовского историко-краевед. музея // Наше время. - 2017. - 12 октября. - С. 3.

6. Крикун, Владимир. Индоарийская история области [Текст] : могилу Заратустры ищут в Денисовском районе / Владимир Крикун ; фото автора // Наша газета. - 2008. - 9 октября. - С. 5.

7. Круглова, Л. Аркаим-2: здесь до сих пор уцелели следы человека [Текст] : в Казахстане есть свой Аркаим - в селе Комаровка Денисовского района / Л. Круглова ; фото Сергея Миронова // Костанайские новости. - 2005. - 21 июня. - С. 6.

8. Кыдыралин, У. Путешествие в Аркаим - прародину ариев в степях Евразии [Текст] / У. Кыдыралин, Ж. У. Кыдыралина // Саясат. - 2001. - № 1. - С. 77-79.

9. Малеев, Серик. О чём говорят артефакты? [Текст] : на территории Казахстана зародилась древнейшая человеческая цивилизация : [статуетка "Тобольский мыслитель"] / Серик Малеев // Литер. - 2009. - 21 февраля. - С. 3.

10. Скиба, А. Аркаим - таинственный и мистический [Текст] : [автор статьи делится впечатлениями от посещения Аркаима] / А. Скиба ; фото авт. // Федоровские новости. - 2017. - 10 августа. - С. 6.

11. Сподарь, Е. Аркаим-то захолустнее Лисаковска [Текст] / Е. Сподарь // Лисаковская новь. - 2005. - 18 августа. - С. 3.

12. Тайны загадочных сооружений [Текст] : [о поисках подлинного Аркаима] / по материалам сети Интернет // Бизнес Премьер. - 2009. - № 9. - С. 40-41.

13. Таран, Н. Казахстанский Аркаим (КазАрк) - археологическая "Страна городов" [Текст] : [экскурсия в КазАрк] / Н. Таран ; фото О. Глобы // Наше время. - 2015. - 30 июля. - С. 4.

14. Таран, Н. Сакральная география Казахстана [Текст] / Н. Таран // Наше время. - 2017. - 14 сентября. - С. 3.

15. Урманов, Куаныш. Святыни Тургайской степи [Текст] : Сакральная география / Куаныш Урманов // Мысль. - 2017. - № 7. - С. 49-54.

16. Хасанова, Н. Республиканская этнокультурная экспедиция по сакральным объектам Казахстана в Денисовском районе [Текст] / Н. Хасанова // Наше время. - 2017. - 2 ноября. - С. 3.

Интернет-ресурсы:

1. <http://kagro.kz/stati/vypuski-gazety/30-394/kazahstanskii-arkaim.html>
2. <https://my.mail.ru/community/jhfgvsd/1E3471DCDC9ADD17.html>
3. <https://clck.ru/D8qkV>
4. <http://ruh.kz/ru/geo/view/ukreplennoe-poselenie-kamisti>

ЖАНГЕЛДИН АУДАНЫ

АЛБАРБӨГЕТ бөгені (Айса бөгеті)

Қабырға өзенінің алқабы

Торғайдың мақтаныштарының бірі - әйгілі Албарбөгет бөгені. Албарбөгет - қатардағы көп су тоғанының бірі емес. Ол адам еңбегінің алып туындысы. Еңбекке орнатылған теңдессіз ескерткіш.

Бір алып - Айсабөгет Торғайдағы,
Атақты «алып» деген қорғайды әлі.
Көктемде көк сеңгірмен алысуға,
Қырандай қанаттарын қомдайды әлі, - деп суреттеген Назарбек Бектемісов.

«Айсабөгет» дегені - Көкалаттан шыққан Айса Нұрмановтың бастамасы-мен жүргізілген құрылыс.

Торғай өңіріндегі Қабырға өзенінің бойындағы бір қауым ел облыс орталығынан 600-700 шақырым қашықта жатқан жерді жайлап отыр.

Қабырға өзенінің суын ел игілігіне жарату туралы ойланған Айса Нұрманов суы арнасын теппей, аяғы құрдымға барып, құмға сіңіп кететін осы өзенді ортасынан буып, айналасын албарлап кеңейтіп, бөгеуге тәуекел етті. Айсаның мақсатын Торғай топырағының тумасы, алаш ардақтысы Байқадам Қаралдин қолдап, үкіметтің осы іске қаржы бөлуіне ықпал етсе, Әліби Жангелдин бөгеттің жоба-сметасын жасау және оны салу жұмыстарына көмектесіп, арнайы экспедиция шығарды. Бұл туралы инженер Д. Букинин 1924 жылы «Торғай, Ырғыз өзендерінің суын пайдалану мәселесі» деген кітапшасында жазған.

А. Нұрманов 1924 жылы қазіргі Албарбөгет бөгетін салу үшін Ақтөбеге барып, 100 000 сом алып қайтады.

Албарбөгетке пайдаланылған бөренелерді 400 шақырымдағы Аманқарағайдан түйе керуенімен тасыды. Тасты да солай етті. Су екпіні топырақты жырып кетпеу үшін шыбықтан шыпта тоқылып, бөгеттің жел жақ бетіне топырақ салынған қапшықтар үйілді. Қабырға өзенін бөгеген ұзындығы 18-20 шақырым болатын бөгет бір техникасыз, адамдардың таза қол күшімен өгіз арба, қол арба, кетпенмен салынды. Екі болыстың адамдары екі жыл бойы жаз шыққаннан мұз қатқанша осында топырақ тасып, жұмыс істеді. Тарихын тағылым деп

білетін Торғай халқы осы бөгеттің салынуына қатысқан 160-қа жуық ауылдастарының атын жатқа біледі. Осылардың арасында әйелдер де аз болмаған.

Міне, осылай адамдардың көзсіз ерлігімен, төзгісіз бейнетімен салынған Албарбөгет 1924 жылы басталып, бөгеттің құрылысы 1925 жылдың күзінде бітіп, 1926 жылдың көктемінде бірінші тасқын суды қарсы алды. Айса Нұрмановтың ерекше ұйымдастыру қабілетімен бас-аяғы екі-ақ жылда салынған бөгет 90 жыл бойы Торғай өңірінің ырысына айналды. Бөгелгеннен кейін Қабырға өзенінің ені 102 метрге дейін, тереңдігі 16 метрге дейін жетті, ұзындығы 95 шақырымды құрайды. Бөгет шамамен 55-60 млн текше метрдей суды ұстап тұрады. Кеңес Одағы жылдары Албарбөгеттің батыс жағында Көкалат, Аралбай, Шеген, Ақшығанақ ауылдарын, Торғай кентін сумен қамтамасыз етті. Ал шығыс жағы Амангелді ауданындағы Крупская атындағы кеңшарды және Қабырға, Үрпек ауылдарын, Қараторғай, Сарыторғай шаруашылықтарын сулы етті. 90-шы жылдары Торғайдағы шаруашылықтар талан-тараж болып, ауылдан сән түгіл мән-мағына кетіп, жұрт беті ауған жаққа көшкенде Албарбөгеттің де күні біткендей көрінген. Қазір мал шаруашылығы дамып келеді, соған орай бөгет суы да қайтадан сұранысқа ие болып, ауылдардың ырыс-құтына айналды. Ол Көкалат ауылдық округінде 11000 гектар, Аралбай ауылдық округінде 9500 гектар, Қалам-Қарасуда 6500 га, Шеген ауылында 10000 га, Ақшығанақта 4500 га шабындықты суландырып отыр.

2007 жылы тұрғындардың өтінішімен бөгетті қайта қалпына келтіруге мемлекеттік бюджеттен 73 млн теңге қаржы бөлінді. Ұзындығы 17 шақырым болатын бөгетке күрделі жөндеу жұмыстары жүргізіліп, қайта қалпына келтірілді. Ол 2014 жылы иесіз қалған Албарбөгет жанашырларының шырылдауымен Қоршаған ортаны қорғау және су ресурстары министрлігіне қарасты Су ресурстары комитетінің балансына өтті.

Айса Нұрманов - 1893 жылы Қарақоға болысының екінші ауылында Ақжан деген жерде туған. 1916 жылы Торғайда халық ақ патшаға қарсы көтерілгенде, қолына қару алып, майданға шыққан сарбаздардың бірі. Торғайда Кеңес үкіметі орнағаннан кейін соғыс комиссариатында жұмыс істеген. Көзі ашық, туған елінің ауыр тұрмысын көріп өскен азамат қызметін халықтың игілігіне арнайды.

Айса Нұрманов 1937 жылы саяси қуғын-сүргіннің құрбаны болып кете барды.

Мерзімді басылымдардағы жарияланымдар:

1. Абдуллин, Ә. Көтерме жолды қорғап қалды [Мәтін] : [су тасқыны] / Ә. Абдуллин // Қостанай таңы. - 2002. - 17 мамыр. - Б. 8.
2. Жәрімбетова, Нәзира. Ауылдың асылына айналған Албарбөгет бүгінгі күндері жөндеуге зәру болып тұр [Мәтін] : [су мәселесі] / Нәзира Жәрімбетова // Егемен Қазақстан. - 2015. - 5 қараша. - Б. 7.
3. Карбозов, Кәкімжан. Албарбөгет [Мәтін] / Кәкімжан Карбозов // Егемен Қазақстан. - 2011. - 26 қазан. - Б. 11.
4. Карбозов, Манат. АЛБАРБӨГЕТ - еңбекке алып ескерткіш [Мәтін] : [бөгет] / Манат Карбозов // Қостанай таңы. - 2017. - 27 қыркүйек. - Б. 4.
5. Карбозов, Манат. Албарбөгет - адам еңбегінің алып ескерткіші [Мәтін] : [бөгет] / Манат Карбозов // Егемен Қазақстан. - 2017. - 5 қазан. - Б. 10.
6. Қарабала, Ертай. Тасада қалмаса екен... [Мәтін] : [тарихи көне атаулар] / Ертай Қарабала // Қостанай таңы. - 2017. - 27 желтоқсан. - Б. 5.
7. Мауданов, А. Албарбөгет [Мәтін] : өлеңдер / А. Мауданов // Қостанай таңы. - 2004. - 9 маусым. - Б. 5.
8. Мауданов, А. Бірлігі мен тірлігі жарасқан Көкалат [Мәтін] : [Албарбөгет ауылының жағдайы туралы] / А. Мауданов // Қостанай таңы. - 2006. - 14 қараша. - Б. 6.
9. Нұрғазин, Қызжан. Албарбөгет [Мәтін] : [су қоймасы туралы] / Қызжан Нұрғазин // Қостанай таңы. - 2016. - 15 сәуір. - Б. 6.

Интернет-ресурстар:

1. <https://clck.ru/D8qgk>
2. <https://clck.ru/D8qks>

АЛБАРБОГЕТ (плотина Айсы)

пойма реки Кабырга

Плотина Албарбогет построена в пойме реки Кабырга под руководством первого профессионального гидротехника Торгая - Айсы Нурманова, заботившегося о нуждах своего народа. В народе ее называют «Плотина Айсы» по имени автора этого проекта.

Строительство плотины осуществлялось вручную. Сооружение плотины было начато в 1924 году и завершено в 1926 году. Общая протяженность заграждений реки Кабырга, построенных без единой техники, составила 17 км. Для строительства плотины Албарбогет использовались бревна, которые доставлялись на верблюдах из Аманкарагая за 400 км от местности. Для того чтобы порывы воды не прорвали почву, в нее вплетались циновки из прутьев, наветренную

сторону плотины нагромождали мешками с землей.

Два года подряд жители двух волостей работали здесь, таскали землю, начиная с весны до первых морозов. И вот весной 1926 года плотина Албарбогет выдержала первый паводок и стала приносить пользу местным жителям.

Появились первые населенные пункты: Аманкарагай, Сор, Кокалат, Каракога, Кызылоба, Карабидайык, Тобылгы, колхоз Албарбогет и Коминтерн. Население было обеспечено и пастбищами, и сенокосными полями, появилась возможность выращивать фрукты и овощи. Албарбогет стал примером для возведения других плотин в регионе. Имена людей, участвовавших в строительстве этой плотины, их трудовой подвиг останутся в истории и памяти жителей Торгайского края.

В 2007 году была произведена капитальная реконструкция плотины Албарбогет. Плотина Албарбогет удерживает примерно 55-60 млн кубометров воды, тем самым обеспечивая до сих пор местное население водой.

Статьи:

Карбозов, Какимжан. Люди и реки [Текст] : в этом году исполняется сто лет со дня рождения Кызжана Нургазина - известного в республике специалиста в области водного хозяйства, инженера-гидротехника, ветерана ВОВ / Какимжан Карбозов // Костанайские новости. - 2016. - 9 июня. - С. 17.

Интернет-ресурсы:

1. <http://www.qazmap.kz/article/albarboget-plotina-ajsy>
2. <https://www.facebook.com/sakralmestakst/>
3. <http://www.therealinsta.com/tag/ruhanikazyna>
4. http://www.pictaramphotos.com/u/sakralnye_mesta_kst
5. [http:// www.shashinshu.net/tags/ruhanikazyna](http://www.shashinshu.net/tags/ruhanikazyna)

АХМЕТ БАЙТҰРСЫНОВТЫҢ туған жері

Сарытүбек ауылы

Ахмет Байтұрсынұлы - мемлекет және қоғам қайраткері, қазақ тіл білімі мен әдебиеттану ғылымдарының негізін салушы ғалым, ұлттық жазудың реформаторы, Алаш-Орда үкіметінің мүшесі.

Ақкөл ауылының жанында бұрынғы Ахмет Байтұрсынұлы тұрған үй 2010 жылы қалпына келтірілді. Үйді қалпына келтіру үшін сол заманда қолданылған өңделмеген кірпіш пайдаланылды. Ахаң үйі ауыл тұрғындарының еңбегі арқасында тұрғызылды.

Ауылдың жанында Байтұрсынов әулетінің үлкен қорымы бар. Осы жерде Ахметтің әкесі Байтұрсын, ағалары Қали, Мәшен және туысқандары жерленген.

А. Байтұрсынов туралы мағлұматтарды «2003, 2008 және 2013 жылдарға берілген Қостанай облысының атаулы күндері және оқиғалар күнтізбегілерінен» және «Өшкен жұлдыз қайта жанды...» библиографиялық көрсеткіштен қараңыз.

Сарытүбек ауылы туралы әдебиеттер:

1. Ахмет Байтұрсыновтың музей үйі [Мәтін] // Қостанай облысы Торғай аймағы көрікті жерлерінің ақпаратты бағдар тізбесі / Арқалық қалалық "Жас-Ұлан" балалар мен жасөспірімдер ұйымы қоғамдық бірлестігі ; қазақша мәтін Ш. Байдильдин, орысша мәтін А. Айтмағамбетов. - Арқалық, 2011. - Б. 70-71.

2. Кәрімов, С. Сарытүбек [Мәтін] / С. Кәрімов // Ахмет Байтұрсынұлы : энциклопедия / бас ред. Ж. Тойбаева ; құраст. Ғ. Жандыбаев [және т. б.]. - Алматы, 2017. - Б. 454.

3. Қошым-Ноғай, Қ. Сарытүбектегі үй [Мәтін] / Қ. Қошым-Ноғай // Ахмет Байтұрсынұлы : энциклопедия / бас ред. Ж. Тойбаева ; құраст. Ғ. Жандыбаев [және т. б.]. - Алматы, 2017. - Б. 454.

Интернет-ресурстар:

<http://kst-museum.kz>

А. Байтұрсыновтың шығармалары:

1. Байтұрсынұлы, А. Алты томдық шығармалар жинағы [Мәтін] : Т. 1 : Қырық мысал. Маса. Қазақтың бас ақыны. Әдебиет танытқыш / А. Байтұрсынұлы. - Алматы : Ел-шежіре, 2013. - 384 б.
2. Байтұрсынұлы, А. Алты томдық шығармалар жинағы [Мәтін] : Т. 2 : Оқу құралы / А. Байтұрсынұлы. - Алматы : Ел-шежіре, 2013. - 384 б.
3. Байтұрсынұлы, А. Алты томдық шығармалар жинағы [Мәтін] : Т. 3 : Тіл құрал (қазақ тілі мен оқу-ағартуға қатысты еңбектері) / А. Байтұрсынұлы. - Алматы : Ел-шежіре, 2013. - 384 б.
4. Байтұрсынұлы, А. Алты томдық шығармалар жинағы [Мәтін] : Т. 4 : Әліппелер мен мақалалар жинағы (Төте жазудағы тұңғыш әліппелер және ұлттық баспасөздің негізін қалаған көсем сөздер) / А. Байтұрсынұлы. - Алматы : Ел-шежіре, 2013. - 384 б.
5. Байтұрсынұлы, А. Алты томдық шығармалар жинағы [Мәтін] : Т. 5 : "Ер Сайын", "23 жоқтау" ауыз әдеби мұрасы, көсемсөздері, табылған туындылары / А. Байтұрсынұлы. - Алматы : Ел-шежіре, 2013. - 384 б.
6. Байтұрсынұлы, А. Алты томдық шығармалар жинағы [Мәтін] : Т. 6 : Мақалалар, хаттар. А. Байтұрсынұлы туралы құжаттар мен материалдар / А. Байтұрсынұлы. - Алматы : Ел-шежіре, 2013. - 384 б.

А. Байтұрсынов туралы әдебиеттер:

7. Алаш арысы [Электрондық ресурс] : слайд-шоу / Аманкелді аудандық орталық кітапхананың әдістеме-библиографиялық бөлімі. - Аманкелді, 2018. - 1 электр. опт. диск (CD-ROM).
8. Ахмет Байтұрсынов [Мәтін] // Орманов, Қ. Ел мен жер және тұлғалар тарихы : [өлкетану оқулығы] / Қ. Орманов. - Алматы, 2014. - Б. 271-274.
9. Ахмет Байтұрсынұлы [Мәтін] : энциклопедия / бас ред. Ж. Тойбаева ; құраст. Ғ. Жандыбаев [және т. б.]. - Алматы : Қазақ энциклопедиясы, 2017. - 744 б. + 1 электр. опт. диск.

10. Ахмет Байтұрсынұлы. "Ұлтым деп соққан жүрек" [Электрондық ресурс] : мультимедиялық әдістемелік құралы / құраст. Г. С. Болатова ; суретші Т. Н. Иванова ; кеңесші С. А. Доронина. - Қостанай, 2015. - 1 электр. опт. диск (DVD).
11. Әбдиманұлы, Ө. Шығармалары [Мәтін] : Т. 1 : Ахмет Байтұрсынұлы : монография / Ө. Әбдиманұлы. - Алматы : Қазақ энциклопедиясы, 2016. - 400 б.
12. Әбдиманұлы, Ө. Шығармалары [Мәтін] : Т. 2 : Қазақ әдебиетіндегі ұлт-азаттық идея : монография / Ө. Әбдиманұлы. - Алматы : Қазақ энциклопедиясы, 2016. - 424 б.
13. Байтұрсынов Ахмет [Мәтін] // 2013 жылға берілген Қостанай облысының атаулы күндері және оқиғалар күнтізбегі : 40-шығ. / [құраст.: Б. М. Алкебаева, Ө. Қ. Сәлібаева, Ө. Б. Дәуренбекова ; ред. В. Қ. Бексұлтанова]. - Қостанай, 2012. - Б. 30-37.
14. Дулатова, Г. М. Шындық шырағы [Мәтін] : [естелік-эссе] / Г. М. Дулатова. - Алматы : Мектеп, 2013. - 408 б. : сурет. - (Алаш мұрасы).
15. Жолдасбеков, М. Кісілік кітабы [Мәтін] : [мақалалар, ой-толғамдар] / М. Жолдасбеков. - Астана : Фолиант, 2017. - 400 б.
16. Қазақ афоризмдері [Мәтін] : ақыл-ой антологиясы : бағзыдан - бүгінге дейін / [құраст. Е. Шаймерденұлы]. - Астана : Фолиант, 2017. - 312 б. : сурет.
17. Қазақ халқының тарихи тұлғалары [Мәтін] : қысқаша анықтамалық. 1-кітап : Әулие абыздар, аңыз тұлғалар, ғұлама ойшылдар, діни ағартушылар, хандар, билер, батырлар, жыраулар, еңбек ерлері / [құраст. Ө. Көпіш]. - Алматы : Өнер, 2016. - 312 б.
18. Қайдар, Ө. Ғылымдағы өмір [Мәтін] : Т. 4 : Мақалалар. Баяндамалар жинағы / Ө. Қайдар. - Алматы : Сардар, 2014. - 520 б.
19. Қайнар көзіне қайта оралсақ [Мәтін] // Тарих парақтары : Қостанай облысы 80 = Костанайская область 80 / [ред. алқа: мәтін авт. А. Ермолович [және т. б.] ; қазақ тіліне ауд.: Ғ. Ахметчин [және т. б.] ; суретті түсіргендер: А. Ермолович [және т. б.]. - Қостанай, 2016. - Б. 10-20.
20. Қамзабекұлы, Д. Омбының Алаш дәптері [Мәтін] : [өлең-жырлар] / Д. Қамзабекұлы. - Алматы : Жазушы, 2013. - 368 б.
21. Қозыбаев, М. Шығармалары [Мәтін] : Т. 4 : Өркениет және ұлт / М. Қозыбаев. - Алматы : Қазақ энциклопедиясы, 2013. - 328 б.

22. Нысаналин, А. Отамалы [Мәтін] : [әдеби-сын мақалалары, естеліктері] / А. Нысаналин. - Алматы : Хантәңірі, 2014. - 285 б.
23. Ойсылбай, А. Ахмет Байтұрсынұлының "Әдебиет танытқышындағы" сөз өнері мен поэтика мәселелері [Мәтін] / А. Ойсылбай. - Алматы : Дәстүр, 2016. - 288 б.
24. Сақ, Қ. Алаш мұрасы [Мәтін] / Қ. Сақ. - Алматы : Қазығұрт, 2014. - 288 б.
25. Тарихтың сұрапыл сыны [Электрондық ресурс] = Истории суровые уроки : Саяси қуғын-сүргін құрбандарын еске алу күні : День памяти жертв политических репрессий : бейнемұрағат = видеоархив / Л. Н. Толстой ат. Қостанай әмбебап ғылыми кітапханасы, Ақпараттық-библиографиялық бөлім ; [сұхбатты жүргізген: Әмірхамзина Г. Х., Салибаева А. К. ; бағдарламалық қамтамасыз еткен Жұмабаева Д. А. ; дизайн Иванова Т. Н.]. - Қостанай, 2017. - 1 электр. опт. диск (DVD).
26. Тұрғараева, Г. М. Ахмет Байтұрсыновтың қоғамдық-саяси және мемлекеттік қызметі [Мәтін] : монография / Г. М. Тұрғараева. - Алматы : Нұр-Принт, 2015. - 258 б.
27. Тілешев, Е. Қайнар [Мәтін] : мақалалар, сұхбаттар / Е. Тілешев. - Алматы : ЖК Айдарғазин Е. С., 2016. - 376 б.
28. Ісімақова, А. Алаш әдебиеттануы [Мәтін] / А. Ісімақова. - Алматы : Қазақ энциклопедиясы, 2017. - 480 б.
29. Ісімақова, А. Тәуелсіздік және Алаш ғылымы [Мәтін] / А. Ісімақова. - Алматы : Дәстүр, 2015. - 288 б.

Мерзімді басылымдардағы жарияланымдар:

30. А. Байтұрсынов мұражайы ашылды [Мәтін] : [А. Байтұрсынов атындағы бастауыш гимназияда] / "Торғай - ақпарат" // Торғай. - 2017. - 22 желтоқсан. - Б. 1.
31. Ағытай, И. АХАҢ - ұлттық руханияттың ұлы тіні [Мәтін] : [А. Байтұрсынұлы] / И. Ағытай // Қостанай таңы. - 2017. - 5 қыркүйек. - Б. 8.
32. Ағытай, И. Ахметін іздеген Байтұрсын [Мәтін] : [Алаш қайраткері А. Байтұрсыновты зерттеуші жазушы, журналист Ілияс Байтұрсын] / И. Ағытай // Қазақ. - 2014. - 7-14 қараша. - Б. 10.
33. "АйҚАП"-тың авторлары [Мәтін] / "АйҚАП"-тың мұрағат қорынан // АйҚАП. - 2014. - № 1. - Б. 8-15.
34. Алагөзова, Г. Азаттықты аңсаған Алаш идеясы [Мәтін] : [А. Байтұрсынов туралы] / Г. Алагөзова // Қазақ. - 2013. - 12-19 сәуір. - Б. 4.

35. Аляз, А. Ахмет Байтұрсынұлы және Түркі зиялылары [Мәтін] / А. Аляз // Қазақстан Заман. - 2013. - 28 ақпан. - Б. 7.
36. Ахмет Байтұрсынұлы [Мәтін] / [газ. ред.] // Қазақ. - 2017. - 17-24 ақпан. - Б. 7.
37. Әнесұлы, Ж. Ахмет Байтұрсынов пен Бадрисафа [Мәтін] / Ж. Әнесұлы // Қазақ. - 2013. - 2-9 тамыз. - Б. 4.
38. Әнесұлы, Ж. Жүз жылға созылған қуғын [Мәтін] : (Ұлт ұстазы Ахмет Байтұрсыновтың отбасы мен қиын-қыстауда өткен тағдыры) / Ж. Әнесұлы // Қазақ. - 2017. - 10 қараша. - Б. 8.
39. Әуезов, М. Ақаң және "қазақ" һәм қазақ [Мәтін] : [әңгіме] / М. Әуезов // Аманкелді арайы. - 2013. - 1 ақпан. - Б. 3.
40. Байтелесова, Ж. Ұлттың ұлы ұстазы [Мәтін] : [Алаш қайраткері А. Байтұрсынов туралы] : Қазақстан мен ҚХР арасындағы дипломатиялық қарым-қатынастың орнауының 21 жылдығына арналады / Ж. Байтелесова // Айқын. - 2013. - 21 қараша. - Б. 6.
41. Байтелесова, Ж. Ұлттың ұстазы [Мәтін] / Ж. Байтелесова // Ақиқат. - 2014. - № 3. - Б. 72-74.
42. Бөкентайқызы, Ұ. "Бітпеген жүрегімде бар бір жарам" [Мәтін] : [Ахмет Байтұрсынов туралы] / Ұ. Бөкентайқызы // Қазақстан мектебі. - 2014. - № 1. - Б. 63-64.
43. Бөлеев, Қ. Қазақ ағартушы-педагогтарының оқушыларға имандылық тәрбиесін беру туралы ой-пікірлер [Мәтін] / Қ. Бөлеев, И. Тілеуова // Ұлағат. - 2016. - № 3. - Б. 3-13.
44. Досжанова, Қ. Алаштың ардақтысы [Мәтін] / Қ. Досжанова // Қостанай таңы. - 2015. - 30 қаңтар. - Б. 1.
45. Елеуқенов, Ш. Алаштану, тәуелсіздік және поэзия Ахмет Байтұрсынұлының өлең сөз өрнегі [Мәтін] / Ш. Елеуқенов // Қазақ әдебиеті. - 2017. - 4-10 тамыз. - Б. 13.
46. Жақсанов, О. Барша қауым ардақ тұтады [Мәтін] : немесе ұлт ұстазы Ахмет Байтұрсынов жайлы толғаныс / О. Жақсанов // Наш Қостанай. - ("Біздің Қостанай" қосымшасы). - 2017. - 7 ақпан. - Б. 7.
47. Жәрімбетова, Н. Әулікөлге Ахаң келді [Мәтін] : [Байтұрсыновқа ескерткіш орнатылды] / Н. Жәрімбетова // Егемен Қазақстан. - 2016. - 7 қыркүйек. - Б. 8.
48. Жұртбай, Т. Қазақ шекарасын Ахмет, Әлихан, Әлімхан Ленин мен Сталинге қалай заңдастыртты? [Мәтін] / Т. Жұртбай // Аманкелді арайы. - 2017. - 9 маусым. - Б. 3.
49. Жүсіп, Ә. Алаш арысы Ахмет Байтұрсынов / Ә. Жүсіп // Қазақ тарихы: ғылыми-әдістемелік журнал. - 2017. - № 3. - Б. 2-3.

50. Ибраева, Р. "Қазақ" газетінің бірінші номерінің жарыққа шыққанына 100 жыл [Мәтін] : [А. Байтұрсынұлы газет ұйымдастырушысы] / Р. Ибраева // Федоровские новости. - 2013. - 7 ақпан. - Б. 5.
51. Имаханбетова, Р. Ахаңның еленбей келген еңбектері [Мәтін] : [Байтұрсыновтың еңбектері] / Р. Имаханбетова // Қостанай таңы. - ("Зерде" тарихи-танымдық қосымшасы). - 2013. - 13 қараша. - Б. 7, 10.
52. Имаханбетова, Р. Маса немесе "Әдебиеттегі елшілдік ұран" [Мәтін] : [А. Байтұрсыновтың шығармашылығы жайында] / Р. Имаханбетова // Қостанай таңы. - ("Зерде" тарихи-танымдық қосымшасы). - 2014. - 28 ақпан. - Б. 7.
53. Кенжеғозина, З. Баба рухы ; Ұлт көсемі [Мәтін] : [өлеңдер] / З. Кенжеғозина // Қостанай таңы. - ("Қостанай ақшамы" танымдық-тағылымдық, көңілашар қосымшасы). - 2017. - 27 қазан. - Б. 12.
54. Қалижанова, Ж. Алаш туын көтерген алыптарым [Мәтін] : [өлең] / Ж. Қалижанова // Арқалық хабары. - 2014. - 17 қаңтар. - Б. 4.
55. Қансбек, Н. Ахмет атамyzдың алып мұрасы [Мәтін] : [Байтұрсынов туралы] / Н. Қансбек // Торғай. - 2013. - 1 наурыз. - Б. 3.
56. Қирабаев, С. Тәуелсіздік жыршысы [Мәтін] : [Алаш қайраткері А. Байтұрсынов туралы] / С. Қирабаев // Қазақ. - 2015. - 27 ақпан. - Б. 4.
57. Қозыбаев, С. Егіз өрім [Мәтін] : [А. Байтұрсынов туралы] / С. Қозыбаев, Қ. Тұрсын // Егемен Қазақстан. - 2013. - 1 ақпан. - Б. 5.
58. Қойшыбайұлы, М. Ахмет Байтұрсынұлының ескерткіші жанында [Мәтін] : [өлең] / М. Қойшыбайұлы // Қостанай таңы. - 2013. - 3 шілде. - Б. 7.
59. Қомытұлы, С. Ахмет шығармашылығына сөзжұмбақ [Мәтін] : [Байтұрсыновтың] / С. Қомытұлы // Қазақ тілі мен әдебиеті. - 2013. - № 5. - Б. 114-115.
60. Қоңқабай, Ш. Орыс ғалымы Ахаң туралы кітап жазды [Мәтін] : [Татьяна Тугай] / Ш. Қоңқабай // Қостанай таңы. - 2018. - 16 ақпан. - Б. 16.
61. Құл-Мұхаммед, М. Алаш қайраткерлері / М. Құл-Мұхаммед // Қазақ. - 2015. - 5-12 маусым. - Б. 6, 7.
62. Маратқызы, Қ. Ұлт көсеміне арналған ескерткіш [Мәтін] : [Ахмет Байтұрсыновқа арналған ескерткіш] / Қ. Маратқызы // Порядок и право. - 2016. - 15 сентябрь. - С. 11.
63. Мәдиев, Ж. Ахмет атама хат [Мәтін] : [Байтұрсынов туралы] / Ж. Мәдиев // Арқалық хабары. - 2013. - 26 сәуір. - Б. 8.

64. Мұсабаев, Х. Қан шеңгел [Мәтін] : (поэма) : немесе Ахмет Байтұрсыновтың назасы Файзоллаға хат / Х. Мұсабаев // Аманкелді арайы. - 2017. - 10 қараша. - Б. 4-5.
65. Нұрғали, Р. Қаз едік қатар ұшып қаңқылдаған [Мәтін] : [А. Байтұрсынов туралы] / Р. Нұрғали // Қазақ. - 2014. - 17-31 қаңтар. - Б. 6-7.
66. Нүсіп, А. Ұлт ұстазы ұлықталады [Мәтін] : [Ахмет Байтұрсынов] / А. Нүсіп // Егемен Қазақстан. - 2017. - 27 наурыз. - Б. 9.
67. Оспанова, А. А. Ахмет Байтұрсынұлының қайраткерлік ғұмырбаянын-дағы ағартушылық мұраттар [Мәтін] / А. А. Оспанова // ҚазҰУ Хабаршысы. Филология сериясы = Вестник КазНУ. Сер. филологическая. - 2015. - № 1. - Б. 75-78.
68. Оспанова, Қ. Аханның әлемін әспеттеген [Мәтін] : ескерткіш Әулиекөлде бой түзеді / Қ. Оспанова // Қостанай таңы. - 2016. - 7 қыркүйек. - Б. 1, 2.
69. Оспанұлы, С. Үндестік сыры [Мәтін] : [Ы. Алтынсарин, А. Құнанбаев және А. Байтұрсыновтың заңға деген көзқарастары] / С. Оспанұлы // Қостанай таңы. - 2017. - 14 ақпан. - Б. 6.
70. Садықова, Ә. Нәзіпа Құлжанова мен Ахмет Байтұрсынов / Ә. Садықова // Қазақ тарихы: ғылыми-әдістемелік журнал. - 2013. - № 4. - Б. 33-34.
71. Сәрсекеев, Қ. Қазақтың үш арысы [Мәтін] : [Ә. Бөкейхан, М. Дулатов және А. Байтұрсынов туралы] / Қ. Сәрсекеев // Қазақ. - 2016. - 8-15 қаңтар. - Б. 6.
72. Сәрсенбаев, Ә. Ардақта ана тілінді! [Мәтін] : (Ахмет Байтұрсынұлы моноlogy) / Ә. Сәрсенбаев // Егемен Қазақстан. - 2015. - 3 сәуір. - Б. 6.
73. Сейіл, А. Алаштың "Ақ келіні" [Мәтін] : [А. Байтұрсыновтың жары Бадрисафа туралы] / А. Сейіл // Егемен Қазақстан. - 2017. - 16 тамыз. - Б. 9.
74. Серікбаев, Н. Аханның Іңкәрі қай Іңкәр? [Мәтін] : [А. Байтұрсыновтың әндерінің тарихы] / Н. Серікбаев // Қостанай таңы. - 2017. - 15 ақпан. - Б. 9.
75. Серікбаев, Н. Қолда барды бағалай білейік [Мәтін] : [Байтұрсыновтың мұражайын ашу мәселесі] / Н. Серікбаев // Қостанай таңы. - 2017. - 8 ақпан. - Б. 6.
76. Сисекенов, Л. Арыстары Алаштың [Мәтін] : [өлеңдер] / Л. Сисекенов // Жалын. - 2016. - № 11-12. - Б. 11-14.
77. Сығай, С. Үш көсем [Мәтін] : [өлең] : [А. Байтұрсынов, Ә. Бөкейханов, М. Дулатовқа арнау] / С. Сығай // Аманкелді арайы. - 2017. - 26 мамыр. - Б. 5.

78. Тобаяқов, Б. Жеткізбейді ой деген, қиял деген... [Мәтін] : [өлеңдер] / Б. Тобаяқов // Қостанай таңы. - 2013. - 23 сәуір. - Б. 8.
79. Тұрғынбекұлы, С. Ахмет - Іңкәр [Мәтін] : (дастаннан үзінді) / С. Тұрғынбекұлы // Егемен Қазақстан. - 2013. - 24 сәуір. - Б. 13.
80. Тұрлыбекова, Ж. Ұлт ұстазы [Мәтін] / Ж. Тұрлыбекова // Қазақ. - 2015. - 3-10 шілде. - Б. 8.
81. Тұрсын Жұртбай, жазушы: Қағынған қоғамның қасіреті [Мәтін] : [репрессия жылдары] / әңгімелескен Қарагөз Сімәділ // Қазақ әдебиеті. - 2017. - 10-16 наурыз. - Б. 10-11.
82. Ұлт ұйытқысы [Мәтін] : 5 қыркүйек - Ахмет Байтұрсынұлының туған күні : [әдебиетші Ербол Тілешевпен сұхбат] / сұхбаттасқан Қасқырбай Қойшыманов // Қостанай таңы. - 2016. - 6 қыркүйек. - Б. 10.
83. Ұлы тұлғаға құрмет [Мәтін] : Әулиекөлде Ахмет Байтұрсыновқа ескерткіш орнатылды / бетті дайындаған Оразалы Жақсанов ; суретті түсірген автор // Наш Костанай. - 2016. - 15 қыркүйек. - Б. 21.
84. Шамеденова, Б. Ұлтымыздың ұстазы - Ахмет Байтұрсынов [Мәтін] / Б. Шамеденова // Экологический курьер. - ("Атамекен KZ" қосымшасы). - 2018. - 1-15 ақпан. - Б. 4.

Интернет-ресурстар:

1. <https://clck.ru/D8qnS>
2. <https://www.zharar.com/kz/biography/1454-ahmet.html>
3. <https://clck.ru/D8qnW>
4. <http://e-history.kz/kz/contents/view/2403>
5. <http://adebiportal.kz/kz/authors/view/2236>
6. <https://clck.ru/D8qng>
7. <https://www.qazaquni.kz/2014/04/02/22812.html>
8. <https://clck.ru/D8qnk>

Аул Сарытубек - место рождения АХМЕТА БАЙТУРСЫНОВА

близ села Акколь

5 сентября 1872 года в урочище Сарытубек Тургайского уезда (ныне территория Жангельдинского района) родился общественный политический деятель Казахстана XX века, лидер национальной партии «Алаш», просветитель, учёный-лингвист, литературовед, тюрколог, переводчик Ахмет Байтурсынов.

Дом близ села Акколь, где родился Байтурсынов, был разрушен в конце 50-х. О том, что он здесь жил, долгие годы напоминала табличка. В 2010 году местные жители зимовку восстановили, чтобы совсем не потерять памятник истории. При строительстве сохранили первоначанный вид мазанки. Работу вели по технологиям XIX века.

Недалеко от села расположен некрополь семьи Байтурсынова, где похоронены его отец Байтурсын, два брата Кали и Машен.

Книги и статьи о жизни и деятельности А. Байтурсынова представлены в «Календарях дат и событий Костанайской области на 2003, 2008 и 2013 годы», а также в библиографическом указателе «И засветилась угасшая звезда...».

Литература:

1. [Автобиография Ахмета Байтурсынова (1872)] [Текст] // Ахмет Байтұрсынұлы : энциклопедия / бас ред. Ж. Тойбаева ; құраст. Ғ. Жандыбаев [және т. б.]. - Алматы, 2017. - С. 599-601.
2. Байтурсынов Ахмет (1872-1938) [Текст] // Известные личности Костанайской области / Костанайская обл. универс. науч. б-ка им. Л. Н. Толстого, Информ.-библиогр. отд. ; [сост.: Г. С. Булатова, В. И. Бондуrowsкая, Д. А. Жумабаева ; отв. ред.: Б. М. Алкебаева, З. А. Варинке ; ред.: Д. Т. Дюсибаева]. - Костанай, 2016. - С. 9-10.
3. Байтурсынов Ахмет (1872-1938) [Текст] // Календарь дат и событий Костанайской области на 2013 год. Вып. 40 / Костанайская обл. универс. науч. б-ка им. Л. Н. Толстого ; информ.-библиогр. отдел ; авт. Казина Г. Г. [и др.]. - Костанай, 2012. - С. 29-34.

4. Байтурсынов Ахмет (Ахмет Байтурсынулы) [Текст] : [гос. деятель, ученый, просветитель] // Казахстан : нац. энцикл. : в 5 т. / [гл. ред. Б. Аяган]. - Алматы, 2004. - Т. 1. А - В. - С. 345-346.

5. Дому-музею А. Байтурсынова - быть! [Текст] // Қостанай облысы Торғай аймағы көрікті жерлерінің ақпаратты бағдар тізбесі / Арқалық қалалық "Жас-Ұлан" балалар мен жасөспірімдер ұйымы қоғамдық бірлестігі ; қазақша мәтін Ш. Байдильдин, орысша мәтін А. Айтмағамбетов. - Арқалық, 2011. - С. 70-71.

6. Кайдаров, А. Байтурсынов Ахмет [Текст] : [ученый-тюрколог, обществ. деят.] / А. Кайдаров , Р. Сыздыкова // Казахская ССР : 4-томная. крат. энцикл. / гл. ред. Р. Н. Нургалиев. - Алма-Ата, 1991. - Т. 4. - С. 150.

Статьи:

7. Ежелев, Николай. Путешествие на юг Костанайской области [Текст] : записки журналиста : [пресс-тур по историческим местам] / Николай Ежелев // Шамшырақ = Маяк. - 2011. - 11 августа. - С. 7.

8. Жители села восстановили дом Ахмета Байтурсынова [Текст] / ТВ-Казахстан // Таза бұлақ = Чистый родник. - 2010. - 15 июля. - С. 2.

9. Фиоронова, В. Сохранение национального кода [Текст] : В стране идет масштабная работа по реализации программы "Рухани жаңғыру" / В. Фиоронова ; фото Игоря Бургандинова // Казахстанская правда. - 2018. - 22 февраля. - С. 1, 9.

Интернет-ресурсы:

<http://kst-museum.kz>

БАЙМЫРЗА әулие кесенесі

Шұбалаң ауылы

Жангелдин ауданындағы қасиетті орындардың бірі - Баймырза әулие Мергенұлының кесенесі. Батыр бабамыздың басына орнатылған биік күмбезді белгі қазіргі уақытқа дейін жақсы сақталып, қасиетті орынға айналған. Түрлі дертке шалдыққан сырқат жандар Баймырза әулиенің қорымына түнеп, дертінен айығып жатады.

Батырдың сақталған құлпытастағы жазуына қарағанда 1741 жылы дүниеге келген. 88 жасында 1829 жылы дүние салған. Баймырза Мергенұлы - батыр, әулие, Мерген бидің ұлы. Жоңғар шапқыншылығына қарсы күресте 13 жасында ерлігімен көзге түсіп, кейін қол бастаған. Е. Пугачев көтерілісіне жан-жақты қолдау көрсетіп отырған. Бұл Ресей үкіметінің отаршылдық саясатына наразы болып, қарсылық көрсеткенін дәлелдейді.

Баймырза батырдың елін жаудан қорғаудағы ерлігі мен әулиелік қасиеті туралы тек еліміз егемендік алған соң ғана еркін айтуға мүмкіндік туды.

Мерзімді басылымдардағы жарияланымдар:

1. Ертасова, Ләззат. Қазақстанның киелі жерлері [Мәтін] : [Торғай өңірі] / Ләззат Ертасова // Біздің Торғай. - 2017. - 22 тамыз. - Б. 3.
2. Жүсіпбек, Жандос. Қойнауы қасиет бүккен [Мәтін] : [баспасөз туры] / Жандос Жүсіпбек // Қостанай таңы. - 2017. - 20 қазан. - Б. 1, 4-5.
3. Меңдібай, Сәлім. Батагөй батыр - Баймырза... [Мәтін] / Сәлім Меңдібай // Қостанай таңы. - 2013. - 11 қазан. - Б. 10.

Интернет-ресурстар:

1. <https://clck.ru/D8qmC>
2. <https://clck.ru/D8qmE>
3. <https://clck.ru/D8qmL>
4. https://www.garow.me/media/1724610610506661885_5822161654

Мавзолей БАЙМЫРЗЫ аулие

село Шубалан

Мавзолей Баймырза аулие Мергенулы, расположенный на высоком холме недалеко от села Шубалан, одно из самых почитаемых мест в Жангельдинском районе. Баймырза аулие Мергенулы (1741 - 1829) - батыр, руководил борьбой против джунгарских завоевателей, поддерживал восстания Е. Пугачева. Переписка Баймырзы с Е. Пугачевым подтверждается известным историком Н. Бекмахановым. Также Баймырза аулие Мергенулы возглавлял борьбу против колониальной политики царской власти.

При жизни за природный дар предсказания и исцеления путем внушения больных людей народ назвал его «Баймырза аулие», то есть «святой человек».

Мавзолей Баймырза аулие Мергенулы в течение нескольких веков является «святым мазаром». Больные люди, заночевав у подножия мазара, возвращались к своим семьям вполне выздоровевшими от своих болезней.

Литература:

1. Мергенулы Баймырза батыр (1741-1829) [Текст] // Костанайская область : энциклопедия : 70-летию области посвящается / КСТУ. - Алматы, 2006. - С. 504.

2. Мергенулы Баймырза (1741-1829) [Текст] // Известные личности Костанайской области [Текст] / Костанайская обл. универс. науч. б-ка им. Л. Н. Толстого, Информ.-библиогр. отд. ; [сост.: Г. С. Булатова, В. И. Бондуrowsкая, Д. А. Жумабаева ; отв. ред.: Б. М. Алкебаева, З. А. Варинке ; ред.: Д. Т. Дюсибаева]. - Костанай, 2016. - С. 34.

Статьи:

3. Кушекбаева, С. Продолжение следует... [Текст] : В социальных сетях набирает популярность фильм костанайского фотографа Георгия Шаповалова / С. Кушекбаева, К. Маликова ; фото Светланы Кушекбаевой // Наш Костанай. - 2018. - 8 февраля. - С. 6.

Интернет-ресурсы:

1. <http://kst-museum.kz>
2. <http://vk.com/wall-76285552> 13
3. <http://kst.museum.kz/sokralnye-mesta>

ҚАЗЫБАЙ әулие кесенесі

Аралбай ауылы

Қазыбай әулие Ақпанұлы кесенесі - Аралбай ауылының аумағында орналасқан. Қитаба қыпшақ Қазыбай әулие Ақпанұлы шамамен, XVII ғасырдың соңғы ширегінде өмір сүрген. Әулие жол бойында «Баянтанат» жерінде дүниеден өтеді, сол жер «Қазыбай қорымы» аталып кетті. Қазыбай ел қамқоры, болашақты болжағыш, әулие болған жан.

Мерзімді басылымдардағы жарияланымдар:

1. Абдуллин, Әмірхан. Қазыбай әулие және ел азаматтары [Мәтін] / Әмірхан Абдуллин // Қостанай таңы. - 2014. - 29 тамыз. - Б. 9.
2. Қуанышқызы, Меруерт. Торғайдың киелі орындары [Мәтін] / Меруерт Қуанышқызы // Біздің Торғай. - 2017. - 3 қазан. - Б. 3.

Интернет-ресурстар:

1. <https://clck.ru/D8qmU>
2. <https://clck.ru/D8qma>
3. <https://clck.ru/D8qmL>
4. https://www.garow.me/media/1643449558465560974_5822161654

Мавзолей КАЗЫБАЙ әулие

на территории села Аралбай

Торгайская земля богата святыми местами, поклониться которым едут ежегодно сотни людей, среди них особое место занимает место захоронения Казыбая әулие Акпанулы.

Мавзолей Казыбай әулие Акпанулы находится на территории села Аралбай Жангельдинского района. Впоследствии народ, убедившись в святости этого места и в память и благодарность за исцеления дали ему название «Қазыбай қорымы» - «Некрополь Казыбая».

Казыбай әулие Акпанулы жил примерно в XVII веке. Казыбай был образованным человеком, защитником своего народа, предсказателем будущего. В XVII веке род Казыбай әулие Китаба Кипчаки обосновались у рек Тогай и Жыланшик. Одиннадцать потомков Казыбая әулие разрослись в столько же аулов. Каждый из его потомков стал основателем отдельного рода.

Согласно легенде Казыбай әулие, находясь на смертном одре, попросил родственников: «Мне осталось жить два-три дня. Если умру, здесь и похороните меня, не надо везти в священный Туркестан». Родственники стали возражать: «Здесь и так захоронен Аулие, кладбище носит его имя, как Вы с Вашим именем будете

лежать безвестно рядом с ним. Казыбай аулие ответил: «Не беспокойтесь об этом. Чья сила окажется преобладающей, того имя и будет звучать».

Интернет-ресурсы:

1. <https://www.facebook.com/sakralmestakst/>
2. <http://www.taranmusey.kz/index.php>
3. [http:// www.lisnov.kz/%D1%80%D1](http://www.lisnov.kz/%D1%80%D1)
4. <http://www.qazmap.kz/article/mavzolej-kazybaj-aulie-akpanul>

МІРЖАҚЫП ДУЛАТОВ кесенесі

Қызбел ауылдық округі, Бидайық ауылы
(жалпыұлттық маңызы бар нысан)

Қазақтың қоғам қайраткері, ақын, жазушы, Алаш қайраткері Міржақып Дулатов 1885 жылдың 21 қарашасында, бұрынғы Торғай уезі, Сарықопа болысы, Қызбел ауылында дүниеге келген. 1930 жылы ату жазасына кесіліп, кейіннен он жылға бас бостандығынан айырумен ауыстырылады. 1935 жылдың 5 қазанында Карель АКСР-ы (Автономиялы Кеңестік Социалистік Республикасы), Беломорск ауданы, Сосновец лагерінің

орталық лазеретінде қайтыс болып, сол жердегі темір жолы стансасында

жерленген. Тек 1988 жылдың карашасында ғана ақталған. 1992 жылдың 1-18 қыркүйегі аралығында Торғай облысынынан жасақталған арнаулы экспедиция Алаш ардақтысы Міржақып Дулатовтың мүрдесін 57 жылдан соң Сосновец стансасындағы қабірден алып, туған топырағына - Қызбел ауылдық округінің Бидайық ауылына әкеліп қайта жерледі. 1992 жылы қоғам қайраткеріне кесене тұрғызылған.

М. Дулатов туралы мағлұматтарды «2005 және 2010 жылдарға берілген Қостанай облысының атаулы күндері және оқиғалар күнтізбелерінен» қараңыз.

М. Дулатовтың шығармалары:

1. Дулатұлы, М. Бақытсыз Жамал ; Өлеңдер ; Әңгімелер ; Мақалалар [Мәтін] / М. Дулатұлы. - Алматы : Өлке, 2013. - 288 б.

М. Дулатов туралы әдебиеттер:

2. Азаттықты аңсаған Алаш жолы [Мәтін] : Алаш саяси партиясының 1-Жалпықазақ съезіне 100 жыл : библиогр. көрсеткіш / Облыстық № 2 әмбебап ғылыми кітапханасы, Әдістеме-библиография бөлімі ; [құраст. Г. К. Сейтқожина]. - Арқалық, 2017. - 60 б.

3. Алаш идеясы - ұлттық рухтың тірегі [Мәтін] : Алаш қозғалысының 100 жылдығына орай : библиогр. көрсеткіш / Жанкелдин ауданының орталықтандырылған кітапханалар жүйесі, Әдістеме-библиографиялық бөлімі ; құраст. М. Б. Нургазина. - Торғай, 2017. - 24 б.

4. Алаш қозғалысы [Мәтін] : Алаш қозғалысына, партиясына, Алашорда үкіметіне арналған өлеңдер / құраст., алғы сөзін және түсініктерін жазған Е. Е. Тілешев, С. Б. Жұмағұлов. - Алматы : InterBesCompany, 2017. - 88 б.

5. Алаш қозғалысы [Мәтін] : балаларға арналған анықтамалық / [Е. Тілешев [және т. б.]. - Алматы : InterBesCompany, 2017. - 152 б.

6. "Алжир" мұражайы қорындағы коллекциялар каталогы = Каталог коллекций музея "Алжир" [Мәтін] / Астана қаласының Мәдениет басқармасы Саяси қуғын-сүргін және тотализм құрбандарының "АЛЖИР"

мемориалды-мұражай кешені ; бас ред. Жүнісбеков Б. ; құраст. Ш. Смайылова [және т. б.]. - Астана, 2012. - 366 б. - қазақ және орыс тілдерінде = на каз. и рус. яз.

7. Ахметов, З. Дулатов Міржақып Дулатұлы [Мәтін] / З. Ахметов. // Қазақ ССР : 4 томдық қысқаша энцикл. / бас ред. Р. Н. Нұрғалиев. - Алматы, 1984. - Т. 4. - Б. 661.

8. Әлім, Қ. Мұңды сапар [Мәтін] : хикаят-сапарнама / Қ. Әлім. - Алматы : Ана тілі, 1997. - 135 б.

9. Әлім, Қ. Міржақыптың оралуы [Мәтін] = Возвращение из небытия : хикаят-сапарнама = док. пов. / Қ. Әлім. - Астана : Фолиант, 2002. - 216 б. - қазақ және орыс тілдерінде = на каз. и рус. яз.

10. Әлім, Қ. Сегіз томдық шығармалар жинағы [Мәтін]. Т. 1 : Сырбай мен Ғафу : эссе-хикаят ; Міржақыптың оралуы : хикаят-сапарнама ; Возвращение из небытия : док. пов. / Қ. Әлім. - Астана : Фолиант, 2007. - 464 б.

11. Ахмет Байтұрсынұлы мен Міржақып Дулатұлының әдеби мұражайы [Мәтін] / [ред. Г. Қ. Сәрсекей]. - Торғай, 2005. - 24 б.

12. Бисенғали, З. Дулатов Міржақып [Мәтін] / З. Бисенғали, С. Иманбаева // Алаш Орда : энциклопедия / құраст.: Ғ. Әнес, С. Смағұлова. - Алматы, 2009. - Б. 143-147.

13. Бисенғали, З. Дулатов Міржақып [Мәтін] / З. Бисенғали, С. Иманбаева // Айбын : энциклопедия / [бас ред. Б. Ө. Жақып]. - Алматы, 2011. - Б. 278-280.

14. Бисенғали, З. Дулатов Міржақып / З. Бисенғали, М. Сәрсекке // Қаныш Сәтбаев : энциклопедия / [бас ред. Б. Ө. Жақып]. - Алматы, 2011. - Б. 199-200.

15. Дулатов Міржақып [Мәтін] : [өмірбаяны] // Қазақстан ғалымдары : энцикл. анықтамалық / бас ред. Б. Ө. Жақып. - Алматы, 2012. - Т. 1. А - К. - Б. 44-45.

16. Дулатов Міржақып [Мәтін] // Қазақстан : ұлттық энцикл. / бас ред. Ә. Нысанбаев. - Алматы, 2001. - Т. 3. Г - Ж. - Б. 295-296.

17. Дулатов Міржақып [Мәтін] // Қазақстан ғылымы : энциклопедия / бас ред. Б. Ө. Жақып. - Алматы, 2009. - Т. 1. А - К. - Б. 374-375.

18. Дулатов Міржақып [Мәтін] // Торғай елі : энциклопедия / құраст. Т. Рсаев ; ред. А. Ахметов. - Алматы, 2013. - Б. 157-160.

19. Жолдасбеков, М. Кісілік кітабы [Мәтін] : [мақалалар, ой-толғамдар] / М. Жолдасбеков. - Астана : Фолиант, 2017. - 400 б.

20. Жыр маржаны [Мәтін] : он томдық : қазақ поэзиясының антологиясы. Т. 3 / құраст.: М. Құлкенов, Г. Мұқышева. - Алматы : Мереке, 2014. - 528 б. : 54 портр.
21. Замзаева, Т. "Алаш" партиясының бағдарламасының жобасы [Мәтін] / Т. Замзаева // Алаш Орда : энциклопедия / құраст.: Ғ. Әнес, С. Смағұлова. - Алматы, 2009. - Б. 41.
22. Қазақ халқының тарихи тұлғалары [Мәтін] : қысқаша анықтамалық. 2-кіт. : Ұлттық қайраткерлер, ақын-жазушылар, күш алыптары, ғалымдар, суретшілер, сәулетші-архитекторлар, өнер тарландары / [құраст. Ә. Көпіш]. - Алматы : Өнер, 2016. - 368 б.
23. Қамзабекұлы, Д. Алаш арқауы [Мәтін] / Д. Қамзабекұлы. - Алматы : Қазақ энциклопедиясы, 2017. - 408 б.
24. Қойгелдиев, М. "Алаш" қозғалысы [Мәтін] / М. Қойгелдиев // Алаш Орда : энциклопедия / құраст.: Ғ. Әнес, С. Смағұлова. - Алматы, 2009. - Б. 32-34.
25. Міржақып Дулатов [Мәтін] // Орманов, Қ. Ел мен жер және тұлғалар тарихы : [өлкетану оқулығы] / Қ. Орманов. - Алматы, 2014. - Б. 275-277.
26. Тарихтың сұрапыл сыны [Электрондық ресурс] : Саяси қуғын-сүргін құрбандарын еске алу күні = Истории суровые уроки : День памяти жертв политических репрессий [Бейне DVD жазба] : бейнемұрағат = видеоархив / Л. Н. Толстой ат. Қостанай әмбебап ғылыми кітапханасы, Ақпараттық-библиографиялық бөлім ; [сұхбатты жүргізген: Әмірхамзина Г. Х., Салибаева А. К. ; бағдарламалық қамтамасыз еткен Жұмабаева Д. А. ; дизайн Иванова Т. Н.]. - Қостанай, 2017. - 1 электр. опт. диск (DVD).
27. Тәуелсіз Қазақстан жолындағы мәдени-ағартушылық және саяси тұрғыдан "Алаш" партиясы көшбасшыларының халыққа қызметі [Мәтін] = Деятельность лидеров партии "Алаш" - служение народу в политическом и культурно-просветительском аспекте на пути к независимости Казахстана / [Туйғанов М. С. [және т. б.] ; ред. Ж. Баймағамбетова]. - Алматы : Мектеп, 2017. - 160 б. - қазақ және орыс тілдерінде = на каз. и рус. яз.
28. Торғай шақырады [Мәтін] : [Жанкелдин ауданы жайында] // Алтын дала : 1936-2006 : 70-летию Костанайской области посвящается : фотокнига / құраст. Г. Дильдяев. - Алматы, 2005. - Б. 220-225.
29. Шашаев, Ә. Торғай, Семей, Орал және Сырдария облыстары өкілдерінің кеңесі [Мәтін] / Ә. Шашаев // Қазақстан : ұлттық энцикл. : он томдық / бас ред. Б. Ғ. Аяған. - Алматы, 2006. - Т. 8. С - У. - Б. 452.
30. Шашаев, Ә. Торғай, Семей, Орал және Сырдария облыстары өкілдерінің кеңесі [Мәтін] / Ә. Шашаев // Алаш Орда : энциклопедия / құраст.: Ғ. Әнес, С. Смағұлова. - Алматы, 2009. - Б. 311.

31. Ісімақова, А. Алаш әдебиеттануы [Мәтін] / А. Ісімақова. - Алматы : Қазақ энциклопедиясы, 2017. - 480 б.

Мерзімді басылымдардағы жарияланымдар:

32. Абдуллин, Әмірхан. Торғайдың тарихи орындары [Мәтін] / Әмірхан Абдуллин // Біздің Торғай. - 2012. - 17 сәуір. - Б. 2.
33. Азатова, Әсел. Алаш зиялылары және ағарту мәселелері [Мәтін] / Ә. Азатова // Қазақ тарихы: ғылыми-әдістемелік журнал. - 2015. - № 7. - Б. 33-34.
34. Амантайұлы, Д. Қуғын-сүргін құрбандарына құрмет [Мәтін] / Д. Амантайұлы // Арқалық хабары. - 2017. - 2 маусым. - Б. 1.
35. Ахметбеков, Б. Алаш арысына ескерткіш орнатылды [Мәтін] : [Міржақып Дулатовқа] / Б. Ахметбеков // Порядок и право. - 2016. - 15 сентября. - Б. 14.
36. Ахметбеков, Б. Міржақып бабамызға ескерткіш орнатылды [Мәтін] : [Дулатовқа] / Б. Ахметбеков // Қостанай таңы. - 2016. - 14 қыркүйек. - Б. 5.
37. Әбдіғаниқызы, Қ. Алаш мұрасының адал шырақшысы [Мәтін] : [М. Дулатовтың қызы Гүлнәр Дулатова] / Қ. Әбдіғаниқызы // Қазақ. - 2018. - 9-16 ақпан. - Б. 8.
38. Әбдіқалық, Күнімжан. Алашшыл ақындар жырлаған тарихи оқиға [Мәтін] : [1916 жылғы ұлт-азаттық көтерілісі] / Күнімжан Әбдіқалық // Ана тілі. - 2017. - 12-18 қаңтар. - Б. 2.
39. Әбілтаев, Әбдіқадыр. Міржақып туралы үзік сыр [Мәтін] : [ақын Дулатов туралы Қараш қарияның айтқан әңгімесі] / Әбдіқадыр Әбілтаев // Аманкелді арайы. - 2015. - 11 желтоқсан. - Б. 4.
40. Әлім, Қ. Міржақып мазарындағы қос ұя [Мәтін] / Қ. Әлім // Егемен Қазақстан. - 2005. - 21 қазан. - Б. 5.
41. Әлім, Қайсар. Алакөздей ат қайда... [Мәтін] : [М. Дулатов туралы] / Қайсар Әлім // Жұлдыз. - 2015. - № 5. - Б. 63-64.
42. Әлім, Қайсар. "Егемен": қос құбылыс! [Мәтін] : [Алаш қайраткерлері М. Дулатов пен Бейімбет Майлин туралы] / Қайсар Әлім // Егемен Қазақстан. - 2017. - 23 қараша. - Б. 3.
43. Әлім, Қайсар. Міржақыптан Міржақыпқа дейін [Мәтін] : [Алаш қайраткері М. Дулатовтың қызы Гүлнар Міржақыпқызы туралы] / Қайсар Әлім // Қазақ әдебиеті. - 2015. - 27 қараша-3 желтоқсан. - Б. 1, 11.
44. Әлім, Қайсар. Шер мен мұң шешімі [Мәтін] : [ақын М. Дулатовтың шығармашылығындағы жер, дін тақырыптары] / Қайсар Әлім // Ана тілі. - 2015. - 12-18 наурыз. - Б. 6-7.

45. Әмірбекұлы, Сейсен. Алаш арыстары қазақ шекарасын қалай бекітті? [Мәтін] / Сейсен Әмірбекұлы // Порядок и право. - 2016. - 1 сентября. - С. 10.
46. Әнес, Ғ. Азаттық жыршысы - Міржақып Дулатов [Мәтін] / Ғ. Әнес // Ана тілі. - 2017. - 30 наурыз-5 сәуір. - Б. 2.
47. Әнесұлы, Жұмат. Құғынмен басталып, азаппен аяқталған ғұмыр [Мәтін] : [Міржақып Дулатов туралы] / Жұмат Әнесұлы // Қазақ. - 2016. - 8-15 қаңтар. - Б. 6 ; Қостанай таңы. - 2016. - 29 қаңтар. - Б. 5-6 ; Ана тілі. - 2016. - 26 мамыр-1 маусым. - Б. 6.
48. Әшімова, Салтанат. Міржақыптың қолжазбасы [Мәтін] : [Дулатовтың] / Салтанат Әшімова // Қазақ. - 2015. - 6 ақпан. - Б. 2.
49. Әшімова, Салтанат. Міржақыптың қолжазбасы табылды [Мәтін] / Салтанат Әшімова // Президент және ХАЛЫҚ. - 2015. - 23 ақпан. - Б. 6.
50. Байқаш, Ж. Т. 1916 жылғы ұлт-азаттық қозғалысына 100 жыл [Мәтін] / Ж. Т. Байқаш // Открытая школа. - 2016. - № 8. - Б. 24-25.
51. Бөлеев, Қ. Қазақ ағартушы-педагогтарының оқушыларға имандылық тәрбиесін беру туралы ой-пікірлер [Мәтін] / Қ. Бөлеев, И. Тілеуова // Ұлағат. - 2016. - № 3. - Б. 3-13.
52. Ғабдолов, Жұмабек. Қазақ хандығы кезеңіндегі елдік идеясы [Мәтін] / Жұмабек Ғабдолов // Қазақ тарихы: ғылыми-әдістемелік журнал. - 2015. - № 7. - Б. 41-42.
53. Ғабитқызы, Гүлзат. Торғайдың киелі орындары [Мәтін] / Гүлзат Ғабитқызы // Біздің Торғай. - 2017. - 24 қазан. - Б. 3.
54. Ескендір, Қанат. Дулатовтар мұрасы [Мәтін] : осы тақырыпты насихаттағаны үшін қаламгер Қайсар Әлімге "Ұлт мақтанышы" медалі табысталды / Қанат Ескендір // Егемен Қазақстан. - 2015. - 4 желтоқсан. - Б. 12.
55. Жақсанов, Оразалы. Есімі мәңгілік халық жадында [Мәтін] : немесе Алаш қозғалысының көрнекті қайраткері Міржақып Дулатов жөнінде / Оразалы Жақсанов ; сурет ғаламтор желісінен алынды // Наш Костанай. - ("Біздің Қостанай" қосымшасы). - 2017. - 21 ақпан. - Б. 7.
56. Жұрқабаева, Раушан. Он алтының дүрбелеңі [Мәтін] : [1916 жылғы ұлт-азаттық көтерілісіне - 100 жыл] / Раушан Жұрқабаева // Қазақ тарихы: ғылыми-әдістемелік журнал. - 2016. - № 1. - Б. 28-29.
57. Жүсіпбек, Жандос. Қойнауы қасиет бүккен [Мәтін] : [баспасөз туры] / Жандос Жүсіпбек // Қостанай таңы. - 2017. - 20 қазан. - Б. 1, 4-5.

58. Кәкен, А. Қазақ зиялыларының қилы тағдыры [Мәтін] : повесть / А. Кәкен // Жұлдыз. - 2016. - № 5. - Б. 164-176.
59. Көкірегі алтын көмбе еді... [Мәтін] : [ақын М. Дулатовтың қызы Гүлнар Міржақыпқызы туралы] / дайындаған Қызжібек Әбдіғаниқызы // Қазақ. - 2015. - 23 қаңтар. - Б. 5.
60. Қайратұлы, Бекен. Қазақ зиялыларының қудалануы [Мәтін] / Бекен Қайратұлы // Егемен Қазақстан. - 2017. - 30 мамыр. - Б. 7.
61. Қайсар Әлім, мыржақыптанушы : Міржақыптың "мұңы" әлі де көп [Мәтін] : [сұхбат] / сұхбатты жазып алған Қанат Әбілқайыр // Түркістан. - 2010. - 9 қыркүйек. - Б. 4.
62. Қасым, Азамат. Семей. Тұлғалар тұрған тарихи ғимараттар [Мәтін] / Азамат Қасым ; суретті түсірген автор // Егемен Қазақстан. - 2017. - 18 наурыз. - Б. 14.
63. Қойшыбаев, Б. Қаралы тарих [Мәтін] : түгел ақтарылуы тиіс / Б. Қойшыбаев // Жас Алаш. - 2017. - 23 мамыр. - Б. 1, 5.
64. Қонқашева, А. М. Дулатов. "Шешенің балаларын сүюі" [Мәтін] : (8-сынып) / А. Қонқашева // Ұлағат. - 2016. - № 1. - Б. 82-90.
65. Қуандықұлы, Қ. Азаптау Алаш көсемдері мен қайраткерлерінен басталды [Мәтін] : 31 мамыр - Қазақстандағы қуғын-сүргін құрбандарын еске алу күні / Қ. Қуандықұлы // Аманкелді арайы. - 2017. - 26 мамыр. - Б. 5.
66. Құл-Мұхаммед, М. Алаш қайраткерлері [Мәтін] / М. Құл-Мұхаммед // Қазақ. - 2015. - 5-12 маусым. - Б. 6, 7.
67. Мағауин, М. Алаш арыстарының ақырғы куәгері [Мәтін] / М. Мағауин // Қазақ әдебиеті. - 2016. - 25 қараша-1 желтоқсан. - Б. 3.
68. Мұқатова, Д. Этносаралық қатынас тарихнамасы [Мәтін] : [XIX ғасырдың II жартысынан бастап XX ғасырдың бас кезіне дейін] / Д. Мұқатова // Достық = Дружба. - 2017. - № 1. - Б. 4-17.
69. Мұратханова, Р. Халқын оятқан қаламгер [Мәтін] : [М. Дулатов] / Р. Мұратханова // Самопознание. kz. - 2017. - № 8. - Б. 52-53.
70. Мұсабаев, Хамитбек. Міржақыптың монологы [Мәтін] : поэма / Хамитбек Мұсабаев // Аманкелді арайы. - 2017. - 17 қараша. - Б. 4-5.
71. Мұстафа, Аягөз. Азаттықты аңсаған ақын [Мәтін] : [әдеби кеш] / Аягөз Мұстафа // Біздің Торғай. - 2016. - 6 желтоқсан. - Б. 2.

72. Меңдібай, Сәлім. Соловкиден-Қызбелге [Мәтін] : [жазушы Қайсар Әліммен сұхбат] / Сәлім Меңдібай // Қостанай таңы. - 2010. - 22 қазан. - Б. 7.
73. Сәрсекеев, Қоғабай. Қазақтың үш арысы [Мәтін] : [Алаш қайраткерлері Ә. Бөкейхан, М. Дулатов және А. Байтұрсынов туралы] / Қоғабай Сәрсекеев // Қазақ. - 2016. - 8-15 қаңтар. - Б. 6.
74. Сәрсекей, Г. Торғай және Ахаң [Мәтін] / Г. Сәрсекей // Қазақ. - 2015. - 1-8 мамыр. - Б. 10.
75. Сисекенов, Л. Арыстары Алаштың [Мәтін] : [өлеңдер] / Л. Сисекенов // Жалын. - 2016. - № 11-12. - Б. 11-14.
76. Сманов, Б. Алаш ардақтылары - Ташкентте [Мәтін] : [педагог, ақын Қалқаман Оспановтың естелігі] / Б. Сманов // Ана тілі. - 2015. - 26 ақпан-4 наурыз. - Б. 8.
77. Сығай, С. Үш көсем [Мәтін] : [өлең] : [Алаш қайраткерлері А. Байтұрсынов, Ә. Бөкейханов, М. Дулатовқа арнау] / С. Сығай // Аманкелді арайы. - 2017. - 26 мамыр. - Б. 5.
78. Тойбай, А. Қазақ поэзиясындағы тәуелсіздік, Мәңгілік ел тақырыбы [Мәтін] / А. Тойбай // Қазақ тілі мен әдебиеті орыс мектебінде = Казахский язык и литература в русской школе. - 2017. - № 9. - Б. 38-43.
79. Толеубаева, А. Алаш қайраткері [Мәтін] : [М. Дулатов туралы] / А. Толеубаева // Самопознание. kz. - 2017. - № 5. - Б. 59-61.
80. Ұлылар ұлағаты [Мәтін] : [Алаш партиясының мен Алаш Орда автономиясына - 100 жыл] / [газ. ред.] // Аманкелді арайы. - 2017. - 1-6 қаңтар. - Б. 6.
81. Хамитова, М. А. Қазақ зиялылары және ұлттық рухани көзқарастар табиғаты [Мәтін] / М. А. Хамитова // Отан тарихы = Отечественная история. - 2015. - № 3. - Б. 100-110.
82. Хасан, Серікбол. СЛОН сорлатқан қазақтар [Мәтін] : [еңбекпен түзету лагері] / Серікбол Хасан ; Елдар Қаба (коллаж) // Айқын. - 2017. - 8 сәуір. - Б. 11.
83. Хасан, Серікбол. Түрмеде туған әндер [Мәтін] : [31 мамыр - саяси қуғын-сүргін және ашаршылық құрбандарын еске алу күні] / Серікбол Хасан // Айқын. - 2016. - 27 мамыр. - Б. 6.
84. Шайман, Серік. QAZAQ - ата басылым [Мәтін] : [газет туралы] / С. Шайман // Қостанай таңы. - ("Қостанай ақшамы" танымдық-тағылымдық, көңілашар қосымшасы). - 2017. - 24 қараша. - Б. 18.
85. Ысқақұлы, Д. Қазақ романы: кеше, бүгін [Мәтін] / Д. Ысқақұлы // Жалын. - 2016. - № 10. - Б. 131-170.
86. Ілиясова, К. Қазақ қасіреті [Мәтін] : [1932-1933 жж. ашаршылық нәубеті] / К. Ілиясова // Қазақ. - 2017. - 3-10 ақпан. - Б. 7.

Интернет-ресурстар:

1. <https://clck.ru/D8qgk>
2. <https://clck.ru/D8qmu>

Мавзолей МЫРЖАКЫПА ДУЛАТОВА

Кызбелский сельский округ, аул Бидайык

(объект общенационального значения)

Миржакып Дулатов - поэт, писатель, публицист, просветитель-педагог вошел вместе с А. Букейхановым и А. Байтурсиновым в ту тройку, которая обозначила веху возрождения национального самосознания казахов в начале XX века.

Дулатов Миржакып родился 21 ноября 1885 года в ауле Сарыкопа Жангельдинского района.

Политическое кредо Дулатова четко определилось, когда он в 1909 году выпустил свой первый поэтический сборник стихотворений «Оян, казак!» («Проснись, казак!»). Заголовок книги послужил манифестом, обращением казахской интеллигенции к народу. В этот период он издает роман «Несчастливая Жамал» (Оренбург, 1910), сборник произведений «Азамат» (Оренбург, 1913), «Терме» (Оренбург, 1915). Одновременно Дулатов становится одним из лидеров казахского реформизма и национально-освободительного движения. Из-за своих публикаций он попадает под наблюдение полиции и в поле зрения царской охраны. В 1911 году он был арестован в Семипалатинске и проводит год и восемь месяцев в заключении. Это был не последний его арест.

С 1913, постоянно проживая в Оренбурге, Дулатов совместно с Ахметом Байтурсиновым издавал общественно-политическую газету «Казах», которая просуществовала до октября 1918 года. В 1928 году Миржакып Дулатов снова был арестован. И попал в лагерь Соловецк в Карелии, где работал на строительстве

Беломоро-Балтийского канала. 5 октября 1935 года Дулатов скончался в Центральном лазарете Соловецкого лагеря и был похоронен на вольном кладбище. Лишь в ноябре 1988 года был реабилитирован посмертно.

В октябре 1992 года, ровно через 57 лет, останки Миржакыпа Дулатова были перевезены на родину и с почестями захоронены в ауле Бидайык Кызбельского сельского округа Жангельдинского района, где и был сооружен мавзолей. Сегодня к месту захоронения Дулатова приезжают туристы и паломники со всех уголков мира, чтобы поклониться праху великого казахского писателя.

Рядом с мавзолеем расположен музей. Потомки писателя и местные жители собственными силами создали музей и продолжают за ним ухаживать. Большую часть экспонатов и документальных материалов о жизни Дулатова были переданы музею его дочерью Гульнар. В дар музею дочь передала 125 оригинальных фотографий, дорожную сумку, ремень из кожи и серебра, одеяла, принадлежащие Дулатову и его жене.

Именем Миржакыпа Дулатова названа одна из центральных улиц г. Костаная, на ней установлена мемориальная доска, на открытие которой приезжала его дочь Гульнар-апа. Имя Дулатова присвоено Костанайскому инженерно-экономическому университету.

Книги и статьи о жизни и деятельности М. Дулатова представлены в «Календаре дат и событий Костанайской области на 2010 год».

Литература о М. Дулатове:

1. Дулатов Миржакип (1885 - 1935) [Текст] // 2010 жылға берілген Қостанай облысының атаулы күндері және оқиғалар күнтізбегі. 37 шығарылым = Вып. 37 / Л. Н. Толстой ат. Қостанай ОӘҒК ; құраст. Н. З. Жаменкенова [және т. б.] ; ред. В. К. Бексұлтанова ; Костанайская ОУНБ им. Л. Н. Толстого ; сост. С. С. Гришина [и др.] ; ред. В. К. Бексұлтанова. - Қостанай, 2009. - С. 217-224.
2. Дулатов Миржакип (21.11.1885) [Текст] : [поэт, писатель, обществ. деятель] // Қазақстан : нац. энцикл. / [гл. ред. Б. Аяган]. - Алматы, 2005. - Т. 2. Г - Й. - С. 215, 216.
3. Дулатов Миржакип (21.11.1885) [Текст] : [поэт, писатель, обществ. деятель] // Литература Қазақстана : энцикл. слов. / гл. ред. К. Т. Байғабулова ; худож. ред. Е. В. Козлова. - Алматы, 2010. - С. 154, 155.
4. Дулатов Мир-Якуп [Текст] : [полит. репрессированный] // Красный террор : из истории политических репрессий в Қазақстане / [ред. Г. Абдуллаева]. - Алматы, 2013. - С. 169-178.

5. Журтбай, Т. Боль моя, гордость моя - Алаш! [Текст] : Трилогия. Кн. 1-3 / Т. Журтбай ; [пер. с каз. О. Жанайдарова ; науч. ред.: В. П. Карипжанова, Д. А. Махат]. - Астана : Аударма, 2016. - 1110 с.

6. Дулатов Миржакип (1885 - 1935) [Текст] // Известные личности Костанайской области / Костанайская обл. универ. науч. б-ка им. Л. Н. Толстого, Информ.-библиогр. отд. ; [сост.: Г. С. Булатова, В. И. Бондуrowsкая, Д. А. Жумабаева ; отв. ред.: Б. М. Алкебаева, З. А. Варинке ; ред.: Д. Т. Дюсибаева]. - Костанай, 2016. - С. 17-18.

7. Дулатов Миржакип [Текст] // Календарь дат и событий Костанайской области на 2015 год. Вып. 42 / Костанайская обл. универ. науч. б-ка им. Л. Н. Толстого, Информ.-библиогр. отд. ; авт. Г. Г. Казина [и др.]. - Костанай, 2014. - С. 21.

8. Миржакып Дулатов (1885 - 1935 гг.) [Текст] : [видный казахский просветитель] // Исторические личности / [сост. Б. Тогусбаев, А. Сужикова]. - Алматы, 2007. - С. 60.

9. Попов, А. Мыржакып Дулатов - один из основателей партии "Алаш", прогрессивный мыслитель, видный политик, талантливый публицист и литературовед [Текст] / А. Попов // Тәуелсіз Қазақстан тарихындағы Алаш Орда : облыстық ғылыми-тәжірибелік конф. = областная научно-практическая конф. / Қостанай облысының әкімдігі ішкі саясат басқармасы. - Қостанай, 2008. - С. 43-45.

10. Проза и поэзия Казахстана [Текст] : Из плена забвения : к 110-летию со дня рождения Мыржакыпа Дулатова. Вып. 7. / сост.: Л. Г. Самкова ; ред.: Р. Ж. Сейдахметова. - Алматы, 1995. - 16 с. - (Национальная библиотека Республики Казахстан).

11. Мыржакып Дулатов (1885 - 1935) и его философия казахского народа [Текст] // Сегизбаев, О. А. Казахская философия XV - начала XX века / О. А. Сегизбаев. - Алматы, 1996. - С. 398-423.

Статьи:

12. Борец за независимость [Текст] : [к 125-летию со дня рождения М. Дулатова] / ведущая полосы Александра Сергазинова // Костанай. - 2010. - 25 ноября. - С. 5.

13. Варшавская, Людмила. Мой отец Мир-Якуб Дулатов [Текст] : [интервью с дочерью М. Дулатова] / Людмила Варшавская // Байтерек. - 2007. - № 3 (июль-август). - С. 46-53.

14. Галиев, Виль. Мыржакып Дулатов под Омском и в Петропавловске [Текст] : очерк : отрывок из книги "Пробудившийся народ" / Виль Галиев // Простор. - 2011. - № 11. - С. 141-159.

15. Галиев, В. Жандармы кинулись искать [Текст] : (к 100-летию со дня выхода в свет книги М. Дулатова "Оян, казак") / В. Галиев // Кітапхана. - 2010. - № 2/3. - С. 69-76 ; 2011. - № 1/2. - С. 67-74.
16. Ежелев, Н. Прикосновение к истории [Текст] : [пресс-тур для журналистов] / Н. Ежелев ; фото автора // Лисаковская новь. - 2011. - 18 августа. - С. 3.
17. Ежелев, Николай. Путешествие на юг Костанайской области [Текст] : записки журналиста : [пресс-тур по истор. местам] / Николай Ежелев // Шамшырақ = Маяк. - 2011. - 11 августа. - С. 7.
18. Енисеева-Варшавская, Л. Мыржакып Дулатов. Рыцарь чести и совести [Текст] : [интервью с дочерью Г. Дулатовой] / Л. Енисеева-Варшавская // Рандеву. - 2011. - № 5. - С. 52-67.
19. Жолдыбай, Кенжеболат. Лидеры Алаша: уроки мужества и зрелости [Текст] / Кенжеболат Жолдыбай // Мысль. - 2017. - № 5. - С. 16-19.
20. Кушекбаева, С. Продолжение следует... [Текст] : В социальных сетях набирает популярность фильм костанайского фотографа Георгия Шаповалова / С. Кушекбаева, К. Маликова ; фото Светланы Кушекбаевой // Наш Костанай. - 2018. - 8 февраля. - С. 6.
21. Мавзолей Миржакипа Дулатова [Текст] / [ред. газ.] // Лисаковская новь. - 2017. - 16 ноября. - С. 2.
22. Нуртасова, Инна. Память о великих ... в наших сердцах [Текст] : [к 125-летию М. Дулатова] / Инна Нуртасова ; фото Юлии Калининой // Костанай. - 2010. - 2 декабря. - С. 18.
23. Первухина, Марина. Наши незнакомые знакомые места [Текст] : [экспедиция по сакральным местам Костанайской обл.] / Марина Первухина ; фото авт. // Костанайские новости. - 2017. - 19 октября. - С. 20-21.
24. Святые места области [Текст] / при содействии работников краеведческого музея // Маяк. - 2017. - 14 декабря. - С. 8.
25. Сегизбаев, О. А. Философские взгляды Мыржакыпа Дулатова [Текст] / О. А. Сегизбаев // Евразия. - 2011. - № 1. - С. 3-20.
26. Тутина, Б. Светлый путь Алаша [Текст] : [к 100-летию движения "Алаш"] / Б. Тутина // Житикаринские новости. - 2017. - 13 апреля. - С. 5.
27. Шахаман, Замзагуль. Опередившие время [Текст] : [становление партии "Алаш"] / Замзагуль Шахаман // Наш Костанай. - 2015. - 3 декабря. - С. 19.
28. Шимырбаева, Галия. Маяк в степи [Текст] : [130-летие М. Дулатова] / Галия Шимырбаева ; фото из семейного архива // Казахстанская правда. - 2015. - 27 августа. - С. 8.

Интернет-ресурсы:

1. <http://gotravel.openspace.kz/ru/object/view/1362>
2. <https://ru.wikipedia.org/wiki>
3. <http://www.qazmap.kz/article/mavzolei-dulatu>
4. <http://ruh.kz/ru/geo/view/mavzolei-mirzhakipa-dulatova>
5. <http://kst-museum.kz/sokralnye-mesta/item/13-mavzolej>
6. <http://gotravel.openspace.kz/ru/object/view/1362>
7. <http://kstnews.kz/news/society?node=39301>
8. <http://alau.kz/v-respublikanskiju-sakralnuju-kartu-voshli>

ТАТЫР шайқасы ескерткіші

Тәуіш ауылынан 3 шақырым жерде

Торғай төсі киелі орындардың көптігі жағынан аудандар тізімінің басында тұр.

Бұл ескерткіш Татыр көлі жағасында 1916 жылғы Торғай ұлт-азаттық көтерілісшілерінің патшаның жазалаушы әскеріне ойсырата соққы берген жеңісіне арнап қойылған.

Ескерткіште «1916» деген сан ашық көрінеді. Ол - Татыр көлінің жағасында болған шайқастың датасы. Нақ осы жерде қара халық «зеңбірекке шоқпармен қарсы шығып» патша үкіметінің әскеріне тойтарыс берген екен.

Осы қанды шайқас «Татыр соғысы» деп көтеріліс тарихына енді.

Әдебиеттер:

1. Рсаев, Т. Татыр тосқауылы [Мәтін] / Т. Рсаев // Торғай елі : энциклопедия / құраст. Т. Рсаев ; ред. А. Ахметов. - Алматы, 2013. - Б. 381.

2. Татыр шайқасы [Мәтін] // Қостанай облысы Торғай аймағы көрікті жерлерінің ақпаратты бағдар тізбесі / Арқалық қалалық "Жас-Ұлан" балалар мен жасөспірімдер ұйымы қоғамдық бірлестігі ; қазақша мәтін Ш. Байдильдин, орысша мәтін А. Айтмағамбетов. - Арқалық, 2011. - Б. 60-61.

3. Татыр шайқасы. Торғайға шабуыл [Мәтін] // Нұрқанов, А. Дала қыраны : деректі повесть / А. Нұрқанов. - Алматы, 1980. - Б. 122-132.

Мерзімді басылымдардағы жарияланымдар:

1. Жүсіпбек, Ж. Қойнауы қасиет бүккен [Мәтін] : [баспасөз туры] / Ж. Жүсіпбек // Қостанай таңы. - 2017. - 20 қазан. - Б. 1, 4-5.

2. Қапер, Ә. Торғайдың киелі орындары [Мәтін] / Ә. Қапер // Біздің Торғай. - 2017. - 10 қазан. - Б. 2.

3. Мауданов, А. Ұлы Жыланшықтан Ұлытауға дейін [Мәтін] : ["Өр Торғай - ерлік мекені" атты экспедиция туралы] / А. Мауданов // Қостанай таңы. - 2016. - 5 қазан. - Б. 8-9 ; 7 қазан. - Б. 8-9.

4. Ходенұлы, М. Естігендерім мен білгендерім [Мәтін] : [1916 жылғы ұлт-азаттық көтерілісінің басталғанына - 90 жыл] / М. Ходенұлы // Аманкелді арайы. - 2006. - 28 қыркүйек. - Б. 2 ; 13 қазан. - Б. 2.

Интернет-ресурстар:

1. <http://kst-museum.kz>
2. <http://www.inform.kz/kaz/article/2950115>

Памятный знак, посвященный ТАТЫРСКОМУ СРАЖЕНИЮ

в 3 км от села Тауыш

Проезжая по трассе Аркалык-Торгай, можно увидеть два скромных памятных знака. Эти скромные сооружения возведены в честь одного из сражений сарбазов Амангельды Иманова с царским карательным отрядом. На обелиске четко видны цифры «1916», указывающие на дату сражения, которое произошло у озера Татыр. В этом сражении проявился полководческий талант Амангельды Иманова.

Густые заросли камыша позволили сарбазам устроить засаду и, благодаря фактору неожиданности, решить исход боя в свою пользу.

Весть об этом сражении разнеслась по всей казахской степи и укрепила авторитет среди народных масс Амангельды Иманова и других его соратников.

Удачный исход сражения у озера Татыр способствовал подъему народного самосознания и расширению национально-освободительного движения, охватившего практически весь Казахстан.

Литература:

1. Следы былых сражений [Текст] : Татырское сражение // Қостанай облысы Торғай аймағы көрікті жерлерінің ақпаратты бағдар тізбесі / Аркалық қалалық "Жас-Ұлан" балалар мен жасөспірімдер ұйымы қоғамдық бірлестігі ; қазақша мәтін Ш. Байдильдин, орысша мәтін А. Айтмағамбетов. - Аркалық, 2011. - С. 60-61.
2. Татыр [Текст] : озеро // Костанайская область : энциклопедия : 70-летию области посвящается / КСТУ. - Алматы, 2006. - С. 644

Статьи:

3. Ежелев, Николай. Путешествие на юг Костанайской области [Текст] : записки журналиста : [пресс-тур по историческим местам, близ озера Татыр] / Николай Ежелев // Шамшырақ = Маяк. - 2011. - 11 августа. - С. 7.
4. Ковальская, Надежда. Сакральному - свое время и место [Текст] : костанаец Владимир Файль - об участии в экспедиции по Костанайской области / Надежда Ковальская // Наша газета. - 2017. - 2 ноября. - С. 31.
5. Кушекбаева, Светлана. Это наша с тобой география... [Текст] : Экспедицию по сакральным местам организовали в Костанайской области / Светлана Кушекбаева ; фото автора // Наш Костанай. - 2017. - 19 октября. - С. 20.
6. Урманов, Куаныш. Святыни Тургайской степи [Текст] : Сакральная география / Куаныш Урманов // Мысль. - 2017. - № 7. - С. 49-54.
7. Фиронова, Валентина. Сохранение национального кода [Текст] : в стране идет масштабная работа по реализации программы "Рухани жаңғыру" / Валентина Фиронова ; фото Игоря Бургандинова // Казахстанская правда. - 2018. - 22 февраля. - С. 1, 9.

Интернет-ресурсы:

1. <http://kst-museum.kz>
2. <http://vk.com/wall>
3. <http://multiurok.ru>
4. <http://adimo.kz>

ТІЛЕП АСПАНТАЙҰЛЫНЫҢ жерленген жері

Қарасу ауылынан 35 шақырым жерде

Қобызшы Тілеп Аспантайұлының бейіті Жангелдин ауданы, Қарасу ауылынан 35 шақырым жерде орналасқан.

Тілеп Аспантайұлы 1757-1820 жж. аралығында Торғай өңірінде өмір сүрген. Бақсылықпен атын шығарған бұл қобызшы өз заманында киелі қара қобызымен қандастарының мұңын мұндап, жоғын жоқтаған. Тілептің 13 жасында атақты бақсы Қойлыбай түсіне кіріп, батасын берген көрінеді.

Бүгінгі күнге «Тілеп сарыны» деген атпен оның оннан аса рухани мұрасы жеткен. Тілеп Аспантайұлының шығармашылық өмірбаянын қарастырғанда оның қара қобызын арнайы атап өтуге болады. Бұл қобызды Тілеп балалары көзінің қарашығындай сақтаған. Бірінен кейін бірі мұрагері болған. Тілеп мұрасында қобызшы сарынымен қатар өлең өрнегі де бар. Бірақ көп емес.

Қазір оның мұралары жаңғыру, жинақталу үстінде. Ендігі мақсат Тілептің өмірбаянын жүйелеп жазу, артында қалған мұрасын хатқа түсіріп, кітап етіп халыққа ұсыну.

Біздің заманымызға дейін музыка мұрасының алтын қорына енген автордың үш күйі сақталған: «Толғау» өмірлік-философиялық шығармасы, діни мазмұндағы «Аллам жар» және «Бақсы» (шамандардың таң қаларлық амал-айлалары туралы) шығармалары. Қазіргі таңда шығармалар түрлі байқауларда орындалуда. Шығармалардың авторлық құқығы композитордың бесінші ұрпағы болып табылатын мұрагері Сапар Ысқақовқа тиеселі.

Сапар Ысқақов композитор мен қобызшы мұрасын сақтау мақсатында Тілеп Аспантайұлының атындағы жеке қайырымдылық қорын құрды. Сонымен қатар, Астана қаласында «Тілеп Қобыз Сарайы» атты көп салалы концерт залын тұрғызды, онда көлемді халықаралық музыкалық байқаулар мен фестивальдар өткізіледі.

Мерзімді басылымдардағы жарияланымдар:

1. Қазақбай, Ә. Қобызшы Тілеп Аспантайұлын білеміз бе? [Мәтін] / Ә. Қазақбай // Егемен Қазақстан. - 2004. - 28 қаңтар. - Б. 11.
2. Қақпанбаева, Айбарша. XVIII ғасырдағы қазақ руханияты [Мәтін] : [сабақ үлгісі] / Айбарша Қақпанбаева // Қазақ тарихы. - 2010. - № 1. - Б. 46-48.

Место захоронения ТИЛЕПА АСПАНТАЙУЛЫ

близ села Карасу

Много в Жангельдинском районе священных мест, почитаемых мусульманами и паломниками из дальнего и ближнего зарубежья. Один из таких религиозных памятников расположен близ села Карасу - это могила знаменитого кобызшы, ясновидящего и народного целителя Тилепа Аспантайұлы.

Жизнь Тилепа Аспантайұлы (1757 - 1820) изучена мало, она окутана туманом недосказанности, умолчаний, и это вполне объяснимо: кобызисты считались баксы - шаманами, а с ними боролись во все времена, как государство, так и официально разрешенная религия.

Известно, что он родился и жил в окрестностях Торгая. В возрасте 13 лет Койлыбай баксы научил играть его на кобызе. По легенде первым, кто унаследовал кобыз Коркыта, был его ученик, баксы Койлыбай, а тот в свою очередь передал искусство игры на кобызе Тилепу.

Тилеп Аспантайұлы внес большой вклад в казахское музыкальное искусство. По воспоминаниям потомков, его музыкальные сочинения нередко сопровождались стихотворными текстами. Сохранившееся стихотворное творчество Тилепа ничтожно мало. До нашего времени сохранились всего три кюя автора, которые вошли в золотой фонд музыкального наследия: жизненно-философское произведение «Толгау», религиозного содержания «Аллам жар» и «Баксы» (о чудодейственных творениях шаманов). Сейчас их исполняют на различных конкурсах. Авторские права принадлежат наследнику композитора, Сапару Искакову, являющимся его потомком в пятом поколении.

С целью сохранить наследие композитора и кобызшы, Сапар Искаков основал частный благотворительный фонд имени Тилепа Аспантайулы. Кроме того, построил в городе Астане многофункциональный концертный зал «Тілеп Қобыз Сарайы», в котором проводятся масштабные международные музыкальные конкурсы и фестивали. По легенде, дух Тилепа Аспантайулы не исчез, он охраняет их семью. Он защищает тех людей, которые чтят о нем память и поддерживают его наследие.

В народе Тилеп Аспантайулы был известен еще как народный целитель, ясновидящий. Священный черный кобыз, с помощью которого он лечил людей, сохранился по сей день и передается из поколения в поколение. По словам его последователей, ясновидение и лечебные умения Тилепа Аспантайулы перейдут к его потомкам в седьмом поколении.

Необычная легенда связана с личностью кобызши. В последние годы перед смертью Тилеп чувствовал себя плохо и, переключивая в очередной раз, сказал: «Там, где остановится верблюд, похороните меня». Так и сделали. Оказалось это местечко не близким, а на холме, с которого на добрый десяток километров простирается степь. Но до сих пор больные и бездетные люди приезжают на место его захоронения, ночуют на могиле, читают Коран, прося благословения Тилеп аулие.

Литература:

1. Аспантайулы Тилеп (XVIII - XIX вв.), нар. целитель, лекарь, ясновидящий [Текст] // Костанайская область : энциклопедия : 70-летию области посвящается / КСТУ. - Алматы, 2006. - С. 218.

Статьи:

2. Казакбаев, А. Древнее искусство баксы [Текст] / А. Казакбаев // Казахстанская правда. - 2004. - 9 января. - С. 6.

3. Кушекбаева, Светлана. Это наша с тобой география.. [Текст] : Экспедицию по сакральным местам организовали в Костанайской обл. / Светлана Кушекбаева ; фото автора // Наш Костанай. - 2017. - 19 октября. - С. 20.

4. Первухина, Марина. Наши незнакомые знакомые места [Текст] : [экспедиция по сакральным местам Костанайской обл.] / Марина Первухина ; фото авт. // Костанайские новости. - 2017. - 19 октября. - С. 20-21.

5. Саидова, Ж. Музыка великой степи [Текст] : [концерт, посвящ. памяти Т. Аспантайулы] / Ж. Саидова // Астана. - 2006. - № 4. - С. 12-13.

Интернет-ресурсы:

1. <http://www.kazpravda.kz/news/kultura/drevnie-melodii-lubvi/>
2. <https://clck.ru/D8qo9>
3. <http://el.kz/kz/news/archive/content-6222>
4. <http://kst-museum.kz/sokralnye-mesta/item/25-mogila-tilepa-aspantajuly.html>
5. <http://kstnews.kz/newspaper/535?node=39517>
6. http://vk.com/wall-76221642?offset=0&own=1&w=wall-76221642_2968

ҚАРАБАЛЫҚ АУДАНЫ

МҰХАМЕДЖАН СЕРАЛИННИҢ жерленген жері

Өрнек ауылынан 10 шақырым жерде

Қарабалық ауданының Өрнек ауылдық округінде Өрнек ауылынан 10 шақырым жерде тұңғыш қазақ журналисі, «Айқап» журналының редакторы, жазушы Мұхамеджан Сералиннің бейіті орналасқан.

Бейітке Сералиннің мүсіні бейнеленген мемориалдық тақтасы бар ескерткіш орнатылған және онда «Мұхамеджан Сералы ұлы 1872 - 1929. Ақын, қазақтың бірінші журналисі, көрнекті қоғам қайраткері» деген жазу бар.

Ғауез Нұрмұхамбетов, бұрынғы Қарабалық ауданының әкімі өз қаржысына суреті бейнеленген граниттен тас орнаттып, үлкен азаматтық жасаған.

Монумент 2005 жылы орнатылған.

Көрнекті жазушы, журналист, қоғам қайраткері Мұхамеджан Сералин 1872 жылы, қазіргі Қарабалық ауд. Өрнек ауылында туып, 1929 жылы осында қайтыс болды.

Мұхамеджан 8 жасында Троицкідегі медресеге оқуға түсіп, 1891 жылы Қостанайдағы екі сыныптық орыс-татар мектебін бітірді.

1911 жылы Троицк қаласында «Айқап» журналын шығарды. Оның «Топжарған», «Гүлкәшима» поэмалары да, басқа да әңгіме, өлеңдері, «Айқапта», басқа да баспасөз беттерінде жарияланды. Ол өзінің мақалаларында Ы. Алтынсаринның идеяларын қолдаған. 1919 жылы Орынборда «Ұшқын» газетінің редакциясында жұмыс істеп, одан соң басқа да көптеген журнал-газеттерде жұмыс істеді.

М. Сералин туралы мағлұматтарды «2007 және 2012 жылдарға берілген Қостанай облысының атаулы күндері және оқиғалар күнтізбегілерінен» қараңыз.

Әдебиеттер:

1. Меңдібай, С. "Қостанай таңы" [Мәтін] : [облыстық газет] / С. Меңдібай // Қазақстан : ұлттық энцикл. : он томдық / бас ред. Б. Ғ. Аяған. - Алматы, 2004. - Т. 6. Қ - Н. - Б. 73.
2. Мұхамеджан Сералин (1872-1929 жж.) [Мәтін] : [жазушы, ақын, публицист (Қостанай облысындағы Қарабұлақ ауданында туған)] // Қазақтар : көпшілікке арналған тоғыз томдық анықтамалық = 9-томный популярный справ. / жауапты ред. Е. Әбен. - Алматы, 1999. - Т. 2. Тарихи тұлғалар = Исторические личности. - Б. 144-145.
3. Мұхамеджан Сералин (1872-1929) [Мәтін] : [жазушы, журналист] // Орманов, Қ Ел мен жер және тұлғалар тарихы : [өлкетану оқулығы] / Қ. Орманов. - Алматы, 2014. - Б. 292-294.
4. Сералин Мұхамеджан [Мәтін] : [өмірбаяны] // Қазақстан ғалымдары : энцикл. анықтамалық / бас ред. Б. Ө. Жақып. - Алматы, 2012. - Т. 1. А - К. - Б. 92.
5. Сералин Мұхамеджан [Мәтін] : [(1872, Қостанай обл. Қарабалық ауд. "Өрнек" колхозы - 8.11.1929) - жазушы, журналист] // Қазақ ССР : 4 томдық қысқаша энцикл. / бас ред. Р. Н. Нұрғалиев. - Алматы, 1984. - Т. 4. - Б. 531.
6. Сұлтанхан, Ә. Сералин Мұхамеджан [Мәтін] : [ақын, журналист] / Ә. Сұлтанхан // Қазақстан : ұлттық энцикл. : он томдық / бас ред. Б. Ғ. Аяған. - Алматы, 2005. - Т. 7. Н - С. - Б. 660.

Мерзімді басылымдардағы жарияланымдар:

7. Айқадамова, А. "Мақсат - халыққа қызмет ету" [Мәтін] : [еске алу кеші] / А. Айқадамова // Қостанай таңы. - 2017. - 29 қараша. - Б. 13.
8. "Айқап" журналы басылған Троицктегі ғимарат қабырғасына ескерткіш тақта ілінді [Мәтін] / "Қазақ"-ақпарат // Қазақ. - 2013. - 26 сәуір-3 мамыр. - Б. 2.
9. "АйҚАП"-тың авторлары [Мәтін] / "АйҚАП"-тың мұрағат қорынан // АйҚАП. - 2014. - № 1. - Б. 8-15.
10. Амрина, А. "Айқап" журналына - 105 жыл [Мәтін] / А. Амрина // Нұрлы жол. - 2017. - 12 қаңтар. - Б. 3.
11. Әбіш, Д. Өрнегі кеткен Өрнек-ай! [Мәтін] : Мұхамеджан Сералин ауылының бүгінгі тағдыры / Д. Әбіш // Қостанай таңы. - 2005. - 10 маусым. - Б. 4.
12. Әлжан, Л. Халық мұңы қаламында болған ер [Мәтін] : [тұңғыш қазақ журналисі М. Сералин] / Л. Әлжан // Қазақ әдебиеті. - 2016. - 7-13 қазан. - Б. 19.

13. Әнес, Ғ. Рухты оятқан "Қазақ" [Мәтін] : [газет мерейтойы] / Ғ. Әнес // Ана тілі. - 2013. - 10-16 қаңтар. - Б. 6-7.
14. Бекболатұлы, Ж. Тарихымыздың бір тармағы Троицкіге апарады [Мәтін] : [Қазақстан мен Ресей өңіраралық ынтымақтастық форумы] / Ж. Бекболатұлы // Егемен Қазақстан. - 2017. - 27 қараша. - Б. 8.
15. Бектемісов, А. Ата-баба аманатына адал болайық: немесе жыршылық-термешілік өнері Торғай өңірінде неге өрістемей отыр? [Мәтін] / А. Бектемісов // Үш қоңыр. - 2015. - 13 ақпан. - Б. 4 ; 20 ақпан. - Б. 4.
16. Бисенғали, З. "Айқап" және елдік сана идеялары [Мәтін] / З. Бисенғали // Ана тілі. - 2012. - 14-20 желтоқсан. - Б. 10.
17. Ботпайұлы, С. "Айқап" және Шәкәрім Құдайбердіұлы: "Айқап" журналына - 100 жыл [Мәтін] / С. Ботпайұлы // Қостанай таңы. - 2012. - 18 қаңтар. - Б. 3.
18. Жақсанов, О. Орыстар орын берді Сералинге [Мәтін] : [Троицк қаласында журналистке мемориалдық тақта орнатылды] / О. Жақсанов // Айқын. - 2013. - 24 сәуір. - Б. 8.
19. Жақсанов, О. Сералиннің зираты қараусыз қала бере ме? [Мәтін] / О. Жақсанов // Айқын. - 2012. - 19 қыркүйек. - Б. 4.
20. Жақсанов, О. Ұлыларымыздың қадіріне жетіп жүрміз бе? [Мәтін] : немесе Өрнек ауылындағы қазақтың тұңғыш журналисі Мұхамеджан Сералинге арналған ескерткіш әлі де ерекше күтімді қажет етеді / О. Жақсанов // Қостанай. - ("Қостанай" қосымшасы). - 2012. - 26 маусым. - Б. 7.
21. Жәрімбетова, Н. Жаңа оқу жылының олжасы [Мәтін] : Өрнек ауылының өркендеуіне мүмкіндік береді / Н. Жәрімбетова // Егемен Қазақстан. - 2011. - 31 тамыз. - Б. 5.
22. Жәрімбетова, Н. Қазақ мектебінің ашылуына не кедергі? [Мәтін] / Н. Жәрімбетова // Егемен Қазақстан. - 2012. - 31 қаңтар. - Б. 7.
23. Жәрімбетова, Н. "Топжарған" поэмасының латынша көшірмесі [Мәтін] / Н. Жәрімбетова // Егемен Қазақстан. - 2017. - 19 қазан. - Б. 4.
24. Жәрімбетова, Н. Троицкіде "Айқап" журналына ескерткіш тақта ілінді [Мәтін] / Н. Жәрімбетова // Егемен Қазақстан. - 2013. - 25 сәуір. - Б. 4.
25. Жолдыбаева, С. Ұлттық интеллигенция [Мәтін] : [XIX ғасырдың II жартысы мен XX ғасырдың I жартысы] / С. Жолдыбаева, Н. Дүйсенова, С. Ілгедаева // Қазақ тарихы: ғылыми-әдістемелік журнал. - 2016. - № 1. - Б. 37-39.

26. Жұмағұл, С. Ботпайұлы, "Айқап" журналына - 100 жыл [Мәтін] / С. Б. Жұмағұл // Жас өркен - Қостанай. - 2012. - № 1. - Б. 4-5.
27. Ибраев, Ә. Троицкіде Мұхамеджан Сералинге мемориалдық тақта орнатылды [Мәтін] / Ә. Ибраев ; суретті түсірген автор // Қостанай таңы. - 2013. - 23 сәуір. - Б. 1, 2.
28. Қойшыманов, Қ. Түбірлі еңбек - "Топжарған" [Мәтін] : Мұхамеджан Сералиннің латынша жазылған хикаясы табылды / Қ. Қойшыманов // Қостанай таңы. - 2017. - 13 қазан. - Б. 23.
29. Мәулетов, Ғ. Қазақтың тұңғыш журналисі [Мәтін] : Мұхамеджан Сералин және оның "Ауыл" газеті туралы әңгіме / Ғ. Мәулетов // Қостанай таңы. - 2012. - 8 ақпан. - Б. 6 ; 10 ақпан. - Б. 6 ; 14 ақпан. - Б. 6 ; 15 ақпан. - Б. 6.
30. Меңдібай, С. Би-ағаңа бас иген: журналист-жазушы, ғалым, дипломат Серікқали Байменше туралы сөз [Мәтін] / С. Меңдібай // Қостанай таңы. - 2016. - 5 ақпан. - Б. 6.
31. Меңдібай, С. Қарабалуан мен Жазы би [Мәтін] / С. Меңдібай ; жобаның жетекшісі С. Меңдібай ; кеңесшілері: Қ. Жақып, Қ. Қиысқан, Қ. Сейдахмет // Қостанай таңы. - ("Зерде" тарихи-танымдық қосымшасы). - 2013. - 11 қазан. - Б. 8.
32. Мұсабаев, Х. Қоқаң және "Қазақ" һәм қазақ [Мәтін] : ["Қазақ" газеті алғашқы редакторлары туралы] / Х. Мұсабаев // Аманкелді арайы. - 2013. - 1 ақпан. - Б. 3.
33. Мұсатаев, С. Қазақ немқұрайлылығының қатері [Мәтін] / С. Мұсатаев // Ақиқат. - 2013. - № 12. - Б. 28-36.
34. Нұрманова, А. XX ғасырдың басындағы Қазақстан мәдениеті [Мәтін] / А. Нұрманова // Қазақ тарихы: ғылыми-әдістемелік журнал. - 2012. - № 6. - Б. 39.
35. Оспанұлы, С. Ұлтының қамын ойлаған [Мәтін] : Мұхамеджан Сералин шығармашылығы жөнінде бірер сөз / С. Оспанұлы // Қостанай таңы. - 2005. - 21 қыркүйек. - Б. 4.
36. Отарбаев, Ж. Би-ағаның жанқияр досы еді [Мәтін] : Сәйфи Құдаш атамyzдың Қостанай даласына алғаш келуінің 100 жылдығына / Ж. Отарбаев // Қостанай таңы. - ("Зерде" тарихи-танымдық қосымшасы). - 2014. - 17 қаңтар. - Б. 7, 9.
37. Ресейде Сералинге мемориалдық тақта қойылды [Мәтін] / бетті дайындаған О. Отынбайұлы // Наш Костанай. - ("Біздің Қостанай" қосымшасы). - 2013. - 8 мамыр. - Б. 11.
38. Сағынтай, Е. Асылдың сынығы [Мәтін] : [М. Сералинге қатысты жаңа деректер] / Е. Сағынтай // Қостанай таңы. - 2007. - 11 сәуір. - Б. 4.

39. Сәрсекеев, Қ. 97 жылдан кейінгі қауышу [Мәтін] : [қайта шыққан "АйҚАП" журналы туралы] / Қ. Сәрсекеев // Қазақ. - 2012. - 20-27 шілде. - Б. 1 ; Егемен Қазақстан. - 2012. - 9 тамыз. - Б. 8.
40. Сулейменова, Г. С. Қазақ интеллигенциясының Қазақстанның Ресейге қосылуының алғы шарттары туралы мәселеге көзқарасы [Мәтін] / Г. С. Сулейменова // ҚазҰУ Хабаршысы. Тарих сериясы = Вестник КазНУ. Сер. Историческая. - 2014. - № 1. - Б. 281-290.
41. Сыбанқұлова, Ж. "Айқап" - қазақ халқының санасын оятуға зор әсер етті [Мәтін] / Ж. Сыбанқұлова, Қ. Қ. Жылқышыбаева // Адамзат және қоршаған орта. - 2014. - 10 желтоқсан. - Б. 6.
42. Шаяхмет, А. 18 мыңыншы нөмір - үлкен оқиға [Мәтін] / А. Шаяхмет // Қостанай таңы. - 2013. - 23 тамыз. - Б. 4.
43. Шаяхмет, А. "Ауылын қарап азаматын таны" [Мәтін] : [Қостанай облысының тарихи тұлғалары] / А. Шаяхмет // Қостанай таңы. - 2017. - 10 қараша. - Б. 8-9.
44. Шаяхмет, А. Баспасөзде журналистік шеберліктің қалыптасуы [Мәтін] / А. Шаяхмет // Ұлағат. - 2013. - № 4. - Б. 3-18.
45. Шаяхмет, А. [Бісімілла, рахман-рахим! Қостанайым киелі] [Мәтін] : [өлең : қостанайлық атақты тұлғаларға арнау] / А. Шаяхмет // Қостанай таңы. - ("Қостанай ақшамы" танымдық-тағылымдық, көңілашар қосымшасы). - 2018. - 26 қаңтар. - Б. 12.
46. Шаяхмет, А. Қош, асыл аға! [Мәтін] / А. Шаяхмет // Қазақ. - 2014. - 19-26 желтоқсан. - Б. 6.

Интернет-ресурстар:

1. kst-museum.kz/sokralnye-mesta/item/31-mogila-m-seralina.html
2. www.qazmap.kz/article/mesto-zahoronenia-muhamedzana-seralina
3. <https://clck.ru/D8qou>
4. <http://kraeved-kst.kz/int-map/ru.html>

Место захоронения МУХАМЕДЖАНА СЕРАЛИНА

в 10 км от села Урнек

Могила Мухамеджана Сералина - писателя, первого казахского журналиста, издателя первого казахского журнала «Айқап», находится в 10 км от села Урнек Карабалыкского р-на. Могила является памятником, охраняемым государством. Над могилой установлен памятник с мемориальной плитой, где изображен портрет М. Сералина и надпись «Мұхамеджан Сералы ұлы 1872 -1929. Ақын, қазақтың бірінші журналисі, көрнекті қоғам қайраткері».

Мухамеджан Сералин - одна из значительных фигур в истории общественно-политической мысли Казахстана конца XIX - начала XX века.

Его предки происходили из Туркестана. Дед по отцу Турсун-бай-Кожа был среднезажиточным кочевником. Отец Мухамеджана, Сералы, в молодости увлекался сочинением стихов и музыки, обладал хорошим голосом, пел. Со временем он пришел к убеждению о необходимости распространения просвещения среди казахской молодежи. Переехав в Кустанайскую степь, Сералы занялся обучением детей.

Мухамеджан продолжил дело своего отца. По окончании медресе в Троицке, он успешно завершил обучение двухклассного русско-киргизского училища в Кустанае. Мухамеджан Сералин ставит перед собой задачу - способствовать распространению образования и русской грамоты. В открытии школ и училищ для казахских детей он видит долг казахской интеллигенции.

Главная заслуга Сералина как поэта связана с утверждением в казахской литературе жанра сюжетной поэмы. Он создал великолепные поэмы «Топжарган», «Гульхашима». Поэма «Топжарган» отображает казахский быт с воспроизведением картин восстания Кенесары Касымова. В 1911 году он начал издание первого в истории казахского национального журнала «Айқап», просуществовавшего до 1915 года. После победы октябрьской революции участвовал в создании газеты «Ушкын», позднее редактировал казахскую губернскую газету «Айқап».

На здании одной из школ Карабалыкского района установлена мемориальная доска, а в самой школе создан мемориальный музей им. Мухамеджана Сералина. На главной площади п. Карабалык М. Сералину

установлен памятник. Мемориальная доска есть и на здании школы № 21, которая находится на ул. Сералина в г. Костаное.

Книги и статьи о жизни и деятельности М. Сералина представлены в «Календарях дат и событий Костанайской области на 2007 и 2012 годы».

Литература:

1. Сералин Мухамеджан Сералыулы [Текст] // Календарь дат и событий Костанайской области на 2012 год. Вып. 39 / Костанайская обл. универс. науч. б-ка, Информ.-библиогр. отд. ; [сост. С. С. Гришина [и др.] ; ред. В. К. Бексултанова ; отв. за вып. Г. Г. Казина]. - Костанай, 2011. - С. 105-107.

2. Сералин Мухамеджан [Текст] // Известные личности Костанайской области / Костанайская обл. универс. науч. б-ка им. Л. Н. Толстого, Информ.-библиогр. отд. ; [сост.: Г. С. Булатова, В. И. Бондуровская, Д. А. Жумабаева ; отв. ред.: Б. М. Алкебаева, З. А. Варинке ; ред.: Д. Т. Дюсибаева]. - Костанай, 2016. - С. 42-43.

Статьи:

3. Исмаилов, Сергей. С высоты народной памяти [Текст] : [сакральные места Костанайской обл.] / Сергей Исмаилов // Костанай-АГРО. - 2017. - 9 ноября. - С. 12-13.

4. Калашникова, Татьяна. Первый казахстанский журналист [Текст] : [экскурсия на могилу М. Сералина] / Татьяна Калашникова // Учительская плюс. - 2017. - 3 ноября. - С. 20.

5. Сакральные места [Текст] : [сакральным местом в Карабалыкском районе считается место захоронения известного земляка, первого журналиста М. Сералина] / [ред. газ.] // Айна. - 2017. - 2 ноября. - С. 2.

6. Туркестанов, Т. "Нет плохой нации, есть плохие люди" [Текст] : в четверг аким области Сергей Кулагин побывал в Федоровском и Карабалыкском районах : [памятник М. Сералину открыт в п. Карабалык] / Т. Туркестанов // Костанайские новости. - 2005. - 24 сентября. - С. 2.

7. Увлечь историей родного края [Текст] : [Карабалыкский историко-краеведческий музей] / [ред. газ.] // Айна. - 2016. - 26 мая. - С. 5.

8. Утешева, Динара. О родине Сералина - на весь Казахстан [Текст] : [журналисты республик. изданий в канун Дня журналистики посетили родину журналиста М. Сералина] / Динара Утешева // Айна. - 2016. - 30 июня. - С. 3.

9. Шиндаветова, Бахыткуль. Патриоты Родины Сералина [Текст] : [могила М. Сералина] / Бахыткуль Шиндаветова // Айна. - 2017. - 12 октября. - С. 4.

Интернет-ресурсы:

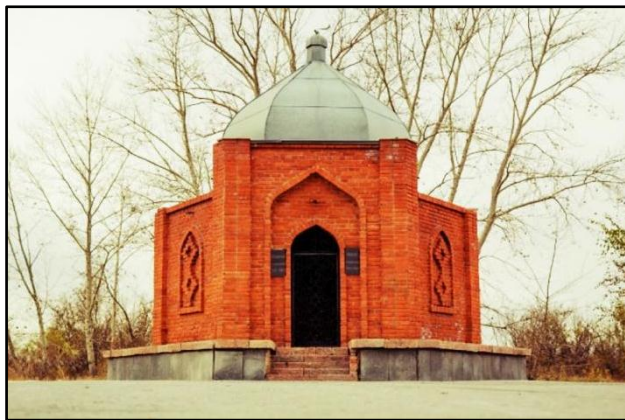
1. e-history.kz/ru/publications/view/1228
2. <https://www.tarih-begalinka.kz/ru/history/revolution/figures/seralin/>
3. https://kk.wikipedia.org/wiki/Мұхамеджан_Сералин
4. https://www.kazinform.kz/ru/seralin-muhamedzhan_a2190437

ҚОСТАНАЙ АУДАНЫ

ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИННІҢ кесенесі

*Мичурин ауылының жанында
(жалпыұлттық маңызы бар нысан)*

Қостанай ауданының ең қасиетті жерлерінің бірі - Ыбырай Алтынсарин мазары.

Қазақтың ағартушысы Ыбырай Алтынсариннің кесенесі Қостанай қаласынан 7 шақырым жерде, Тобыл өзенінің бір иінінде тұр. Ыбырай Алтынсарин өзі өмір сүрген кезінде «Инспектор» деп аталып кеткен көлдің жағасында жерленген.

Тобылдың қаланы жиектеп ағатын бір саласын кесіп өтетін жолдың бойындағы «Алтынсарин кесенесі» деген сілтемеге қарай бұрылғаннан-ақ Ыбырай кесенесінің ақ күмбезі көрінеді.

1947 жылғы 10 қыркүйекте Халық депутаттарының Қостанай қалалық кеңесі «Көрнекті қазақ ағартушысы Ыбырай Алтынсариннің жерлеу орнын сақтап қалу» туралы шешім қабылдады.

1961 жылы ұлы оқытушының туғанына 120 жылдық мерейтойына орай оның жерленген орнына гранитті тас қойылады.

1991 жылы, Қазақстанда ағартушының 150 жылдығын кеңінен тойлаған кезде гранитті тас айналасында кесене тұрғызылды. Оның авторы - Хаджымұрат Кучиков.

Ширек ғасырдан астам уақыт тұрған ағартушының қызыл кірпіштен соғылған кесенесінің орнына 2017 ж. ақ шаңқан кесене тұрғызылды. Кесененің аумағы 68 шаршы метр, жерден ұшар басына дейінгі биіктігі 18 м. Күмбезінің биіктігі 6 м. Құрылыстың басты нысанына Маңғыстау өңірінен жеткізілген ұлытастар пайдаланылды. Кесене алдында қарама-қарсы тұрған тұғыртастарда Елбасының жаңашыл педагог жайында айтқан сөзі мен Ыбырай бабамыздың өсиет өлеңі және әр өңірлерде ашқан мектептерінің картасы таңбаланыпты.

Ыбырай Алтынсарин - қазақтың аса көрнекті ағартушы-педагогы, жазушы, этнограф, фольклоршы. Әкесі Алтынсары ерте қайтыс болып, атасы Балғожаның бауырында өседі. Балғожа сөзге шешен, тілге ұста, би, өз ортасына белгілі, беделді адам болған.

Ыбырай Алтынсарин - бар саналы ғұмырын туған халқын өнер-білімді, жаңа заманның өркениетті, мәдениетті елдерінің қатарына қосу жолына арнаған көрнекті тұлға.

Ы. Алтынсарин туралы мағлұматтарды «2006, 2011 және 2016 жылдарға берілген атаулы күндері мен оқиғалар күнтізбегілерінен» және «Қостанай жерінің мақтанышы : Қостанай облысының танымал тұлғаларының мерейтойлық күндерінің галереясынан» қараңыз.

Ы. Алтынсарин кесенесі туралы мерзімді басылымдардағы жарияланымдар:

1. Айқадамова, А. Ұлт мұрасын түгендеу бар [Мәтін] : [Мәдениет басқармасының басшысы Е. Б. Қалмақовпен сұхбат] / А. Айқадамова // Қостанай таңы. - 2017. - 8 қыркүйек. - Б. 4.
2. Асылбек, А. Ыбырай Алтынсарин мавзолейі ашылды [Мәтін] / А. Асылбек // Учительская плюс. - 2017. - 6 октября. - С. 1, 3.
3. Ахметжанова, А. Ұлттың ұлы ұстазы - Ыбырай Алтынсарин [Мәтін] : [Ы. Алтынсарин ат. Обаған орта мектебінің оқушылары Ы. Алтынсариннің 175 - жылдығы қарсаңында Қостанай ауданына және Щербаков ауылына барып қайтты] / А. Ахметжанова // Таза бұлақ = Чистый родник. - 2016. - 29 қазан. - Б. 3.
4. Байдрахман, А. Қасиетіңнен айналайын, туған жер! [Мәтін] : ["Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру" бағдарламалық мақаланы жүзеге асыру] / А. Байдрахман // Арна. - 2017. - 30 қараша. - Б. 12.
5. Бектемісов, А. Өркенді өңір тынысы [Мәтін] : [Қостанай облысы туралы] / А. Бектемісов // Ана тілі. - 2017. - 7-13 желтоқсан. - Б. 10.
6. Досжанова, Қ. Ескерткіштер - ел тарихы [Мәтін] / Қ. Досжанова // Қостанай таңы. - 2017. - 7 наурыз. - Б. 3.
7. Досжанова, Қ. Туған жердей жер қайда? [Мәтін] / Қ. Досжанова ; суретті түсірген Айбек Жүзбай // Қостанай таңы. - 2017. - 26 шілде. - Б. 4.
8. Жақсанов, О. Ол зиялылықтың нағыз үлгісі [Мәтін] : немесе даңқты жерлесіміз, Ыбырай Алтынсарин хақында / О. Жақсанов ; сурет мұражайдан алынды // Наш Костанай. - ("Біздің Қостанай" қосымшасы). - 2017. - 28 ақпан. - Б. 7.
9. Жәрімбет, Н. Оқу-ағарту абызының ақ күмбезі [Мәтін] : Ыбырай Алтынсариннің мемориалдық кешені жаңартылды / Н. Жәрімбет // Егемен Қазақстан. - 2017. - 5 қазан. - Б. 6.
10. Жүсіпбек, Ж. Мавзолей жаңа кейіпке енеді [Мәтін] : [Ы. Алтынсарин мавзолейі] / Ж. Жүсіпбек ; суретті түсірген Бағдат Ахметбеков // Қостанай таңы. - 2017. - 6 қыркүйек. - Б. 1.
11. Кәдірұлы, А. "Таза бұлақ" тағылымы [Мәтін] : [БАҚ өкілдері Қостанай төңірегіндегі тарихи орындарға сапарлап қайтты] / А. Кәдірұлы ; суреттерді түсірген автор // Қостанай таңы. - 2014. - 23 қыркүйек. - Б. 5.

11. Қиысқанұлы, Қ. Қайта жаңғырған дала қоңырауы [Мәтін] : [педагог Ы. Алтынсариннің мұражайы жаңғыртылды] / Қ. Қиысқанұлы ; суретті түсірген Бағдат Ахметбеков // Қостанай таңы. - 2017. - 6 қазан. - Б. 1, 3.

12. Шайман, С. Ұлы ұстазға тағзым [Мәтін] : (Қостанайда халық ағарту ісінің абызы Ыбырай Алтынсариннің қайта жаңартылған кесенесі ашылды) / С. Шайман // Қазақ. - 2017. - 6-13 қазан. - Б. 2.

13. Шаяхмет, А. "Ауылын қарап азаматын таны" [Мәтін] : [Қостанай облысының тарихи тұлғалары] / А. Шаяхмет // Қостанай таңы. - 2017. - 10 қараша. - Б. 8-9.

Ы. Алтынсарин туралы әдебиеттер:

1. Айтмамбетова, Б. Алтынсарин Ыбырай (Ибраһим) [Мәтін] : [ағартушы, педагог] / Б. Айтмамбетова, Қ. Серғазыұлы // Қаныш Сәтбаев : энциклопедия / [бас ред. Б. Ө. Жақып]. - Алматы, 2011. - Б. 86-87.

2. Алтынсарин Ыбырай (Ибраһим) [Мәтін] // 2016 жылға берілген Қостанай облысының атаулы күндері және оқиғалар күнтізбегі : 43-шығ. / [Л. Н. Толстой ат. Қостанай ОӘФК, Ақпараттық-библиографиялық бөлім ; құраст.: Ә. Қ. Сәлібаева, А. Т. Нұрмағамбетова, Ә. Р. Тәжікенова ; ред. Б. М. Әлкебаева]. - Қостанай, 2015. - Б. 108-118.

3. Алтынсарин Ыбырай (Ибраһим) [Мәтін] : [өмірбаяны] // Қазақстан ғалымдары : энцикл. анықтамалық / бас ред. Б. Ө. Жақып. - Алматы, 2012. - Т. 1. А - К. - Б. 12-13.

4. Алтынсарин Ыбырай (Ибраһим) [Мәтін] : [ағартушы-педагог] // Қазақстан - спортшылар елі : энцикл. анықтамалық / құраст.: Ә. Жолымбетов, А. Құлназаров. - Алматы, 2009. - Б. 57.

5. Алтынсарин Ыбырай [Мәтін] : [ағартушы, педагог, жазушы] // Қазақстан ғылымы : энциклопедия / бас ред. Б. Ө. Жақып. - Алматы, 2009. - Т. 1. А - К. - Б. 103-104.

6. Алтынсарин Ыбырай [Мәтін] : [ағартушы, педагог, жазушы] // Қостанай жерінің мақтанышы : Қостанай облысының танымал тұлғаларының мерейтойлық күндерінің галереясы = библиогр. галерея юбилейных дат известных личностей Костанайской области (2016 г.) / [Л. Н. Толстой ат. Қостанай ОӘФК ; құраст.: Г. Х. Әмірхамзина, Ә. Р. Тәжікенова ; ред. Б. М. Әлкебаева]. - Қостанай, 2016. - Б. 4-67.

7. Волосян, Н. П. Ұстазыңды ұлы әкендей сыйла [Мәтін] : [білім беру саласы жайында] / Н. П. Волосян // Алтын дала : 1936-2006 : 70-летию Костанайской области посвящается : фотокнига / құраст. Г. Дильдяев. - Алматы, 2005. - Б. 246-257.

8. Дербісалин, Ә. Алтынсарин мектептері [Мәтін] : [Ы. Алтынсариннің бастамасымен ұйымдастырылған оқу орындары] / Ә. Дербісалин // Қазақ ССР : 4 томдық қысқаша энцикл. / бас ред. М. Қ. Қозыбаев. - Алматы, 1984. - Т. 3. - Б. 73.
9. Дербісалин, Ә. Алтынсарин Ыбырай (Ибраһим) [Мәтін] : [(02.11.1841, Қостанай обл. Затобол ауд. - 30.07.1889, Қостанай қ.) - ағартушы, педагог] / Ә. Дербісалин // Қазақ ССР : 4 томдық қысқаша энцикл. / бас ред. М. Қ. Қозыбаев. - Алматы, 1984. - Т. 3. - Б. 72-73.
10. Екі класты орыс-қазақ училищелері [Мәтін] // Қазақ ССР : 4 томдық қысқаша энцикл. / бас ред. М. Қ. Қозыбаев. - Алматы, 1984. - Т. 3. - Б. 216.
11. Жармұхаметұлы, М. Алтынсарин Ыбырай (Ибраһим) [Мәтін] : [ағартушы, педагог, жазушы (02.11.1841, қазіргі Қостанай обл. Қостанай ауд. - 30.07.1889, Қостанай)] / М. Жармұхаметұлы, Б. Айтмамбетова // Қазақстан : ұлттық энцикл. : он томдық / бас ред. Ә. Нысанбаев. - Алматы, 1998. - Т. 1. А - Ә. - Б. 318-319.
12. Жексенбаева, Г. Алтынсарин мектептері [Мәтін] / Г. Жексенбаева // Қазақстан : ұлттық энцикл. : он томдық / бас ред. Ә. Нысанбаев. - Алматы, 1998. - Т. 1. А - Ә. - Б. 320.
13. Күзембаев, К. Арқалық педагогика институты [Мәтін] / К. Күзембаев // Қазақстан : ұлттық энцикл. : он томдық / бас ред. Ә. Нысанбаев. - Алматы, 1998. - Т. 1. А - Ә. - Б. 438.
14. Қозыбаев, М. Балғожа Жаңбыршыұлы [Мәтін] : [би, Ы. Алтынсаринның атасы / М. Қозыбаев // Қазақстан : ұлттық энцикл. : он томдық / бас ред. Ә. Нысанбаев. - Алматы, 1999. - Т. 2. Ә - Г. - Б. 108.
15. Самигулин, И. Алтынсарин ескерткіші [Мәтін] / И. Самигулин // Қазақ ССР : 4 томдық қысқаша энцикл. / бас ред. Р. Н. Нұрғалиев. - Алматы, 1984. - Т. 4. - Б. 117-118.
16. Торғай орыс-қазақ училищесі [Мәтін] // Қазақстан : ұлттық энцикл. : он томдық / бас ред. Б. Ғ. Аяған. - Алматы, 2006. - Т. 8. С - У. - Б. 452.
17. Шаяхмет, А. Қ. Ата-баба дәстүріне адалдық [Мәтін] / А. Қ. Шаяхмет // Байтұрсынов оқулары = Байтұрсыновские чтения : халықаралық ғылыми-практикалық конф. материалдары = мат. научно-практ. конф. 3-бөлім / ред. А. М. Наметов. - Қостанай, 2014. - Б. 23-28.
18. Ыбырай Алтынсарин (1841-1889 жж.) [Мәтін] : [ағартушы, ұстаз, жазушы] // Қазақтар : көпшілікке арналған тоғыз томдық анықтамалық = 9-томный популярный справ. / жауапты ред. Е. Әбен. - Алматы, 1999. - Т. 2. Тарихи тұлғалар = Исторические личности. - Б. 119-121.

19. Ыбырай Алтынсарин (1841-1889) [Мәтін] : [ағартушы-педагог] // Орманов, Қ. Ел мен жер және тұлғалар тарихы : [өлкетану оқулығы] / Қ. Орманов. - Алматы, 2014. - Б. 259-262.
20. Ыбырай жері [Мәтін] : [Алтынсарин ауданы жайында] // Алтын дала : 1936-2006 : 70-летию Костанайской области посвящается : фотокнига / құраст. Г. Дильдяев. - Алматы, 2005. - Б. 254-261.
21. Ыбырай Алтынсарин музейі [Мәтін] : [мемориалдық педагогикалық музейі] // Қазақ ССР : 4 томдық қысқаша энцикл. / бас ред. М. Қ. Қозыбаев. - Алматы, 1984. - Т. 3. - Б. 589.

Мерзімді басылымдардағы жарияланымдар:

22. Абдрахманова, Л. Ұлы ұстаздың әдіс-тәсілдері [Мәтін] / Л. Абдрахманова // Учительская плюс. - 2016. - 18 ноября. - С. 19.
23. Абдрахманова, Р. Ыбырай салған сара жол [Мәтін] : [ағартушы Ы. Алтынсариннің ізбасарлары жайында] / Р. Абдрахманова // Қостанай таңы. - 2016. - 9 қараша. - Б. 8.
24. Абдукаримова, Г. Ы. Алтынсарин. "Қазақ хрестоматиясы" [Мәтін] : [9 сынып] / Г. Абдукаримова // Қазақ тілі мен әдебиеті. - 2016. - № 5. - Б. 49-50.
25. Абдуллина, А. Ағартушы ұстаздың әдеби еңбектерінің жинағы - "Қазақ хрестоматиясы" [Мәтін] / А. Абдуллина // Торғай. - 2016. - 14 қазан. - Б. 3.
26. Айденнова, К. Қ. Әдебиеттік оқу [Мәтін] : (3-сынып) / К. Қ. Айденнова // Средняя школа Казахстана = Қазақстан орта мектебі. - 2016. - № 7-8. - Б. 35-38.
27. Аймағамбетұлы, Р. Ы. Алтынсарин шығармалары [Мәтін] : қазақ қоғамының өзекті мәселелері / Р. Аймағамбетұлы, Г. Каненова, Д. Сейдалықызы // Қазақ тарихы: ғылыми-әдістемелік журнал. - 2017. - № 4. - Б. 11-13.
28. Алмишев, Г. Ыбырай ата - ұлы тұлға ; Байтағым, байрағым [Мәтін] : [өлеңдер] / Г. Алмишев // Учительская плюс. - 2016. - 27 мая. - Б. 18.
29. Алькенова, Б. Білім мазмұнын жаңарту жағдайында Ыбырай Алтынсариннің педагогикалық идеяларының сабақтастығы [Мәтін] / Б. Алькенова // Қазақ тілі мен әдебиеті орыс мектебінде = Казахский язык и литература в русской школе. - 2017. - № 5. - Б. 73-80 ; Қазақ тілі мен әдебиеті. - 2017. - № 6. - Б. 11-18.
30. Анапин, Е. Ыбырай дәстүрін жалғастырушылар [Мәтін] / Е. Анапин // Арқалық хабары. - 2016. - 14 қазан. - Б. 3.

31. Арыққара, Е. Ыбырайдың танымындағы ислам құндылықтары [Мәтін] / Е. Арыққара // Білім = Образование. - 2016. - № 3. - Б. 56-59.
32. Асқарбекова, Н. М. Ыбырай Алтынсариннің қолжазбасы [Мәтін] / Н. М. Асқарбекова // Ұлттық кітапхана. - 2009. - № 1. - Б. 74-104.
33. Асылбек, А. Ыбырай Алтынсарин мавзолейі ашылды [Мәтін] / А. Асылбек // Учительская плюс. - 2017. - 6 октября. - С. 1, 3.
34. Ахметбеков, Б. Шығармалар байқауы [Мәтін] : [Ы. Алтынсариннің шығармаларынан көрініс] / Б. Ахметбеков // Қостанай таңы. - 2016. - 15 қараша. - Б. 9 ; Біздің Торғай. - 2016. - 15 қараша. - Б. 2.
35. Ахметжанова, А. Ұлттың ұлы ұстазы - Ыбырай Алтынсарин [Мәтін] / А. Ахметжанова // Таза бұлақ = Чистый родник. - 2016. - 29 қазан. - Б. 3.
36. Ахметжанова, А. "Ұлы ұстаз ұлағаты" [Мәтін] : [Ыбырай Алтынсарин-нің туғанына 175 жыл] / А. Ахметжанова // Учительская плюс. - 2016. - 27 мая. - Б. 18.
37. Ахметов, Ж. Конференция өтті [Мәтін] : [Ильич орта мектебінде Ы. Алтынсариннің 175 жылдығына арналған конференция өткізілді] / Ж. Ахметов // Қарасу өңірі. - 2016. - 16 қараша. - Б. 2.
38. Ахметов, Ж. Ыбырай Алтынсариннің 175 жылдығына арналды [Мәтін] / Ж. Ахметов // Қарасу өңірі. - 2016. - 9 қараша. - Б. 2.
39. Әлмағамбетова, М. Ы. Алтынсарин шығармаларының тәрбиелік мәні [Мәтін] / М. Әлмағамбетова // Учительская плюс. - 2016. - 16 декабря. - С. 19.
40. Әмірғазин, С. Ұлт болашағын болжай білген [Мәтін] : [Ы. Алтынсарин туралы] / С. Әмірғазин // Білім = Образование. - 2016. - № 3. - Б. 60-64.
41. Әмірхамзина, Г. Х. Ы. Алтынсариннің туғанына - 175 жыл. Киелі Торғай жеріндегі зерделі кеңес [Мәтін] : [көшпелі семинар] / Г. Х. Әмірхамзина // Таза бұлақ = Чистый родник. - 2016. - 19 қыркүйек. - Б. 4.
42. Әмірхамзина, Г. Х. Ыбырай Алтынсарин өмірінің айрықша белестері [Мәтін] / Г. Х. Әмірхамзина // Таза бұлақ = Чистый родник. - 2016. - 21 шілде. - Б. 5.
43. Әуелбай, М. "Мәңгілік ел - ұлттық идеясын" мектептен бастап іске асыру тетігі, "Ақбастау - рухани тазалық бағдарламасы" [Мәтін] / М. Әуелбай // Ақиқат. - 2016. - № 8. - Б. 7-12.
44. Бадаққызы, Г. Білімге шақырған ұстаз [Мәтін] : [Ы. Алтынсарин - 175] / Г. Бадаққызы // Қостанай таңы. - 2016. - 24 маусым. - Б. 5.

45. Байдрахман, А. Қасиетіңнен айналайын, туған жер! [Мәтін] : ["Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру" бағдарламалық мақаланы жүзеге асыру] / А. Байдрахман // Арна. - 2017. - 30 қараша. - Б. 12.
46. Байкубина, Н. Ы. Алтынсарин. "Өрмекші, құмырсқа, қарлығаш [Мәтін] : [балабақша сабағы] / Н. Байкубина // Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту. - 2017. - № 1. - Б. 18-21.
47. Байсарина, Р. Білім шамшырағы [Мәтін] : [Ы. Алтынсариннің туғанына 175 жыл] / Р. Байсарина // Қостанай таңы. - 2016. - 27 шілде. - Б. 12.
48. Байтикенова, А. "Аталар жолымен, ағалар ізімен" [Мәтін] : [ағартушы Ы. Алтынсариннің туғанына - 175 жыл] / А. Байтикенова // Қостанай таңы. - 2016. - 5 ақпан. - Б. 5.
49. Байтикенова, А. Ш. Ұстаз салған дара жол [Мәтін] : [М. Хакімжанова ат. Щербаков орта мектебінің оқушылары Ыбырай Алтынсарин ат. мемориалды мұражайға барып қайтты] / А. Ш. Байтикенова // Таза бұлақ = Чистый родник. - 2016. - 14 қазан. - Б. 3.
50. Байтікенова, А. Ұстаз салған дара жол [Мәтін] : [Ыбырай Алтынсариннің 175 жылдығына орай] / А. Байтікенова // Учительская плюс. - 2016. - 21 октябрь. - С. 5.
51. Балтабаева, З. Қ. Ыбырай Алтынсариннің шәкірттері мен ізбасарлары [Мәтін] / З. Қ. Балтабаева // Білім = Образование. - 2016. - № 3. - Б. 69-82.
52. Башарұлы, Р. Ыбырай Алтынсарин өскен өнегелі орта [Мәтін] : ғибраты мен шапағаты және тарихи сабақтастық / Р. Башарұлы // Ұлттық тәрбие. - 2016. - № 3. - Б. 23-26.
53. Бекмамбетова, Н. Е. Даланың дара ұстазы - Ыбрай Алтынсарин [Мәтін] / Н. Е. Бекмамбетова // Тәрбие сағаты = Классный час. - 2017. - № 4. - Б. 5-6.
54. Бекмұрат, А. Облыстық олимпиададан олжамен оралды [Мәтін] / А. Бекмұрат // Арқалық хабары. - 2016. - 20 мамыр. - Б. 3.
55. Бектибаева, Л. Қазақтың ұлы педагог-ағартушы [Мәтін] : [Ыбырай Алтынсариннің 175 жылдығына орай] / Л. Бектибаева // Қазақстан мектебі. - 2017. - № 2. - Б. 21-23.
56. Биманова, С. Т. Ыбырай Алтынсарин [Мәтін] : [мектеп сабағы] / С. Т. Биманова // Әдебиет қазақстан мектебінде = Литература в казахстанской школе. - 2017. - № 4-5. - Б. 24-26.
57. Бөлекбаева, Ж. Ұлы ұстаздың ұрпаққа ұлағаты [Мәтін] : Оны әрбір саналы азамат терең түсінеді / Ж. Бөлекбаева // Наш Костанай. - ("Біздің Қостанай" қосымшасы). - 2017. - 7 қараша. - Б. 6.
58. Бірманова, Қ. Ұлт ұстазы [Мәтін] : [Ыбырай Алтынсариннің 175 жылдығына орай] / Қ. Бірманова // Учительская плюс. - 2016. - 28 октябрь. - С. 19.

59. Гомонова, Г. Дара ұстазға құрмет [Мәтін] : Ы. Алтынсарин - 175 / Г. Гомонова // Учительская плюс. - 2016. - 10 июня. - Б. 12.
60. Ғазизұлы, М. Ұлы ағартушының кесенесі [Мәтін] : Күрделі жөндеуден соң салтанатты түрде ашылды / М. Ғазизұлы ; суретті түсірген А. Откин // Наш Костанай. - ("Біздің Қостанай" қосымшасы). - 2017. - 17 қазан. - Б. 6.
61. Ғазизұлы, М. Ыбырай Алтынсарин өмірінің ерекше белестері [Мәтін] / М. Ғазизұлы // Қарасу өңірі. - 2016. - 12 мамыр. - Б. 5 ; 18 мамыр. - Б. 4.
62. Дала жұлдызы - Ыбырай Алтынсарин [Мәтін] / [журн. ред.] // Тәрбие сағаты = Классный час. - 2017. - № 1. - Б. 21-26.
63. Демеуова, А. Х. Үйінде ұл-қызы бардың, көгінде жұлдызы бар [Мәтін] : [ата-аналармен пікірталас өткізу] / А. Х. Демеуова // Тәрбие сағаты = Классный час. - 2016. - № 1. - Б. 40-41.
64. Джадменова, А. Ы. Алтынсариннің "Әке мен бала" шығармасының мазмұнын игерту [Мәтін] / А. Джадменова // Дефектология. - 2016. - № 2. - Б. 24-25.
65. Джумагазиева, М. Ы. Алтынсарин "Әке мен бала" әңгімесі [Мәтін] / М. Джумагазиева // Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту. - 2017. - № 4. - Б. 15-17.
66. Досжанова, Ж. Білікті маман, ұлағатты ұстаз - мектеп тірегі [Мәтін] : [Ыбырай Алтынсариннің туғанына 175 жыл] / Ж. Досжанова // Учительская плюс. - 2016. - 29 апреля. - Б. 9.
67. Досжанова, Қ. Ескерткіштер - ел тарихы [Мәтін] / Қ. Досжанова // Қостанай таңы. - 2017. - 7 наурыз. - Б. 3.
68. Досмағамбетова, Ш. Ұлы ағартушы балғындар көзімен [Мәтін] : [Ибраһим Алтынсариннің туғанына 175 жыл] / Ш. Досмағамбетова // Қостанай таңы. - 2016. - 19 сәуір. - Б. 6.
69. Дүйсенбаев, А. Ыбырай Алтынсариннің тәрбиелік мұралары [Мәтін] / А. Дүйсенбаев // Қазақстан мектебі. - 2016. - № 11. - Б. 24-27.
70. Дүйсенғалиева, Г. Ы. Алтынсарин. "Атымтай Жомарт", "Мейірімді бала", "Әке мен бала" әңгімелері [Мәтін] / Г. Дүйсенғалиева // Қазақ тілі мен әдебиеті. - 2017. - № 1. - Б. 35-38.
71. Еркін, А. Қалдырған ізін мәңгілік [Мәтін] : [ағартушы Ы. Алтынсарин] / А. Еркін, Г. Толқынбекова // Қазақ әдебиеті. - 2016. - 25 қараша-1 желтоқсан. - Б. 39.
72. Есетова, Ж. Ыбырай атама арнау [Мәтін] : [өлең] / Ж. Есетова // Учительская плюс. - 2016. - 23 сентября. - С. 21.

73. Есмағамбетова, С. Ыбырай әлеміне саяхат [Мәтін] : [ағартушы Ы. Алтынсариннің 175 жылдығына орай өткізілген іс-шара] / С. Есмағамбетова // Торғай. - 2016. - 22 сәуір. - Б. 3.
74. Есіркепова, С. Ыбырай Алтынсарин әңгімелері [Мәтін] / С. Есіркепова // Қазақ тілі мен әдебиеті орыс мектебінде = Казахский язык и литература в русской школе. - 2017. - № 5. - Б. 115-116.
75. Жакенова, А. Ыбырай - шағын әңгіме шебері [Мәтін] / А. Жакенова // Қазақ тілі мен әдебиеті. - 2016. - № 9. - Б. 98-100 ; № 12. - Б. 53-55.
76. Жақанова, М. Ы. Алтынсарин өміріне шолу [Мәтін] / М. Жақанова // Қазақ тілі мен әдебиеті. - 2016. - № 9. - Б. 66-69.
77. Жақсанов, О. Балалар әдебиетінің атасы [Мәтін] : Ұлы педагог-ағартушы Ыбрай Алтынсариннің ғибратты ғұмыры жөнінде / О. Жақсанов ; сурет ғаламтор желісінен алынды // Наш Костанай. - ("Біздің Қостанай" қосымшасы). - 2016. - 26 сәуір. - Б. 8.
78. Жақсанов, О. Ол зиялылықтың нағыз үлгісі [Мәтін] : немесе даңқты жерлесіміз, Ыбырай Алтынсарин хақында / О. Жақсанов ; сурет мұражайдан алынды // Наш Костанай. - ("Біздің Қостанай" қосымшасы). - 2017. - 28 ақпан. - Б. 7.
79. Жақсылықұлы, А. Ағартушы мұрасы - ұрпақ есінде [Мәтін] : [№ 1 Затобол орта мектебінде "Алтынсарин оқулары" байқауы ұйымдастырылды] / А. Жақсылықұлы // Учительская плюс. - 2016. - 4 ноябрь. - С. 1.
80. Жақсылықұлы, А. "Ұлылардың мұрасы - болашақтың мұраты" [Мәтін] : Н. Наушабаев атындағы Затобол мектеп-гимназиясында ағартушы-педагог Ыбырай Алтынсаринның 175 жылдық мерейтойына арналған "Ұлылардың мұрасы - болашақтың мұраты" атты ғылыми-тәжірибелік конф. болып өтті / А. Жақсылықұлы // Арна. - 2016. - 27 қазан. - Б. 7.
81. Жақып, Қ. Ұстаз және дін [Мәтін] : [Ы. Алтынсариннің туғанына - 175 ж.] / Қ. Жақып // Қостанай таңы. - 2016. - 19 қазан. - Б. 6.
82. Жақып, М. Ыбырай Алтынсарин және дін [Мәтін] : Оны оқығанда көп жайға қанығасын / М. Жақып // Наш Костанай. - ("Біздің Қостанай" қосымшасы). - 2017. - 6 қаңтар. - Б. 8.
83. Жалғас, Б. Ыбырай жаққан шамшырақ [Мәтін] : [Ы. Алтынсарин ат. мәдени демалыс саябағы ашылды] / Б. Жалғас // Таза бұлақ = Чистый родник. - 2016. - 15 шілде. - Б. 3.
84. Жахина, А. Халықтық педагогика - даналық мектебі [Мәтін] / А. Жахина // Учительская плюс. - 2016. - 24 июня. - С. 18.

85. Жәрімбет, Н. Ұстазды ұлықтаған еңбек [Мәтін] : [ағартушы Ы. Алтынсарин] / Н. Жәрімбет // Егемен Қазақстан. - 2018. - 2 ақпан. - Б. 7.
86. Жәрімбетова, Н. Алтынсарин мектебі айшықталды [Мәтін] : [Ы. Алтынсариннің туғанына 175 жыл] / Н. Жәрімбетова // Егемен Қазақстан. - 2016. - 18 тамыз. - Б. 8.
87. Жәрімбетова, Н. Алтынсарин отбасы тұтынған төсекқап [Мәтін] / Н. Жәрімбетова // Егемен Қазақстан. - 2016. - 19 шілде. - Б. 10.
88. Жұбаниязова, М. Ыбырай Алтынсаринның "Өзен" өлеңін оқыту тәсілі [Мәтін] / М. Жұбаниязова // Тәрбие құралы. - 2016. - № 4. - Б. 34-35.
89. Жұматова, С. "Дала жұлдызы - Ыбырай Алтынсарин" [Мәтін] / С. Жұматова // Науырзым тынысы. - 2017. - 1 наурыз. - Б. 5.
90. Жылбаев, Ж. О. Ұлы ұстаз тағылымы [Мәтін] : (Ы. Алтынсариннің 175 жылдық мерейтойына орай) / Ж. О. Жылбаев // Білім = Образование. - 2016. - № 3. - Б. 7-11.
91. Жылбаев, Ж. Ағартушы айдыны [Мәтін] : [ағартушы Ыбырай Алтынсарин жайында] / Ж. Жылбаев // Егемен Қазақстан. - 2016. - 2 қараша. - Б. 8.
92. Ибраева, А. А. Даланың дара ұстазы - Ы. Алтынсарин [Мәтін] : [іс-шара] / А. А. Ибраева // Таза бұлақ = Чистый родник. - 2016. - 9 қазан. - Б. 3.
93. Ильясова, Қ. Тұңғыш педагог-жазушы Ы. Алтынсарин салған өрнекті із [Мәтін] / Қ. Ильясова // Қазақ тілі мен әдебиеті. - 2016. - № 4. - Б. 45-47.
94. Иргизбаева, А. Мәңгі ұмытылмас Ұлы ұстаз [Мәтін] : [Ы. Алтынсариннің 175 жылдығына арналған айлық] / А. Иргизбаева // Нұрлы жол. - 2016. - 28 сәуір. - Б. 8.
95. Исмагулова, Қ. М. Ыбырай Алтынсарин - кемеңгер адам [Мәтін] / Қ. М. Исмагулова // Мектептегі мерекелер. - 2017. - № 8. - Б. 10-12.
96. Кәкімжанова, А. Мавзолей адам танымастай өзгереді [Мәтін] : Ыбырай Алтынсарин кесенесі күрделі жөндеуден өткізілуде / А. Кәкімжанова ; суретті түсірген Б. Ахметбеков // Наш Костанай. - ("Біздің Қостанай" қосымшасы). - 2017. - 19 қыркүйек. - Б. 6.
97. Кенжебаева, Б. Ұлы ұстазының педагогикалық мұрасы [Мәтін] : Ы. Алтынсариннің туғанына 175 жыл / Б. Кенжебаева // Учительская плюс. - 2016. - 24 июня. - С. 21.
98. Кенжебаева, Б. Ыбырай Алтынсариннің педагогикалық мұрасы [Мәтін] / Б. Кенжебаева // Учительская плюс. - 2016. - 27 мая. - С. 18.

99. Кенжеғұл, Ж. Қойылым әртістері - ауыл тұрғындары [Мәтін] : [аймақтық көшпелі зерделі кеңес өтті] / Ж. Кенжеғұл ; суреттерді түсірген автор // Қостанай таңы. - 2016. - 21 қазан. - Б. 18.
100. Қазымбек, И. Даланың дара ұстазы [Мәтін] : [Ыбырай Алтынсарин] / И. Қазымбек // Қазақ тілі мен әдебиеті орыс мектебінде = Казахский язык и литература в русской школе. - 2015. - № 12. - Б. 140-143.
101. Қайырбеков, Ә. Алтынсарин мұрасын пайымдау [Мәтін] : немесе Сәбит Мұқанов зерттеулерінен туған ой / Ә. Қайырбеков // Ана тілі. - 2016. - 11-17 тамыз. - Б. 3.
102. Қалиұлы, С. Ы. Алтынсарин - Қазақстандағы оқу-ағарту ісінің негізін салушы, ұлы педагог, демократ, ағартушы [Мәтін] / С. Қалиұлы // Ұлттық тәрбие. - 2016. - № 3. - Б. 15-18.
103. Қаһарман ақын-ана [Мәтін] : Бүгін Қазақстанның халық жазушысы Мәриям Хакімжанованың туғанына 110 жыл толды : [ақынның ағартушы Ы. Алтынсариннің 150 жылдық мерейтойына келгенде айтқан әңгімесі] / [бас ред.] // Қостанай таңы. - 2016. - 15 қараша. - Б. 5.
104. Қойшыманов, Қ. Қазан қаласындағы құжаттар қайтарыла ма? [Мәтін] / Қ. Қойшыманов ; суретті түсірген А. Жүзбай // Қостанай таңы. - 2016. - 7 қазан. - Б. 6.
105. Қойшыманов, Қ. "Үміт еткен көзімнің нұры - балам..." [Мәтін] / Қ. Қойшыманов // Қостанай таңы. - 2017. - 3 қараша. - Б. 1.
106. Қосабаев, Ж. Аманаттан аттап өтпейікші, ағайын! [Мәтін] : [Торғай өңірінің тұлғалары туралы] / Ж. Қосабаев // Қостанай таңы. - 2006. - 24 тамыз. - Б. 4-5.
107. Қосмағанбетов, Т. С. Қазақтың аса көрнекті ағартушы-педагогы, жазушы, этнограф, фольклоршы, қоғам қайраткері Ыбырай Алтынсаринның 175 жылдығына арналған облыстық XXIV "Жас Тұлпар" ақын - оқушылар айтысы [Мәтін] / Т. С. Қосмағанбетов // Науырзым тынысы. - 2016. - 28 сәуір. - Б. 1, 2.
108. Қуанова, Р. Қ. Ыбырай Алтынсариннің Ырғыздағы ізімен [Мәтін] / Р. Қ. Қуанова // Білім = Образование. - 2016. - № 3. - Б. 65-68.
109. Қуанышбаев, С. Тұғырымыз - тәуелсіздік [Мәтін] / С. Қуанышбаев // Қостанай таңы. - 2016. - 8 қараша. - Б. 5.
110. Құнды дүние жарық көрді [Мәтін] : Ол ұлы ағартушы Ыбырай Алтынсариннің 175 жылдығына арналды / бетті дайындаған О. Отынбайұлы // Наш Костанай. - ("Біздің Қостанай" қосымшасы). - 2016. - 25 қазан. - Б. 6.

111. Құнды жәдігерлер тарихтан сыр шертеді [Мәтін] : немесе облыстық Ы. Алтынсарин мемориалдық мұражайындағы игі істер көпті қуантады / бетті дайындаған Аягөз Кәкімжанова ; суретті түсірген Александр Откин // Наш Костанай. - ("Біздің Қостанай" қосымшасы). - 2017. - 21 қараша. - Б. 6.
112. Құрақбаева, С. Ы. Алтынсариннің педагогикалық идеясы [Мәтін] / С. Құрақбаева // Учительская плюс. - 2016. - 23 декабря. - С. 19.
113. Мәженова, Л. Ы. Алтынсарин шығармашылығы оқушыларды рухани - өнегелі, отансүйгіштік және азаматтық тәрбиелеудің негізі ретінде [Мәтін] : [Ы. Алтынсарин - 175 жыл] / Л. Мәженова // Біздің Торғай. - 2016. - 8 қараша. - Б. 3.
114. "Мәңгілік өшпес мұра" [Мәтін] : байқауында Апал Айбекқызы жүлдегер атанды / бетті дайындаған Айзат Асқарқызы // Наш Костанай. - ("Біздің Қостанай" қосымшасы). - 2016. - 8 қараша. - Б. 5.
115. Мешітбаев, Н. Баба рухына құрмет [Мәтін] : [Ы. Алтынсариннің туғанына - 175 ж.] / Н. Мешітбаев ; суретті түсірген Б. Ахметбеков // Қостанай таңы. - 2016. - 5 тамыз. - Б. 8.
116. Миразова, А. Т. Ыбырай ізімен [Мәтін] : [Ыбырай Алтынсариннің 175 жылдығына орай] / А. Т. Миразова // Білім = Образование. - 2016. - № 3. - Б. 12-14.
117. Мұратбай, Т. Ыбырай Алтынсариннің әңгімелері және олардың тәрбиелік мәні [Мәтін] / Т. Мұратбай // Қазақ тілі мен әдебиеті. - 2017. - № 2. - Б. 49-51.
118. Мұсабаева, Г. Ыбырай мұрасы - таусылмас бұлақ [Мәтін] / Г. Мұсабаева // Торғай. - 2016. - 28 қазан. - Б. 3.
119. Мырзағалиева, К. Жан біткеннің жанашыры [Мәтін] : [педагог Ы. Алтынсарин туралы] / К. Мырзағалиева // Қостанай таңы. - 2016. - 11 наурыз. - Б. 6.
120. Наурызбаева, Э. Алтынсаринмен бірге оқығандар [Мәтін] / Э. Наурызбаева, Ө. Исенов // Қазақ тарихы: ғылыми-әдістемелік журнал. - 2016. - № 4. - Б. 11-13.
121. Нұржанова, Р. Үштілділік - заман талабы [Мәтін] / Р. Нұржанова // Қостанай таңы. - 2016. - 4 мамыр. - Б. 7.
122. Олар ұлтымыздың мақтаныштары [Мәтін] : Өйткені тұлғалардың қоғамымызда алар орны ерекше : [библиогр. құрал] / [газ. ред.] ; сурет облыстық кітапханадан // Наш Костанай. - ("Біздің Қостанай" қосымшасы). - 2016. - 15 наурыз. - Б. 6.
123. Орамах, Ж. Жәңгір ханның қадіріне жеттік пе? [Мәтін] : [ағартушылық мәселесі] / Ж. Орамах, З. Айтжан // Қазақ тарихы: ғылыми-әдістемелік журнал. - 2016. - № 2. - Б. 4-6.

124. Орманов, Қ. ИСЛАМ және ЫБЫРАЙ [Мәтін] / Қ. Орманов // Қостанай таңы. - 2017. - 1 ақпан. - Б. 8 ; 3 ақпан. - Б. 6 ; 7 ақпан. - Б. 6.
125. Орманов, Қ. Ыбырай және Ислам діні [Мәтін] : [ағартушы Ы. Алтынсариннің дінге деген көзқарасы] / Қ. Орманов // Ақиқат. - 2017. - № 11. - Б. 59-62.
126. Орынбаева, Ш. Отбасы мен мектептің байланысы [Мәтін] / Ш. Орынбаева // Учительская плюс. - 2016. - 4 ноябрь. - С. 21.
127. Оспанұлы, С. Алтынсарин афоризмдері [Мәтін] / С. Оспанұлы, Қ. Мырзағалиев // Білім = Образование. - 2017. - № 1. - Б. 75-78.
128. Оспанұлы, С. Ибрай мен Абай [Мәтін] / С. Оспанұлы // Білім = Образование. - 2016. - № 3. - Б. 50-55.
129. Оспанұлы, С. "Қазақ хрестоматиясы" қалай жазылды? [Мәтін] / С. Оспанұлы // Ұлттық тәрбие. - 2016. - № 3. - Б. 45-49.
130. Оспанұлы, С. Ы. Алтынсарин мен И. Гаспринский [Мәтін] : [өмірілеріндегі ұқсастықтар] / С. Оспанұлы // Қостанай таңы. - 2018. - 26 қаңтар. - Б. 9.
131. Оспанұлы, С. Ыбырай - әділ заңгер [Мәтін] / С. Оспанұлы, К. Мырзағалиева // Ғылым = Наука. - 2017. - № 2. - Б. 108-113.
132. Оспанұлы, С. Ыбырай Алтынсарин бейнесі [Мәтін] / С. Оспанұлы, К. М. Мырзағалиева // Білім = Образование. - 2016. - № 1. - Б. 85-90.
133. Оспанұлы, С. Алыптар және ата заң [Мәтін] / С. Оспанұлы, К. Мырзағалиева // Ақиқат. - 2017. - № 12. - Б. 159-162.
134. Оспанұлы, С. Ыбыраймен бірге оқыған [Мәтін] : [Алтынсариннің сыныптастары] / С. Оспанұлы, Э. Наурызбаева // Ақиқат. - 2016. - № 9. - Б. 103-105.
135. Оспанұлы, С. Адасқан өлең авторын табуы тиіс [Мәтін] / С. Оспанұлы // Ана тілі. - 2017. - 28 сәуір-4 мамыр. - Б. 6.
136. Оспанұлы, С. Алтынсарин мен Н. И. Ильминский [Мәтін] / С. Оспанұлы // Қостанай таңы. - 2018. - 17 қаңтар. - Б. 6.
137. Оспанұлы, С. Белестер бедері [Мәтін] : Ыбырай Алтынсаринның бай мұрасы жайлы сөз / С. Оспанұлы ; суретті түсірген А. Откин // Наш Костанай. - ("Біздің Қостанай" қосымшасы). - 2018. - 9 қаңтар. - Б. 5.

138. Оспанұлы, С. Дін, діл, тіл және "Қазақ хрестоматиясы" [Мәтін] : [ағартушы Ы. Алтынсариннің еңбегі туралы] / С. Оспанұлы // Қазақ әдебиеті. - 2016. - 19-25 ақпан. - Б. 10.
139. Оспанұлы, С. Жанашырлық [Мәтін] : [хат жайлы] / С. Оспанұлы // Қостанай таңы. - 2017. - 4 шілде. - Б. 6.
140. Оспанұлы, С. Өлең тағдыры немесе Ыбырай мен Күдері [Мәтін] : [Ы. Алтынсариннің туғанына - 175 ж.] / С. Оспанұлы // Қостанай таңы. - 2016. - 24 мамыр. - Б. 10, 12 ; 27 мамыр. - Б. 7.
141. Оспанұлы, С. Тарихи өлең тағдыры [Мәтін] : [ағартушы Ыбырай Алтынсариннің "Қазақтардың зары" өлеңі туралы] / С. Оспанұлы // Ана тілі. - 2016. - 8-13 шілде. - Б. 6, 7.
142. Оспанұлы, С. Ұлағат ұясы [Мәтін] : [Алтынсарин мұражайы] / С. Оспанұлы // Қазақ. - 2016. - 18-25 қараша. - Б. 11.
143. Оспанұлы, С. Үндестік сыры [Мәтін] : [үш алып Ы. Алтынсарин, А. Құнанбаев және А. Байтұрсыновтың заңға деген көзқарастары] / С. Оспанұлы // Қостанай таңы. - 2017. - 14 ақпан. - Б. 6.
144. Оспанұлы, С. Ыбырайтану негіздері [Мәтін] / С. Оспанұлы // Қостанай таңы. - 2016. - 3 ақпан. - Б. 12.
145. Оспанұлы, С. Ыбырай Алтынсарин: хаттарын қайта оқығанда [Мәтін] : [ағартушылық және дінге қарсы қызметі] / С. Оспанұлы // Егемен Қазақстан. - 2016. - 11 наурыз. - Б. 11.
146. Оспанұлы, С. Ыбырай оқыған мектеп және оның шәкірттері [Мәтін] : [ағартушы Ы. Алтынсарин және торғайлық оқыған қазақтар туралы] / С. Оспанұлы // Қазақ. - 2016. - 4-11 наурыз. - Б. 6, 11.
147. Өтегенова, Г. Жәдігер заттарымен танысты [Мәтін] : [ағартушы-педагог Ы. Алтынсаринге - 175 жыл] / Г. Өтегенова, А. Исмаилова // Қостанай таңы. - 2016. - 30 қараша. - Б. 24.
148. Реймбаев, М. Ж. Ыбырай әңгімелерінің этномәдени маңызы [Мәтін] / М. Ж. Реймбаев, Г. Т. Уралбаева // Білім кілті = Ключ знаний. - 2017. - № 10. - Б. 16-18.
149. Сағитова, Г. Жәдігерлер ұрпаққа үлгі [Мәтін] / Г. Сағитова ; суретті түсірген А. Жүзбай // Қостанай таңы. - 2017. - 7 ақпан. - Б. 1, 4.
150. Сағитова, Г. "Кел, балалар, оқылық" [Мәтін] : [Ы. Алтынсарин - 175] / Г. Сағитова ; суретті түсірген А. Жүзбай // Қостанай таңы. - 2016. - 26 қазан. - Б. 1, 8.
151. Сағитова, Г. Ұстазға арналды [Мәтін] : [Ыбырай Алтынсариннің туғанына 175 жыл] / Г. Сағитова // Қостанай таңы. - 2016. - 18 мамыр. - Б. 4.
152. Сағитова, Г. "Шырағын жаққан білімнің" [Мәтін] / Г. Сағитова // Қостанай таңы. - 2016. - 15 қараша. - Б. 9.

153. Садуақасова, Н. Ұлы ұстазға тағзым [Мәтін] : [Ыбырай Алтынсариннің 175 жылдығына орай өткен байқау] / Н. Садуақасова // Учительская плюс. - 2016. - 28 октября. - С. 9.
154. Саметова, Н. С. Ыбырай Алтынсарин [Мәтін] : [мектеп сабағы] / Н. С. Саметова // Открытая школа. - 2016. - № 5. - Б. 48-49.
155. Сембаева, Н. Т. Қазақ жерінде ашылған еуропалық үлгідегі алғашқы мектептер [Мәтін] / Н. Т. Сембаева // Білім берудегі менеджмент = Менеджмент в образовании. - 2017. - № 2. - Б. 95-97.
156. Серікқызы, Б. ҚМУ жанынан құрылған зерттеу тобымен кездесу [Мәтін] : Ы. Алтынсариннің туғанына - 175 жыл! / Б. Серікқызы // Аманкелді арайы. - 2016. - 26 тамыз. - Б. 8.
157. Серікқызы, Б. "Даланың дара ұстазы" [Мәтін] : [Ы. Алтынсарин - 175] / Б. Серікқызы // Қостанай таңы. - 2016. - 24 тамыз. - Б. 12.
158. Сүйінкина, П. Ағартушының білім саласындағы еңбегі [Мәтін] : [Ы. Алтынсариннің туғанына - 175 ж.] / П. Сүйінкина // Қостанай таңы. - 2016. - 19 шілде. - Б. 7.
159. Сүйінкина, П. Алтынсарин аудармаға қалай келді? [Мәтін] / П. Сүйінкина // Қазақстан мектебі. - 2017. - № 10. - Б. 28-31.
160. Сүйінкина, П. Ұлтжандылық пен адамгершілік - рухани тәрбиенің жемісі [Мәтін] : [Жолдау жолдарынан] / П. Сүйінкина // Қостанай таңы. - 2017. - 21 ақпан. - Б. 5.
161. Сыдықов, Ә. Ыбырай Алтынсарин - педагог [Мәтін] / Ә. Сыдықов // Большевиктік жол. - 1946. - 11 май. - Б. 2.
162. Театрдың жаңа маусымы [Мәтін] : Ыбырай Алтынсаринге арналған драмамен ашылды / бетті дайындаған А. Кәкімжанова // Наш Костанай. - ("Біздің Қостанай" қосымшасы). - 2017. - 24 қазан. - Б. 5.
163. Тлеубердиева, Г. Ыбырай Алтынсариннің "Өзен" өлеңі [Мәтін] / Г. Тлеубердиева // Қазақ тілі мен әдебиеті. - 2017. - № 2. - Б. 118-120.
164. Тобықбаева, Г. М. Ыбырай Алтынсарин - балалар әдебиетінің атасы [Мәтін] / Г. М. Тобықбаева, Л. С. Айтпаева // Мектептегі мерекелер. - 2017. - № 6. - Б. 18-20.
165. Төкенқызы, Н. Исламға алғашқы жетелеген ұстаз [Мәтін] : Ыбырай Алтынсариннің туғанына - 175 жыл / Н. Төкенқызы // Қостанай таңы. - 2016. - 1 сәуір. - Б. 6.
166. Туралиева, Г. Ұлттың ұлы ұстазы [Мәтін] : (Ыбырай Алтынсариннің туғанына 175 жыл толуына орай) / Г. Туралиева // Қазақ тілі мен әдебиеті. - 2017. - № 8. - Б. 101-106.

167. Турдина, Ә. Ыбырай Алтынсарин. "Қыпшақ Сейіткұл" [Мәтін] : (5-сынып) / Ә. Турдина // Қазақ тілі мен әдебиеті. - 2017. - № 11. - Б. 40-43.
168. Турежанова, У. С. "Өнерлі өрге жүзер". Ыбырай Алтынсарин шығармалары [Мәтін] / У. С. Турежанова // Бастауыш сынып. Барлық пәндер бойынша әдістемелік. - 2017. - № 3-4. - Б. 19-20.
169. Тұлғалар туралы туынды [Мәтін] : [библиогр. құрал] / [газ. ред.] // Қостанай таңы. - 2016. - 15 наурыз. - Б. 4.
170. Тұрысбек, Р. Өрнекті өріс, үлгілі үрдіс [Мәтін] : (Халық ағартушысы Ы. Алтынсариннің "Қазақ хрестоматиясы" хақында) / Р. Тұрысбек // Қазақ тілі мен әдебиеті. - 2016. - Ұлағат. - 2016. - № 6. - Б. 3-16 ; № 10. - Б. 46-54 ;.
171. Түлкібаева, А. "Өнер - білім бар жұртпыз": немесе тағылымдық іс-шарадан [Мәтін] / А. Түлкібаева ; сурет мектептен алынды // Наш Костанай. - ("Біздің Қостанай" қосымшасы). - 2018. - 16 қаңтар. - Б. 10.
172. Умарова, Н. Ыбырай Алтынсарин. "Бай баласы мен жарлы баласы" [Мәтін] / Н. Умарова // Қазақ тілі мен әдебиеті орыс мектебінде = Казахский язык и литература в русской школе. - 2017. - № 1. - Б. 89-91.
173. Утегалиева, А. Ы. Алтынсарин "Дүние қалай етсең табылады?" [Мәтін] / А. Утегалиева // Қазақ тілі мен әдебиеті. - 2017. - № 6. - Б. 66-67.
174. Ұлы ағартушы рухына тағзым [Мәтін] : Зиялы қауым өкілдері Ыбырай Алтынсариннің кесенесінде болды / бетті дайындаған О. Жақсанов ; суретті түсірген автор // Наш Костанай. - ("Біздің Қостанай" қосымшасы). - 2016. - 2 тамыз. - Б. 6.
175. Ұлы ағартушыға арналды [Мәтін] : Мұражай мен мешіттің өнегелі жұмысы жөнінде : [Алтынсаринге арналған кеш] / бетті дайындаған О. Жақсанов ; суретті түсірген автор // Наш Костанай. - ("Біздің Қостанай" қосымшасы). - 2016. - 6 желтоқсан. - Б. 6.
176. Ұлы ағартушыға тағзым [Мәтін] : [Ы. Алтынсарин туғанына - 175 ж.] / [газ. ред.] ; суретті түсірген А. Жүзбай // Қостанай таңы. - 2016. - 16 тамыз. - Б. 4.
177. Ұлы ұстаз ұлағаты [Мәтін] : [Ы. Алтынсариннің 175 жылдығына арналған әдеби-танымдық кеш] / [газ. ред.] // Таза бұлақ = Чистый родник. - 2016. - 13 мамыр. - Б. 1.
178. Ұлы ұстазды еске алу [Мәтін] : Ыбырай Алтынсаринге арналған кеш / бетті дайындаған А. Кәкімжанова // Наш Костанай. - ("Біздің Қостанай" қосымшасы). - 2017. - 1 тамыз. - Б. 5.

179. "Ұмытылмас қоңырау сынғыры" [Мәтін] : деп аталатын шара Ыбырай Алтынсариннің туған күніне арналды / бетті дайындаған О. Жақсанов ; сурет мұражай қызметкерлерінен алынды // Наш Костанай. - ("Біздің Қостанай" қосымшасы). - 2017. - 31 қазан. - Б. 6.

180. Хакімжанқызы, М. Ыбырай ата [Мәтін] : [өлең] / М. Хакімжанқызы // Қостанай таңы. - 2016. - 15 қараша. - Б. 5.

181. Шайхслам, Б. М. Ұлы ұстазға тағзым [Мәтін] / Б. М. Шайхслам // Тәрбие жұмысы мектепте және мектептен тыс мекемелерде. - 2016. - № 1. - Б. 2-3 ; № 2-3. - Б. 10-11.

182. Шаяхмет, А. Алдында ата жұрттың сөз бастаған [Мәтін] : [Наурызбай би туралы] / А. Шаяхмет // Ақиқат. - 2016. - № 12. - Б. 165-173.

183. Шаяхмет, А. "Ауылын қарап азаматын таны" [Мәтін] : [Қостанай облысының тарихи тұлғалары] / А. Шаяхмет // Қостанай таңы. - 2017. - 10 қараша. - Б. 8-9.

184. Шаяхмет, А. [Бісімілла, рахман-рахим! Қостанайым киелі] [Мәтін] : [өлең : қостанайлық атақты тұлғаларға арнау] / А. Шаяхмет // Қостанай таңы. - ("Қостанай ақшамы" танымдық-тағылымдық, көңілашар қосымшасы). - 2018. - 26 қаңтар. - Б. 12.

185. Шаяхмет, А. Өңірдегі діни жырлар және дәстүр сабақтастығы [Мәтін] : Мұны әрбір азамат білуге тиіс / А. Шаяхмет ; сурет ғаламтордан алынды // Наш Костанай. - ("Біздің Қостанай" қосымшасы). - 2017. - 13 маусым. - Б. 7.

186. Шорманова, К. Ұлы ұлттың перзенті - Ұлы Ыбырай [Мәтін] : [Алтынсариннің ағартушылық қызметі жайында] / К. Шорманова // Торғай. - 2017. - 28 шілде. - Б. 3.

187. "Шуағы нұрлы ұстаз" [Мәтін] : Музейдегі әдістемелік шеберлік сағаты осылай аталады / бетті дайындаған А. Кәкімжанова // Наш Костанай. - ("Біздің Қостанай" қосымшасы). - 2017. - 31 қаңтар. - Б. 6.

188. Ыбырай, Ә. Азаматты ісінен таны [Мәтін] / Ә. Ыбырай ; суретті түсірген Б. Ахметбеков // Қостанай таңы. - 2017. - 29 қыркүйек. - Б. 7.

189. Ыбырай мен Нұржан [Мәтін] : [ағартушы Ы. Алтынсарин мен ақын Н. Наушабаев достығы туралы әңгіме] / [газ. ред.] // Қостанай таңы. - ("Қостанай ақшамы" танымдық-тағылымдық, көңілашар қосымшасы). - 2017. - 29 желтоқсан. - Б. 13.

190. Іркітбай, Ғ. Б. Интеллектуалдық құзырлықты жетілдірудегі философиялық ойлар [Мәтін] / Ғ. Б. Іркітбай // Білім берудегі менеджмент = Менеджмент в образовании. - 2016. - № 1. - Б. 42-44.

191. Якупова, Н. Ә. Адамгершілік - асыл қасиет [Мәтін] : [мектеп сабағы] / Н. Ә. Якупова // Мектептегі мерекелер. - 2017. - № 12. - Б. 32-33.

Интернет-ресурстар:

1. kk.wikipedia.org/wiki/Ыбырай_Алтынсарин
2. www.zharar.com/kz/biography/1292-altynsarin.html
3. www.referatkaz.kz
4. bigox.kz/ybyraj-altynsarin-turaly
5. <http://www.surak.szh.kz/>
6. www.ped.kz
7. kazorta.org/ybyraj-altynsarin-
8. www.kontrosha.net
9. <http://www.oilar.kz>
10. www.adebiportal.kz
11. zakon.kz/4832463-altynsarin
12. <http://museum.denisovka.kz/index.php?>

Мавзолей ИБРАЯ АЛТЫНСАРИНА

возле села Мичуринское
(объект общенационального значения)

Мавзолей Ибрая Алтынсарина - памятник на месте могилы педагога и просветителя. Это родовое кладбище. Там похоронены его дед, родители, супруга. Памятник находится в 7 км от города Костаная, на правом берегу реки Тобол.

10 сентября 1947 года Костанайский городской совет народных депутатов принял решение сохранить место захоронения видного казахского педагога Ибрая Алтынсарина.

В 1961 году в честь 120-летия со дня рождения великого учителя на месте его захоронения поставили гранитный камень. В 1991 году в честь 150-летия просветителя в Казахстане был построен мавзолей вокруг гранитного камня. Мавзолей представлял собой красивое здание из красного кирпича типа портала-купола. Внутри просветляющей могилы установлены гранитные доски.

Вместо мавзолея с красным кирпичом, стоящего более четверти века, был построен белый мавзолей. В октябре 2017 года состоялась торжественная церемония открытия мемориального комплекса Ибрая

Алтынсарина после реконструкции. Теперь мавзолей Ибрая Алтынсарина - настоящий памятник современной архитектуры. Он вошел в «Сакральную карту Казахстана». Площадь мавзолея составляет 68 квадратных метров, высота от земли до 18 метров. Высота купола составляет 6 метров.

Мавзолей построен из ракушечника, добытого в жанаозенском карьере. Также при строительстве использовался гранитный камень, а фасад украшен декоративными элементами в национальном стиле. На территории мавзолея проведены необходимые работы по благоустройству.

Помимо реконструированного здания, здесь появились два гранитных стенда, на одном изображена карта школ, открытых И. Алтынсариним, а на втором - цитаты из программной статьи Президента РК Н. Назарбаева на казахском, русском и английском языках.

Книги и статьи о жизни и деятельности И. Алтынсарина представлены в «Календарях дат и событий Костанайской области на 2006, 2011 и 2016 годы», а также в библиогр. галереи «Гордость земли Костанайской».

Литература:

1. Алтынсарин Ибрай // Қостанай жерінің мақтанышы : Қостанай облысының танымал тұлғаларының мерейтойлық күндерінің галереясы : библиогр. галерея юбилейных дат извест. личностей Костанайской обл. (2016 г.) / [сост.: В. И. Бондуrowsкая, Д. А. Жумабаева ; отв. ред.: Б. М. Алкебаева, З. А. Варинке, Д. Т. Дюсебаева] ; КГУ "Костанайская обл. универс. науч. б-ка им. Л. Н. Толстого. - Костанай, 2016. - С. 4-46.

2. Алтынсарин Ибрай // Календарь дат и событий Костанайской области на 2016 год. Вып. 43 / Костанайская обл. универс. науч. б-ка им. Л. Н. Толстого, Информ.-библиогр. отд. ; [сост., компьютер. набор: В. И. Бондуrowsкая, Д. А. Жумабаева, Ж. С. Нам, А. К. Салибаева ; ред.: Б. М. Алкебаева, З. А. Варинке ; отв. за вып.: Д. Т. Дюсибаева]. - Костанай, 2015. - С. 96-100.

Статьи:

3. Аронова, Дилара. Звонит колокол Ыбырая [Текст] : в Костанае открыли отреставрированный мавзолей великого просветителя / Дилара Аронова, Мария Шило ; фото Сергея Миронова // Костанайские новости. - 2017. - 5 октября. - С. 2.

4. Аронова, Дилара. Ручная работа или рассказ о том, почему обновленный мавзолей Ыбрая Алтынсарина в Костанае - сакральное место силы... [Текст] / Дилара Аронова ; фото Сергея Миронова // Костанайские новости. - 2017. - 17 августа. - С. 10.

5. Вахненко, Валерия. Сохраняя историю [Текст] : реконструкция мавзолея Ибрая Алтынсарина близится к завершению / Валерия Вахненко // Наш Костанай. - 2017. - 7 сентября. - С. 2.

6. Вахненко, Валерия. Туристическими тропами к мавзолею [Текст] : к 1 сентября планируется завершить реконструкцию мавзолея Ибрая Алтынсарина / Валерия Вахненко // Наш Костанай. - 2017. - 15 августа. - С. 2.

7. Ермакова, Евгения. С чего началась школа [Текст] : в Костанайской области открыли отреставрированный мавзолей Ибрая Алтынсарина / Евгения Ермакова // Казахстанская правда. - 2017. - 6 октября. - С. 4.

8. Жолдибекова, Ляззат. Новая история мавзолея [Текст] : в Костанае после реконструкции в торжественной обстановке открыли мавзолей И. Алтынсарина / Ляззат Жолдибекова // Костанай-АГРО. - 2017. - 5 октября. - С. 1.

9. Жумабаева, Г. Сакральные места Костанайской области [Текст] / Г. Жумабаева // Қамысты жаңалықтары = Камыстинские новости. - 2017. - 29 сентября. - С. 3.

10. Маликова, Ксения. Дань памяти великому учителю [Текст] : в Костанайском районе открыли отреставрированный мавзолей Ыбырая Алтынсарина / Ксения Маликова ; фото Александра Откина // Наш Костанай. - 2017. - 5 октября. - С. 1, 5.

11. Мелехова, Валентина. Пока память жива [Текст] : в этом году исполняется 175 лет со дня рождения Ибрая Алтынсарина / Валентина Мелехова ; фото Алексея Краснова // Наш Костанай. - 2016. - 14 июля. - С. 22.

12. Место благодарной памяти [Текст] : в Костанайском районе будет реконструирован мавзолей великого просветителя Ибрая Алтынсарина / [ред. газ.] // Арна. - 2016. - 13 октября. - С. 1.

13. Новикова, Лика. "Поэтому памятник - светлый" [Текст] : в Костанайской области открыли реконструированный мавзолей Ыбрая Алтынсарина / Лика Новикова ; фото Николая Соловьева // Наша газета. - 2017. - 5 октября. - С. 1.

14. Нокрабекова, Зарина. В поисках земных цивилизаций [Текст] : более 10 объектов, представленных в список на включение в Сакральную карту Казахстана, посетила республиканская этнокультурная экспедиция / Зарина Нокрабекова // Казахстанская правда. - 2017. - 30 октября. - С. 6.
15. Одной командой чтить память предков [Текст] : [об акции по очистке и облагораживанию мавзолея Ибрая Алтынсарина] / [ред. газ.] ; фото автора // Костанай. - 2010. - 15 июня. - С. 4.
16. Пауль, А. Мавзолей Ибрая Алтынсарина [Текст] : [открытие мавзолея после реконструкции] / А. Пауль // Наше время. - 2017. - 26 октября. - С. 3.
17. Рыщанова, У. М. "Имя Ибрая Алтынсарина вечно" [Текст] : [к 175-летию Ибрая Алтынсарина] / У. М. Рыщанова // Таза бұлақ = Чистый родник. - 2016. - 21 октября. - С. 3.
18. Салыкова, Рабига. За светлое будущее своего народа [Текст] : [реконструированный мавзолей Ы. Алтынсарина] / Рабига Салыкова // Арна. - 2017. - 5 октября. - С. 1, 4.
19. Святыни Костанайской области [Текст] / Материал подготовлен совместно с районным краеведческим музеем // Маяк. - 2018. - 1 февраля. - С. 6.
20. Шиебаева, Дильназ. Сохраняя культурное наследие [Текст] / Дильназ Шиебаева // Арна. - 2016. - 14 апреля. - С. 9.
21. Шинкоренко, Ольга. Возвысился белый памятник [Текст] : в Костанае распахнул свои двери обновленный мавзолей Ибрая Алтынсарина / Ольга Шинкоренко // Литер. - 2017. - 11 октября. - С. 6.
22. Шинкоренко, Ольга. Мавзолей Ибрая Алтынсарина реконструируют [Текст] / Ольга Шинкоренко // Литер. - 2017. - 7 марта. - С. 6.
23. Шинкоренко, Ольга. Ощутить дух эпохи Алтынсарина [Текст] : музей-комплекс полностью раскроет историю о жизни и работе казахского просветителя / Ольга Шинкоренко // Литер-Неделя. - 2017. - 13 мая. - С. 14, 15.

Интернет-ресурсы:

1. museum.denisovka.kz/index.php
2. <https://clck.ru/D8qpL>
3. <https://www.ng.kz/modules/news/article.php?storyid=27379>

ҚОСТАНАЙ ҚАЛАСЫНЫҢ АУМАҒЫ

«АҚМЕШІТ» мешіті (Қостанай облыстық Марал ишан мешіті)

Әл-Фараби даңғылы, 44

Қазір Марал ишан мешіті деп аталатын, тарихын ХІХ ғасырдан бастайтын көне мешіттердің бірі - Ақмешіт. Мұсылман мешіті. Орналасқан жері: Қостанай қ., Әл-Фараби даңғылы, 44, Абай даңғылының бұрышы.

1879 жылы Тобыл өзені жағасынан бой көтерген Қостанайда бас-аяғы бес-алты жыл ішінде өндіріс орындары ашылып, жан-жақтан ел жиналып, өсе келе, аймақ орталығына айналды.

Қалаға мұсылмандар көптеп орнығуына орай имандылықты насихаттайтын мешіт мәселесі қолға алына бастайды. Арақарағайдағы Мінайдар болыс өзіне қарасты игі жақсыларды Қостанайға шақырып мешіт салу жайлы ақылдасады. Жұрт содан кеңесе келе болысқа қарасты әр түтін, әр шаңырақтан бір ірі қарадан жинауға келіседі.

Санкт-Петербургтен арнайы сәулетшілер, Қазаннан шеберлер де келеді.

Сөйтіп 1893 жылы Қостанай мешітінің құрылысы аяқталып, пайдалануға берілді. Мешіт аумағы - 844,3 шаршы метр, ғимарат аумағы - 5550 куб метр, жалпы аумағы - 821,4 шаршы метр. Биіктігі - 4,510. Бір күмбезді, бір мұнаралы, күмбезінің биіктігі - 18,890, мұнарасының биіктігі - 22,745, 1000 адамға арналған. Аллаһ үйі

1930 жылға дейін халыққа қалтқысыз қызмет етті. Одан кейін жұмысшылар клубына айналды. Ұлы Отан соғысы жылдары онда эвакуациялық пункт орналасты. Соғыстан кейінгі жылдары кинотеатр, 1980-1991 жылдары филармония жайғасты.

1991 жылғы 1 қарашада мешіт халыққа қайтарылды. Сол жылы 70 жыл үзілістен кейін алғаш рет Құрбан айт намазы оқылды. Мешіт күрделі жөндеуден өткізілді.

2002 жылы мешітке Марал ишан Құрманұлының есімі берілді. Мешіт жанында арнайы салынған медресе үйі бар.

Әдебиеттер:

1. Қостанай-Торғай өлкесінің әлеуметтік дамуы. Дін [Мәтін] // Орманов, Қ. Ел мен жер және тұлғалар тарихы : [өлкетану оқулығы] / Қ. Орманов. - Алматы, 2014. - Б. 155-163.

2. Қостанайдағы Ақмешіт [Мәтін] // Дербісәлі, Ә. Қазақстанның мешіттері мен медреселері : рухани шамшырақтар (IX-XX ғғ.) / Ә. Дербісәлі. - Алматы, 2009. - Б. 254-257.

3. Марал ишан атындағы Қостанай Ақмешіті [Мәтін] // Қостанай қаласы - 130 : фотокітап = фотокнига / [авт. проекта В. Баранов ; ред. О. Лукаш]. - Қостанай, 2009. - Б. 108.

4. Марал ишан атындағы мешіт [Мәтін] // Қостанай 125 жыл : фотокітап = фотокнига / Қостанай қаласы әкімдігі мен мәслихатының тапсырысы бойынша = по заказу акимата и маслихата г. Костаная. - Қостанай, 2004. - Б. 70-71.

5. Марал ишан мешіті [Мәтін] // Қостанай - 128 : фотокітап = фотокнига / Қостанай қалалық әкімдігі тапсырысы бойынша = по заказу акимата города Костаная. - Қостанай, 2007. - Б. 96.

Мерзімді басылымдардағы жарияланымдар:

6. Бейісұлы, Ж. Қойма, госпиталь содан соң... филормония болған мешіт [Мәтін] / Ж. Бейісұлы // Егемен Қазақстан. - 2003. - 29 қазан. - Б. 10.

7. Болатов, Ж. Имандылық, ізгілік - бірлігіміздің белгісі [Мәтін] / Ж. Болатов // Қостанай таңы. - 1993. - 3 қыркүйек. - Б. 4.

8. Жақсанов, О. Рухани түлеткен саяхат [Мәтін] : немесе Есенкелді қажы Әжімахантегі бастаған оқушылардың киелі орындарға сапары жөнінде / О. Жақсанов // Қостанай таңы. - 2012. - 3 тамыз. - Б. 6 ; Наш Костанай. - ("Біздің Қостанай" қосымшасы). - 2012. - 4 қыркүйек. - Б. 7.

9. Жақып, Қ. Мекенімде мешіт бар мерейі үстем [Мәтін] : облыстық Марал ишан мешітіне - 120 жыл / Қ. Жақып ; бетті дайындаған О. Жақсанов // Наш Костанай. - ("Біздің Қостанай" қосымшасы). - 2013. - 10 қыркүйек. - Б. 8 ; Қостанай таңы. - 2013. - 13 қараша. - Б. 6.

10. Жармағамбет, С. Имандылық ордасы атанған [Мәтін] : [облыстық Марал ишан мешітіне - 110 жыл] / С. Жармағамбет // Костанай. - 2003. - 19 тамыз. - Б. 4.

11. Қиысқанұлы, Қ. Мешіт болып қалу керек [Мәтін] : [Марал ишан ат. мешіт жайлы] / Қ. Қиысқанұлы // Қостанай таңы. - 2017. - 31 наурыз. - Б. 2.

12. Қостанайдың Ақ мешіті [Мәтін] / [газ. ред.] // Қостанай таңы. - 1997. - 8 сәуір. - Б. 6.

13. Мешітті жөндеу керек [Мәтін] : [Марал ишан ат. мешіт жайлы] / [газ. ред.] // Қостанай таңы. - 2017. - 3 мамыр. - Б. 2.

14. Мұсабаев, Ж. Яушев аты лайық па? [Мәтін] : [Қостанай мешіті туралы] / Ж. Мұсабаев // Қостанай таңы. - 1993. - 25 желтоқсан. - Б. 2.

15. Сағитова, Г. Имандылық ордасы - Марал ишан мешіті [Мәтін] / Г. Сағитова // Қостанай таңы. - 2006. - 2 тамыз. - Б. 1.

16. Тұрғанбайтегі, А. Асылымызды ардақтай білейік [Мәтін] : Қостанай мешітінің 100 жылдығына / А. Тұрғанбайтегі // Қостанай таңы. - 1993. - 25 тамыз. - Б. 4.

Интернет-ресурстар:

1. kst-museum.kz/sokralnye-mesta/item/31-mogila-m-seralina.html
2. <http://kraeved-kst.kz/int-map/ru.html>

Мусульманская мечеть «АКМЕЧЕТЬ»

г. Костанай, проспект Аль-Фараби, 44

Мечеть была построена в 1893 году на пожертвования мусульман. Это памятник культовой архитектуры г. Костаная конца XIX века. Значимость памятника обусловлена малочисленностью подобных культовых сооружений данного периода. С самого первого дня после постройки мечеть имела два названия, официальное - Соборная мечеть города Кустаная и неофициальное - Акмечеть это название было дано ей простыми верующими города, оно как бы символизировало красоту и чистоту мечети. Полукруглый выступ двухэтажной мечети заканчивается высоким балконом, здание мечети 6-метровой высоты делится на два яруса.

Автор проекта неизвестен. Основной объем в композиции мечети - молельный зал, представляющий собой прямоугольный в плане двусветный зал, т.е. освещение, осуществлялось двумя рядами окон, расположенных друг над другом в соответствии с поэтажным размещением их на фасаде. В настоящее время существует междуэтажное перекрытие. В юго-западной стене молельного зала находится полукруглая молитвенная ниша - михраб, ориентирующий мечеть в сторону Мекки. С северо-восточной стороны молельного зала пристроено одноэтажное помещение, разделенное на три части. Две внутренние стены пристройки имеют утолщения в виде столбов, на которых покоятся остатки восьмиугольного минарета. В нижней части его сохранился свод. Северо-восточный фасад пристройки завершен треугольным фронтоном. Богато декорированы лишь главный, выходящий на проспект Абая, и дворовый фасады молельного зала. Лопатки с рельефным геометрическим

узором - вертикальные членения делят фасад на семь равных частей со сдвоенными окнами в каждой. На первом этаже, за исключением центральной части главного фасада, - стрельчатые окна, обрамленные фасциями. Во втором этаже - большое круглое окно - роза. Остальные оконные проемы второго этажа - полуциркулярные с замковыми камнями в середине пролетов. Над ними - кирпичные наличники с ушками, имеющие небольшой вынос из плоскости стены. Внутренняя часть наличников, обращенная к проему, состоит из нескольких фасций, наружный край заканчивается выкружкой с полочкой. Завершается центральная часть небольшим полуфронтоном криволинейного очертания. Горизонтальные членения фасадов выполнены в виде междуэтажного и подоконного поясков и карнизов.

Верх здания увенчан мощным многоступенчатым карнизом, лопатки завершены декорированными столбиками. Первоначальный вид интерьеров не сохранился.

Мечеть выполнена из кирпича, оштукатурена много позднее. Длина мечети - 26,86 м, шир. - 16,5 м, длина пристройки - 16,5 м, ширина - 4,8 м, михраб шириной 3 м по краю внутренних очертаний стен. Высота здания - 18 м.

В 1931 году решением городского Совета здание мечети было передано под клуб. В годы Великой Отечественной войны в здании был устроен эвакуационный пункт. После войны здесь располагался КТЮЗ (кинотеатр юного зрителя), затем здание было перестроено под концертный зал областной филармонии.

С развалом Советского Союза начали вновь открываться мечети и православные храмы. Так, 19 июля 1991 года здание вернули во владение мусульманского духовенства Республики Казахстан. В настоящее время здесь вновь располагается мечеть. Общая вместимость мечети составляет свыше 1000 человек.

В 2002 году решением духовного управления мусульман Казахстана мечети присвоено имя святого человека Марала ишана.

Марал ишан Курманулы - таково полное имя нашего земляка, уроженца Аулиекольского района, посвятившего всю свою жизнь духовному просвещению мусульман Казахстана. Он получил блестящее по тем временам духовное образование в Бухаре и доносил правду об исламе до всех уголков Казахстана, став впоследствии одним из самых просвещенных религиозных деятелей XIX века.

Литература:

1. В вере и согласии, в мире и дружбе... [Текст] : [о религиозных конфессиях г. Костаная] // Қостанай - 128 : фотокітап = фотокнига / Қостанай қалалық әкімдігі тапсырысы бойынша = по заказу акимата города Костаная. - Қостанай, 2007. - Қостанай, 2007. - С. 98-99.
2. [Религиозные объединения г. Костаная] [Текст] // Қостанай қаласы - 130 : [фотокнига] / [авт. проекта В. Баранов ; ред. О. Лукаш]. - Қостанай, 2009. - С. 108-111.

Статьи:

3. Дюсембаев, Султан. История края: жемчужины Костанайской области [Текст] : [рассказ о церкви Космы и Дамиана в селе Боровское и Акмечети в Костаное] / Султан Дюсембаев, Владимир Фетисов, Наталья Тюнина ; фото автора и из сети Интернет // Костанай-АГРО. - 2017. - 17 августа. - С. 20-21.
4. Дюсембаев, Султан. Они сохраняют согласие [Текст] : [интервью с главным имамом областной мечети Марал Ишана Б. Тажимбетом] / Султан Дюсембаев ; фото из архива Бахытбека Тажимбета // Костанай-АГРО. - 2016. - 21 апреля. - С. 15.
5. Жаслан Нурбаев: "Сегодня религия переживает ренессанс" [Текст] : [беседа со старшим преподавателем кафедры философии КГУ им. А. Байтурсынова] / беседовала Людмила Круглова ; фото Сергея Миронова и из архива Ж. Нурбаева // Костанайские новости. - 2010. - 10 июня. - С. 8.
6. Маликова, Ксения. Сохраняя истоки [Текст] : Здание старой мечети в центре Костаная ждет капитальный ремонт / Ксения Маликова ; фото Алексея Краснова // Наш Костанай. - 2017. - 13 июля. - С. 2.
7. О мечети, служителях и меценатах [Текст] : [к 120-летию мечети им. Марала Ишана] / ведущая полосы Зульфия Набиева // Наш Костанай. - 2013. - 21 ноября. - С. 7.
8. Ораз Серикбай кажи. Мир там, где его ищут [Текст] : [о роли религии в жизни] / Ораз Серикбай кажи // Костанайские новости. - 2012. - 30 мая. - С. 5.
9. Павлюк, Т. Акмечеть носит имя святого [Текст] / Т. Павлюк // Костанай. - 2002. - 1 ноября. - С. 1.
10. Подводя итоги... [Текст] : [беседа с главным имамом мечети Марала ишана Б. Тажимбетом] / [ред. газ.] // Костанай-АГРО. - 2017. - 7 декабря. - С. 5.
11. Ролдугин, В. Кустанайской мечети - 100 лет [Текст] : [торжества по случаю юбилея] / В. Ролдугин ; фото В. Середенко // Кустанайские новости. - 1993. - 31 августа. - С. 1.

12. Салыкова, Рабига. Жизнь в миниатюре [Текст] : [о создании копий архитектурных памятников и сооружений] / Рабига Салыкова // Арна. - 2011. - 1 августа. - С. 16.

13. Шуленова, Л. ЗаМЕЧЕТельная история [Текст] : [об истории Кызыл-мечети г. Костаная] / Л. Шуленова ; фото автора // Экспресс К. - 2004. - 16 ноября. - С. 6.

14. Шуленова, Ляззат. Имам на выдумку СИЛЕН [Текст] : с появлением нового имама в Костанайской центральной мечети Марала Ишана в жизни местных мусульман произошли приятные и "удобные" изменения / Ляззат Шуленова ; фото Евгения Балкового // Экспресс К. - 2011. - 17 августа. - С. 5.

Интернет-ресурсы:

1. <https://clck.ru/D8qpU>
2. <https://ok.ru/kostanai/topic/67211855967598>
3. <https://silkadv.com/ru/node/3206>
4. <https://www.facebook.com/kustanai/photos/a>

МЕҢДІҚАРА АУДАНЫ

Меңдіқара
ауданы

МАҢДАЙ батыр жерленген жері

Алқау ауылы

Маңдай батыр ұзын қыпшақтың алтыбас тармағынан (1710-1803).

Маңдай батыр Меңдіқара ауданының Алқау ауылында, Тобыл өзенінің биік жарқабағына жерленген.

Басына салмағы бір тонна болатын көк тас қойылып, оған фарсы тілінде жазу түсірілген.

Еліміздің егемендігі, жеріміздің тәуелсіздігі үшін күрескен, ел қорғаны болған, Абылай ханның күрдасы, қолбасшысы, қазақтың Қостанай өңірінен шыққан хас батыры Маңдай жерленген жер де қасиетті орын саналады. Батыр, әділ би, халық қорғаушысы Маңдай қайтыс болғаннан кейін, туыстары денесін Түркістанға апарып, Абылай ханның жанынан жерлеуге дайындалады. Бірақ, Тобыл тасып, асып өтуге мұрша бермейді.

Осы кезде батыр: «Мені Тобыл өзенінің биік қыратына апарып қойындар», - деп ауыл аксақалдарының біріне аян береді. Айтқан жеріне барып қараса, топырағы бүлкілдеп жерлеуге дайын тұр екен дейді.

19 ғасырда Ресей генералдары келіп Маңдай ауылын сұрағанда батырдың атын айта алмай, Алқа би өткізген жер болған соң, Алқау деп айтуға тура келген. Бұл бейіттің, қабірдің басынан бір уыс топырақ алуға болмайтын қасиеті бар. Қабірдің басына қатты ауырғандар барып түнеп, киелі бабаның әсеріне бөленіп, жылы тыныс алып, шапағатына бөленіп жатады.

Ел есінде Маңдай батыр туған жерін жоңғар шапқыншылығынан қорғай білген дарынды қолбасшы ретінде қалды.

Мерзімді басылымдардағы жарияланымдар:

Байдрахман, А. Қасиетіңнен айналайын, туған жер! [Мәтін] : ["Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру" бағдарламалық мақаланы жүзеге асыру] / А. Байдрахман // Арна. - 2017. - 30 қараша. - Б. 12.

Интернет-ресурстар:

1. <http://kagro.kz/stati/vypuski-gazety/47-411/batyry-velikoi-stepi.html>
2. <http://kraeved-kst.kz/int-map/ru.html> (сайт Кост. обл. ист. музея)
3. kst-museum.kz/sokralnye-mesta/item/31-mogila-m-seralina.

Место захоронения МАНДАЯ батыра

село Алкау

Мандай батыр захоронен в селе Алкау Мендыкаринского района на высотном утесе реки Тобол. У изголовья установлен синий камень весом в тонну с оставленной на нем надписью на языке фарси. Батыр Мандай (1710-1803) происходил из узын кипчакского рода. Территория Карабалыкского района, а именно древний аул Узын, является местом его рождения. Село Магнай Карабалыкского района ранее называлось Мандай, позднее на русском языке было искажено в Магнай. Центральная районная мечеть Костанайского района носит имя Мандай батыра.

О Мандай батыре сложено немало легенд, нерассказанного и ненаписанного еще много. Исторические данные о том, что Мандай батыр был отважным героем, о его участии в разгроме калмыков есть запись в летописи времен. Татикара жырау в своем эпосе, который начинается словами «У камыша верхушка редкая, а корень крепкий» в строках «Деріпсәлі, Мандайды айт қыпшақтағы» говорит именно о Мандай батыре.

В народной памяти он остался как талантливый полководец, умело противостоявший джунгарским нашествиям на родные земли. Под знаменем Абылай хана войско Мандая участвовало во всех крупнейших сражениях и походах. Некоторое время он даже возглавлял личную гвардию Аблая. Затем вернулся на родину и до самого присоединения Казахстана к России охранял его рубежи от набегов калмыков и башкир. Заставы Мандая стояли в кипчакских аулах: Тогузак, Шадыхсай, Екеншилик, Былгаши, Талды, Кайрак, а его ставка находилась в ауле Мандай.

По воспоминаниям аксакалов, сероглазый, рыжеусый Мандай батыр был очень крупного телосложения, широкоплечий, крепкий, с большими широкими ладонями, в совершенстве владел верховой ездой, оружием, искусством рукопашного боя. Он родился светловолосым, с высоким лбом. Аксакалы нарекли его «мандайлы» - высоколобый. Батыр умер в возрасте 93 лет.

Статьи:

1. Кушекбаева, Светлана. Сила предков [Текст] : Карта сакральных мест региона будет готова к концу 2018 года / Светлана Кушекбаева ; фото предоставлено областным историко-краеведческим музеем // Наш Костанай. - 2017. - 10 августа - С. 16.
2. Омарова, Куляш. Батыры Великой степи [Текст] : [места захоронения батыров Костанайской области] / Куляш Омарова ; фото Георгия Шаповалова // Костанай-АГРО. - 2017. - 7 декабря. - С. 12.

Интернет-ресурсы:

1. <http://kagro.kz/stati/vypuski-gazety/47-411/batyry-velikoi-stepi.html>
2. https://www.status-karabalyk.ru/view_post.php?id=441
3. <https://www.qazmap.kz/article/mesto-zahoronenia-batyra-mandaj-bajdauletuly>

НАУЫРЗЫМ АУДАНЫ

ҚОЯНАҚ әулие кесенесі

Шилі мен Шолақсай ауылынан 18 шақырым жерде

Елбасының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламалық мақала сының аясында өткен «Тобыл-Торғай мұрасы» жобасына енген қасиетті жерлердің мәдени-географиялық тізіміне енгізілген кесенелердің бірі - Қоянақ әулие кесенесі.

Қоянақ әулиеге 1911 жылы үй тұрғызылған, ал 2016 жылы көк тас қойылған. 2017 жылы қоршау тұрғызылған.

Қоянақ Жолшарақызы Уақ тайпасынан, Жансары руының Құрай тармағынан. Әкесі Жолшараның атасы Тастемір атағы жер жарған өз әулие атанған жан. Қоянақ әжемізге Алла тарапынан берілген айрықша қасиет өз әкесі Жолшара әулиеден дарыған.

Қасиетті кесене Қарамендіден 100 шақырым жерде Шилі мен Шолақсай ауылынан 18 шақырым жерде, Қарасу мен Қопа елді мекендері арасында немесе ел аузында аталып кеткендей Жарманда орналасқан. Шипалы күшке ие кесене XVII ғасырға тән. Қоянақ әулие туралы халық түрлі аңыздар мен емшілік қасиеттерін айтады, дегенмен тарих оқулықтарында ешқандай ақпараттар жоқ.

Мерзімді басылымдардағы жарияланымдар:

1. Аксаутова, Г. Науырзымдағы "Қазақстанның киелі жерлерінің географиясы" арнайы жобасы [Мәтін] : [ҚР Президенті Н. Назарбаевтың ұсынған бағдарламасын талқылау] / Г. Аксаутова // Науырзым тынысы. - 2017. - 28 қыркүйек. - Б. 4.
2. Балахмет, Е. Ел анасы - Қоянақ әулие [Мәтін] / Е. Балахмет // Қостанай таңы. - 2010. - 22 қыркүйек. - Б. 3.
3. Бірмағамбетова, Г. С. Науырзымның қасиетті жері [Мәтін] : [Қоянақ әулие кесенесіне саяхат] / Г. С. Бірмағамбетова // Науырзым тынысы. - 2017. - 9 қараша. - Б. 3.
4. Жүсіпбек, Жандос. Қойнауы қасиет бүккен [Мәтін] : [баспасөз туры] / Жандос Жүсіпбек // Қостанай таңы. - 2017. - 20 қазан. - Б. 1, 4-5.

5. Ел анасы - Қоянақ әулие / [газ. ред.] // Науырзым тынысы. - 2017. - 2 қараша. - Б. 3.
6. Қарымсақова, Маржан. Қоянақ әулие кесенесі / Маржан Қарымсақова // Қостанай таңы. - ("Қостанай ақшамы" танымдық-тағылымдық, көңілашар қосымшасы). - 2017. - 29 желтоқсан. - Б. 15.

Интернет-ресурстар:

1. <https://clck.ru/D8qgk>
2. <https://clck.ru/D8qpc>

Мавзолей КОЯНАК әулие

*в 18 километрах от сёл Шили и Шолаксай,
между поселениями Карасу и Копя*

Почти в 100 км от Караменды, между поселениями Карасу и Копя находится могила святой Коянак әулие.

В народе ходит много легенд и рассказов об этом месте, ее могила считается святым местом, имеющим целебную силу, и с ним связаны многочисленные истории исцеления больных людей.

Считается, что тело захороненной здесь святой Коянак-әулие защищает местных жителей, приносит благосостояние и процветание. Множество приезжающих сюда людей верят, что молебен у мавзолея поможет им справиться с болезнями, трудностями и принесёт удачу. Переночевав хоть одну ночь в доме, можно исцелиться от недугов.

Неудивительно, что просьбы людей исполняются, видимо, секрет этого места может быть в том, что здесь человек обретает гармонию души.

Коянак Жолшаракызы происходила от рода Уак, от корней Курай. Ее отец Жолшара и дед Тастемир были также святыми людьми, умели предсказывать судьбоносные события и исцелять страждущих, и этот дар передался по наследству Коянак әулие.

Коянак аулие вышла замуж за уроженца Наурзумского района, родила шестерых детей, сейчас их дети, внуки и правнуки живут по всему Казахстану. Но каждый из них считает своим долгом приезжать на могилу святой, чтобы прочесть Коран.

Коянак аулие могла тягаться с силами природы, двигать тучи, утихомирить бураны. Легенда гласит: когда будущий муж Коянак аулие отправился с друзьями, родственниками в аул невесты, чтобы забрать ее, он заблудился. Окончательно заблудившись и изголодавшись в степи, вдруг вдаль они увидели захоронение. У одного из камней была расстелена скатерть с едой, когда путники насытились, скатерть исчезла на глазах, а за памятным камнем, явно виделась дорога. Так Коянак помогла жениху найти к ней дорогу.

Потомки Коянак аулие построили над ее могилой современный мавзолей. Архитектором нового мавзолея является наш земляк - Батырхан Кайрбеков.

Статьи:

1. Кушекбаева, С. Это наша с тобой география... [Текст] : Экспедицию по сакральным местам организовали в Костанайской области / С. Кушекбаева ; фото автора // Наш Костанай. - 2017. - 19 октября. - С. 20.
2. Сергазинова, А. У святого подножия [Текст] : На могилах Туркебай ата и Коянак аже читают Коран и зажигают свечи / А. Сергазинова ; фото предоставлено ред. "Науырзым тынысы" // Наш Костанай. - 2017. - 5 октября. - С. 5.
3. Шинкоренко, Ольга. Поклониться могилам святых [Текст] : [священные захоронения - могилы Туркебай ата и Коянак аже] / Ольга Шинкоренко // Литер-Неделя. - 2018. - 6 января. - С. 14.

Интернет-ресурсы:

1. <http://kstnews.kz/newspaper/535?node=39517>
2. <https://clck.ru/D8qqpr>
3. <http://www.qazmap.kz/article/mavzolej-koanak-aulie-zolsarakyzy>
4. <https://clck.ru/D8qqT>
5. <http://museum.denisovka.kz/index.php?option>

6. <http://kst-museum.kz/sokralnye-mesta/item/35-mogila-koyanakaulie.html>
7. <http://old.topnews.kz/index.php?np=00016846&nl=1&tp=N&npN=>
8. <http://kagro.kz/stati/vypuski-gazety/43-407/s-vysoty-narodnoi-pamjati.htm>

ТҮРКЕБАЙ әулиенің жерленген жері

Түркебай әулие атаның зираты Науырзым ауданының Қараменді ауылы мен Өлеңді ауылының жолында орналасқан.

Түркебай әулиенің емшілік және көріпкелдік қасиеті болған. Түркебай әулие зиратының ауру жандарға тигізетін шапағаты туралы әңгімелер өте көп. Түркебай әулиенің басына келіп, құран бағыштап, шырақ жағып түнеп, ауру жандар ауруларынан тез айығатын көрінеді. Тіпті бірнеше жыл бойы бала көтермей жүрген әйелдер әулие басына түнегеннен кейін балалы болған.

Түркебай әулие зиратына тоқтамай өтпекші болған қаншама адамдардың көліктері жолда жүрмей, себептен-себепсіз тоқтап қалғандары болған.

Әулие XIX ғасырда өмір сүріпті. Түркебай әулиенің руы - сүгір.

Түркебай әулие қайтыс болардың алдында елін жинап, екі өсиет қалдырған көрінеді: біріншісі «Мен алдағы жұмада бақилық боламын, менің Қарабурам Тірсек пен Сыпсының арасындағы Қараштөбеде шөгіп жатыр, мені сонда жерлеңдер» деген, ал екінші өсиет: «Басыма белгі қоймаңдар, әруақтарым жүз жыл қасымда, жүз жыл басымда болады. Қиын жағдайда ауру халде еске алсаңдар, Алладан Алла қабылдаса аруағым жар болар» деп көз жұмған екен.

Әулие жерленген жерге, өз өсиеті бойынша, белгі қойылмаған. Бір кездері ұрпақтары ағаштан қоршау орнатып, ол найзағай түсіп, күлге айналыпты. Қазірге дейін бейіт басына зиярат етушілер көп. Ресей, Беларусь

елдерінен келген жандар да болыпты. Мұнда келген әр адам дінінің жаттығына қарамастан медет тілеп, көмек сұрай алады. Ішінен тілегін қайталап, бейіт жиегіндегі тасқа қол тигізсе болғаны. 2017 жылы қорым маңынан зиярат етушілерге арнап үй тұрғызылған. Науырзым аудандық мешіті Түркебай әулиенің есімімен аталады.

Түркебай әулиенің зираты

Мерзімді басылымдардағы жарияланымдар:

1. Ағыбаев, Марат. Түркебай атаға арнау [Мәтін] : өлең / Марат Ағыбаев // Науырзым. - 2009. - 1-10 ақпан. - Б. 3.
2. Аксаутова, Гүлнар. Науырзымдағы "Қазақстанның киелі жерлерінің географиясы" арнайы жобасы [Мәтін] : [ҚР Президенті Н. Назарбаевтың ұсынған бағдарламасын талқылау] / Гүлнар /Аксаутова / Науырзым тынысы. - 2017. - 28 қыркүйек. - Б. 4.
3. Әбілхасенұлы, Сағи. Түркебай [Мәтін] : поэма / Сағи Әбілхасенұлы // Әулиекөл. - 2008. - 13 наурыз. - Б. 4 ; Қостанай таңы. - 2009. - 6 шілде. - Б. 5 ; Арқалық хабары. - 2013. - 6 қыркүйек. - Б. 4.
4. Әбіш, Д. Түркебай әулие [Мәтін] / Д. Әбіш // Қостанай таңы. - 2005. - 18 наурыз. - Б. 5.
5. Бақытбек Нұрғабылұлы жұмыс сапарымен Түркебай мешітінде [Мәтін] / [ред. газ.] // Науырзым тынысы. - 2015. - 22 желтоқсан. - Б. 8.

6. Бестибаева, Арайлым Бауыржановна. Әулие - Түркебай ата [Мәтін] / Арайлым Бауыржановна Бестибаева // Науырзым тынысы. - 2017. - 12 қазан. - Б. 3.
7. Жүсіпбек, Жандос. Қойнауы қасиет бүккен [Мәтін] : [баспасөз туры] / Жандос Жүсіпбек // Қостанай таңы. - 2017. - 20 қазан. - Б. 1, 4-5.
8. Төлеуқан, Далагүл Төлеуқанқызы. Рухани жаңғыру - ұлт болашағы [Мәтін] : [Қазақстанның киелі жерлері] / Далагүл Төлеуқанқызы Төлеуқан // Науырзым тынысы. - 2017. - 18 қазан. - Б. 3.
9. Тұқатұлы, Жаңбыршы. Қайта жаңғырды [Мәтін] : [Түркебай әулие мешіті күрделі жөндеуден өтті] / Жаңбыршы Тұқатұлы // Қостанай таңы. - 2018. - 16 қаңтар. - Б. 6.
10. Түркебай әулие туралы [Мәтін] : [Кәкімбек Бектемісовтың Түркебай әулие туралы әңгімесі] / [газ. ред.] // Науырзым тынысы. - 2014. - 21 тамыз. - Б. 8.
11. Түркебай әулие туралы аңыз [Мәтін] / [газ. ред.] // Науырзым тынысы. - 2017. - 5 қазан. - Б. 8.

Место захоронения ТЮРКЕБАЙ әулие *на трассе от районного центра Караменды к селу Уленды*

В Наурзумском районе, на трассе от районного центра Караменды к селу Уленды, находится могила святого Тюркебай әулие. По свидетельству местных жителей он жил в начале XIX века и прославился как целитель. Умирая, он сказал, что его сила сохранится ещё 200 лет и каждый пришедший к могиле, независимо от вероисповедания, может положить камень к знаку у дороги, либо к могиле святого, попросив его о помощи.

Несмотря на некоторую удаленность захоронения от районного центра, здесь всегда многолюдно. Не так давно, потомки святого построили новый гостевой дом. Теперь сюда постоянно приезжают паломники. Люди верят в силу святого, и надеются на чудо исцеления.

При жизни Тюркебай әулие просил не строить для него мавзолеев. Он был простым человеком, но все же благодарные потомки трижды возводили деревянные перекрытия. И трижды случался пожар.

Сегодня могила святого представляет собой небольшой холмик, перед которым лежат камни. Существует поверье, что если под ними разместить монеты, сумма которых кратна 7 и попросить Тюркебай ата о сокровенном, то он непременно исполнит желание.

Внимание туристов привлекает и белый камень, лежащий там же вместе с другими. По словам аксакала Жанбырши Тлеугобылова, это не что иное, как окаменелый след верблюда великого аксакала.

Публикации в периодических изданиях:

1. Исмаилов, Сергей. С высоты народной памяти [Текст] : [сакральные места Костанайской обл.] / Сергей Исмаилов // Костанай-АГРО. - 2017. - 9 ноября. - С. 12-13.
2. Круглова, Л. Приезжай и ночуй на здоровье [Текст] : [недалеко от поселка Караменды есть святая могила] / Л. Круглова // Костанайские новости. - 2003. - 29 июля. - С. 8.
3. Кушекбаева, С. Сила предков [Текст] : Карта сакральных мест региона будет готова к концу 2018 года / С. Кушекбаева ; фото предоставлено областным историко-краевед. музеем // Наш Костанай. - 2017. - 10 августа - С. 16.
4. Кушекбаева, С. Это наша с тобой география... [Текст] : Экспедицию по сакральным местам организовали в Костанайской области / С. Кушекбаева ; фото автора // Наш Костанай. - 2017. - 19 октября. - С. 20.
5. Маслов, Григорий. Мечеть имени Туркебая [Текст] // Советы Казахстана. - 1994. - 16 сентября. - С. 2.
6. Первухина, Марина. Наши незнакомые знакомые места [Текст] : [экспедиция по сакральным местам Костанайской обл.] / Марина Первухина ; фото авт. // Костанайские новости. - 2017. - 19 октября. - С. 20-21.
7. Сергазинова, А. У святого подножия [Текст] : На могилах Туркебай ата и Коянак аже читают Коран и зажигают свечи / А. Сергазинова ; фото предоставлено ред. "Науырзым тынысы" // Наш Костанай. - 2017. - 5 октября. - С. 5.
8. Шинкоренко, Ольга. Поклониться могилам святых [Текст] : [священные захоронения - могилы Туркебай ата и Коянак аже] / Ольга Шинкоренко // Литер-Неделя. - 2018. - 6 января. - С. 14.

Интернет-ресурсы:

1. <http://www.qazmap.kz/article/mesto-zahoronenia-turkebaj-aunie-akanuly>
2. https://liter.kz/ru/articles/show/41279-poklonitsya_mogilam_svyatyh

САРЫКӨЛ АУДАНЫ

БАРАҚ ЖАНҰЗАҚҰЛЫ (Қарабалуанұлы) кесенесі

*Крылов ауылынан 12 шақырым жерде
(жалпыұлттық маңызы бар нысан)*

Сарыкөл ауданының орталығынан 140 шақырымдай жерде атақты батырлардың бірі - Барақ әулиенің қабірі тұр.

Барақ Жанұзақұлы - батыр, балуан. Әкесі Қарабалуан есімімен танылып, түйе балуан атанған. Барақ батыр жастайынан әкесіне еріп атқа мініп, ұрыс-сайыстарға қанығып өскен.

Келе-келе қол бастап, ру-тайпааралық, мемлекеттік істерге араласа бастаған. Абылай ханның сенімді серіктерінің бірі болған.

1740-1758 ж. қазақ жерін қалмақ басқыншыларынан азат ету жолындағы шайқастарға қатысқан.

Батырлығымен қатар емшілік, көріпкелдік қасиеттерімен де халық арасында аса сыйлы болған. Емшілік қасиет туған анасы Жасқанадан дарыған дейді. Халық ауызында батыр Е. Пугачевпен, Сырым Датұлымен жақсы қарым-қатынаста болып, қол ұшын берген деген деректер сақталып жеткен.

1996 ж. Қостанай өңіріндегі ұрпақтары Барақтың 300 жылдық мерейтойын атап өтіп, Сарыкөл ауд. Крылов ауылының маңындағы бейітінің басына күмбезді мазар орнатты.

Төрт құлақты, күмбезді мазар силикат кірпіштен салынған. Күмбезі дулыға пішінде, мырышталған қаңылтырдан жасалған. Ескерткіш кешеніне құдық пен басына келушілерге арналған шағын үй де кіреді.

Барақ батыр кесенесі туралы:

1. Әлкеев, Р. Батыр кесенесіне саяхат [Мәтін] / Р. Әлкеев // Сарыкөл. - 2017. - 28 қыркүйек. - Б. 3.
2. Әлкеев, Руслан. Барақ батырдың кесенесі [Мәтін] / Руслан Әлкеев // Қостанай таңы. - 2018. - 20 наурыз. - Б. 8.
3. БАРАҚ батырдың кесенесі [Мәтін] / бетті әзірлеген Руслан Оразбайұлы // Сарыкөл. - 2015. - 10 қыркүйек. - Б. 6.
4. Дүтпаев, С. Барақ батыр [Мәтін] : [батыр кесенесінің тарихи негізі] / С. Дүтпаев // Сарыкөл. - 2017. - 17 тамыз. - Б. 6.
5. Хамзин, Қ. Тарих жеке адамдардың тізбегі емес [Мәтін] : [Барақ батыр және батырдың зираты туралы деректер] / Қ. Хамзин // Қостанай таңы. - 2013. - 12 шілде. - Б. 11.
6. Шайсұлтанова, М. Туған жер - киелі мекен [Мәтін] : [Барақ батыр кесенесі] / М. Шайсұлтанова // Сарыкөл. - 2017. - 19 қазан. - Б. 3.

Барақ батыр туралы әдебиеттер:

1. Барақ. Ұлы даланың алғашқы пацифисы [Мәтін] // Стародуб, В. В. Сарыколь / В. В. Стародуб. - Костанай, 2014. - Б. 115-128.
2. Ерғазы, Қ. Барақ Жанұзақұлы [Мәтін] : [батыр (шамамен 1696, кейбір деректерде 1722, қазіргі Қостанай обл. Жангелдин ауд. Алдияр а. - ө.ж.б., Қостанай обл. Сарыкөл ауд.)] / Қ. Ерғазы // Қазақстан : ұлттық энцикл. : он томдық / бас ред. Ә. Нысанбаев. - Алматы, 1999. - Т. 2. Ә - Г. - Б. 146.

Интернет-ресурстар:

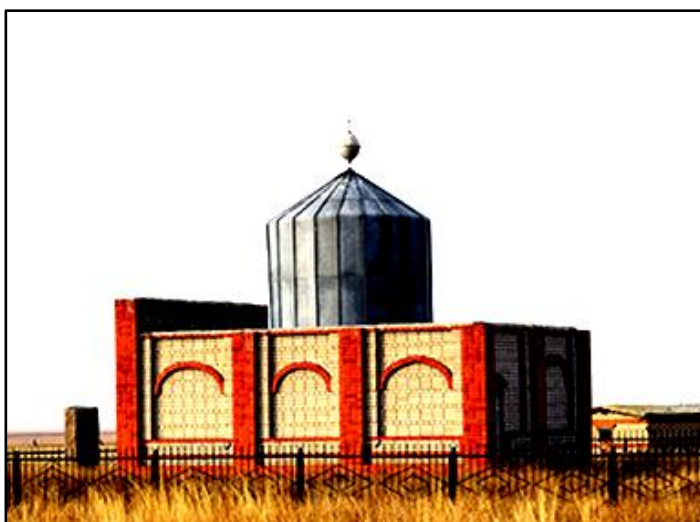
1. <http://kagro.kz/stati/vypuski-gazety/47-411/batyry-velikoi-stepi.html>
2. kst-museum.kz/sokralnye-mesta

3. https://kk.wikipedia.org/wiki/Барак_Жанұзақұлы

4. www.patrioti.info Patrioti

Мавзолей БАРАКА ЖАНУЗАКУЛЫ (Карабалуанулы)

в 12 километрах от села Крыловка
(объект общенационального значения)

Петроглифы с могилы Барака аулие

Есть в Сарыкольском районе замечательное место, которое обладает не только красотой первозданной природы, но и несет отпечаток истории и святости. Речь идет о мавзолее Барака аулие.

На могиле Барака был воздвигнут глиняный мавзолей со встроенным камнем с выбитым текстом. Время шло. Непогода, обильные дожди, снегопады, морозы, ветра делали свое разрушительное дело: скорбный знак ветшал, но вновь и вновь люди обновляли, ремонтировали его пока, не появившийся в свое время цемент не

позволил, отлить и установить на могиле Барака аулие более долговечное надгробие. Именно этот знак сохранен в ныне построенном мавзолее.

В июле 1996 года благодарные потомки Барака аулие воздвигли на его могиле кирпичный мавзолей. Мавзолей выполнен из силикатного кирпича; цоколь, пилоны и арки - из керамического кирпича. Купол имеет шлемовидную форму, выполнен из листов оцинкованного железа.

Стоящий достаточно долго бетонный знак не стали менять на более современный, сделанный из других материалов, а органично вписали его в мавзолей. Сохранены и вся структура существовавшей конструкции, заботливо собраны все камни, в разное время установленные в память о Бараке аулие.

Одновременно было возведено строение для приезжающих паломников - своеобразный степной отель. Он никогда не закрывается на замок, в нем может найти приют любой путник.

Литература:

1. Барак. Первый пацифист великой степи [Текст] // Стародуб, В. В. Сарыколь / В. В. Стародуб. - Костанай, 2014. - С. 115-128.

2. Барак батыр [Текст] // Известные личности Костанайской области / Костанайская обл. универс. науч. б-ка им. Л. Н. Толстого, Информ.-библиогр. отд. ; [сост.: Г. С. Булатова, В. И. Бондуровская, Д. А. Жумабаева ; отв. ред.: Б. М. Алкебаева, З. А. Варинке ; ред.: Д. Т. Дюсибаева]. - Костанай, 2016. - С. 10-11.

3. Барак батыр Карабалуанулы [Текст] // Костанайская область : энциклопедия : 70-летию области посвящается / КСТУ. - Алматы, 2006. - С. 243-244.

Статьи:

4. Михайлов, В. Потомки помнят Батыра Барака [Текст] / В. Михайлов // Совхозный рабочий. - 1996. - 19 июля. - С. 1, 4.

5. Омарова, Куляш. Батыры Великой степи [Текст] : [места захоронения батыров Костанайской обл.] / Куляш Омарова ; фото Георгия Шаповалова // Костанай-АГРО. - 2017. - 7 декабря. - С. 12.

6. Пауль, А. Мавзолей Барака батыра [Текст] : [исторические памятники Костанайской обл.] / А. Пауль // Наше время. - 2018. - 11 января. - С. 3.

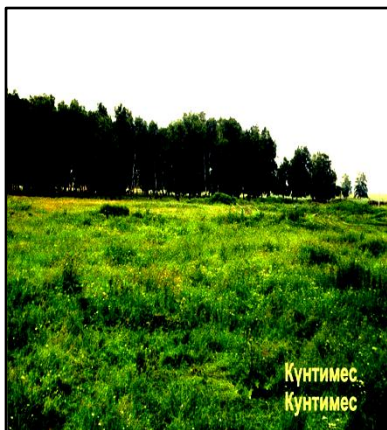
7. Попов, Роман. Дела великого воина и мудреца [Текст] : [мавзолей Барака аулие] / Роман Попов ; фото авт. // Костанай-АГРО. - 2014. - 3 июля. - С. 14.

8. У нашего батыра юбилей [Текст] / [ред. газ.] // Кустанайские новости. - 1996. - 16 июля. - С. 2.

Интернет-ресурсы:

1. https://ruh.kz/ru/geo/view/mavzolei_baraka_zhanuzakuli
2. <https://kagro.kz/stati/vypuski-gazety/47-411/batyry-velikoi-stepi.html>
3. <https://arna-news.kz/ekspediciya-arna/svyatynya-posredi-stepej/>

Күнтимес, ШОҚАН УӘЛИХАНОВТЫҢ туған ауылы

Күнтимес ауылы - қазақ халқының ғұлама ғалымы Шоқан Уәлихановтың кіндік қаны тамған жері.

1841 жылы Шыңғыс сұлтан салғызған Күнтимес ауылындағы мектептің орны анықталып, ол жерге ескерткіш қойылды.

Ескерткіштің көк күмбезі алыстан көз тартады. Тастың екі жақ жанындағы мәрмәр тастарға қазақ, орыс тілдерінде түсініктемелер жазылған. Ескерткіште жазылған түсінектемеден бөлек күмбездің төменгі жағында геометриялық куб пен шар орнатылған.

Мәрмәр таста: «1834 жылы Аманқарағай дуанының аға сұлтаны болып тағайындалған Шыңғыс Уәлихан салдырған мешіт, мектеп орны. Мектептің алғашқы шәкірті - қазақ халқының бірінші ғалымы Шоқан Уәлиханов» делінген.

Шоқан туған ауылында «Күнтимес» тобы құрылды. Топтың құрамына бірыңғай ауыл адамдары кіреді. Топ мүшелері біраз жұмыс атқарды.

Ауылдық мәдениет үйінің алдындағы «Шоқан» саябағына ағаш отырғызды. Шоқанның жас кезіндегі мүсіні мәдениет үйінің қасында орнатылды.

III. Уәлиханов туралы мағлұматтарды «2005, 2010 және 2015 жылдарға берілген Қостанай облысының атаулы күндері және оқиғалар күнтізбелерінен» қараңыз.

Күнтимес ауылы туралы мерзімді басылымдардағы жарияланымдар:

1. Әлкеев, Руслан. Бастамашыл топтың бастамасы [Мәтін] : ["Туған жер" бағдарламасы] / Руслан Әлкеев // Қостанай таңы. - 2017. - 25 шілде. - Б. 5.

2. Байдрахман, Алмас. "Қасиетті Қазақстан" орталығының бағыт-бағдары қандай? [Мәтін] : ["Қазақстанның киелі жерлері" жобасы] / Алмас Байдрахман // Арна. - 2017. - 19 қазан. - Б. 6.

3. Бейсенбайұлы, Жарылқап. Обағандағы орда [Мәтін] : [ғалым Ш. Уәлиханов туралы] / Жарылқап Бейсенбайұлы // Жас өркен - Қостанай. - 2010. - № 4. - Б. 2-8.

4. Мырзағожин, Қанапия. Шоқан ауылының азаматтары [Мәтін] : [ғалым Ш. Уәлихановтың туған жері Күнтемес деген пікір туралы] / Мырзағожин Қанапия // Егемен Қазақстан. - 2015. - 11 қараша. - Б. 5.

5. Шаяхмет, Ақылбек. Таулардан биік, теңізден терең [Мәтін] : [Шоқан Уәлихановтың туған жері Күнтиместің орны бөлек] / Ақылбек Шаяхмет // Қостанай таңы. - 2005. - 15 наурыз. - Б. 4-5.

Интернет-ресурстар:

1. https://www.azattyq.org/a/Kazakhstan_kostanai_shokan_village/1802020.html

2. <https://baribar.kz/tag/kuntimes-auyly/>

3. <https://www.instagram.com/p/Bf-IZUWnsky/>

4. <http://adebiportal.kz/kz/authors/view/1167>

Ш. Уәлихановтың шығармалары:

1. Зерттеулер. Ғылыми жазбалар. Хаттар [Мәтін] / Ш. Уәлиханов. - Алматы : Рауан, 2014. - 560 б.
2. Өмірі ; Қызметі ; Суретшілік өнері [Мәтін] / Ш. Уәлиханов. - Алматы : Өлке, 2013. - 352 б. - (Жасөспірімдер кітапханасы).
3. Таңдамалы [Мәтін] / Ш. Уәлиханов. - Алматы : Жазушы, 1985. - 560 б.

Ш. Уәлиханов туралы әдебиеттер:

4. Абылайханов, Т. Айтылмай жүрген құпия [Мәтін] / Т. Абылайханов. - Алматы : Асыл сөз, 2016. - 344 б.
5. Ақынжанов, М. Қазақ ағартушыларының қоғамдық-саяси көзқарастары-ның қалыптасуы [Мәтін] / М. Ақынжанов. - Алматы : Қазақ мемлекет баспасы, 1955. - 94 б.
6. Алдан-Семенов, А. Семенов-Тянь-Шанский [Мәтін] : (өнегелі өмір) / А. Алдан-Семенов. - Алматы : Жалын, 1977. - 288 б.
7. Әбішева, С. Н. Ш. Уәлихановтың мемориалдық мұражайындағы экспозицияның қалыптасуының негізгі құрылымы [Мәтін] / С. Н. Әбішева // Ш. Уәлихановтың рухани мұрасы мен қазақстандық және әлемдік ғылымдағы қоғамдық өрлеу идеяларының дамуы = Духовное наследие Ч. Валиханова, развитие идеи общественного прогресса в казахстанской и мировой науке : баяндамалар жинағы = сб. докл. / құраст.: Г. А. Саталкина, Н. Қ. Оташева. - Қостанай, 2010. - Б. 27-31.
8. Әлемдік педагогикалық ой-сана [Мәтін] : 10-томдық. Т. 10. XV-XX ғғ. қазақ ойшыл оқымыстыларының тәлім-тәрбие туралы ой-пікірлері / бас ред. Ж. Қ. Түймебаев. - Алматы : Таймас, 2010. - 400 б. - (Мәдени мұра).
9. Байменова, Б. С. Шоқан Уәлихановтың қоғамдық-саяси қызметі [Мәтін] / Б. С. Байменова // Ш. Уәлихановтың рухани мұрасы мен қазақстандық және әлемдік ғылымдағы қоғамдық өрлеу идеяларының дамуы = Духовное наследие Ч. Валиханова, развитие идеи общественного прогресса в казахстанской и мировой науке : баяндамалар жинағы = сб. докл. / құраст.: Г. А. Саталкина, Н. Қ. Оташева. - Қостанай, 2010. - Б. 40-44.
10. Бегалин, С. Бала Шоқан [Мәтін] : повесть / С. Бегалин. - Алматы : Қазақтың мемлекеттік көркем әдебиет баспасы, 1964. - 120 б.
11. Бегалин, С. Шоқан асулары [Мәтін] : повесть / С. Бегалин. - Алматы : Балауса, 1996. - 298 б.

12. Бейсенбайұлы, Ж. Шоқан [Мәтін] : ғұмырнамалық деректі хикаят / Ж. Бейсенбайұлы. - Алматы : Қазақстан, 2009. - 608 б. : 16 б. фотосурет. - (Ғибратты ғұмыр Личность и время).
13. Диярова, К. Ш. Шоқан Уәлиханов. Аққан жұлдыз [Мәтін] / К. Ш. Диярова. - Алматы : Тау Қайнар, 2016. - 208 б. - қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде.
14. Дулатова, Д. Уәлиханов Шоқан [Мәтін] / Д. Дулатова // Қазақ ССР : 4 томдық қысқаша энцикл. / бас ред. М. Қ. Қозыбаев. - Алматы, 1984. - Т. 3. - Б. 536-539.
15. Дүйсенбі, А. Аңыздар мен абыздар [Мәтін] / А. Дүйсенбі. - Астана : Фолиант, 2017. - 320 б.
16. Ибраев, Б. А. Уәлихановтың мемориалды комплексі [Мәтін] / Б. А. Ибраев // Қазақ ССР : 4 томдық қысқаша энцикл. / бас ред. Р. Н. Нұрғалиев. - Алматы, 1984. - Т. 4. - Б. 597.
17. Қазақстанның көрнекті қайраткерлері [Мәтін] / [құраст.: Х. Сүйіншә-лиев, Ш. Мұртаза]. - Алматы : 8&8, 2012. - 30 б. - қазақ және орыс тілдерінде = на каз. и рус. яз.
18. Қайнар көзіне қайта оралсақ [Мәтін] // Тарих парақтары : Қостанай облысы 80 = Костанайская область 80 / [ред. алқа: мәтін авт. А. Ермолович [және т. б.] ; қазақ тіліне ауд.: Ғ. Ахметчин [және т. б.]. - Қостанай, 2016. - Б. 10-20.
19. Қайырбеков, Ә. Шоқан мен Сәбит Мұқанов [Мәтін] / Ә. Қайырбеков // Ш. Уәлихановтың рухани мұрасы мен қазақстандық және әлемдік ғылымдағы қоғамдық өрлеу идеяларының дамуы = Духовное наследие Ч. Валиханова, развитие идеи общественного прогресса в казахстанской и мировой науке : баяндамалар жинағы = сб. докл. / құраст.: Г. А. Саталкина, Н. Қ. Оташева. - Қостанай, 2010. - Б. 31-35.
20. Қожаева, С. Қ. Шоқан Уәлихановтың ағартушылық идеялары (1835-1865) [Мәтін] / С. Қ. Қожаева // Ш. Уәлихановтың рухани мұрасы мен қазақстандық және әлемдік ғылымдағы қоғамдық өрлеу идеяларының дамуы = Духовное наследие Ч. Валиханова, развитие идеи общественного прогресса в казахстанской и мировой науке : баяндамалар жинағы = сб. докл. / құраст.: Г. А. Саталкина, Н. Қ. Оташева. - Қостанай, 2010. - Б. 73-78.
21. Өз халқын сүйген [Мәтін] : (Ш. Уәлихановқа - 180 жыл) : библиогр. әдебиеттер көрсеткіші = (к 180-летию Ч. Валиханова) : библиогр. указ. лит. / Әулиекөл аудандық кітапханасы, Әдістеме-библиографиялық бөлімі ; [құраст. Г. Т. Салимова ; пер. С. А. Айтбаева]. - Әулиекөл, 2015. - 30 б. - қазақ және орыс тілдерінде = на каз. и рус. яз.
22. Өтенияз, С. Уәлиханов Шоқан (Мұхамедханафия) Шыңғысұлы [Мәтін] / С. Өтенияз, Ә. Бейсенова // Айбын : энциклопедия / [бас ред. Б. Ө. Жақып]. - Алматы, 2011. - Б. 763-768.

23. Өтенияз, С. Уәлиханов Шоқан (Мұхамедханафия) Шыңғысұлы [Мәтін] / С. Өтенияз, Ә. Бейсенова // Қазақстан : ұлттық энцикл. : он томдық / бас ред. Б. Ғ. Аяған. - Алматы, 2006. - Т. 8. С - У. - Б. 646-650.
24. Салықов, К. Уәлиханов Шоқан (Мұхамедханафия) Шыңғысұлы [Мәтін] / К. Салықов // Қаныш Сәтбаев : энциклопедия / [бас ред. Б. Ө. Жақып]. - Алматы, 2011. - Б. 522-524.
25. Сәрсекеева, Гүлбану Құлетқызы. Шоқан Уәлихановтың әлем этнографиясына қосқан ғылыми үлесі [Мәтін] / Гүлбану Құлетқызы Сәрсекеева // Ш. Уәлихановтың рухани мұрасы мен қазақстандық және әлемдік ғылымдағы қоғамдық өрлеу идеяларының дамуы = Духовное наследие Ч. Валиханова, развитие идеи общественного прогресса в казахстанской и мировой науке: баяндамалар жинағы = сб. докл. / құраст.: Г. А. Саталкина, Н. Қ. Оташева. - Қостанай, 2010. - Б. 134-140.
26. Серғазин, Х. Уәлиханов ескерткіші [Мәтін] / Х. Серғазин // Қазақ ССР : 4 томдық қысқаша энцикл. / бас ред. Р. Н. Нұрғалиев. - Алматы, 1984. - Т. 4. - Б. 596-597.
27. Смағұлова, А. Қазақ халқының данышпан ұлы Ш. Уәлихановтың шығыстанушы ғалым және карта сызушы ретіндегі қызметі [Мәтін] / А. Смағұлова // Ш. Уәлихановтың рухани мұрасы мен қазақстандық және әлемдік ғылымдағы қоғамдық өрлеу идеяларының дамуы = Духовное наследие Ч. Валиханова, развитие идеи общественного прогресса в казахстанской и мировой науке: баяндамалар жинағы = сб. докл. / құраст.: Г. А. Саталкина, Н. Қ. Оташева. - Қостанай, 2010. - Б. 146-155.
28. Уәлиханов Шоқан Шыңғысұлы [Мәтін] // 2015 жылға берілген Қостанай облысының атаулы күндері және оқиғалар күнтізбегі : 42-шығ. / [Л. Н. Толстой ат. Қостанай ОӘФК, Ақпараттық-библиографиялық бөлім ; құраст. Б. Б. Сейітова, Ә. Қ. Сәлібаева, А. Т. Нұрмағамбетова, Ә. Р. Тәжікенова ; ред. Б. Б. Сейітова, Б. М. Әлкебаева]. - Қостанай, 2014. - Б. 30-38.
29. Уәлиханов Шоқан (Мұхамедханафия) Шыңғысұлы (1835-1865). 2-кіт. [Мәтін] // Қазақ халқының тарихи тұлғалары : қысқаша анықтамалық / құраст. Ә. Көпіш. - Алматы, 2016. - Б. 186-193.
30. Уәлиханов Шоқан (Мұхамедханафия) Шыңғысұлы [Мәтін] // Ахмет Байтұрсынұлы : энциклопедия / бас ред. Ж. Тойбаева ; құраст. Ғ. Жандыбаев [және т. б.]. - Алматы, 2017. - Б. 538-539.
31. Уәлиханов Шоқан (Мұхамедханафия) Шыңғысұлы [Мәтін] // Қазақстан ғалымдары : энцикл. анықтамалық / бас ред. Б. Ө. Жақып. - Алматы, 2012. - Т. 1. А - К. - Б. 97-99.
32. Уәлиханов Шоқан (Мұхамедханафия) Шыңғысұлы [Мәтін] // Қазақстан ғылымы : энциклопедия / бас ред. Б. Ө. Жақып. - Алматы, 2010. - Т. 2. Қ-Я. - Б. 394-398.

33. Шаяхметова, А. Қ. ХІХ ғасырдың 1840-1860 жылдарындағы Қазақстан-дағы саяси-құқықтық жағдай және Ш. Уәлихановтың қоғамдық-саяси қызметі [Мәтін] / А. Қ. Шаяхметова // Ш. Уәлихановтың рухани мұрасы мен қазақстандық және әлемдік ғылымдағы қоғамдық өрлеу идеяларының дамуы = Духовное наследие Ч. Валиханова, развитие идеи общественного прогресса в казахстанской и мировой науке: баяндамалар жинағы = сб. докл. / құраст.: Г. А. Саталкина, Н. Қ. Оташева. - Қостанай, 2010. - Б. 155-160.

34. Шоқан (Мұхаммед-Қанапия) Уәлиханов [Мәтін] // Орманов, Қ. Ел мен жер және тұлғалар тарихы : [өлкетану оқулығы] / Қ. Орманов. - Алматы, 2014. - Б. 257-259.

35. Шоқан Уәлиханов [Мәтін] : библиогр. әдебиет көрсеткіші = библиогр. указ. лит. / Науырзым аудандық орталықтандырылған кітапхана жүйесі ; [құраст.: Жақсимбетова Ж. К., Иманкулова С. З.]. - Қараменді, 2015. - 24 б.

36. Шоқан Уәлиханов [Мәтін] / [құраст.-авт. С. Өтеуғалиева]. - Алматы : Аруна, 2014. - 22, [2] б. - (Даңқты адамдар).

37. Шоқан Уәлихановтың 180 жылдығына арналған "Жұлдызы жанған ғалым" облыстық көшпелі семинарының материалдары [Мәтін] / Л. Н. Толстой атындағы Қостанай облыстық әмбебап ғылыми кітапханасы, Кітапханаларды дамыту бөлімі ; [құраст. А. Қ. Минасова]. - Қостанай, 2015. - 43 б.

38. Шоқан Уәлиханов [Мәтін] : [туған жері туралы] // Стародуб, В. В. Сарыколь / В. В. Стародуб. - Қостанай, 2014. - Б. 105-114.

39. Ыбырай Алтынсарин [Мәтін] : үш томдық шығармалар жинағы. Т. 1. Ғұмырбаяндық эссе-хикаят және ғылыми зерттеулер / Ә. Ж. Дербісәлин ; [құраст.: Ж. Тілепов, Ә. Тұрғалиева]. - Алматы : Дәуір-Кітап, 2015. - 632 б.

Ш. Уәлиханов туралы мерзімді басылымдардағы жарияланымдар:

39. Айманов, Б. Шоқан Уәлиханов шығармаларындағы билер соты мәселесі [Мәтін] : (Шоқан Уәлихановқа 180 жыл) / Б. Айманов // Қазақстан тарихы: әдістемелік журнал. - 2015. - № 6. - Б. 3-7.

40. Айманов, Бауыржан. Шоқан және билер соты мәселесі [Мәтін] / Бауыржан Айманов // Қазақ тарихы: ғылыми-әдістемелік журнал. - 2015. - № 7. - Б. 43-44.

41. Алдияр, Сарман. Шоқанға ескерткіш қойылды [Мәтін] / Сарман Алдияр // Сарыкөл. - 2017. - 9 қараша. - Б. 3.
42. Алпартегі, Жексен. Шоқан туралы тың туынды [Мәтін] / Жексен Алпартегі // Айқын. - 2016. - 15 шілде. - Б. 9.
43. Алпысбаева, Қарашаш. Шоқан Уәлиханов және халық мұрасы [Мәтін] / Қарашаш Алпысбаева // Қазақ тарихы: ғылыми-әдістемелік журнал. - 2016. - № 7-8. - Б. 73-74.
44. Аташ, Берік. Шоқанның тұлғалық және шығармашылық болмысы [Мәтін] / Берік Аташ, Жасұлан Белтенев // Қазақ тарихы: ғылыми-әдістемелік журнал. - 2016. - № 7-8. - Б. 96-98.
45. Ахметжан, Қалиолла. Қазақ мылтықтары туралы деректер [Мәтін] : (Ш. Уәлиханов еңбектері бойынша) / Қалиолла Ахметжан // Қазақ тарихы: ғылыми-әдістемелік журнал. - 2016. - № 7-8. - Б. 64-66.
46. Әбікеева, Гүлнар. Қазақ киносындағы Шоқан бейнесі [Мәтін] / Гүлнар Әбікеева // Қазақ тарихы: ғылыми-әдістемелік журнал. - 2016. - № 7-8. - Б. 40-41.
47. Әзібаева, Бақытжан. Шоқан - отандық фольклортанудың негізін салушы [Мәтін] / Бақытжан Әзібаева // Қазақ тарихы: ғылыми-әдістемелік журнал. - 2016. - № 7-8. - Б. 37-39.
48. Әлкеев, Руслан. "Ол - халықтың баласы болды" [Мәтін] : [Шоқан Уәлиханов туралы] / Руслан Әлкеев // Қостанай таңы. - 2015. - 3 қараша. - Б. 7.
49. Әшімов, Асанәлі. "Достоевскиймен еркін сөйлескен" [Мәтін] : [Шоқан Уәлиханов] / Асанәлі Әшімов // Қазақ әдебиеті. - 2015. - 6-12 қараша. - Б. 6.
50. Бәкір, Ә. Қ. Ұлы ғалым Шоқан Уәлиханов халқының саяси қорғаны, әлеуметтік айбаты [Мәтін] / Ә. Қ. Бәкір // Отан тарихы = Отечественная история. - 2015. - № 1. - Б. 24-38.
51. Бейсенбайұлы, Жарылқап. Ортағасырлық жазба мұралардың шүйгін зерттеушісі [Мәтін] : [Ш. Уәлиханов] / Жарылқап Бейсенбайұлы // Мәдени мұра. - 2015. - № 6. - Б. 37-44.
52. Бекетайұлы, М. Шоқан Уәлихановтың Шинжияңға сапары [Мәтін] / М. Бекетайұлы // Самопознание. kz. - 2017. - № 3. - Б. 55-58.
53. Дәдебаев, Ж. Қазақ халқының сүйікті перзенті [Мәтін] : [Шоқан Уәлиханов] / Ж. Дәдебаев, П. Бисенбаев, Е. Кәрібозов // ҚазҰУ Хабаршысы. Тарих сериясы = Вестник КазНУ. Сер. Историческая. - 2016. - № 4. - Б. 304-309.
54. Дәдебаев, Жанғара. Сібір кадет корпусының түлегі [Мәтін] : [Шоқан Уәлиханов] / Жанғара Дәдебаев // Қазақ әдебиеті. - 2015. - 6-12 қараша. - Б. 1, 7.

55. Дәдебаев, Жанғара. Шоқан Уәлиханов [Мәтін] / Жанғара Дәдебаев // Қазақ тарихы: ғылыми-әдістемелік журнал. - 2016. - № 7-8. - Б. 42-44.
56. Дәркембаева, К. Шоқан еңбектері [Мәтін] : ["Ғылым ордасы" ғылыми кітапханасы туралы] / К. Дәркембаева, Д. Нұрмұхаметова // Қазақ әдебиеті. - 2015. - 6-12 қараша. - Б. 8.
57. Еженханұлы, Бақыт. Шоқан пайдаланған көне Қытай деректемелері [Мәтін] : тарихи-географиялық дереккөздер / Бақыт Еженханұлы // Мәдени мұра. - 2015. - № 1. - Б. 49-54.
58. Есепбай, Жанбота. Шоқанның досы [Мәтін] : [орыс досы Г. Потанин туралы] / Жанбота Есепбай // Қазақ әдебиеті. - 2015. - 2-8 қазан. - Б. 1, 6.
59. Жарықбаев, Қ. Шоқанның психологиялық көзқарастары [Мәтін] / Қ. Жарықбаев, Ш. Сатиева // Мектептегі психология = Психология в школе. - 2015. - № 11. - Б. 4-8.
60. Жетпісбай, Нұржан. Дара құбылыс [Мәтін] : [Ш. Уәлиханов туралы] / Нұржан Жетпісбай // Қазақ әдебиеті. - 2015. - 6-12 қараша. - Б. 8.
61. Жүністегі, Кәмел. Өмір сүруге хақысы... [Мәтін] : (әңгіме) / Кәмел Жүністегі // Қазақ әдебиеті. - 2016. - 9-15 желтоқсан. - Б. 32, 33.
62. Ильясов, Н. Халқым деп соққан қос жүрек [Мәтін] : [Шоқан Уәлиханов және Салық Бабажанов] / Н. Ильясов // Қазақстан тарихы: әдістемелік журнал. - 2016. - № 12. - Б. 20-21.
63. Кенемолдин, Мұратбек. Шоқанның Семейдегі жылдары [Мәтін] / Мұратбек Кенемолдин // Абай. - 2015. - № 6. - Б. 29-35.
64. Қайратұлы, Бекен. Шоқанның тапаншасы [Мәтін] / Бекен Қайратұлы ; суретті түсірген Орынбай Балмұрат // Егемен Қазақстан. - 2017. - 20 қазан. - Б. 12.
65. Қайырбеков, Әділғазы. Шоқан шыққан шың [Мәтін] : немесе С. Мұқановтың Ш. Уәлиханов өмірі мен шығармашылығын зерттеп-байыптауы хақында / Әділғазы Қайырбеков // Қазақ тарихы: ғылыми-әдістемелік журнал. - 2016. - № 7-8. - Б. 78-79.
66. Құсайынов, С. Қақтың феномені - Шоқан Уәлиханов [Мәтін] / С. Құсайынов, Ө. Ж. Сағымбай // Қазақ тарихы: ғылыми-әдістемелік журнал. - 2016. - № 7-8. - Б. 82-83.
67. Медеуханұлы, Әсет. Қошқарбай Қиятов кім болған? [Мәтін] : [Ш. Уәлихановтың Қашғар сапарында қызмет көрсеткен адам] / Әсет Медеуханұлы // Абай. - 2015. - № 6. - Б. 36-40.
68. Молдахметұлы, Жомарт. Шетелдердегі қазақ ескерткіштері [Мәтін] / Жомарт Молдахметұлы // Айқын. - 2015. - 3 желтоқсан. - Б. 25.

69. Мұқанов, Қайролла. Шоқан және Шота Уәлихановтар [Мәтін] : [Шота Уәлихановтың ғалым Шоқан Уәлиханов туралы зерттеулері] / Қайролла Мұқанов // Қазақ. - 2015. - 4-11 қыркүйек. - Б. 11.
70. Өтенияз, Самат. Шоқан Уәлиханов және қазақ елі бодандығы [Мәтін] / Самат Өтенияз // Қазақ тарихы: ғылыми-әдістемелік журнал. - 2016. - № 7-8. - Б. 32-35.
71. Сатыбалдиева, Мастура. Шоқан Уәлиханов еңбектеріндегі тарихи-археологиялық және сәулет ескерткіштері мәселелері [Мәтін] / Мастура Сатыбалдиева // Қазақ тарихы: ғылыми-әдістемелік журнал. - 2016. - № 7-8. - Б. 98-101.
72. Серікқызы, Қ. Шоқан шыққан шың [Мәтін] : [шоқантанушылар Жарылқап Бейсенұлы мен Зирабүбі Төленовамен сұхбат] / Қ. Серікқызы // Қазақ әдебиеті. - 2015. - 6-12 қараша. - Б. 5.
73. Серубаева, А. Т. Шоқан және "Едиге" [Мәтін] / А. Т. Серубаева // Отан тарихы = Отечественная история. - 2015. - № 4. - Б. 167-171.
74. Сихымбаева, Күлән. Ш. Уәлиханов еңбектеріндегі антропологиялық тұжырымдар туралы [Мәтін] / Күлән Сихымбаева // Қазақ тарихы: ғылыми-әдістемелік журнал. - 2016. - № 7-8. - Б. 6-10.
75. Сыздық, Рәбиға. Шоқанның тілтанымдық тұлғасы [Мәтін] / Рәбиға Сыздық // Қазақ тарихы: ғылыми-әдістемелік журнал. - 2016. - № 7-8. - Б. 6-10.
76. Туткушбаева, Р. М. Ш. Уәлихановтың Талдықорған өңірін зерттеу ерекшеліктері [Мәтін] / Р. М. Туткушбаева // ҚазҰУ Хабаршысы. Тарих сериясы = Вестник КазНУ. Сер. Историческая. - 2015. - № 3. - Б. 281-285.
77. Хасан Серікбол. Орыс географиялық қоғамына кімдер мүше болды? [Мәтін] / Хасан Серікбол // Айқын. - 2015. - 24 қыркүйек. - Б. 31.
78. Хасан, Серікбол. Потанин және қазақ зиялылары [Мәтін] : [орыс ғалымы] / Серікбол Хасан // Айқын. - 2016. - 29 шілде. - Б. 17.
79. Хасан, Серікбол. Шоқан сүйген сұлулар [Мәтін] : [Уәлиханов ғашық болған қыздар туралы] / Серікбол Хасан ; коллаж жасаған Нағым Нұрмұханбетов // Айқын. - 2015. - 30 сәуір. - Б. 23.
80. Хасан, Серікбол. Шоқан Уәлиханов Левшинді неге сынады? [Мәтін] / Серікбол Хасан // Айқын. - 2016. - 1 шілде. - Б. 11.

Интернет-ресурстар:

1. <https://clck.ru/D8qqw>
2. <http://adebiportal.kz/kz/authors/view/1167>
3. <http://e-history.kz/kz/biography/view/4>
4. https://massaget.kz/okushyilarga/uy_tapsyirmasyi/25209/
5. <http://www.uniface.kz/index.php?post=article&id=752>

Село Кунтимес - место рождения ЧОКАНА ВАЛИХАНОВА

Сарыкольский район богат историческими местами. Среди них урочище - Кунтимес. Село Кунтимес является историческим местом, где в 1835 году родился и провел первые годы жизни великий казахский учёный, этнограф, дипломат, общественный деятель, просветитель и путешественник Чокан Валиханов (настоящее имя Мухаммед-Канафия).

Поселок был основан в 1834 году Чингизом Валихановым, который состоял на службе у российского царя и в год своего назначения султаном Аманкарагайского округа выбрал местом своей ставки это урочище.

Неудивительно, почему он решил остановиться именно в Кунтимесе - это очень живописное место с сосновым бором, поистине степной оазис. Согласно данным, поэтичное название селу присвоил именно отец будущего ученого - Чингиз. Аул, окруженный со всех сторон сосновым лесом, почти не достигали лучи солнца, что отражено в названии: күн - солнце, тимес - не достанет.

Предание гласит, что по приказу султана сюда прорубили просеку, служившую выездом и въездом, остальная же часть леса была надежной защитой, дарованной природой. По историческим сведениям, в ауле Кунтимес у Чингиза был сосновый дом.

О том, что именно в Кунтимесе родился Чокан Валиханов, писал академик Алькей Маргулан, позже это в своих трудах подтверждает историк Манаш Козыбаев. Говорилось и о том, что в год рождения сына отец Чокана заложил и построил мечеть. Найти эти постройки исследователям долгое время не удавалось, пока место ее расположения в Кунтемесе не подсказали местные сторожилы.

В советское время название аула неоднократно менялось, и только накануне 150-летия Чокана Валиханова, селу вернули историческое название.

Самым главным фактом того, что известный этнограф и ученый родился именно здесь, называют карты самого Чокана, где местность Кунтимес обозначена им как «Біздің үй - наш дом».

Книги и статьи о жизни и деятельности Ч. Валиханова представлены в «Календарях дат и событий Костанайской области на 2005, 2010 и 2015 годы».

Литература:

1. Стародуб, В. Промелькнувший метеор [Текст] : [о родине Чокана Валиханова] / В. Стародуб // Исторические, памятные, культурные места Сарыколя / [ред. В. И. Фролов ; худож. Г. М. Соков ; фото С. Миронова, К. Стародуба]. - Костанай, 2011. - С. 49-63.

2. Стародуб, В. В. К вопросу об оставшихся свидетельствах пребывания семьи Валихановых в Кунтимесе [Текст] / В. В. Стародуб // Духовное наследие Ч. Валиханова, развитие идеи общественного прогресса в казахстанской и мировой науке : сб. докладов / отв. за вып. У. Б. Акимбаева ; сост.: Г. А. Саталкина, Н. К. Оташева. - Костанай, 2010. - С. 105-109.

3. Чокан Валиханов [Текст] // Стародуб, В. В. Сарыколь / В. В. Стародуб. – Костанай, 2014. - С. 105-114.

Публикации в периодических изданиях:

3. К 175-летию со дня образования посёлка Кунтимес [Текст] : [газета "Совхозный рабочий" от 09.07.1993 г.] / [ред. газ.] / Сарыкөл = Сарыколь. - 2011. - 18 августа. - С. 3.

4. Кривальцевич, Т. В глубь столетий [Текст] : [казахский ученый-этнограф, просветитель Чокан Валиханов] / Т. Кривальцевич // Сарыкөл. - 2017. - 31 августа. - С. 8.

5. Кушекбаева, С. Домой на Родину... [Текст] : Скульптура казахского просветителя украсит аллею в Сарыкольском районе / С. Кушекбаева ; фото Александра Откина // Наш Костанай. - 2017. - 26 октября. - С. 1, 4.

6. Мусатова, А. Село родное [Текст] : [село Кунтимес] / А. Мусатова // Сарыкөл. - 2017. - 27 июля. - С. 4.

7. Нокрабекова, З. В поисках земных цивилизаций [Текст] : Более 10 объектов, представленных в список на включение в Сакральную карту Казахстана, посетила республиканская этнокультурная экспедиция / З. Нокрабекова // Казахстанская правда. - 2017. - 30 октября. - С. 6.

8. Первухина, М. "Кунтимес - наш дом" [Текст] : [о том, как Кунтимес связан с фамилией Валихановых, рассказывает уроженка этого села У. Игликова] / М. Первухина ; фото Василия Васильева // Костанай-АГРО. - 2015. - 19 ноября. - С. 22.

9. Преображенская, Е. Не пропускающий солнца [Текст] : поселок Кунтимес Сарыкольского р-на этнографы объявили тринадцать лет назад местом рождения Ч. Валиханова / Е. Преображенская ; фото Константина Вишниченко // Костанайские новости. - 2006. - 5 июля. - С. 5.

10. Святыни Костанайской области [Текст] / Материал подготовлен совместно с районным краеведческим музеем // Маяк. - 2018. - 1 февраля. - С. 6.

11. Смолова, Н. По родным местам [Текст] : [экскурсия в сёла Кунтимес и Краснодон] / Н. Смолова // Сарыкөл. - 2017. - 9 ноября. - С. 5.

12. Туркестанов, Т. Что сказал бы Чокан Валиханов, если бы сегодня увидел свою родину [Текст] / Т. Туркестанов // Костанайские новости. - 2003. - 4 июня. - С. 4.

13. Шаяхмет, А. Давайте объединим усилия [Текст] : [о месте рождения Ч. Валиханова] / А. Шаяхмет, К. Ахметов // Казахстанская правда. - 2006. - 8 сентября. - С. 8.

14. Шаяхмет, А. Кунтемис - родина Чокана [Текст] : [о месте рождения Ч. Валиханова] / А. Шаяхмет // Нива. - 2010. - № 7. - С. 96-100.

15. Штыкельмайер, И. Долгий путь к дому [Текст] : в селе Кунтимес Сарыкольского района установлен памятник Чокану Валиханову / И. Штыкельмайер // Костанайские новости. - 2017. - 9 ноября. - С. 3.

16. Штыкельмайер, И. Там, где родился Валиханов [Текст] : [почему может исчезнуть село, где родился Чокан Валиханов] / И. Штыкельмайер ; фото Сергея Миронова // Костанайские новости. - 2017. - 5 октября. - С. 12.

Интернет-ресурсы:

1. <http://www.zakon.kz/4572366-istoriki-sporjat-o-meste-rozhdenija.html>
2. <http://kstnews.kz/news/society?node=39876>
3. <https://clck.ru/D8qrK>
4. <https://clck.ru/D8qrf>

ТАРАН АУДАНЫ

Таран ауданы

ЖАБАҒЫ батыр ИПАНҰЛЫ жерленген жері

Журавлев ауылының зираты

Жабағы батыр бейіті орналасқан жері - аудан орталығы Таран ауылынан бірнеше шақырым жердегі Әйет өзенінің жағасы, Журавлев селосындағы бейіті.

Аты аңызға айналған батыр, қыпшақ Қобыландының тікелей ұрпағы Жабағы батыр ХҮІІІ ғасырда өмір сүрген және жауынгерлік ерліктерімен аты шыққан.

Жабағы батыр 1722 жылы қалмақтармен шайқаста қаза тапты.

Ел аузындағы аңызға қарағанда, Қыпшақ даласына ат қойып келген қалмақтардың үлкен тобы Жабағы батырдың ауылының дәл іргесінде ажал табады. Жасанып келген жауға қарсы қайрат қылып, батырдың астындағы атына оқ тиіп мертігіп, аттан құлап түскен батыр жаяу соғысып, қылыштасып жүргенде ту сыртынан атылған оқтан жаралы болады. Бұл жарадан сау қалмасын білген қолбасшы сонда жұртын жиып: «Атаңа нәлет қалмақтың өліктерін сасытпай, үлкен шұңқыр қазып, бәрін бір жерге көміндер, ал күні ертең мен ол дүниелік болып кетсем, сол шұңқырдың үстіне оба үйіп, төбеге өзімді жерлендер, ата жауымыз тіріліп кетіп жүрмесін, үстерінен басып жатайын», - десе керек. Батыр бабаларының өсиетін ұрпақтары бұлжытпай орындаған.

Жазықтағы жалғыз төбенің қолдан үйілгеніне күмән келтіру қиын. Батыр зираты шынында да қарауыл төбеге ұқсайды. Жабағы батыр елдің шетінде, желдің өтінде жастыққа жантайып жатқандай.

Жабағы батыр бейітіне жақын жерде, жыраның жанында бұлақ ағып жатыр.

2002 жылы Таран ауданының Журавлев елді мекенінде Жабағы батыр рухына арнап ұрпақтары ас беріп, бейіт басына ескерткіш белгі қойды.

Әдебиеттер:

1. Досов, Әбдірахман. Намыстан жаралған [Мәтін] : [өлең] / Әбдірахман Досов ; орыс тілінен аударған Ақылбек Шаяхмет // Қобыланды батыр : Қобыланды батырдың Қостанай қаласында ескерткіші орнатылуына байланысты мақалалар және ғылыми-практикалық конференция материалдары / құраст. А. Шаяхмет. - Қостанай, 2016. - Б.140-142.
2. Жабағы батыр [Мәтін] // Орманов, Қ. Ел мен жер және тұлғалар тарихы : [өлкетану оқулығы] / Қ. Орманов. - Алматы, 2014. - Б. 89-90.
3. Шаяхмет, А. Жабағы батыр [Мәтін] : [өлең] / А. Шаяхмет // Қобыланды батыр : Қобыланды батырдың Қостанай қаласында ескерткіші орнатылуына байланысты мақалалар және ғылыми-практикалық конференция материалдары / құраст. А. Шаяхмет. - Қостанай, 2016. - Б.138-139.

Мерзімді басылымдардағы жарияланымдар:

4. Арғынбаев, Ж. Жауын жастанып жатқан батыр [Мәтін] : [Жабағы батыр жайында] / Ж. Арғынбаев // Егемен Қазақстан. - 2005. - 25 мамыр. - Б. 7 ; 2006. - 31 мамыр. - Б. 7.
5. Досов, Әбдірахман. Бұл өмірден сырым бар ма жасырған [Мәтін] : [өлеңдер] / Әбдірахман Досов ; аударған - ақын Ақылбек Шаяхмет // Қостанай таңы. - 2010. - 26 қаңтар. - Б. 5.
6. Зейнелов, Е. Жабағының жатқан жерінен сыр... [Мәтін] : [батырдың жерленген жері] / Е. Зейнелов // Шамшырақ = Маяк. - 2010. - 23 желтоқсан. - Б. 12.
7. Науырызбаев, Қ. Қалмақ қырылған обада жатқан Жабағы батыр [Мәтін] / Қ. Науырызбаев // Маяк. - 2016. - 21 шілде. - Б. 4.
8. Сүйінұлы, Е. Жабағы батырдың өшпес рухы [Мәтін] : [батырға арналып ас берілді] / Е. Сүйінұлы // Қостанай таңы. - 2002. - 13 тамыз. - Б. 2.
9. Шаяхмет, А. Жабағы батыр [Мәтін] : [өлең] / А. Шаяхмет // Қостанай таңы. - 2002. - 25 маусым. - Б. 15.
10. Шаяхмет, А. Жабағы батыр [Мәтін] : [зерттеу] / А. Шаяхмет // Атамекен. - 2003. - 22 қаңтар. - Б. 6.
11. Шаяхмет, Ақылбек. Тақыр жерге шөп шықпайды [Мәтін] : [қазақ батырлары туралы] / Ақылбек Шаяхмет // Қазақ. - 2010. - 19-26 наурыз. - Б. 7.

Интернет-ресурстар:

1. <http://kagro.kz/stati/vypuski-gazety/47-411/batyry-velikoi-stepi.html>
2. kst-museum.kz/sokralnye-mesta/item/31-mogila-m-seralina.html
3. <http://e-history.kz/ru/contents/view/3718>
4. <http://kraeved-kst.kz/int-map/ru.html>

Место захоронения ЖАБАГЫ батыра *на кладбище села Журавлевка*

Одним из славных сыновей Великой степи, отдавших жизнь за свободу и независимость своей Отчизны, был Жабагы батыр из рода кипчак, прямой потомок легендарного Кобланды батыра, внук батыра Тугеля, унаследовавший от деда силу, выносливость и мудрость.

Доблестная история жизни батыра пронизана непрерывными битвами за родную землю. Погиб Жабагы батыр в 1722 году в сражении с калмыками как достойный сын своего народа. По народным преданиям,

Жабагы батыр возглавил войско против врага. Долго длилось сражение, в бою калмыки ранили коня батыра, он продолжал биться пешим, но стрела врага попала в него. Зная, что теперь он не сможет оправиться от ран, батыр Жабагы собрал воинов и наказал им: «Чтобы трупы врагов не отравили местность, разлагаясь, выройте большую яму и заройте их. А когда и я умру, насыпьте поверх этой ямы большой курган из камней и земли, и на самом верху похороните меня. Буду сверху лежать, придавливая их собой и охраняя».

Наказ батыра Жабагы был исполнен. Был насыпан огромный курган, такой большой, что трудно поверить, что он рукотворный. Могила похожа на воинский караул, как будто глядит Жабагы батыр с высоты на землю, оберегая ее. На краю села Журавлевка, у подножия рукотворного кургана стоит памятный камень, а на вершину холма к могиле отважного воина ведет каменная лестница. Недалеко от могилы, расположенной в устье реки Аят, внизу у оврага течет ручей. По словам стариков, вода из родника является священной, испивший воду из ручья чувствует себя бодрым и здоровым.

Паломники часто приходят сюда, ночами молятся здесь, излечиваются, прославляя батыра Жабагы и его святой дух. Потомки батыра в 2002 году установили у подножия кургана памятный камень, а также бережно хранят семейные реликвии, передающиеся из поколения в поколение, - походный флаг XVIII века, врученный деду Жабагы батыра Тугелю Абылай ханом, поясной кошель Жабагы батыра и книгу на староарабском языке.

Литература:

1. Так говорят потомки батыра [Текст] // Қобыланды батыр : Қобыланды батырдың Қостанай қаласында ескерткіші орнатылуына байланысты мақалалар және ғылыми-практикалық конференция материалдары / құраст. А. Шаяхмет. - Қостанай, 2016. - Б.135-140.

Статьи:

2. Аманжолова, А. Жабагы батыр [Текст] / А. Аманжолова // Наше время. - 2018. - 18 января. - С. 4.
3. Воскобойник, Ольга. А что это за улица, и кто на ней живет? [Текст] : [одна из улиц в с. Тарановское носит имя легендарного героя Жабагы батыра] / Ольга Воскобойник ; по рассказам местных жителей и сети Интернет // Маяк. - 2015. - 1 октября. - С. 8.
4. Кострова, Марина. По следам Жабагы-батыра [Текст] : [о реликвии, хранящейся в семье потомка Жабагы-батыра] / Марина Кострова // Костанай-ские новости. - 2013. - 21 ноября. - С. 14 .

5. Ли, О. Знамя великого предка - наш талисман [Текст] : [о реликвии, хранящейся в семье потомка Жабагы-батыра] / О. Ли // Шамшырақ = Маяк. - 2005. - 2 декабря. - С. 1.

6. Мухамеджан, Сая. Имя Жабагы батыра сохраним в веках [Текст] / Сая Мухамеджан // Маяк. - 2017. - 7 декабря. - С. 1.

7. Омарова, Куляш. Батыры Великой степи [Текст] : [места захоронения батыров Костанайской обл.] / Куляш Омарова ; фото Георгия Шаповалова // Костанай-АГРО. - 2017. - 7 декабря. - С. 12.

8. Шаяхмет, А. Так говорят потомки батыра. Что добавить? [Текст] / А. Шаяхмет // Костанайские новости. - 2002. - 10 декабря. - С. 3.

Интернет-ресурсы:

1. <http://kagro.kz/stati/vypuski-gazety/47-411/batyry-velikoi-stepi.html>
2. <https://www.qazmap.kz/article/mesto-zahoronenia-batyra-zabagy-ipanuly>
3. <https://www.qazmap.kz/site/search?page=8>
4. <http://kagro.kz/stati/vypuski-gazety/47-411/batyry-velikoi-stepi.html>

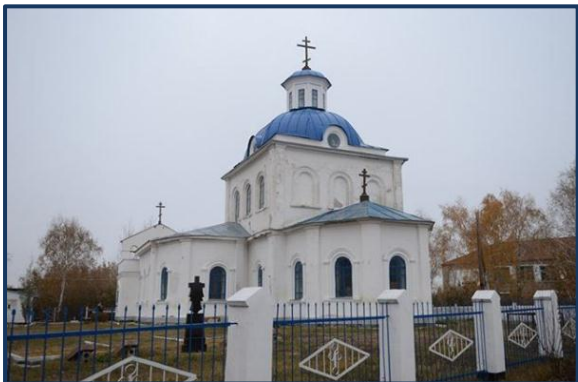
ҰЗЫНКӨЛ АУДАНЫ

Ұзынкөл
ауданы

СВЯТО-НИКОЛЬСК шіркеуі

Пресногорьков ауылы

Іргетасы 1799 жылы қаланған Свято-Никольск ғибадатханасы - облысымыздағы ең көне шіркеу. Облыс орталығынан 260 шақырымдағы Ұзынкөл ауданының Пресногорьков ауылында бой көтерген нысан кесек тас пен күйген кірпіштен қаланған.

Алғашында шіркеу Горький көлінің жағалауындағы Қызыл орманның қарағайынан тұрғызылған, бірақ ол 1798 жылы өртеніп кеткен. Осыдан кейін 1799 жылы шіркеуді тастан тұрғызу туралы шешім қабылданды. Пресногорьковтың жергілікті тұрғындары төрт жыл бойы өздері ақша жинап тастан ауыл үшін сәулет ғимаратын тұрғызды.

Шіркеудің қасындағы зиратқа орыс патшалығына қызмет еткен бірнеше генералдар жерленген. 1831 жылы Сібір казак әскерінің қолбасшысы Федор Набоковтың, 1835 жылы облысты аралау кезінде кенеттен көз жұмған Омбы облыстық басқармасының бастығы генерал-лейтенант В. И. де Сент-Лоранның мәйіті жерленген. Сент-Лоранның бетіне қойылған мырыш жапқыш облыстық өлкетану музейіне тапсырылды. Үшінші генерал - Екінші Сібір казак полкінің командирі Иван Нарбут 1919 жылы дүние салған.

Герасим Радионов - шіркеудің алғашқы дін қызметкері. Ал құлшылық орны Сібір казактарының пір тұтқан жебеушісіне айналған Николай Чудотворец есімінің құрметімен аталады. Сібір даласын аралаған Ресей патшасы II Николай осы шіркеу сыртынан өткен. Ол кезде ғибадатхананың келбеті де басқаша болған екен. Кіреберіс есігінің алдын бағандар тіреп тұрған.

Шіркеу астында жерасты өткел бар деген әңгіме бар. Оның себебі де жоқ емес. Сібір басқару әкімшілігі бекіністерді салуға бұйрық берген кезде ғибадатханалар елді мекеннің қақ ортасында бой көтерсін деген талап қояды. Дәл Пресногорьковтағы жерасты жолын табу мүмкін болмады. Себебі, кеңестік уақытта талауға түскен ескі ғибадат үйін қайта қалпына келтірген кезде еденнің төмен бөлігі көміліп қалды. Бірақ жерден жоғары көтеріліп қараған адамға орманға қарай ағараңдап апаратын топырақ сұлбасы бар. Ұзындығы шамамен бір шақырымнан асады.

Өткен ғасырдың 30-ыншы жылдарына дейін қызмет етіп келген ғибадат үйі Кеңес заманында ауылдың өрт сөндіру бекеті болыпты. Ал тоқсаныншы жылдардың басында қайтадан шіркеу мәртебесін беру туралы мәселе көтеріліп, бұл бастама оң нәтижесін тапты. 2005 жылы құлшылық үйі қайтадан жөнделді.

Мерзімді басылымдардағы жарияланымдар:

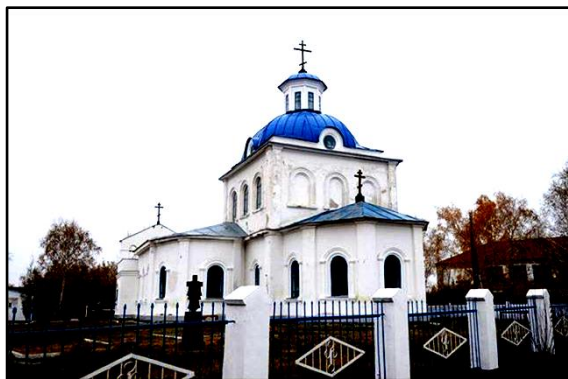
1. Қиысханұлы, Қыдырбек. Тарихы терең шіркеулер [Мәтін] : [шіркеулер туралы] / Қыдырбек Қиысханұлы // Қостанай таңы. - 2017. - 25 қазан. - Б. 3.
2. Қожанов, С. 265-жылдық мерейтой [Мәтін] : [Пресногорьков ауылының туған күні] / С. Қожанов // Нұрлы жол. - 2017. - 3 тамыз. - Б. 4.

Интернет-ресурстар:

1. <https://clck.ru/D8qgk>
2. <https://clck.ru/D8qsG>

СВЯТО-НИКОЛЬСКАЯ церковь

село Пресногорьковка

Самый старинный православный храм Костанайской области - Свято-Никольская церковь находится в Узункольском районе, село Пресногорьковка.

Церковь была построена на деньги из царской казны и на пожертвования местных жителей в 1799 году по всем канонам православной церкви, в стиле «Сибирское барокко», храм имел очень красивый вид и богатое убранство.

Церковь имела два придела - во имя святого Николая Чудотворца и Казанской Божьей Матери. Раствор при строительстве использовали особый, с добавлением яичного желтка, предполагая, что церковь строится на века.

По материалам Тобольского архива, до 1798 года на его месте располагалась деревянная церковь, построенная из сосны так называемого Красного дерева, росшего на берегу Горького озера. Затем был издан указ Священного Синода о строительстве каменных церквей. И за четыре года в Пресногорьковке было возведено грандиозное для тех лет строение. Мастера, возводившие храм, внесли в строительство украинские, среднерусские и северорусские мотивы, которые соединились в совершенно новый стиль.

Стены церкви помнят великого казахского ученого Чокана Валиханова, проезжавшего по так называемой Горькой линии в 1847 году. Еще раньше, в 1829 году, в Пресногорьковке проездом в Россию был путешественник и ученый с мировым именем Александр Гумбольдт. В 90-х гг. XIX столетия прибыл в станицу наследник престола, будущий император Николай II, следовавший из Японии на родину. Не раз видели пресногорьковский храм писатели Габит Мусрепов и Сабит Муканов.

И заезжих странников и местных станичников церковь привлекала не только величиём и красотой внешнего вида, но и богатством внутреннего убранства, иконами, красочной росписью стен, свода сюжетами на библейские события.

На протяжении всего времени в храме совершали богослужения, но в 30-е годы церковь разрушили, сбросили колокола, кресты, разобрали высокую колокольню. В разные годы здесь были склад для хранения зерна, библиотека, клуб, пожарная часть. В алтарной части были моторные станции.

В 1987 году за восстановление церкви взялся российский драматург Николай Коляда, уроженец села Пресногорьевка. Он открыл благотворительный счет для пожертвований, сам внес первый взнос, работал в архивах, вел переписки. Наконец в 1990 году церковь вновь освятили и вот уже более 25 лет здесь проводят церковные службы. В 2005 году в Свято-Никольской церкви был произведен капитальный ремонт и реставрация, восстановили церковную ограду, построили новую звонницу, повесили колокол. В настоящее время жители села Пресногорьевка во главе с иереем Евгением Елагиным завершают восстанавливать один из самых древних в области храмов.

Большую работу в изучении истории Свято-Никольского храма проделал уроженец Пресногорьевки историк Сергей Виниченко. Исторические книги: «Листая старые страницы: записки краеведа», «Пресногорьевские были: (ист. хроники)», «Исход: Трагедия горьколинейных станиц в начале XX века» в полной мере раскрывают двухсотлетнюю историю памятника православной архитектуры.

Литература:

1. По документам старого архива [Текст] // Виниченко, С. Листая старые страницы: записки краеведа / С. Виниченко. - Половинное, 2014. - С. 19-24.
2. Православие в горьколинейных станицах [Текст] // Виниченко, С. Исход : Трагедия горьколинейных станиц в начале XX века / С. Виниченко ; [дизайн Е. В. Малаховой]. - Половинное, 2012. - С. 5-42.
3. Церкви и монастыри [Текст] // Виниченко, С. Н. Пресногорьевские были : (ист. хроники) / С. Н. Виниченко. - Костанай, 2006. - С. 53-57.

Статьи:

4. В Пресногорьковке Узункольского района отметили окончание полного ремонта самой старой церкви в Северном Казахстане [Текст] / [ред. газ.] // Костанайские новости. - 2006. - 6 сентября. - С. 2.
5. Веденко, Валерий. Возрождение храма [Текст] : [реконструкция одного из старейших в Казахстане православных храмов] / Валерий Веденко // Казахстанская правда. - 2006. - 7 сентября. - С. 8.
6. Виниченко, С. Н. Немые свидетели старины [Текст] : [из истории села Пресногорьковки] / С. Н. Виниченко // Нұрлы жол. - 2006. - 23 февраля. - С. 6.
7. Виниченко, С. Памятник архитектуры XVIII века [Текст] : [Свято-Никольская церковь в Пресногорьковке] / С. Виниченко // Нұрлы жол. - 2005. - 6 октября. - С. 2.
8. Возрождается история Пресногорьковки [Текст] / [ред. газ.] // Костанай. - 2006. - 21 сентября. - С. 3.
9. Дандыбаев, Ф. Так велела Сильвия Михайловна [Текст] : первого сентября в Пресногорьковке отметили окончание ремонта самого старого храма в Северном Казахстане / Ф. Дандыбаев ; В. Веденко // Костанайские новости. - 2006. - 9 сентября. - С. 4.
10. Иерей, Сергей. Поведение в храме [Текст] / Сергей Иерей // Светлый путь. - 2000. - 22 декабря. - С. 2.
11. Калюжная, Т. А есть ли храм, или Чему бы удивился царь Николай II? [Текст] : [храм села Пресногорьковка] / Т. Калюжная // Костанайский вестник. - 2005. - 21 июля. - С. 26.
12. Колоколова, О. "Что же ты грустишь, Пресногорьковка..." [Текст] : В бывшей казачьей станице слово "казак" было под запретом даже в день юбилея / О. Колоколова // Наша газета. - 2002. - 1 августа. - С. 6.
13. Коляда, Н. На восстановление храма и возрождение веры [Текст] : [реконструкция храма] / Н. Коляда // Ленинский путь. - 1991. - 8 августа. - С. 2.
14. Лебедев, Олег. В России храм - всем миром... [Текст] : [православный храм в селе Пресногорьковка нуждается в реконструкции] / Олег Лебедев // Ленинский путь. - 1991. - 8 августа. - С. 2.
15. Павлюк, Т. Третий век Пресногорьковки [Текст] : [250-летие села] / Т. Павлюк // Экспресс К. - 2002. - 2 августа. - С. 9.
16. Первухина, Марина. Дорога к ХРАМУ [Текст] : жители села Пресногорьковка Узункольского района во главе с иереем Евгением Елагиным завершают восстанавливать один из самых древних в области храмов / Марина Первухина ; фото авт. // Костанайские новости. - 2017. - 28 октября. - С. 5.
17. Православная святыня нашей области [Текст] : [Свято-Никольская церковь] / подготовлено совместно с районным краеведческим музеем ; гл. ред. А. Ахметбеков // Маяк. - 2018. - 22 февраля. - С. 6.

18. Руденко, Сергей. Святоникольская церковь: день сегодняшний [Текст] : [храм села Пресногорьковка] / Сергей Руденко // Светлый путь. - 2000. - 29 сентября. - С. 1.
19. Хлыстун, Л. И вновь звонят колокола [Текст] : [открытие Свято-Никольской церкви] / Л. Хлыстун // Нұрлы жол. - 2005. - 24 ноября. - С. 2.
20. Храм живет [Текст] / [ред. газ.] // Светлый путь. - 1998. - 6 ноября. - С. 6.
21. Чурикова, В. Старинный храм Пресногорьковки [Текст] / В. Чурикова // Наше время. - 2017. - 16 ноября. - С. 3.
22. Штыкельмайер, Инна. Акиму в летописи - место особое [Текст] : [жители села Пресногорьковка благодарят акима обл. С. Кулагина за помощь в ремонте церкви] / Инна Штыкельмайер // Костанайские новости. - 2005. - 3 ноября. - С. 2.
23. Штыкельмайер, Инна. Быль пресно-горькая [Текст] : Свято-Никольская церковь в Пресногорьковке - один из ценнейших памятников архитектуры в Северном Казахстане. Ему больше двух веков / Инна Штыкельмайер // Костанайские новости. - 2004. - 30 сентября. - С. 9.
24. Шуленова, Л. Пресногорьковская правда [Текст] : [250-летие села] / Л. Шуленова // Экспресс К. - 2002. - 31 июля. - С. 5.

Интернет-ресурсы:

1. <http://www.ng.kz>
2. <http://museum.denisovka.kz>
3. <http://www.qazmap.kz/article/svato-nikolskaa-cerkov>
4. http://museum.denisovka.kz/index.php?option=com_content&view=article&id
5. <http://kstnews.kz/news/society?node=39576>
6. http://www.kpeparhiya.ucoz.org/load/prikhody_kostanajsko_rudnenskoj_eparkhii/presnogorkova_svjato_nikolskij_khram/1-1-0-29
7. <http://kst-museum.kz/sokralnye-mesta/item/37-svyato-nikolskaya-tserkov.html>
8. <http://hordelo.kz/news/dorogi-rodnogo-kraya>

ЕСІМДЕРДІҢ АЛФАВИТТІК КӨРСЕТКІШІ

1. Алтынсарин Ы.	14-15, 135-153	12. Қазыбай әулие	103-104
2. Әбдіғаппар хан	63-66	13. Қоянақ әулие	171-172
3. Баймырза әулие	101	14. Құтан әулие	46-47
4. Байтұрсынов А.	90-98	15. Маңдай батыр	167-168
5. Барак батыр	179-181	16. Нұрманов А.	87
6. Дулатов М.	105-113	17. Сатыбалды ишан	49-51
7. Жабағы батыр	196-198	18. Сералин М.	126-130
8. Жазы би	11-12	19. Түркебай әулие	174-176
9. Жәуке батыр	73-76	20. Тілеп Аспантайұлы	121-122
10. Иманов А.	22-27	21. Уәлиханов Ш.	183-192
11. Кейкі батыр	30-40	22. Шоқай би	17-18

АЛФАВИТНЫЙ УКАЗАТЕЛЬ ПЕРСОНАЛИЙ

1. Абдигаппар Жанбосынулы	66-68	12. Казыбай аулие	104-105
2. Алтынсарин И.	15-16, 154-157	13. Кейки батыр	41-45
3. Баймырза аулие	102-103	14. Коянак аулие	172-173
4. Байтұрсынов А.	99-100	15. Кутан аулие	48-49
5. Барак батыр	181-183	16. Маңдай батыр	168-169
6. Валиханов Ч.	192-194	17. Нурманов А	89
7. Дулатов М.	113-117	18. Сералин М.	131-133
8. Жабағы батыр	198-200	19. Сатыбалды ишан	52-54
9. Жазы би	12-13	20. Тілеп Аспантайұлы	122-124
10. Жауке батыр	76-78	21. Түркебай аулие	176-177
11. Иманов А.	27-30	22. Шоқай би	18-20

НЫСАНДАРДЫҢ және т. б. КӨРСЕТКІШІ

1.	«Ақмешіт» мешіті	159-161
2.	Албарбөгет бөгені (Айса бөгеті)	86-88
3.	Екідің ескерткіштері	68-70
4.	Қамысты қамалы (Қазақстан Арқайымы)	80-81
5.	Омар құдығы	14-15
6.	Свято-Никольск шіркеуі	202-203
7.	Татыр шайқасы ескерткіші	117-119
8.	Торғай геоглифтері	54-57

УКАЗАТЕЛЬ ОБЪЕКТОВ и др.

1.	Акмечеть	162-165
2.	Албарбогет (плотина Айсы)	89-90
3.	Екидын (памятники)	70-73
4.	Колодец Омара	15-16
5.	Памятный знак, посвященный Татырскому сражению	119-120
6.	Поселение Камысты (казахстанский Аркаим)	82-84
7.	Свято-Никольская церковь	207-207
8.	Торгайские геоглифы	57-61

МАЗМҰНЫ

1.	Құрастырушыдан	3
2.	Қостанай облысының «Сакралды Қазақстан» картасына енген жалпыұлттық маңызы бар нысандары	5
3.	Қостанай облысының «Сакралды Қазақстан» картасына енген жергілікті қасиетті орындары	6
4.	Алтынсарин ауданының қасиетті орындары	10-20
5.	Амангелді ауданының қасиетті орындары	21-61
6.	Арқалық қаласының әкімдігіне қарасты аумағындағы қасиетті орындар	62-78
7.	Денисов ауданының қасиетті орындары	79-84
8.	Жангелдин ауданының қасиетті орындары	85-124
9.	Қарабалық ауданының қасиетті орындары	125-133
10.	Қостанай ауданының қасиетті орындары	134-157
11.	Қостанай қаласының аумағындағы қасиетті орындар	158-165
12.	Меңдіқара ауданының қасиетті орындары	166-169
13.	Науырзым ауданының қасиетті орындары	170-177
14.	Сарыкөл ауданының қасиетті орындары	178-194
15.	Таран ауданының қасиетті орындары	195-200
16.	Ұзынкөл ауданының қасиетті орындары	201-207
17.	Есімдердің алфавиттік көрсеткіші	208
18.	Нысандардың және т. б. көрсеткіші	209

СОДЕРЖАНИЕ

1.	От составителя	7
2.	Перечень сакральных объектов Костанайской области общенационального значения	8
3.	Список сакральных объектов Костанайской области регионального значения	9
4.	Сакральные объекты Алтынсаринского района	10-20
5.	Сакральные объекты Амангельдинского района	21-61
6.	Сакральные объекты на территории, подчиненные акимату г. Аркалык	62-78
7.	Сакральные объекты Денисовского района	79-84
8.	Сакральные объекты Жангельдинского района	85-124
9.	Сакральные объекты Карабалыкского района	125-133
10.	Сакральные объекты Костанайского района	134-157
11.	Сакральные объекты на территории г. Костаная	158-165
12.	Сакральные объекты Мендыкаринского района	166-169
13.	Сакральные объекты Наурзумского района	170-177
14.	Сакральные объекты Сарыкольского района	178-194
15.	Сакральные объекты Тарановского района	195-200
16.	Сакральные объекты Узункольского района	201-207
17.	Алфавитный указатель персоналий	208
18.	Указатель объектов и др.	209

Құраст., компьютерлік терілім: Алкебаева Б. М., Амирхамзина Г. Х., Ахметова Г. С., Жумабаева Д. А., Салибаева А. К.

Қазақ тіліндегі мәтіннің корректоры: Мырзатаев С. Қ.

Библиогр. жазулардың ред.: Амирхамзина Г. Х.

Шығарылымға жауапты: Алкебаева Б. М.

Редакторы: Дюсибаева Д. Т.

Сост., компьютерный набор: Балдичева Н. В., Бондуровская В. И., Нам Ж. С., Раскевич Н. И.

Ред. библиогр. описаний: Балдичева Н. В.

Отв. за вып.: Алкебаева Б. М.

Редактор: Дюсибаева Д. Т.

Басуға қол қойған күні 16.04.2018 ж.

Пішімі 210*297 1/2. Офсеттік қағаз.

Қаріп түрі Times New Roman.

Көлемі 54 шартты баспа табақ.

Таралымы 3 дана.

Қостанай облысы әкімдігі мәдениет басқармасының
«Л. Н. Толстой атындағы Қостанай облыстық әмбебап ғылыми кітапханасы» КММ

110000

Қостанай қ.

Алтынсарин көшесі, 111

т. 50-03-90

E-mail: ibokostounb@mail.ru

